

Urbant landbruk i det offentlige rom

Livskvalitet, planlegging og design

Beata Sirowy og Deni Ruggeri (red.)

Urbant landbruk i det offentlige rom

Beata Sirowy og Deni Ruggeri (red.)

Urbant landbruk i det offentlige rom

Livskvalitet, planlegging og design

CAPPELEN DAMM FORSKNING

© 2025 Adam Curtis, Arild Eriksen, Katinka Horgen Evensen, Helene Gallis, Pavel Grabalov, Kelvin Knight, Bettina Lamm, Geir Lieblein, Frank Lohrberg, Melissa Anna Murphy, Anna Marie Nicolaysen, Deni Ruggeri, Inger-Lise Saglie, Beata Sirowy, Vebjørn Egner Stafseng, Anne Tietjen, Esben Slaatrem Titland, Chiara Tornaghi og Kimberly Weger.

Bokens design og sats: © 2025 Cappelen Damm AS.

Dette verket omfattes av bestemmelsene i *Lov om opphavsretten til åndsverk m.v.* av 1961. Verket utgis Open Access under betingelsene i Creative Commons-lisensen CC-BY 4.0. Denne tillater tredjepart å kopiere, distribuere og spre verket i hvilket som helst medium eller format, og å remixe, endre, og bygge videre på materialet til et hvilket som helst formål, inkludert kommersielle, under betingelse av at korrekt kreditering og en lenke til lisensen er oppgitt, og at man indikerer om endringer er blitt gjort. Tredjepart kan gjøre dette på enhver rimelig måte, men uten at det kan forstås slik at lisensgiver bifaller tredjepart eller tredjeparts bruk av verket. Enhver bruk av hele eller deler av verket som input eller som treningskorpus i generative modeller som kan skape tekst, bilder, film, lyd eller annet innhold og uttrykk, er ikke tillatt uten særskilt avtale med rettighetshaverne.

Lisensvilkår: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Boka er utgitt med støtte fra Norges Forskningsråd, BYFORSK-program, prosjektnummer: 270725.

ISBN Hefte utgave: 9788202850456
ISBN PDF: 9788202790615
ISBN EPUB: 9788202867171
ISBN HTML: 9788202867188
ISBN XML: 9788202867195
DOI: <https://doi.org/10.23865/cdf.228>

Dette er en fagfelleverdert antologi.

Antologien er en oversatt versjon av *Urban Agriculture in Public Space: Planning and Designing for Human Flourishing in Northern European Cities and Beyond* utgitt av Springer. Oversettelse: Beata Sirowy.

Cappelen Damm Forskning er redaksjonen for åpen forskningspublisering i Cappelen Damm Akademisk.

Bildene i boka omfattes av Creative Commons-lisensen, hvis ikke annet er oppgitt.

Omslagsdesign: Cappelen Damm AS
Omslagsfoto: Beata Sirowy
Cappelen Damm Forskning
forskning@cappelendamm.no

Forord fra redaktørene

I Europa som i resten av verden tar det urbane landbruket ulike former – fra dyrking på hustak og balkonger til parsellhager og fra gårdsbruk i forstedene til installasjoner i sentrum av byene. Prosjektene varierer i sosialt, økologisk og miljømessig omfang og i verdidrevet motivasjon, og de er tilpasset lokalklimatiske, kulturelle og politiske forhold. Vår bok tar ikke sikte på å behandle europeisk urbant landbruk i all denne kompleksiteten. I stedet retter den søkelys mot initiativer for urbant landbruk i offentlige rom i tettbebygde, sentrumsnære strøk, en spesifikk setting som hittil har fått lite oppmerksomhet fra forskere. Vi er interessert i å avdekke det urbane landbrukets potensielle innvirkning på individers og lokalsamfunnets velvære, og vi ønsker å forstå de beste planleggings-, design-, policy- og forvaltningspraksisene som kan bidra til å integrere urbant landbruk i det offentlige rom.

Siden begynnelsen av det 21. århundre har urbant landbruk vært et fremtredende tema i byforskningen, men vi vet fortsatt lite om hvordan det påvirker enkeltmenneskers og lokalsamfunnets velvære. Forskerne har dessuten konsentrert seg om halvprivate fellelhager, der fordelene og tilgangen er begrenset til aktive bybønder. Til tross for det iboende potensialet for å engasjere et bredere publikum og forbedre bylivskvaliteten på nabolags- og bydelsnivå finnes det ennå ikke særlig mye forskning som har undersøkt etableringen av urbane landbruksprosjekter i det offentlige rom. Selv om det empiriske søkelyset i denne publikasjonen er på Norge, nærmere bestemt osloregionen, forgrener arbeidet vårt seg til å inkludere erfaringer og prosjekter fra nordeuropeiske land som Danmark, Nederland og Storbritannia samt gjør en kort avstikker til USA. Vi søker å identifisere det som kan være både idiosynkratisk og felles på tvers av ulike kontekster og steder. Resultatet er rikholdig dokumentasjon av mangfoldet av urbane landbruksuttrykk i moderne kompakt byutvikling, og identifisering av en

rekke nyttige kritiske spørsmål, strategier og praksiser som kan bidra til å utvide og styrke landbrukets tilstedeværelse i nabolag og lokalsamfunn over hele det metropolitanske landskapet.

Boken er basert på resultatene fra forskningsprosjektet «Cultivating Public Space: Urban agriculture as a basis for human flourishing and sustainability transition in Norwegian cities». Prosjektet ble finansiert av Norges forskningsråd, med base ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU), og pågikk mellom 2017 og 2022. Det involverte et tverrfaglig og internasjonalt samarbeid mellom akademikere, aktivister og aktører i offentlig og privat sektor som var interessert i å avdekke forskningsbevis for det transformative potensialet til urbant landbruk med tanke på å øke trivselen og aktivere det offentlige livet. Prosjektets tverrfaglige perspektiver som gjenspeiles i denne boken, spenner fra byplanlegging til design, fra folkehelse til agroøkologi og fra samfunnsgeografi til filosofi.

Ved å inkludere et mangfold av stemmer og kulturelle perspektiver ønsket vi å gjøre denne boken engasjerende og relevant for et bredt publikum av forskere, beslutningstakere, urbanister, planleggere, lærere, samsfunnsaktivister, innbyggere og brukere av det offentlige rom i dagens og fremtidens bærekraftige, kompakte by. I Norge og Nord-Europa har det urbane landbruket vi har utforsket i denne boken, en sterk sosial motivasjon, med matproduksjon som et sekundært anliggende. Våre innsikter kan likevel være nyttige for publikum fra andre regioner i verden som er motivert til å implementere urban dyrking for matproduksjon, sosial og miljømessig rettferdighet og helse. Vi gir i denne boken eksempler på positiv integrering av velværehensyn i planlegging, design og forvaltning av produktive offentlige landskap, som kan være relevant for mange lokaliteter. Boken er en oversettelse av *Urban Agriculture in Public Space: Planning and Designing for Human Flourishing in Northern European Cities and Beyond* (2024), utgitt på Springer (<https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-41550-0>). Vi har gjort noen mindre justeringer for å tilpasse til den norske konteksten.

Beata Sirowy, CityEthos, Oslo

Deni Ruggeri, University of Maryland, College Park, MD, USA

Innhold

Forord: Hvorfor offentlig urbant landbruk?	11
<i>Frank Lohrberg</i>	
Redaktører og bidragsyttere	19
Kapittel 1 Innledning: urbant landbruk, offentlige rom og menneskelig velvære	27
<i>Beata Sirowy og Deni Ruggeri</i>	
DEL I KONSEPTUELT GRUNNLAG: URBANT LANDBRUK OG MENNESKELIG VELVÆRE	43
Kapittel 2 Mot en operasjonalisering av eudaimonisk velvære i offentlige rom.....	45
<i>Beata Sirowy</i>	
Kapittel 3 Å dyrke dyden: nyaristoteliske konsepter i utviklingen av det offentlige rom.....	69
<i>Beata Sirowy og Kelvin Knight</i>	
DEL II OFFENTLIG URBANT LANDBRUK I NORDEUROPEISKE KONTEKSTER	95
Kapittel 4 Å dyrke offentlighet gjennom urbant landbruk: læring fra Århus og Rotterdam.....	97
<i>Melissa Anna Murphy og Pavel Grabalov</i>	
Kapittel 5 De offentlige byhagenes vekst og fall: fire eksempler fra København og omegn.....	147
<i>Bettina Lamm og Anne Tietjen</i>	
Kapittel 6 Urbant landbruk i det offentlige rom: erfaringer fra Oslo	165
<i>Katinka Horgen Evensen og Vebjørn Egner Stafseng</i>	
Kapittel 7 Betydningen av sosial programmering i urbant landbruk: en praktikers erfaringer fra Norge	203
<i>Helene Gallis, Kimberly Weger og Adam Curtis</i>	

DEL III	NÅR UTDANNING BLIR EN DEL AV DET URBANE LANDBRUKET	231
Kapittel 8	Sentrale kjennetegn ved samskapte visjoner for urbant landbruk i Oslo	233
	<i>Vebjørn Egner Stafseeng, Anna Marie Nicolaysen og Geir Lieblein</i>	
Kapittel 9	Fra oppskrift til tilpasning i fremtidens produktive by: klasseromsinspirerte prinsipper for design og planlegging av urbant landbruk	261
	<i>Deni Ruggeri</i>	
Kapittel 10	Urbant landbruk og retten til byen: et veikart for utøvere	287
	<i>Arild Eriksen, Deni Ruggeri og Esben Slaatrem Titland</i>	
DEL IV	PLANLEGGING FOR URBANT LANDBRUK I NORGE	301
Kapittel 11	Motivene for kommunal politikk for urbant landbruk: erfaringer fra Norges største byområder	303
	<i>Inger-Lise Saglie</i>	
Kapittel 12	Utvikling og institusjonalisering av offentlig politikk og planlegging for urbant landbruk	321
	<i>Inger-Lise Saglie</i>	
DEL V	EN VEI VIDERE FOR URBANT LANDBRUK I BYER OG LOKALSAMFUNN	351
Kapittel 13	Å øke ambisjonene for urbant landbruk i det offentlige rom: å fremme urban agroøkologi og planetær helse	353
	<i>Chiara Tornaghi</i>	
Kapittel 14	Refleksjoner: erfaringer, begrensninger og veien videre for urbant landbruk i det offentlige rom	383
	<i>Beata Sirowy og Deni Ruggeri</i>	

Forord: Hvorfor offentlig urbant landbruk?

I offentligheten har urbant landbruk i løpet av de siste to tiårene utviklet seg fra å være et eksotisk fenomen til å bli en etablert urban komponent. Det har funnet veien inn til mange kommunale agendaer. Nye aktører og nettverk støtter dyrking av mat i og rundt byen. Mange forskningsprosjekter i europeisk sammenheng (Lohrberg et al., 2016) har tatt for seg urbant landbruk. Likevel er det fortsatt mange kunnskapshull, og mange spesifikke trekk ved urbant landbruk er ennå ikke godt nok kartlagt og forstått, særlig når det gjelder regionale forskjeller og forklaringsmodeller. Det er derfor desto mer gledelig at denne boken har fylt et slikt hull, nemlig betydningen av det offentlige rom for urbant landbruk i Nord- og Sentral-Europa.

To aspekter er overraskende. For det første: Hvorfor er så mange prosjekter for urbant landbruk – særlig former for *urban gardening* – lokalisert i det offentlige rom, som ikke er egnet for ren matproduksjon med tanke på jordforhold, romlige begrensninger, hærverk og så videre? For det andre: Hvorfor har denne motsetningen ennå ikke blitt undersøkt i dybden? Hvorfor har man ikke sett nærmere på urbant landbruks offentlige kvaliteter?

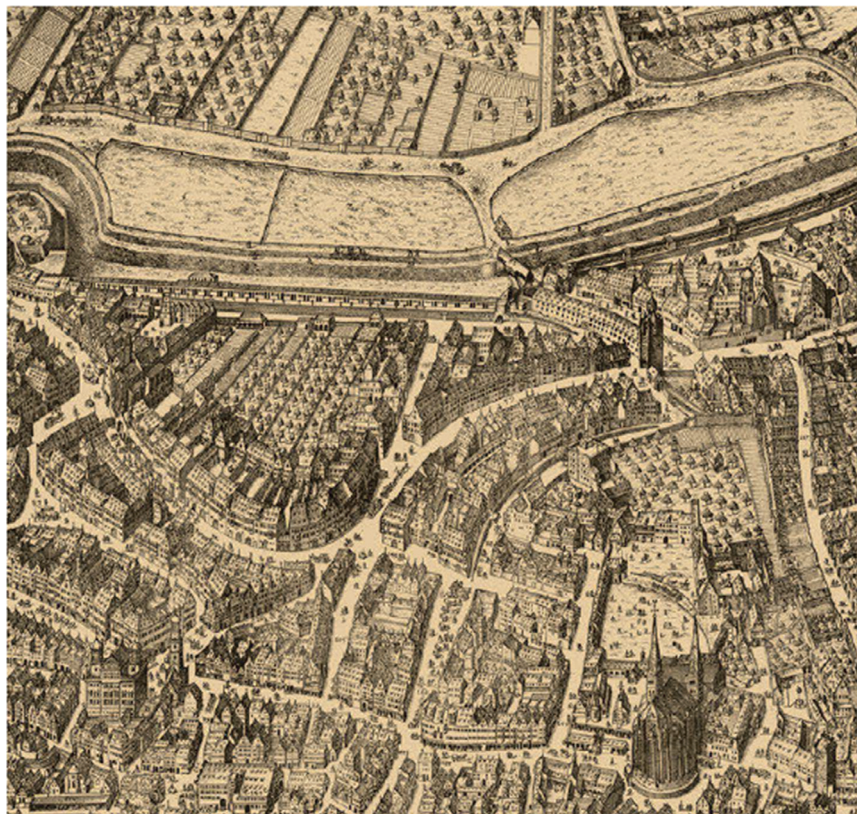
Denne boken tjener et viktig formål ved å ta opp disse spørsmålene. Forfatterne har gått ut over enkeltstående casestudier og har lagt konseptuelle tilnærminger til landbruk i den offentlige sfæren: menneskelig blomstring (*human flourishing*), borgervennskap (*civic friendship*), dydsfelleskap (*virtue communities*). I tillegg har de lykket med å nyansere offentlighetsbegrepet slik at det kan anvendes på urbant landbruk.

Forfatterne viser dermed at det offentlige rom ikke alltid bidrar til matproduksjon, men at det er avgjørende for å oppnå mange av de fordelene som potensielt kjennetegner urbant landbruk. Forfatterne er derfor ikke opptatt av de formene for urbant landbruk som ikke er rettet mot offentlighet en, det vil si forstadsbondegårder, innendørsdyrking, takhager,

bakgårdshager eller parsellhager. Dette leder meg til spørsmålet om hvordan man kan klassifisere fenomenet «det urbane landbruket blir offentlig» med tanke på dets generelle utvikling. Når det gjelder europeiske byer, er min tese at landbruket har vært til stede i byrommet i århundrer, og at det har fungert som en konstant følgesvenn i byutviklingen (figur 1).

Produksjon i det offentlige rom har imidlertid vært et unntak. Dette endret seg gjennom *urban gardening*-bevegelsen, der man siden årtusenskiftet bevisst har oppsøkt det offentlige rom for å teste ut nye former for kollektiv og bærekraftig matproduksjon og demonstrere disse som alternativer til den konvensjonelle matproduksjonen, men også til den økonomidrevne produksjonen av byrom.

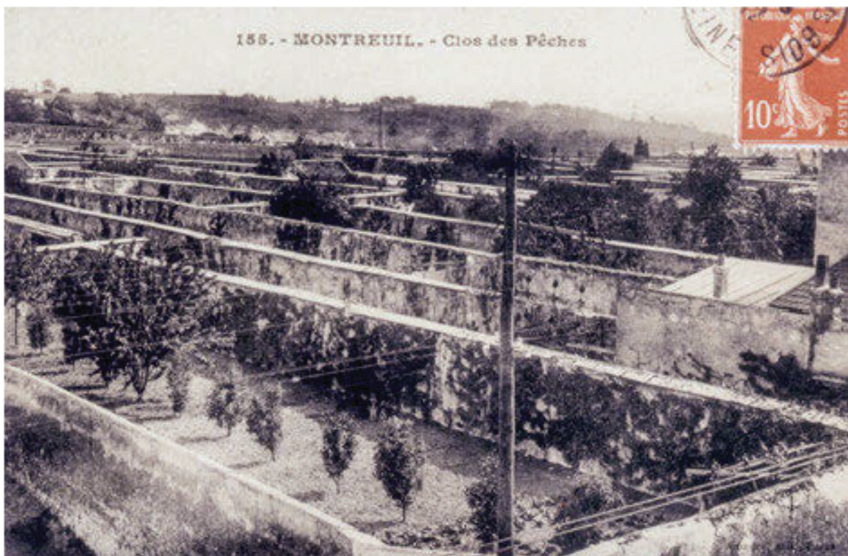
Som nyere publikasjoner viser (Daviron et al., 2019; Landsteiner & Soens, 2019), er landbruk i byen ikke en oppfinnelse fra det 21. århundre, men et flere hundre år gammelt fenomen. Basert på flere casestudier viser Lohrberg et al. (2022) at landbruksproduksjon i ulike former har preget byutviklingen siden middelalderen og utviklet seg i rike former frem til industrialiseringen.

Figur 1. Wolfgang Kilian, *Augusta Vindelicorum – Augspurg*, 1626 (detalj)

Disse formene kan knyttes til romlige mønstre: Intensivt drevet hagebruk i liten skala har ofte vært integrert i byenes festningsverk – et fremragende eksempel er bostanene i Istanbul (Başer & Tunçay, 2010). Disse grønnsakshagene som ble drevet som familiebedrifter, nøt godt av at skytefeltet foran murene ikke var tillatt å bygge på, men det lå et stort urbant marked rett bak murene. Et annet romlig mønster er omdannelsen av myr- og elvelandskaper i nærheten av byer til grønnsaks- og frukt dyrkingsområder, slik vi kjenner det fra franske byer som Amiens og Bourges (Brunet et al., 2022). Igjen var det byens store kjøpekraft som gjorde det mulig å investere store summer i å forbedre disse vanskelig tilgjengelige områdene. Etter samme mønster har urbane elvedaler i Spania også blitt forvandlet ved hjelp av hagebruk, ikke med drenering, men ved hjelp av avanserte vanningsystemer, som vist i «La Vega de Granada» (Kerfers et al., 2022).

Et annet typisk aspekt ved det førindustrielle urbane landbruket er den sterke tilknytningen til de spesifikke naturforholdene i byen, jordsmonnet, geologien og været. På 900-tallet ble det for eksempel anlagt en 3000 mål stor frukthage («Mur à Pêches») i Paris-forstaden Montreuil for å dra nytte av de lokale gipsforekomstene (Kargari et al., 2022). Gipsen ble utvunnet som byggemateriale for den voksende metropolen, og mange landeiere brukte steinbruddenes overdekning til å bygge varmelagrende espaliermurer for å dyrke de dyre ferskenene til det parisiske markedet (figur 2).

Figur 2. Ferskenhage (frimerke i bruk fra 1907 til 1922). Fra *Urban agricultural heritage* (s. 176), av F. Lohrberg, K. Christenn, A. Timpe & A. Sancar, 2022, Birkhäuser

De tre til fire meter høye murene er på sett og vis symbolske for tidligere tiders urbane jordbruk. Selv om dyrking i byen var utbredt, foregikk den for det meste i beskyttede områder, bak murer, gjerder og grøfter, gjemt i byens indre. Også sosialt sett var dyrkingen eksklusiv. Mange steder – for eksempel i den tyske byen Bamberg – var hagebruket organisert av laug som videreformidlet kunnskap om dyrking, avlingsarter og genetisk informasjon (frø) internt, men som beskyttet denne kunnskapen mot innsyn utenfra (Keech & Redepenning, 2020). Det offentlige rommet – som et sted som er åpent og tilgjengelig for allmennheten – spilte ingen rolle i disse produksjonsformene. Gater og markeder ble flittig brukt til salg av varer, men dyrkingen foregikk først og fremst i private eller felles brukte rom.

Fra og med den industrielle revolusjonen dukket det opp nye, globalt orienterte transportsystemer – jernbaner, dampskipsfart – som førte til at de ulike lokale formene for urbant landbruk gikk tilbake eller forsvant, ettersom produktene enkelt kunne fraktes inn til byen fra andre områder. Men det dukket også opp nye former for urbant landbruk, som drivhus og parsellhager. Sistnevnte var sterkt orientert mot dyrkernes selvforsyning. Parsellhagene ble først fordømt som ulovlig landran, men etablerte seg som en integrert del av den velferdsorienterte byplanleggingen, særlig etter første verdenskrig (Lohrberg, 2001). Parsellhagene var tegnet på tegnebrettet og ble drevet i fellesskap, men heller ikke her var det snakk om et offentlig rom i streng forstand. Høye hekker, avgrensede inngangspartier og smale stier skulle gi en følelse av at området var forbeholdt et bestemt fellesskap, en oppfatning som fortsatt preger mange av dagens kolonihageområder.

Industrialiseringen endret ikke bare formene for urbant landbruk, men førte også til en endret oppfatning av landbruket i byen. Mens det tidligere var en naturlig del av den urbane strukturen, ble det nå beskrevet som det motsatte (Siebel, 2015). Som Isendahl (2012) har belyst, har den toneangivende disiplinen urban sosiologi, som vokste frem på begynnelsen av 1900-tallet, systematisk ignorert det urbane landbruket. Han viser spesielt til Chicago School of Sociology, som var den første til å ta et grundig blikk på storbyens levekår. Forskerne var fascinert av Chicagos dynamiske vekst, drevet frem av industrialisering og migrasjon fra Europa. Da forskerne observerte og beskrev folks arbeids- og boforhold, opererte de i et miljø der det urbane landbruket *de facto* må ha spilt en underordnet rolle. Selv om forskningen på dette fenomenet er begrenset, viser Steel (2013) at Chicagos matforsyning på denne tiden var svært globalisert. Jernbanen gjorde det mulig å dra nytte av det enestående produksjonspotensialet i Midtvesten og brakte inn korn og husdyr i store mengder. Med sitt kjøttpakkeridistrikt

satte Chicago nye standarder for industriell dyreslakting og gjorde kjøtt til en massevare: «For første gang hadde byene en billig og pålitelig kilde til mat» (Steel, 2013).

Den moderne bysosiologien vokste åpenbart frem i en by som ulik noen annen hadde vært en pioner i industrialiseringen av matproduksjonen. Den analytiske beskrivelsen av de nærmest hyperrealistiske urbane forholdene i Chicago førte derfor uunngåelig til et bilde av byen der urban matdyrking ikke lenger spilte noen rolle. Her ligger, ifølge Isendahl (2012), roten til et «dogmatisk skille i modernistisk tenkning mellom byfolk og agrikulturalister, mellom det urbane og det agrare» (figur 3). Når det gjelder det urbane landbrukets rike historie – som nettopp ble skissert i dette kapittelet – avdekker Isendahl (2012) dette tankesettet som en «begrenset [...] forståelse av mangfoldet i byenes forfatning».

Figur 3. Panoramautsikt over Chicago Union Stock Yards – fra vanntårnet. Fra «Some social aspects of the Chicago Stock Yards: Industry at the Chicago Stock Yards,» av C. Bushnell, 1901, *American Journal of Society* VII, 7(2), s. 146

Denne begrensede forståelsen fikk imidlertid stor innflytelse i det 20. århundre og påvirket den dominerende bypolitikken i mange land, med fatale konsekvenser særlig for byer i det globale sør. Her spilte det urbane landbruket en avgjørende rolle for matsikkerhet og matsuverenitet, men det ble neglisjert eller hindret av den offisielle byutviklingspolitikken. I 1990-årene endret tankegangen seg, da De forente nasjoner (FN) offisielt anerkjente urbant landbruk som en nøkkelfaktor i noen av sine utviklingsprogrammer (Smit et al., 1996). Men i dag henger fortsatt ideen ved om at urbant landbruk er ensbetydende med fattigdom og tilbakeliggenhet. Kinesiske byregjeringer har for eksempel fortsatt som mål å holde urban matdyrking i sjakk som noe umoderne og inkongruent, slik Zhao (2021) har illustrert for byen Nanjing.

Slike prosesser foregår også i Europa. Pickard (2022) fant bevis for at urbant landbruk spilte en fremtredende rolle i Sofias sosialistiske politikk, for eksempel ved at folk i henhold til en spesifikk lov fikk lov til å dyrke sin egen mat på ubrukte byområder. I 1990-årene, da frimarkedsprinsipper ble

innført også for byutvikling, ble disse rettighetene opphevet. I dag møter aktører innen urbant landbruk mange steder hindringer og begrensninger. De mangler den tidligere anerkjennelsen av det urbane landbruket.

For å oppsummere: I den vestlig influerte byutviklingsmodellen er det fortsatt innskrevet en kontraagrarisk holdning. Dette forklarer hvorfor det urbane landbruket de siste to tiårene har vært så sterkt orientert mot den offentlige sfæren eller det offentlige rom. Aktørene i det urbane landbruket «går ut i offentligheten», ikke bare for å praktisere, men også for å demonstrere sin agenda på en holdningsorientert måte. Det offentlige rommet er et omstridt rom, og det tjener dette målet. Aktiviteter som er permanent akseptert her, kan også hevdes å være etablert i det urbane samfunnet. Romlig tilstedeværelse fører til sosial aksept. I motsetning til medierommet kan det offentlige rommet som fysisk rom ikke reproduseres etter eget forgodtbefinnende. Det unike ved det gjør så attraktivt for demonstrative formål.

I så måte kan det urbane landbrukets skritt mot offentligheten også forstås som del av dets generelle utvikling. Industrialiseringen av byen, og med denne den vestlige byutviklingsmodellen, har tatt fra det urbane landbruket dets sentrale rolle fra tidligere århundrer. Dette terrenget må fortsatt gjenerobres – i dobbelt forstand: som et rom så vel for integrert produksjon som for fortolkende formål (figur 4). Jeg takker forfatterne

Figur 4. Felloshagen «Allmende-Kontor» på den tidligere flyplassen Berlin-Tempelhof. Foto: Frank Lohrberg (2017)

av denne boken for at de har belyst dette utviklingstrinnet i det urbane landbruket i en så levende og mangefasettert publikasjon.

Frank Lohrberg
RWTH Aachen, Tyskland

Referanser

- Başer, B. & Tunçay, H. E. (2010). Understanding the spatial and historical characteristics of agricultural landscapes in Istanbul. *ITU AZ*, 7(2), 106–120.
- Brunet, L., Laufhütte, N., Timpe, A. & Christenn, K. (2022). From marshes to market gardens: Hortillonnages d'Amiens and Marais de Bourges. I F. Lohrberg, K. Christenn, A. Timpe, & A. Sancar (Red.), *Urban agricultural heritage* (s. 72–79). Birkhäuser. <https://doi.org/10.1515/9783035622522>
- Bushnell, C. (1901). Some social aspects of the Chicago Stock Yards: Industry at the Chicago Stock Yards. *American Journal of Society VII*, 7(2), 145–170. <https://doi.org/10.1086/211044>
- Daviron, B., Perrin, C. & Soulard, C.-T. (2019). History of urban food policy in Europe, from the ancient city to the industrial city. I C. Brand, N. Bricas, D. Conaré, B. Daviron, J. Debrun, L. Michel & C.-T. Soulard (Red.), *Designing urban food policies* (s. 26–51). Springer.
- Isendahl, C. (2012). Investigating urban experiences, deconstructing urban essentialism. *UCEG Viewpoints*, (8), 25–28.
- Kargari, A. H., Wehnert, K. C., Christenn, K. & Timpe, A. (2022). Murs à Pêches de Montreuil: Rediscovering urban agricultural heritage. I F. Lohrberg, K. Christenn, A. Timpe & A. Sancar (Red.), *Urban agricultural heritage* (s. 176–181). Birkhäuser. <https://doi.org/10.1515/9783035622522>
- Keech, D. & Redepenning, M. (2020). Culturalization and urban horticulture in two World Heritage cities. *Food, Culture & Society*, 23(3), 315–333. <https://doi.org/10.1080/15528014.2020.1740142>
- Kerfers, A., Rahimi, A., Timpe, A. & Christenn, K. (2022). La Vega de Granada: A cultural landscape built around irrigation. I F. Lohrberg, K. Christenn, A. Timpe & A. Sancar (Red.), *Urban agricultural heritage* (s. 106–111). Birkhäuser. <https://doi.org/10.1515/9783035622522>
- Landsteiner, E. & Soens, T. (Red.). (2019). *Farming the city: The resilience and decline of urban agriculture in European history*. StudienVerlag.
- Lohrberg, F. (2001). *Stadtnahe Landwirtschaft in der Stadt- und Freiraumplanung*. Universität Stuttgart.
- Lohrberg, F., Lička, L., Scazzosi, L. & Timpe, A. (Red.). (2016). *Urban agriculture Europe*. Jovis.
- Lohrberg, F., Christenn, K., Timpe, A. & Sancar, A. (Red.). (2022). *Urban agricultural heritage*. Birkhäuser. <https://doi.org/10.1515/9783035622522>
- Pickard, D. (2022). The role of centralized policy planning for Bulgarian urban agricultural heritage from the socialist period. I F. Lohrberg, K. Christenn, A. Timpe & A. Sancar (Red.), *Urban agricultural heritage* (s. 40–43). Birkhäuser.
- Siebel, W. (2015). *Die Kultur der Stadt*. Suhrkamp Verlag. Smit, J., Ratta, A. & Nasr, J. (1996). *Urban agriculture: Food, jobs and sustainable cities* ((United Nations Development Programme Habitat II Series, Bd. 1). United Nations.
- Steel, C. (2013). *Hungry city: How food shapes our lives*. Vintage Books.
- Zhao, L. (2021). Exploring the spatial planning dimensions of urban informal food systems in Nanjing, China. *Urban Agriculture & Regional Food Systems*, 6(1), e20012.

Redaktører og bidragsyttere

Om redaktørene

Beata Sirowy (ph.d., 2010) er en uavhengig byforsker basert i Oslo og *gründer* av startup-bedriften CityEthos. Hun har jobbet som seniorforsker ved Institutt for by- og regionplanlegging ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (2012–2023) og ledet forskningsprosjektet «Cultivating Public Space» (2017–2022), og det er resultatene av dette som presenteres i denne boken. Hun har mastergrad i arkitektur og byplanlegging kombinert med mastergrad i filosofi, og hennes forskningsinteresser ligger i skjæringspunktet mellom disse fagfeltene. I sin doktorgradsavhandling (2010) tar hun for seg temaet brukerorientert arkitektonisk praksis fra et fenomenologisk perspektiv. Hun er opptatt av etiske aspekter ved arkitektur og planlegging, sosial bærekraft og rollen det offentlige rommet spiller i å opprettholde menneskelig velvære og resiliens i byer. Hun har vært gjesteforsker ved University of California i Berkeley to ganger, ved Institute of Urban and Regional Development (2019–2020) og ved Institutt for filosofi (2022).

Deni Ruggeri (ph.d., 2009) er førsteamanuensis i landskapsarkitektur ved University of Maryland ved College Park i USA. Hans forskning er rettet mot sosiale og psykologiske dimensjoner ved landskapsarkitektur, *livability* i urban design, *participatory design* og *co-creation* og biofilisk, helsestøttende design. Professor Ruggeri er forfatter av 25 tidsskriftartikler og bokkapitler og er medredaktør av boken *Defining landscape democracy: A path to spatial justice* (2018). Han er administrerende direktør for Environmental Design Research Association (EDRA), der han også har vært styreleder. Fra 2015 til 2018 koordinerte han Erasmus+-prosjektet «Landscape Education for Democracy» (LED), et utdanningsprogram om etikk, teorier og praksis innen demokratisk design og planlegging, finansiert av EU. Professor Ruggeri har vært førsteamanuensis ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, University of Oregon og Cornell University. Han har forelest ved University of California i Davis og University of Berkeley.

Om forfatterne

Adam Curtis arbeider med bærekraft og sosialt design, og utforsker hvordan en overgang til en grønnere verden også kan fremme sosial rettferdighet. Han har over ti års erfaring med grasrotorganisering, prosjektledelse og forskning i både USA og Norge. Adam har en mastergrad i utvikling, miljø og kulturendring fra Universitetet i Oslo og har konsentrert seg om sammenhengen mellom bærekraftig omstilling og sosial endring. Han var administrerende direktør for Nabolagshager, og har ledet en portefølje av internasjonale forskningsprosjekter og sosial programmering som spenner over temaer fra bærekraftige matsystemer til inkluderende design.

Arild Eriksen er utdannet arkitekt fra Bergen arkitekthøgskole (2004). Etter flere år som ansatt ved arkitektkontorer i Norge var han i 2010 med på å grunnlegge arkitektkontoret Eriksen Skajaa arkitekter. Kontoret har også arbeidet med ulike prosjekter innen urbant landbruk. Arild Eriksen var en av medstifterne av birøtterorganisasjonen Bybi og har nylig startet Grorud parsellag. I 2018 startet han Fragment arkitektkontor, som fortsetter å jobbe med et politisk og samfunnsrettet fokus. Han har undervist ved Arkitekthøgskolen i Oslo, Bergen arkitekthøgskole, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet og IBA Thüringen i Tyskland.

Katinka Horgen Evensen er førsteamanuensis ved Institutt for landskapsarkitektur ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Herfra har hun doktorgrad i miljøpsykologi/folkehelsevitenskap. Hun er en del av faggruppen Forvaltning av uterom og grønn estetikk (FUGE) ved Institutt for landskapsarkitektur ved NMBU. Forskningen hennes dreier seg om hvordan vi kan utforme helsefremmende utemiljøer. Hun har deltatt i forskningsprosjekter om opplevd trygghet i offentlige parker og grøntområder og om rekreasjonsverdien til urbane gravplasser.

Helene Gallis grunnla i 2013 Nabolagshager, et selskap for urbant landbruk og sosialt entreprenørskap, og hun har tidligere jobbet med bærekraftsspørsmål i Spania, USA, Tyskland og Norge for organisasjoner som Worldwatch Institute og FNs utviklingsprogram. Hun har bred erfaring fra blant annet bærekraftig produksjon og forbruk, politikkutvikling, entreprenørskap og strategisk kommunikasjon. Helene har utdanning innen bærekraft og kommunikasjon fra Australia, Ecuador, Mexico og Spania med ekspertise innen byøkologi, bedrifters samfunnsansvar og grønt entreprenørskap. Hun ga i 2015 ut boken *Dyrk byen! – håndbok for urbane bønder*, som var Norges første bok om urbane dyrkingsprosjekter.

Pavel Grabalov er en byforsker med en nylig tildelt doktorgrad fra Fakultet for landskap og samfunn ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Doktorgradsavhandlingen hans (2022) – *Gravplasser som offentlige byrom: En sammenligning av eksempler fra Skandinavia og Russland* – var viet kirkegårdenes rolle i ulike urbane kontekster. Forskningsinteressene hans dreier seg om forholdet mellom mennesker og deres omgivelser, og om hvordan disse sammenhengene fanges opp eller ignoreres i byplanlegging og byutviklingspolitikk.

Kelvin Knight er lektor i etikk og politikk ved London Metropolitan University, der han ledet Centre for Contemporary Aristotelian Studies in Ethics and Politics (CASEP) fra 2009 til det ble avviklet i 2021. Han er for tiden også forskningssjef ved Institute of Management and Political Science ved Mykolas Romeris University i Litauen. Han er forfatter av *Aristotelian philosophy: Ethics and politics from Aristotle to MacIntyre* og mange beslektede essayer og har samtidig redigert eller vært medredaktør for fem bøker om nyaristotelisme. Han er nå i ferd med å fullføre en bok om menneskerettighetenes historie og filosofi.

Bettina Lamm er førsteamanuensis i landskapsarkitektur og bydesign ved Københavns universitet. Hennes forskning tar for seg samspillet mellom det levde livet og det omkringliggende landskapet. Hun studerer hvordan midlertidige intervensjoner og kunststrategier kan bidra til en omprogrammering av det midlertidige landskapet ved å presentere nye stedsopplevelser og -tolkninger. Gjennom en praksisbasert forskningstilnærming tester hun ut metoder for samarbeidsbasert design og bygging, og hun utforsker hvordan samfunnsbaserte designprosesser kan bidra til å kultivere både mennesker og steder. Tilnærmingen hennes har dermed en sosial, estetisk og politisk agenda.

Geir Lieblein er agroøkolog og professor i agroøkologi ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Fra sitt tidlige arbeid med åkervekster har han gradvis utvidet til forskning på jordbruk og matsystemer, og i den senere tid har han også forsket på matens effekt på menneskekroppen og videre på utdanning og læring. Han har samarbeidet med et bredt spekter av forskere og interessenter utenfor universitetene på flere kontinenter. Han er medforfatter av flere enn 60 publikasjoner i fagfellevurderte tidsskrifter og bøker. Han var med på å grunnlegge agroøkologigruppen og masterprogrammet i agroøkologi ved NMBU. I 2000 introduserte han visjonær tenkning innen samme fagfelt, og i 2015 startet han studentprosjektarbeid i urbant landbruk i ulike byer i Sør-Norge som del av masterprogrammet i agroøkologi.

Frank Lohrberg er landskapsarkitekt og professor i landskapsarkitektur ved RWTH Aachen, Tyskland. Hans doktorgrad (2001) handlet om urbant landbruk og byplanlegging. Siden 2002 har han vært leder for lohrberg stadtlandschaftsarchitektur, et kontor der man retter søkelys mot landskapsarkitektur. Siden 2010 har han vært leder for instituttet for landskapsarkitektur ved RWTH Aachen. Professor Lohrberg har ledet flere nasjonale og EU-finansierte forskningsprosjekter med søkelys på urbant landbruk og grønn infrastruktur. For tiden koordinerer instituttet hans Horizon 2020-prosjektet «EFUA-European Forum on Urban Agriculture».

Melissa Anna Murphy er byplanlegger og urbanist ved Henning Larsen Architects, samt byromsforsker. Hun har tidligere vært førsteamanuensis ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU), der hun

foreleste i byutvikling og stedsutvikling. Hun har en doktorgrad i by- og regionplanlegging fra NMBU. Forskningen hennes er rettet mot sosiomaterielle utfordringer i byen knyttet til demokrati, mangfold, inkludering og agens. Mye av arbeidet hennes tar sikte på å spore fenomener fra politikk og byplanlegging til utforming, forvaltning og opplevelser av byrom.

Anna Marie Nicolaysen er forsker og underviser i agroøkologigruppen ved Institutt for plantevitenskap ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Hennes forskningsinteresser ligger i matsystemet og dets forbindelser til kultur og helse. Hun har arbeidet med aksjonsforskning i en lokalsamfunnsbasert forskningsorganisasjon i Hartford i Connecticut i USA med søkelys på hiv-risiko og helse blant gårdsarbeidere (seks tidsskriftpublikasjoner). Hennes doktorgrad i medisinsk antropologi fra University of Connecticut (2012) handlet om omlegging til økologisk landbruk blant småbønder i India (én bok og to tidsskriftartikler). Som medlem av agroøkologigruppen ved NMBU er hun opptatt av undervisning og forskning innen aksjonslæring i landbruks- og matsystemer, inkludert urbant landbruk, der hun har vært engasjert i forskningsprosjektene «Cultivating Public Space» og «Adapt». For tiden er hun involvert i bærekraftsarenaen GreenSmart ved NMBU med en modul om urbant landbruk og samfunn.

Inger-Lise Saglie er professor i by- og regionplanlegging ved Institutt for by- og regionplanlegging under Fakultet for landskap og samfunn ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Hun er utdannet arkitekt og har arbeidet med bygningsdesign i Akershus fylkeskommune og med byplanlegging i Oslo og Tromsø. I sin forskning har hun arbeidet med miljøspørsmål i urbane og rurale omgivelser, planleggingsteori og planprosesser samt planlovgivning.

Vebjørn Egner Stafseng er utdannet ved Universitetet i Oslo (bachelor i kultur og kommunikasjon, 2015) og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) (master i agroøkologi, 2019). Han er doktorgradsstudent (2020-) ved agroøkologigruppen ved Institutt for plantevitenskap ved NMBU med søkelys på omstillingsprosesser for inkluderende og robuste urbane hager i det offentlige rom. Tidligere har han jobbet med forskningsprosjekter om urbant landbruk i forbindelse med kulturarvstudier, folkehelse og miljølæring. I sin nåværende stilling er han også lærer

på masterprogrammet i agroøkologi med spesiell oppmerksomhet på samarbeid med eksterne aktører i matsystemet i forbindelse med pedagogiske caser for studentene. Han har også vært aktiv i etableringen av et nasjonalt senter for urbant landbruk ved NMBU med mål om å legge til rette for forskningsinformert utvikling av urbant landbruk i Norge.

Anne Tietjen er professor i landskapsarkitektur ved Københavns universitet. Hun arbeider med transformasjon av byer og landsbygder gjennom romlig design med søkelys på designets politikk og handlingskraft. Hun arbeider med relasjonelt romlig design og planleggingsteori, spesielt basert på ny materialisme og aktør-nettverk-teori. Hun har utført omfattende forskning på strategisk by- og landsbygdplanlegging, på offentlige rom i byer og på landsbygda og på kulturarv i planlegging. Annes arbeid bygger bro mellom teori og praksis i skjæringspunktet mellom landskapsarkitektur, urbant design og planlegging. Hennes designbaserte forskning på dette feltet er basert på tolv års internasjonal erfaring fra arkitektur- og bydesignpraksis.

Esben Slaatrem Titland er en norsk tegneserieskaper og illustratør bosatt i Oslo, og tidvis er han bybonde. Han har utdanning fra Kunst- og håndverksskolen i Oslo og Einar Granums kunstfagskole. Etter en periode med flere egenproduserte fanziner debuterte han i 2008 med heftet *Båter mot bølgene*. Utgivelsen vant Sproing-prisen (en nasjonal pris som deles ut for å hedre gode tegneserieskaper og fremme den generelle interessen for tegneserier utgitt i Norge) for beste debut det året. Siden den gang har han gitt ut flere tegneseriebøker og bidratt med illustrasjoner til en rekke forskningsbaserte publikasjoner.

Chiara Tornaghi er førsteamanuensis i urban matsuverenitet og resiliens ved Centre for Agroecology, Water and Resilience ved Coventry University i Storbritannia. Hun arbeider i skjæringspunktet mellom urbanisme, agroøkologi og matsuverenitet, med særlig interesse for å fremme praksiser som utfordrer og transformerer nyliberale, ressursekstraherende, koloniale og patriarkalske mat- og kunnskapssystemer inspirert av prinsipper fra agroøkologi, feminisme, biokulturelt mangfold og planetær helse.

Kimberly Weger arbeider med deltakelse og sosial inkludering, og hun utforsker hvordan teoriene om deliberativt demokrati kan brukes

i prosjekter innen urbant landbruk og stedsutvikling. Kim kommer fra Canada og har en mastergrad i statsvitenskap fra University of Calgary, der hun forsket på samfunnsdeltakelse i utviklingsprosjekter i Ghana. Etter at hun avsluttet sin karriere som internasjonal skøyteløper, jobbet Kim i Tyskland i et internasjonalt idrettsutviklingsprosjekt. Etter flytting til Norge jobbet hun med Nabolagshager med nasjonale og internasjonale prosjekter som knyttet sammen mennesker, ideer og forskning, og som omsatte bærekraftsteorier til praksis.

KAPITTEL 1

Innledning: urbant landbruk, offentlige rom og menneskelig velvære

Beata Sirowy CityEthos, Oslo

Deni Ruggeri University of Maryland, College Park, USA

Abstract: In this chapter the editors reflect on the thematic scope of this publication, situating it in a wider background of urban agriculture research. They claim that to leverage its greatest impact, opportunities to engage in urban cultivation should be widely accessible to all segments of urban population, close to everyone's home. Worldwide, due to the scarcity of and high costs of land in dense urban inner-city areas, integrating urban agriculture in already existing and planned public spaces seems like the most feasible strategy to achieve this objective. This book wants to support this process by providing theoretical and practical insights on the integration of urban agriculture in public space development – addressing its well-being impacts, design, organization, educational contexts, and urban planning aspects.

Keywords: urban agriculture, public space, planning, city development, well-being

The ultimate goal of farming is not the growing of crops, but the cultivation and perfection of human beings.

—Masanobu Fukuoka, *The one-straw revolution* (1975/1978)

1.1 De flerdimensjonale fordelene med urbant landbruk for offentlig liv og velvære i byene

I løpet av de siste tiårene har byboere vist større interesse for å dyrke mat. Dette har ført til en oppblomstring av strategier og retningslinjer for urbant landbruk på ulike styringsnivåer og geografiske skalaer, fra det transnasjonale til det kommunale og det lokale. Samtidig som fordelene ved urbant landbruk for matforsyningsikkerhet er dokumentert (FAO, 2019), har populariteten til og den økte aksepten for urbant landbruk åpnet for nye former for dyrking som integrerer muligheter for samfunnsbygging (Carolan & Hale, 2016), stedsbevaring og -forvaltning (Piso et al., 2019) og tilgang til grønnere og mer inkluderende offentlige rom (Dona et al., 2021). Moderne urbant landbruk fungerer som en arena for praktisk læring av nye bærekraftige matproduksjonssykluser og mer i opplyste forbruksvalg (Puigdueta et al., 2021).

Urbant landbruk er også en viktig arena for helsefremmende tiltak gjennom økt fysisk aktivitet, stressreduksjon og gjenoppbyggende opplevelser (Koay & Dillon, 2020). Det er gunstig for miljøet ved å styrke det biologiske mangfoldet i sterkt urbaniserte områder (Clucas et al., 2018) og berike opplevelseskvaliteten i bylandskapet gjennom nyskapende landskapsarkitektur og designløsninger (Viljoen & Bohn, 2014). Lokal matproduksjon kan kanskje ikke tilfredsstille alle behovene våre, men den kan spesialiseres for produksjon av næringsrik mat og sosial økonomi ved å gjøre ressurser tilgjengelig og inspirere til nye former for matproduksjon i samarbeid (Dona et al., 2021). Når man ser på dagens urbane landbruk som en gestalt av alle de tidligere nevnte fordelene, fremstår det som en mangefasettert praksis med systemiske fordeler på mange områder når det gjelder menneskers velvære, fra den enkelte husholdning og nærmiljøet til bærekraftig folkehelse og resiliens for byens befolkning (Langemeyer et al., 2021).

For å få størst mulig effekt bør mulighetene til å delta i urbant landbruk være allment tilgjengelig for alle innbyggere i nærheten av deres hjem. På grunn av knappheten og den høye verdien på tomter i tettbygde strøk

verden over kan det å integrere urbant landbruk i eksisterende og planlagte offentlige områder være den mest gjennomførbare og effektive strategien. Boken vår ønsker å støtte denne prosessen ved å gi teoretisk og praktisk innsikt i hvordan urbant landbruk kan integreres i utviklingen av det offentlige rom – med tanke på menneskelig velvære, design, organisering, utdanning og byplanlegging. Forholdet mellom offentlige rom og urban dyrking gir fordeler for begge parter. Offentlige rom tilbyr lett tilgjengelige arealer for prosjekter for urbant landbruk. I sin tur kan urban dyrking bidra til å gjøre det offentlige rommet mer inkluderende og multifunksjonelt, noe som er avgjørende med tanke på såkalt *liveability* og resiliens i urbane nabolag (Gehl, 2010; Madden, 2018).

Urbant landbruk integrert i det offentlige rom skiller seg fra private og delvis private prosjekter (parsellhager, bakgårdsprosjekter, takhager eller kommersielle gårder) når det gjelder forvaltningsmodeller og design, men kanskje aller mest når det gjelder tilgjengeligheten for et bredt spekter av brukere, ikke bare de personene som primært er engasjert i prosjekter for urbant landbruk, men også sekundær- og tertiærbrukere, som lokalbefolkningen som av og til kommer på besøk og deltar, forbipasserende og de som kan bli påvirket på mer indirekte, subtile eller symbolske måter. Den bredere tilgjengeligheten betyr mer omfattende innvirkning på bybefolkningen i form av:

a) Symbolsk representasjon:

Som Frank Lohrberg påpeker i forordet til denne boken, inntar aktørene i det urbane landbruket det offentlige rom ikke bare for å dyrke, men også for å demonstrere sine tankesett, verdier og agendaer i en omstridt offentlighet. Dette kan i sin tur føre til en samfunnsmessig endringsprosess ettersom de aktivitetene som er varig akseptert i det offentlige rom, kan gjøre krav på å bli etablert i bysamfunnet som helhet, noe som gjør det urbane landbruket til både et rom for matproduksjon og et rom for fortolkende formål.

b) Individuelt velvære:

Urbant landbruk i det offentlige rom har potensial til å komme et større mangfold av mennesker og deres behov til gode, og til å styrke dem som ofte har blitt oversett i byplanlegging og -politikk. Det gir muligheter for å dyrke frem dyder og opprettholde kapabiliteter, som diskutert i kapittel 2 og illustrert gjennom våre empiriske studier (kapittel 4 og 6).

c) Velvære i samfunnet:

Denne typen påvirkning omfatter muligheter for å dyrke borgervennskap og dydsfelleskap (kapittel 3), stedsutvikling (kapittel 7), deltakende aksjonslæring (kapittel 8 og 9), samskaping og deltakelse nedenfra og opp (kapittel 5 og 11), biokulturelt mangfold og sosial rettferdighet (kapittel 13).

Arbeidet med å integrere urbant landbruk i det offentlige rom er ikke immune mot konflikter og disputer. I kapittel 4 foreslår forfatterne et rammeverk for en analyse av ulike dimensjoner av offentligheten i prosjekter for urbant landbruk og mulige konflikter mellom disse.

I den nyliberale byen er restriksjoner overfor visse brukere av det offentlige rom og fortrenning av samfunnsorienterte funksjoner samt funksjoner som er rettet mot lavinntektsfamilier og sårbare individer, noe som gjør at ikke-kommersiell bruk av det offentlige rom, som urbant landbruk, er avgjørende for å sikre et sunt, inkluderende og demokratisk offentlig liv (Németh & Schmidt, 2011). Nok en trussel mot inkluderingen i det offentlige rom kommer fra modellen for kompakt byutvikling, som siden 1990-årene har vært dominerende i Norge og andre europeiske land (Hanssen et al., 2015). Denne modellen for byutvikling tilbyr typisk tilgjengelige uteområder av høy kvalitet som ikke fungerer som *demokratiske* offentlige rom, det vil si som steder som oppmuntrer til sosial utveksling (ikke bare tilfeldige møter) mellom sosiale grupper (Hajer & Reijndorp, 2001, s. 11), til konstruksjon av identitet og symbolsk betydning og til å hevde og eventuelt reforhandle felles verdier og overbevisninger. Tettheten som den kompakte byen krever, begrenser også i stor grad plassen som er tilgjengelig for landbruksproduksjon, biologisk mangfold og økologi, noe som gjør det offentlige rommet til et naturlig sted for dyrking av høyproduktive urbane økosystemer.

Initiativer for urbant landbruk har stort potensial for å opprettholde en kollektiv forvaltning av tilgjengelige og inkluderende offentlige landskaper (Murphy et al., 2022). Som McIvor og Hale (2015, s. 727) hevder, er urbant landbruk «godt posisjonert for å hjelpe innbyggerne med å dyrke varige relasjoner på tvers av ulikheter og betydelige maktforskjeller – relasjoner som kan danne grunnlaget for et samfunns kollektive evne til å forme sin egen fremtid». Ved å engasjere innbyggerne i å skape fellesskapsbånd har det urbane landbruket stort potensial som en systemisk, samarbeidsorientert, fremvoksende og stadig utviklende samfunnspraksis

som er nødvendig for å håndtere utfordringene ved samfunnsutvikling i møte med usikkerhet (Rittel & Webber, 1973).

Urbant landbruk kan være et virkemiddel for å utøve retten til byen (Lefebvre, 1996), et prinsipp som ble bekreftet i 2016 av *The New Urban Agenda*, som ble vedtatt på FNs konferanse om boliger og bærekraftig byutvikling (Habitat III). FN definerer retten til byen som «alle innbyggers rett [...] til å okkupere, bruke og produsere rettferdige, inkluderende og bærekraftige byer» (United Nations Human Settlement Programme, 2017, s. 26, vår oversettelse). Videre beskriver FN retten til byen «som et fellesgode som er avgjørende for livskvaliteten» (s. 26) og understreker i denne sammenhengen betydningen av det offentlige rommet som en arena for sosial interaksjon og politisk deltakelse, sosiokulturelle uttrykk, mangfold og sosialt samhold. Ved å gi innbyggerne mulighet til å delta i beslutningsprosesser i byene og tilegne seg byrom basert på egne behov kan prosjekter for urbant landbruk bidra positivt til disse målene og til å fremme livskvaliteten i byene.

Retten til byen har nylig utviklet seg til en ny dialog om retten til landskap og landskapsdemokrati (Egoz et al., 2018). Innenfor landskapsdemokrati ser man på tilgangen til landskapet som et grunnlag for rettferdighet når det gjelder å fremme menneskers helse, glede, pusterom og helbredelse. Landskapsdemokrati er langt fra bare en teori, men en etos, en måte å være på. Det refererer til fellesskapsbaserte praksiser og interaksjoner som fremmer demokratisk dialog og handling. Sentralt i landskapsdemokratiet er tanken om at det kan oppnås gjennom gjensidighet og samarbeid, noe som innebærer rettigheter og ansvar for alle (Europarådet, 2000, s. 2). For å bygge et mer rettferdig og inkluderende samfunn må innbyggerne aktivt praktisere sin rolle som samfunnsmedlemmer, og lære seg hvordan de kan føre dialog, lære og samhandle for å skape en felles forståelse av hva det vil si å være et samfunn. Som en sosialt orientert praksis for landskapsforvaltning er urbant landbruk et ideelt utgangspunkt for å lære og praktisere landskapsdemokrati. Ved å samle folk rundt den felles oppgaven det er å dyrke mat i offentlige og halvprivate rom, tilbyr urbant landbruk et kritisk rom for kollektiv handling og utøvelse av en rettighet, men også et ansvar som er essensielt for å forberede oss på stadig mer uforutsigbare sosio-økonomiske og økologiske utfordringer.

Når vi ser på det offentlige byrommet som et sted for individuelt og sosialt velvære, plasserer vi oss i den nyaristoteliske tradisjonen, som også ligger bak kapabilitetstilnærmingen (Nussbaum, 2011) og dydsteorien

(MacIntyre, 2007, 2016). Disse tilnærmingene krever et ikke-reduksjonistisk, flerdimensjonalt og tverrsektorielt rammeverk for å evaluere kvaliteten på bylandskapet ut fra dets evne til å opprettholde menneskelig velvære på både individ- og samfunnsnivå (kapittel 2 og 3). Den nyaristoteliske tradisjonen gir et mer praktisk utgangspunkt for å nærme seg menneskelig velvære i byer på mikronivå i et nabolag, sammenliknet med perspektivet på sosial rettferdighet basert på Rawls' tilnærming, som konsentrerer seg om «makrospørsmål» om rettferdig fordeling av byrder og fordeler i byutviklingen (Fainstein, 2010). Samtidig anerkjenner denne boken viktigheten av sosialt rettferdige ordninger for menneskelig velvære i byer – blant annet ved å sikre rettferdig tilgang til trygge, inkluderende offentlige rom av høy kvalitet med et mangfold av funksjoner som ivaretar behovene til ulike deler av bybefolkningen. En systematisk integrering av offentlig tilgjengelige tiltak for urbant landbruk i byutviklingen er illustrert i kapittel 11 og 12, med søkelys på strategisk planlegging og offentlig politikk i Norge.

Motivasjonen bak denne boken er en dyp bekymring for menneskers velvære i byene. Det er imidlertid viktig å huske at vi ikke kan diskutere velvære løsrevet fra spørsmålet om samspillet mellom mennesker og natur. Byer er i bunn og grunn sosioøkologiske systemer, og alle beslutninger som tar sikte på en bærekraftig og robust byutvikling, bør alltid ta hensyn til de ulike bestanddelene og skalaene i et urbant system (Walker & Salt, 2012). Mange viktige spørsmål som dukker opp i denne sammenhengen, og som kan belyses med utgangspunkt i urbant landbruk, hører hjemme i det raskt voksende fagfeltet matgeografi. Dette er et felt der man er opptatt av en rekke ulike temaer – fra vårt forhold til mat, endrede forbruksmønstre og forsyningskjedenes natur til de romlige mønstrene i matproduksjonen, det stadig presserende behovet for bærekraftig landbruk og de komplekse relasjonene mellom mat, sted og rom (Kneafsey et al., 2021). Selv om temaet ligger utenfor grensene vi har satt for arbeidet vårt, tar kapittel 13 for seg noen av disse spørsmålene og tar til orde for praksiser for urbant landbruk som utfordrer kommodifiseringen av mat, og som fremmer biokulturelt mangfold og dyrking av kunnskapspraksiser som lukker kløften mellom natur og samfunn.

Med tanke på mangfoldet av former for urbant landbruk i det offentlige rom har vi valgt å begrense oss til prosjekter som er integrert i tett befolkede nabolag, i norske og utvalgte nordeuropeiske byer, mens vi tar kun korte utflukter til det nordamerikanske kontinentet. Denne orienteringen hindrer oss i å gjøre brede generaliseringer på tvers av de mange ulike

formene for urbant landbruk verden over, men fra vårt unike ståsted kan vi likevel spekulere i de viktigste forskjellene i motivasjonen for urbant landbruk i vår europeiske kontekst og i resten av verden. Globalt sett har vi observert et urbant landbruk der man er dypt involvert i å styrke lokal matforsyning og matrettferdighet (bedre tilgangen til fersk og sunn mat) og i å redusere klimapåvirkningen fra matproduksjon ved å etablere korte forsyningskjeder og opprettholde livsgrunnlaget gjennom muligheter for inntektsgenerering og sysselsetting (FAO, 2022). I Nord-Europa er hovedmotivasjonen først og fremst sosial – knyttet til ulike aspekter ved individuelt og sosialt velvære i byer, noe som diskuteres gjennom hele denne boken. Til tross for at vi har valgt å ta utgangspunkt i de kontekstene som er nærmest oss, håper vi at funnene våre vil være relevante som inspirasjonskilder eller sammenlikningsgrunnlag for forskere, beslutningstakere og sivilsamfunnsaktører som ønsker å fremme trivsel og myndiggjøring av bysamfunn globalt, og at de vil kunne tilby forslag til strategier og tiltak som kan utnyttes i en rekke ulike geografiske, kulturelle og sosioøkonomiske kontekster.

1.2 Bokens struktur og innhold

Strukturen i denne boken gjenspeiler utviklingen av forskningsprosjektet «Cultivating Public Space» (CPS), som starter med det konseptuelle grunnlaget (kapittel 2 og 3) og etterfølges av diskusjoner av caser om urbant landbruk (kapittel 4, 5, 6 og 7), utdanningskontekster (kapittel 8, 9 og 10), planleggings- og politikkdimensjoner (kapittel 11 og 12) og avsluttes med kritiske refleksjoner over veier å følge i det fremtidige urbane landbruket (kapittel 13 og 14). Alle kapitlene er likevel skrevet uavhengig av hverandre av ulike prosjektpartnere og kan leses hver for seg. Denne boken tar utgangspunkt i en norsk kontekst, der prosjektet vårt har sitt utspring (kapittel 6, 7, 8, 10, 11 og 12), men er utvidet til å omfatte internasjonale eksempler på urbant landbruk fra Nederland, Danmark, Storbritannia og USA (kapittel 4, 5, 9 og 13). Det nye er de tverrfaglige og tverrsektorielle perspektivene, som spenner fra byplanlegging til design, fra folkehelse til agroøkologi og fra samfunnsgeografi til filosofi. Vi har også inkludert en rekke ulike stemmer: akademikere, aktivistforskere (kapittel 13) og praktikere (kapittel 7 og 10).

Med våre mangefasetterte, men lokale diskusjoner imøtekommer vi kunnskapsgapet om en helhetlig forståelse av urbant landbruk, de sosiale

gruppene som drar mest nytte av det, og de offentlige støttemekanismene som er opprettet for å støtte det (Dona et al., 2021). Med tanke på at urbant landbruk i stor grad påvirkes av idiosynkratiske lokale faktorer, kan det være mer fordelaktig å «studere mer om muligheter og utfordringer for urbant landbruk under ulike sosioøkonomiske kontekster og ulike landbruksmodeller for å koble landbrukspraksis i byer med byplanlegging» (Dona et al., 2021, s. 1).

Del I, «Konseptuelt grunnlag: urbant landbruk og menneskelig velvære» gir det teoretiske grunnlaget for vår undersøkelse, forankret i aristoteliske eller nyaristoteliske perspektiver på individuelt og felles velvære i byer.

I kapittel 2 foreslår Beata Sirowy en operasjonalisering av menneskelig velvære i byer basert på det aristoteliske begrepet eudaimonia og elementer fra Martha Nussbaums kapabilitetstilnærming samt teorien om affordanser. Denne operasjonaliseringen kan brukes til å evaluere det offentlige rommets (både faktiske og planlagte) potensial for å fremme menneskelig velvære – et alternativ til evalueringsmetoder som er drevet av en instrumentell rasjonalitet, for eksempel kost–nytte-analyser. I det rammeverket hun foreslår, kan forholdet mellom muligheter, evner og dyder i urban stedsutvikling forstås som en kontinuerlig prosess der man forhandler seg frem til et roms optimale sett av muligheter – miljømessige og sosiale, slik at det opprettholder en rekke sentrale evner og gir muligheter for å kultivere beslektede dyder – moralske og intellektuelle. Denne modellen krever at innbyggerne deltar i prosessen med å endre omgivelsenes affordanser til fordel for alle.

Ved å problematisere eudaimonisk velvære i byer bidrar dette kapitlet til en voksende diskusjon om forholdet mellom kvalitetene i det bygde miljøet og menneskelig velvære i byer. Denne forskningen er vanligvis rettet mot hvordan det bygde miljøet kan påvirke menneskers velvære, og ikke så mye mot operasjonaliseringen av velvære, og den tar vanligvis utgangspunkt i et hedonistisk syn på menneskelig velvære. Forfatteren postulerer at skillet mellom eudaimonisk og hedonisk velvære må komme tydeligere frem i byforskningen, og at det eudaimoniske velværebegrepet, som i mye større grad enn de hedoniske modellene handler om å oppnå menneskets fulle potensial, må vies mer oppmerksomhet.

I kapittel 3 utvider forfatterne Beata Sirowy og Kelvin Knight diskusjonen om menneskelig blomstring (eudaimonisk velvære), som ble innledet i kapittel 2, med betraktninger om dyder (fremragende karakteregenskaper og forståelse) og borgervennskap (*civic friendship*). For å finne ut hvordan

disse konseptene bedre kan integreres i byutviklingen, tar de utgangspunkt i det nyaristoteliske konseptet om praksiser, til forskjell fra organisatoriske institusjoner, og introduserer begrepet dydsfelleskap (*communities of virtues*) (MacIntyre, 2007, 2016). De hevder at utviklingen av offentlige byrom bør ses i lys av innbyggernes deltakende praksiser, ikke bare (slik det vanligvis gjøres) som administrativt utformede funksjoner. Denne tilnærmingen til utviklingen av offentlige byrom tar i mye større grad hensyn til individuelt og felles velvære enn de pragmatiske kravene om multifunksjonalitet som er rådende i lokalpolitikken.

Ved å legge forholdene bedre til rette for deltakelse i felles praksiser i urbane omgivelser kan man legge til rette for utvikling av dydsfelleskap – lokaliteter som konsolideres av felles mål og standarder for fremtreffelighet, og som danner en ramme for dyrking av dyder (intellektuelle og moralske) og utvikling av borgervennskap (MacIntyre, 2007, 2016). Denne diskusjonen illustreres med referanser til urbant landbruk – forstått som praksis i macintyreansk forstand, og derfor som en potensiell ramme for utvikling av dydsfelleskap som kan integreres i utviklingen av det offentlige rom. Det er viktig å merke seg at et prosjekt for urbant landbruk potensielt kan danne rammen for dyrking av flere praksiser enn matproduksjon – for eksempel kokkekunst, urtemedisin, mindfulness, snekring eller til og med sjakk eller flåtebygging, som eksemplifisert i noen av prosjektcasene våre (kapittel 4, 5, 6 og 7).

Del II, «Offentlig urbant landbruk i nordeuropeiske kontekster», gir eksempler fra casestudier av urbant landbruk i Norge, Danmark og Nederland. Søkelyset er på systematisk integrering av urbant landbruk i offentlige rom for å sikre at store og ulike deler av bybefolkningen får tilgang til et stadig mer privatisert offentlig rom. Den største utfordringen her er å forene ulike brukergruppers behov og forventninger, det vil si hvordan man kan legge til rette for prosjekter for urbant landbruk som kommer allmennheten (sekundær- og tertiærbrukerne) til gode samtidig som de som driver direkte med urbant landbruk (primærbrukerne), får oppfylt sine mål.

I kapittel 4 utforsker Melissa Anna Murphy og Pavel Grabalov hvordan urbant landbruk kan bidra til å styrke både gartnerens og innbyggernes kapabiliteter. De forteller historien om casestudier av urbant landbruk i Århus (Danmark) og Rotterdam (Nederland) for å forstå hvordan ulike kommuner legger til rette for urbant landbruk, og hvordan ulike initiativer for urbant landbruk fungerer i det offentlige rom. I analysen tar de

utgangspunkt i en konseptualisering av offentlighet som retter søkelys på interaksjonene i og produktene fra det fysiske rommet som knytter mennesker sammen. Med vekt på en forståelse av offentligheten som er større enn de involverte gartnerne, identifiserer forfatterne fire utviklingsbaner i offentligheten som støttes av urbant landbruk, og som tjener offentligheten gjennom a) å øke tilgangen til og levedegjøringen av det offentlige rom, b) å bidra til sosiale tjenester, c) å produsere og distribuere mat og d) å bygge fellesskap for å spre kunnskap om dyrking. Selv om de fire utviklingsbanene ikke utelukker hverandre, legger de ulike føringer på idealet om fysisk tilgang til det offentlige rom. Forfatterne konkluderer med at matproduksjon og sosiale tjenester kan være dårlig egnet for byrom som krever høy grad av offentlig tilgjengelighet. Disse fordelene kan imidlertid komme et bredere publikum til gode hvis de plasseres og tilrettelegges på riktig måte.

I kapittel 5 presenterer Bettina Lamm og Anne Tietjen fire prosjekter for urbant landbruk som ble startet i perioden 2011 til 2013 i og rundt København, og prosjektenes rolle i å dyrke mat og fellesskap. Felles for disse prosjektene er at man legger vekt på urbant landbruk som et verktøy for å dyrke frem medborgerskap. Alle de fire urbane hagene var fellesskapsbasert og åpne for et bredere publikum, men de var svært forskjellige når det gjaldt organisering, ledelse, finansiering og kontekst. Mens to av hagene ble startet av kulturaktivister, var de andre initiativer fra henholdsvis en kommunal etat og en privat utbygger. Alle hadde en felles visjon om ikke bare å dyrke grønnsaker, men også å skape rom for sosial inkludering og fellesskap. Når vi ser nærmere på deres underliggende verdisystem og organisasjonsstruktur, blir det mulig for oss å sammenlikne hvordan de ulike typologiene for urbant landbruk påvirker folks mulighet til å trives. Forfatterne er spesielt interessert i hvilke agendaer som ble fulgt av lokalsamfunnene som forvaltet hagene, hvordan disse agendaene var knyttet til det spesifikke stedet og den spesifikke konteksten, og hvordan lokalsamfunnene forhandlet om krav til offentlig tilgjengelighet samtidig som de skapte et varig hagefellesskap. Det faktum at noen av hagene ikke ble permanente, gjenspeiler byens prioritering av målene for urbant landbruk og reflekterer tydelig en svakhet i politikken og implementeringen når det gjelder behovet for å bygge robuste og varige fellesskapsbånd. Disse hagene har likevel vært testområder for nye former for relasjoner mellom enkeltpersoner og grupper i lokalsamfunnet.

I kapittel 6 presenterer Katinka Horgen Evensen og Vebjørn Egner Stafseng åtte casestudier fra osloområdet der de utforsker hvordan urbant landbruk kan integreres i det offentlige rom. Forfatterne har samlet inn erfaringer fra prosjektledere og -initiativtakere for ulike typer initiativer for urbant landbruk, i ulike skalaer og med ulike organisasjonsmodeller, fra bygårder til små eksperimentelle dyrkingsprosjekter. De fant ut at hovedmotivasjonen bak disse prosjektene for urbant landbruk var å skape sosiale møteplasser og læringsarenaer for dyrking og økologisk kunnskap. Urbant landbruk i Oslo har også vært et verktøy i lokal byutvikling for å forbedre byboernes trivsel, aktivisere og gjøre ubrukte områder trygghere og integrere dyrking i forvaltningen av grøntområder på innovative måter. Forfatterne avslutter med en diskusjon av faktorer som kan fremme eller hemme bruken av urbant landbruk i det offentlige rom. De hevder at den mest presserende designutfordringen kan være å forbedre og sikre at prosjekter for urbant landbruk får et image som og blir oppfattet å være offentlige og innbydende for alle.

I kapittel 7 deler Helene Gallis, Kimberly Weger og Adam Curtis norske erfaringer fra det banebrytende sosiale og ideelle foretaket Nabolagshager, som drev med urbant landbruk. Kapitlet gir en rikholdig skildring av historiene knyttet til utviklingen av prosjekter for urbant landbruk i Oslo, sett gjennom grunnleggeren, aktivisten Helene Gallis, sine briller. I kapitlet tar de til orde for en mer systematisk anvendelse av stedsutviklingsprinsipper for å øke den sosiale effekten av prosjekter for urbant landbruk. Gallis argumenterer for at kombinasjonen av stedsutvikling og urbant landbruk kan gjøre det mulig for medlemmer av lokalsamfunnet, beboere og marginaliserte grupper å delta i samskapingen av det urbane landbruket og utøve sine menneskelige evner. Historiene fremhever den transformative effekten av stedsutviklingsprinsipper – der triangulering er et av de viktigste. Historiene er fortalt her som inspirasjon til nye, innovative former for gjenbruk og samproduksjon av demokratisk utformede, tilgjengelige og inkluderende offentlige rom.

Del III, «Når utdanning blir en del av det urbane landbruket», tar for seg ulike utdanningserfaringer knyttet til aksjonsforskning, praksis og engasjert læring, inspirert av «Cultivating Public Space»-prosjektet. I disse prosessene inngikk prosjektpartnere og studenter i en innholdsrik og transformativ dialog med og på tvers av grupper av urbane bønder, innbyggere og fagfolk innen design og planlegging. Teoriene, kunnskapen og forklaringene fra forskningen ble testet, omdefinert og omtolket i lys av de

reelle erfaringene til utøvere av urbant landbruk. Studentenes arbeid bidro til CPS-forskningen og støttet utformingen av en verktøykasse for urbant landbruk som ble utviklet som en del av prosjektet.

I kapittel 8 beskriver Vebjørn Egener Stafseng, Anna Marie Nicolaysen og Geir Lieblein den deltakende aksjonslæringsprosessen som involverte studenter og ansatte ved agroøkologiprogrammet ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) for å se for seg en endring i sju urbane landbruksplasser og -kommuner i osloregionen. I kapittelet reflekterer de kritisk over visjonene som kom frem gjennom samskaping, og over de kreftene som kunne hindre eller støtte ideene som vokste frem. Prosessen avdekker en rikholdig pedagogisk erfaring som har vært til stor nytte for studenter, prosjektpartnere og lokalbefolkning, men også en motstand blant koordinatorene for urbant landbruk mot å konkretisere den organiske, tilpasningsdyktige innsatsen til generaliserbare trinn og tiltak for fremtiden. De frykter at en fastlåst visjon kan hindre tilpasning og i det lange løp begrense muligheten for at det urbane landbruket kan bli motstandsdyktig og langvarig. Forfatterne mener at politikk og planer fra kommunene også kan spille en avgjørende rolle når det gjelder å begrense utviklingen av nye og mangfoldige former for urbant landbruk til fordel for ensartethet og standardisering.

I kapittel 9 reflekterer Deni Ruggeri over de pedagogiske erfaringene som er knyttet til «Cultivating Public Space»-prosjektet. Helt fra starten av har målet med prosjektet vært å engasjere studenter i å skape en verktøykasse for urbant landbruk i det offentlige rom. Ved å integrere forskningsresultatene, aktivitetene og kunnskapen som prosjektpartnerne har produsert sammen, i det globale klasserommet, har studentene spilt en viktig rolle i arbeidet med å omsette forskningsresultatene til konkrete strategier for bærekraftig utvikling og byfornyelse basert på urbant landbruk. Dette krevde at de i stedet for å se på det som noe mer enn bare en samling gjenstander – kasser, redskapsboder, gjerder og stier – heller så på det som helhetlige, multifunksjonelle landskaper for å dyrke mat, helse og fellesskap. Et annet viktig funn er at hvert enkelt urbane landbruksområde er unikt, og at det er nødvendig å bygge på hver enkelt konteksts særpreg, stedsidentitet og identitet for å skape historier om fremtidig transformasjon som lokalsamfunnene kan samles rundt og aktivere.

I kapittel 10 tar Arild Eriksen sammen med Deni Ruggeri og Esben Slaatrem Titland for seg urbant landbruk fra perspektivet til en arkitekt og bybonde eller birøkter som praktiserer deltakende design nedenfra og opp

i Oslo. Teksten tar for seg noen kritiske dimensjoner ved urbant landbruk i det offentlige rom som er knyttet til det private og korporative kravet på disse landskapene, og deres potensial som multifunksjonelle og rikholdige bidragsytere til sosiokulturelt og økologisk mangfold, matsikkerhet, helse og demokratisk diskurs. Forfatterne avslutter med en refleksjon over arbeidet med å utvikle en verktøykasse for urbant landbruk basert på kunnskap samlet inn av «Cultivating Public Space»-forskerne, supplert med analyser og løsninger produsert av en tverrfaglig gruppe studenter som deltok i et prosjektfinansiert etterutdanningskurs holdt av forfatterne ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet i 2018–2019. Snarere enn en samling preskriptive designløsninger har verktøykassen en nyskapende form som en grafisk roman produsert i samarbeid med tegneserieskaper og bybonde Esben Slaatrem Titland, og den presenterer en fyldig redegjørelse for motivasjoner, personlig innsats, vellykkede tiltak og tilbakeslag fra våre casestudier av urbant landbruk som andre bybønder kan dra nytte av, kjenne seg igjen i og bli inspirert av. Den er en åpen tilgang-publikasjon med tittelen *Byens bønder*, utgitt av Fagbokforlaget i 2023.

Del IV, «Planlegging for urbant landbruk i Norge», tar for seg motivasjonen til kommunale aktører i Norge for å støtte initiativer og politikkutvikling innen urbant landbruk i de største norske byene. Selv om byplanleggere generelt er opptatt av å integrere urbant landbruk i byutviklingen, har det i begrenset grad blitt integrert i politikk og planlegging. Det er behov for mer omfattende forskning på hvordan byer lovlig og effektivt kan integrere urbant landbruk i den fysiske planleggingen på en helhetlig måte, og dermed fylle et kritisk kunnskapshull i vår forståelse av hvordan matproduksjon og -levering kan planlegges, finansieres og styres på en mer strategisk måte.

I kapittel 11 dykker Inger-Lise Saglie ned i plandokumenter og strategisk planlegging av urbant landbruk i tre av Norges største byer: Oslo, Bergen og Trondheim. I kapittelet søker hun etter dokumentasjon for motivasjonen for deres politikk og strategiske innsats for urbant landbruk i dokumentene og i diskursene som brukes av kommunale ledere og myndighetspersoner som er intervjuet. Forfatteren grupperer de politiske hovedmotivene i fem kategorier. For det første er urbant landbruk satt inn i en diskurs om grønn byutvikling, særlig i Oslo og Bergen. For det andre er matproduksjon og alternative matsystemer viktige politiske motiver, særlig i Trondheim og Bergen, der aktører fra urbant landbruk er i dialog med aktører fra det periurbane, profesjonaliserte landbruket. For det tredje handler urbant landbruk

om sosiale møteplasser og samfunnsbygging. For det fjerde er urbant landbruk et verktøy for kommunale velferds- og arbeidstreningstjenester, og for det femte er urbant landbruk en praksis for aktivt medborgerskap og samskaping i byutviklingen.

I kapittel 12 søker Inger-Lise Saglie å besvare spørsmålet: «Hvordan har norsk offentlig politikk for urbant landbruk vokst frem og blitt institusjonalisert?» I Norge har urbant landbruk i første omgang vært forbundet med borgeraktivisme og lokale, frivillighetsbaserte nedefra-og-opp-initiativer. Kommunene har imidlertid vært interessert i å utvikle en strategisk offentlig politikk for urbant landbruk. De tre norske byene som ble introdusert i forrige kapittel – Oslo, Bergen og Trondheim – har mange fellestrekk når det gjelder institusjonaliseringen av politikken for urbant landbruk. Det er også markante forskjeller når det gjelder frivillige gruppers rolle og nedefra-og-opp og ovenfra-og-ned-prosesser, graden av nettverksarbeid, forholdet til det profesjonaliserte bynære landbruket og implementeringen. I Oslo er det en politisk styrt deltakende tilnærming med planer og visjoner for å utvikle urbant landbruk som en sosial aktivitet i grønne og urbane områder. I Bergen har den ideelle eller frivillige sektoren en aktiv rolle i strategiutviklingen og i styringen av praksis gjennom et kompetansesenter. I Trondheim blir politikken samprodusert og videreutviklet årlig i samarbeid med profesjonelle gårdbrukere, noe som er et unikt eksempel på en synergi mellom tradisjon og innovasjon. Oslo, Bergen og Trondheim har vært ledende i utviklingen av offentlig politikk for urbant landbruk i Norge, og casene gir innblikk i hvordan det står til med politikkutviklingen rundt urbant landbruk i Skandinavia.

Del V, «En vei videre for urbant landbruk i byer og lokalsamfunn», fungerer som en refleksjon over det urbane landbrukets nåværende tilstand og funderer på hvordan det kan utvikle seg i fremtiden. I denne delen foreslår forfatterne en rekke temaer for en dialog om prinsipper og praksis som kan legge til rette for eller hindre det urbane landbruket i utvikle seg slik at det har størst mulig effekt på velværet for enkeltmennesker og lokalsamfunnet og blir en integrert og permanent del av morgendagens robuste by.

I kapittel 13 minner Chiara Tornaghi oss om at vi må være årvåkne når det gjelder hvordan det urbane landbruket brukes i byene våre, og om de potensielt skadelige konsekvensene av å fremme urbant landbruk uten å være klar over hvilke systemer det påvirker, fra økologi til samfunn, rettferdighet og menneskerettigheter. Forfatteren forsøker å beskrive en agroøkologisk tilnærming til urbant landbruk som kombinerer ressursbevaring,

regenerering og biologisk mangfold samtidig som den fremmer oppreisning ved å ta tak i fortidens urettferdighet og profittens hegemoni over menneskelig velvære. Kapittelet gir nyttige anbefalinger for et agroøkologiinspirert urbant landbruk i det offentlige rom: biokulturelt mangfold, kunnskapspraksiser som lukker kløften mellom natur og samfunn, og etablering av praksiser for urbant landbruk som utfordrer kommodifisering. I kapittelet reflekterer hun også over det urbane landbrukets epistemologi og behovet for å definere det ut fra historiene og erfaringene til de menneskene det berører, særlig de som ikke får tilstrekkelig hjelp og støtte.

Kapittel 14 av Beata Sirowy og Deni Ruggeri avsluttes med en kort refleksjon over fremtidsutsiktene for urbant landbruk i den kompakte byen ut fra funnene i CPS-forskningsprosjektet. Byer er i rask endring under nytt og gammelt press, og omorganisering og planlegging gjøres som svar på de lokale konsekvensene av globale utfordringer, som den nylige covid-19-pandemien. Hvordan ser et robust urbant landbruk ut i fremtidens norske eller nordeuropeiske og globale by? Målet er å samarbeide om å utforme, planlegge og implementere former for urbant landbruk som kan øke produktiviteten og redusere arealforbruket samtidig som det fungerer som en sosial arena for utvikling av innbyggernes dyder og fellesskapsidentitet og kollektiv handling for å feire menneskelige kapabiliteter. Ingen strategisk plan, policy, design og implementering kan være vellykket med mindre slike tilpasses og berikes av den unike konteksten de inngår i. Ved siden av mangfoldet av tilnærminger og praksiser innen urbant landbruk er kanskje denne bokens viktigste bidrag at den formidler historier og erfaringer med urbant landbruk i det offentlige rom som illustrerer motivasjon, suksess, mislykkede forsøk og de tilpasningene som er nødvendige for å gjøre urbant landbruk til en del av hverdagen vår.

Referanser

- Carolan, M. & Hale, J. (2016). «Growing» communities with urban agriculture: Generating value above and below ground. *Community Development*, 47(4), 530–545. <https://doi.org/10.1080/15575330.2016.1158198>
- Clucas, B., Parker, I. D. & Feldpausch-Parker, A. M. (2018). A systematic review of the relationship between urban agriculture and biodiversity. *Urban Ecosystems*, 21, 635–643. <https://doi.org/10.1007/s11252-018-0748-8>
- Europarådet. (2000). *European Landscape Convention*. European Treaty Series – No. 176. <https://rm.coe.int/16807b6bc7>
- Egoz, S., Jørgensen, K. & Ruggeri, D. (Red.). (2018). *Defining landscape democracy: A path to spatial justice*. Edward Elgar Publishing.
- Fainstein, S. (2010). *The just city*. Cornell University Press.

- FAO. (2019). *FAO framework for the urban food agenda*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/3/ca3151en/ca3151en.pdf>
- FAO. (2022). *Peri-urban agriculture sourcebook – from production to food systems*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/3/cb9722en/cb9722en.pdf>
- Fukuoka, M. (1978). *The one-straw revolution: An introduction to natural farming* (C. Pearce, T. Kurosawa & L. Korn, Overs.). Rodale Press. (Opprinnelig utgitt 1975)
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Island Press.
- Hajer, M. & Reijndorp, A. (2001). *In search of new public domain*. NAi Publishers.
- Hanssen, G. S., Hofstad, H. & Saglie, I.-L. (Red.). (2015). *Kompakt byutvikling: Muligheter og utfordringer*. Universitetsforlaget.
- Kneafsey, M., Maye, D., Holloway, L. & Goodman, M. K. (2021). *Geographies of food*. Bloomsbury Publishing.
- Koay, W. I. & Dillon, D. (2020). Community gardening: Stress, well-being, and resilience potentials. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(18), 6740. <https://doi.org/10.3390/ijerph17186740>
- Langemeyer, J., Madrid-López, C., Beltran, A. M. & Mendez, G. V. (2021). Urban agriculture: A necessary pathway towards urban resilience and global sustainability? *Landscape and Urban Planning*, 210(5), 104055. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104055>
- Lefebvre, H. (1996). *Writings on cities*. Blackwell.
- MacIntyre, A. (2007). *After virtue: A study in moral theory* (3. utg.). University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2016). *Ethics in the conflicts of modernity: An essay on desire, practical reasoning, and narrative*. Cambridge University Press.
- Madden, K. (2018). *How to turn a place around: A placemaking handbook*. Project for Public Spaces.
- McIvor, D. W. & Hale, J. (2015). Urban agriculture and the prospects for deep democracy. *Agriculture and Human Values*, 32(4), 727–741. <https://doi.org/10.1007/s10460-015-9588-9>
- Murphy, M. A., Parker, P. & Hermus, M. (2022). Cultivating inclusive public space with urban gardens. *Local Environment*, 28(1), 99–116. <https://doi.org/10.1080/13549839.2022.2120461>
- Németh, J. & Schmidt, S. (2011). The privatization of public space: Modeling and measuring publicness. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 38, 23–25. <https://doi.org/10.1068/b36057>
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Belknap Press.
- Piso, Z., Goralnik, L., Libarkin, J. C. & Lopez, M. C. (2019). Types of urban agricultural stakeholders and their understandings of governance. *Ecology and Society*, 24(2), 18. <https://doi.org/10.5751/ES-10650-240218>
- Puigdueta, I., Aguilera, E., Cruz, J. L., Iglesias, A. & Sanz-Cobena, A. (2021). Urban agriculture may change food consumption towards low carbon diets. *Global Food Security*, 28, 100507. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2021.100507>
- Rittel, H. W. & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155–169. <https://doi.org/10.1007/BF01405730>
- United Nations Human Settlement Programme. (2017). *The New Urban Agenda*. UN-Habitat. <https://unhabitat.org/the-new-urban-agenda-illustrated>
- Viljoen, A. & Bohn, K. (2014). *Second nature urban agriculture: Designing productive cities*. Routledge.
- Dona, C. G. W., Chethika, G., Geetha, M. & Kensuke, F. (2021). Promoting urban agriculture and its opportunities and challenges: A global review. *Sustainability*, 13(17), 9609. <https://doi.org/10.3390/su13179609>
- Walker, B. & Salt, D. (2012). *Resilience thinking: Sustaining ecosystems and people in a changing world*. Island Press.

Konseptuelt grunnlag: urbant landbruk og menneskelig velvære

KAPITTEL 2

Mot en operasjonalisering av eudaimonisk velvære i offentlige rom

Beata Sirowy CityEthos, Oslo

Abstract: In this chapter, I discuss and attempt to operationalize the concept of human well-being in cities based on the Aristotelian view of human flourishing (eudaimonia) and elements of Martha Nussbaum's capability approach, in the context of public space – viewed through the lenses of the theory of affordances. This operationalization may be used to evaluate the potential of public spaces (both actual and planned) to sustain human flourishing – an alternative to valuation models driven by instrumental rationality, such as cost-benefit analysis. I use the ten human capabilities identified by Martha Nussbaum to map the central dimensions of eudaimonic well-being and ask: What kind of spatial/functional and social affordances need to be granted by a given urban agriculture project to sustain the well-being dimensions indicated by each of the capabilities? Further, I extend the operationalization with the consideration of virtues (moral and intellectual excellences) – which is largely absent in capability scholarship. I ask: What kind of virtues can be linked to each of the ten central capabilities, and what kind of spatial/functional and social affordances would support the cultivation of these virtues? By problematizing eudaimonic well-being in cities, this chapter contributes to a growing discussion on the relationship between the qualities of the built environment and human well-being. This research typically focuses on the range of pathways through which the built environment may affect human well-being, not on its operationalization, and adopts a hedonic view of human well-being in an implicit way. I argue that the distinction between eudaimonic and hedonic well-being needs to be pronounced more clearly in urban research and more attention needs to be paid to the eudaimonic well-being construct which is much more concerned with the achievement of full human potential than the hedonic models.

Keywords: public space, eudaimonic well-being, human flourishing, virtue ethics, capabilities, affordances, planning ethics

2.1 Innledning: velvære i byer

Siden 1990 har man gjennom FNs utviklingsprogram forpliktet seg til å utarbeide en årlig rapport om den menneskelige dimensjonen ved utvikling, og det har konsekvent blitt hevdet at

utviklingsprosessen bør [...] skape et gunstig miljø for mennesker, individuelt og kollektivt, slik at de kan utvikle sitt fulle potensial og ha en rimelig sjanse til å leve produktive og kreative liv i samsvar med sine behov og interesser. (United Nations Development Programme, 1990, s. 1, min oversettelse)

Dette er et viktig mål for byutvikling over hele verden, særlig med tanke på at verdens bybefolkning forventes å bli nesten fordoblet innen 2050. Menneskelige aktiviteter og konsekvensene av dem konsentreres i stadig større grad i byene, og dette medfører enorme bærekraftsutfordringer av miljømessig, sosial og økonomisk art som alle har innvirkning på menneskers velvære. For å møte disse utfordringene formulerer *The New Urban Agenda* (United Nations Human Settlement Programme, 2017) en visjon for en bedre og mer bærekraftig urban fremtid – «en fremtid der alle mennesker har like rettigheter og tilgang til de fordelene og mulighetene som byer kan tilby» (United Nations Human Settlement Programme, 2017, s. iv, min oversettelse). Den postulerer at «byer kan være kilden til løsninger på, snarere enn årsaken til, de utfordringene som verden står overfor i dag» (s. iv). I denne sammenhengen fremstår økt velvære i byer – både i industriland og i utviklingsland – som et viktig mål, noe som også står sentralt i FNs bærekraftsmål (United Nations, 2015).

For å kunne ta tak i menneskelig velvære i byer på en adekvat måte trenger vi en bedre forståelse av dette begrepet. Den voksende forskningen på forholdet mellom kvaliteten på det bygde miljøet og bylivskvalitet (Marans & Stimson, 2011; Pfeiffer & Cloutier, 2016; Wang & Wang, 2016; Shekhar et al., 2019; Mouratidis, 2021) er vanligvis rettet mot de ulike måtene kvaliteten på det bygde miljøet og bylivskvaliteten kan påvirke byboernes subjektive velvære, ikke så mye mot operasjonaliseringen av velvære. Begrepet subjektivt velvære (*subjective well-being*, SWB), som vanligvis brukes på dette feltet, blir som oftest sett på som uproblematisk, definert som «personlig evaluering av livskvalitet» (Diener et al., 2018; Mouratidis, 2021), i motsetning til objektivi (økonomisk) velvære målt ved hjelp av kvantitative indikatorer som for eksempel inntekt. Dette skillet

er ikke tilfredsstillende, ettersom begge disse begrepene faller inn under kategorien hedonisk velvære.

Jeg argumenterer for at begrepet menneskelig velvære i byer ikke er tilstrekkelig forstått. Spesielt må det essensielle skillet mellom eudaimonisk og hedonisk velvære komme tydeligere til uttrykk i byforskningen. I dette kapittelet tar jeg for meg dette skillet og foreslår en foreløpig operasjonalisering av eudaimonisk velvære i forbindelse med urbant landbruk, med utgangspunkt i dydstradisjonen (Aristoteles, 2009), elementer fra kapabilitetstilnærmingen (Nussbaum, 2011) og teorien om affordanser (Gibson, 1979; Rietveld, 2012). Kapittel 4 og 6 bidrar videre til å utvikle og kontekstualisere disse operasjonaliseringene gjennom casestudier av urbant landbruk i Norge og andre nordeuropeiske land.

2.2 Skillet mellom eudaimonisk og hedonisk velvære

Eudaimonia oversettes ofte med lykke, men det skiller seg vesentlig fra dagens forståelse av dette ordet i form av behagelige, ofte forbigående opplevelser (hedonisk lykke). For antikkens grekere betegnet eudaimonia menneskelig blomstring – realiseringen av vårt fulle potensial, et givende og fullverdig menneskeliv – som nødvendigvis måtte leves i samsvar med dyder, det vil si fremragende karakter og forståelse (Aristoteles, 2009). Det er viktig å understreke at dyd ikke handler så mye om hva en person gjør i bestemte situasjoner, men om hva en person er gjennom hele sitt liv (Taylor, 2002, s. 44).

Eudaimonisk velvære (menneskelig blomstring) må skilles klart fra hedonisk velvære (eller subjektivt velvære), som er knyttet til «hyp-pigheten og intensiteten av emosjonelle opplevelser som lykke, glede, stress og bekymring som gjør en persons liv behagelig eller ubehagelig» (Christodoulou et al., 2014, s. 2; Kahneman & Deaton, 2010). Menneskelig blomstring handler ikke om positive emosjonelle opplevelser (som vanligvis er av forbigående karakter), men om realisering av ens potensial, opplevelse av mening i livet og vekst. Positive følelser er vanligvis til stede her, men tilfredsheten er basert på en persons innsats for å kultivere seg selv og en følelse av å ha et formål. Den er «den varige realiseringen av det man har oppnådd» (Taylor, 2002, s. 119).

Temaet eudaimonisk velvære har lenge vært behandlet innenfor psykologien; allerede i 1930-årene undersøkte psykologer temaer som selvrealisering, kreativitet, tilblivelse, mening og menneskelig potensial. Interessen for disse temaene førte til fremveksten av humanistisk psykologi fra midten av 1950-årene (Schneider et al., 2015), som opponerte mot behaviorismens og psykoanalysens reduksjonistiske undersøkelse av menneskesinnet og -atferden. Humanistiske psykologiske perspektiver hadde stor innflytelse på psykoterapipraksis fra 1950-årene (Perls et al., 1951; Frankl 1946/1959; Rogers, 1961), men deres innvirkning på empirisk forskning innen psykologi var begrenset på grunn av mangelen på troverdige evalueringsverktøy for å måle de ulike aspektene ved menneskelig blomstring som de beskrev (Ryff, 2017). Denne situasjonen endret seg i 1980-årene med de første forsøkene på å operasjonalisere eudaimonisk velvære og utvikle verktøy for å måle det (Deci & Ryan, 1985; Ryff, 1989). Forskingen på eudaimonisk velvære skjøt fart i begynnelsen av 2000-årene. Ryan og Deci (2001) skriver i sin gjennomgang av trivselsstudier innenfor psykologien at disse har vært basert på to generelle perspektiver:

[D]en hedoniske tilnærmingen, som retter søkelyset mot lykke og definerer velvære i form av tilfredsstillelse og smerteunngåelse, og den eudaimoniske tilnærmingen, som er rettet mot mening og selvrealisering og definerer velvære i form av i hvilken grad en person fungerer fullt ut. Disse to synsmåtene har gitt opphav til ulike forskningsfokus og en kunnskapsbase som er divergerende på noen områder og utfyller hverandre på andre. (Ryan & Deci, 2001, s. 141, min oversettelse)

Interessen for eudaimonisk velvære i psykologien har vært stadig økende (Ryan et al., 2008; Huta & Ryan, 2010; Huta & Waterman, 2014; Huta, 2016; Vittersø, 2016; Cromhout et al., 2022), men diskusjonene har hatt begrenset gjennomslagskraft utenfor dette fagfeltet. Eudaimonisk velvære er lite forstått i politisk sammenheng, og operasjonaliseringen av begrepet anses som utfordrende. Forskere og beslutningstakere bruker derfor oftest begrepet hedonisk velvære for å overvåke, informere og analysere politikken på ulike felter (Stone & Mackie, 2013), kanskje med unntak av strategier på globalt nivå, slik det gjenspeiles i rapportene *Human Development Reports*, som har blitt publisert gjennom FNs utviklingsprogram hvert år siden 1990. Likevel tyder flere psykologiske studier på at eudaimonisk velvære relativt sett er viktigere for den generelle psykologiske fungeringen og livstilfredsheten (McMahan & Estes, 2011; Ryff, 2017; Ruini & Cesetti, 2019). Dette

peker på nødvendigheten av å utvide diskusjonen om urbant velvære ut over hedoniske modeller.

2.3 Velvære som etisk begrep

Spørsmålet om urbant velvære er i bunn og grunn et etisk spørsmål om «hva som utgjør et godt urbant liv», og det kan bare besvares på bakgrunn av et bredere normativt perspektiv. Her følger jeg Upton (2002), som argumenterer for at fysisk planlegging må forstås som en form for anvendt etikk: Det handler om verdier, og derfor er det nødvendig å utvikle en forståelse av hvordan de etiske rammeverkene og deres begreper påvirker utformingen av steder.

Den normative orienteringen i dagens urbane diskurs kommer først og fremst fra vestlig moderne etikk og dens prinsippbaserte (deontologiske) og resultatbaserte (konsekvensialistiske) systemer. I begge disse perspektivene blir spørsmålet om menneskelig velvære hovedsakelig sett i lys av hedonisk velvære (Taylor, 2002, s. 119). Et eksempel på et deontologisk perspektiv er Rawls' teori om fordelingsrettferdighet (Rawls, 1971), som i en urban kontekst først og fremst handler om rettferdig fordeling av byrder og fordeler ved byutvikling og sikring av individuelle friheter (Fainstein, 2010; Soja, 2010). Innenfor konsekvensetisk tenkning, derimot, er man først og fremst opptatt av å oppnå størst mulig nytte for flest mulig (selv om nyttebegrepet kan være tvetydig), og denne tenkningen har bidratt til utviklingen av kost-nytte-analyser – et verdivurderingsverktøy som er mye brukt i beslutningsprosesser i byer.

Den tredje hovedretningen i moderne etisk diskurs er dydstradisjonen i dens ulike formuleringer. Den aristoteliske dydsetikken var den dominerende tilnærmingen i vestlig moralfilosofi frem til opplysningstiden, da deontologiske og konsekvensialistiske perspektiver fikk en sentral posisjon i den etiske diskursen. Mot slutten av 1950-årene dukket dydsetikken opp igjen i angloamerikansk filosofi som svar på den økende misnøyen med den deontologien og konsekvensialismen som var rådende. Som Anscombe (1958, s. 1, min oversettelse) påpeker: «Alle som har lest Aristoteles' etikk, og som også har lest moderne moralfilosofi, må ha blitt slått av den store kontrasten mellom dem.» Deretter argumenterer hun for at de dominerende etiske posisjonene neglisjerer flere temaer som alltid har vært del av dydsetikkens perspektiv, for eksempel individets motiver og moralske karakter, moralsk oppdragelse, moralsk visdom eller en

forståelse av det gode menneskeliv. Hun mener at etikken – hvis den skal være meningsfull – bør gjenopplive disse begrepene.

Dydetikken skiller seg fra deontologiske og konsekvensetiske perspektiver ved at man her ikke er opptatt av abstrakte regler for atferd. I den greske antikken, der denne tradisjonen har sine røtter, var etikkens nøkkelspørsmål hva som er et tilfredsstillende liv (eudaimonia) og en nært tilknyttet idé om dyd (fremragende karakter og forståelse). Den undersøker hva som er «godt» (dvs. fører til menneskelig blomstring), snarere enn hva som er «riktig» ut fra en morallov. De sentrale spørsmålene er her: «Hvordan bør jeg leve?» «Hva slags menneske bør jeg strebe etter å være?» «Hvordan kultivere en fremragende karakter?» Taylor (2002, s. 6) beskriver dette perspektivet som «aspirasjonens etikk», og de to andre perspektivene i moderne etikk som retter søkelys mot moralloven, som «pliktetikk». Dette er selvsagt en forenklet modell: Pliktetikken og aspirasjonsetikken overlapper til en viss grad hverandre, og som Nussbaum (1999, s. 163) påpeker, behandles dyd innenfor både deontologien og konsekvensialismen. Taylors distinksjon gir imidlertid et godt inntrykk av forskjellen i den grunnleggende orienteringen. For de tidlige greske og romerske moraltenkerne var etikk i hovedsak «kunsten å leve» snarere enn en søken etter universelle morallover.

Det finnes likevel et stort mangfold av dydsteorier, og noen av dem motstrider hverandre i stor grad (Nussbaum, 1999). I stedet for å snakke om en diffus kategori av «dydsetikk» er det nok bedre å snakke om «en klasse av etiske teorier som har det til felles at de vektlegger dyder som sentrale trekk i sine redegjørelser for moral» (Ivanhoe 2013, s. 50, min oversettelse). Andre faktorer som forener dem, er «en opptatthet av motivenes og lidenskapenes rolle i gode valg, en opptatthet av karakter og en opptatthet av hele livsløpet til en aktør» (Nussbaum, 1999, s. 163). Russell (2013, s. 2) mener at dydsteorienenes fremste kjennetegn er at de fokuserer «ikke så mye på hva man skal gjøre i moralsk vanskelige tilfeller, som på hvordan man skal tilnærme seg alle sine valg med personlige egenskaper som vennlighet, mot, visdom og integritet» (min oversettelse).

En av de vanligste innvendingene mot dydsetikken er anklagen om kulturrelativitet: Kritikerne peker ofte på at ulike kulturer representerer ulike dyder, og at dydsetiske handlinger derfor bare kan vurderes som riktige eller gale i forhold til en bestemt kulturell kontekst. Denne anklagen er imidlertid knyttet til et mer generelt, metaetisk rettferdiggjøringsproblem og kan også rettes mot konsekvensetikk og deontologi. Faktisk ser det ut til at det innenfor dydsetikken med dens praksisorienterte og

kontekstsensitive tilnærming er mindre problemer med kulturell relativitet enn innenfor de to andre perspektivene. Som Sen og Nussbaum (1993) hevder, oppstår kulturell uenighet hovedsakelig på grunn av lokale forståelser av dyder, men dyder i seg selv er ikke knyttet til kultur.

2.4 Eudaimonisk velvære og kapabiliteter

Operasjonaliseringen av eudaimonisk velvære (menneskelig blomstring) i forskningsprosjektet «Cultivating Public Space» har vi lånt fra Nussbaum (2011). Vi brukte listen over ti sentrale menneskelige kapabiliteter (det vil si måter å være og gjøre ting på som folk har grunn til å verdsette) til å kategorisere de viktigste dimensjonene av eudaimonisk velvære i den urbane konteksten. Koblingen til kapabiliteter er strengt tatt ikke nødvendig i en operasjonalisering av eudaimonisk velvære, men den gir et solid utgangspunkt, og den har den fordelen at den knytter an til en etablert diskurs som har hatt stor innflytelse i samfunnsvitenskapelig forskning.

Kapabilitetstilnærmingen har sitt utspring i arbeidene til nobelprisvinneren Amartya Sen (1974, 1979), som kritiserte begrensningene ved de tradisjonelle økonomiske modellene og de evaluerende redegjørelsene som i stor grad var basert på utilitarisme og Rawls' teori. Han hevdet at disse modellene ikke klarer å fange opp de aktivitetene vi er i stand til å utføre («doings»), og de personene vi er i stand til å være («beings»). Han kalte disse måtene å være og gjøre på for kapabiliteter og beskrev dem også som de reelle mulighetene til å oppnå de ønskede handlingene og væremåtene våre. I tråd med Aristoteles' visjon er kapabilitetstilnærmingen rettet mot målene (måter å være og handle på som vi har grunn til å verdsette) snarere enn mot midlene (ressurser eller offentlige goder vi har tilgang til), og det argumenteres for at ressurser og goder er viktige, men at de i seg selv ikke garanterer at folk er i stand til å omsette dem til ønskede handlinger og væremåter.

Nøkkelspørsmålene man bør stille seg når man spør om evner, er: «Hva er jeg i stand til å gjøre og være? Hva er mine reelle muligheter?» (Nussbaum, 2011, s. 106). Dette rammeverket bringer følgelig inn i analysen ideen om ressurser som er relevante for at mennesker og grupper skal kunne oppfylle sine ambisjoner – for eksempel om å være velernært, velutdannet og friske. Det som er viktig, er at det i denne tilnærmingen legges vekt på den friheten mennesker har til å forme livet sitt på meningsfulle måter, og på hvor viktig omgivelsene er for å oppnå trivsel (Frediani

& Hansen, 2015, s. 3–4). Denne friheten kan forstås som individers og gruppers muligheter, evner og valg når det gjelder å forsøke å oppnå ulike velværedimensjoner (2015, s. 3–4).

Hos Nussbaum (2011) understrekes skillet mellom funksjoner og kapabiliteter. Det er i bunn og grunn et skille mellom det realiserte (valg) og det faktisk mulige (muligheter), eller mellom oppnåelsen av faktiske «beings» og «doings» som mennesker har grunner til å verdsette og frihet til å realisere. Hvis man har en mulighet til å være med på leken er det ikke sikkert at man realiserer muligheten av personlige grunner. På samme måte kan en person som har tilgang på rikelig med mat, velge å faste.

Ifølge Nussbaum (2011) bør det være evnen, ikke funksjonen som er det riktige politiske målet for offentlig politikk, siden det indikerer respekt for borgernes valgfrihet. Dette synet har blitt kritisert av forfattere som påpeker at det er utfordrende å opprettholde et klart skille mellom kapabiliteter og funksjoner (Wolff & de-Shalit, 2013). For det første er det vanskelig å avgjøre når en mulighet er for langt unna til å utgjøre en funksjon: Har jeg for eksempel en funksjon for lek hvis de relevante rekreasjonsfasilitetene ligger et godt stykke unna hjemmet mitt, men jeg kan reise til et område der de er mer tilgjengelige? For det andre bygger noen evner nødvendigvis på visse funksjoner. For eksempel forutsetter evnen til å leke i stor grad kroppslig helse som en funksjon. Det tredje problemet er av epistemologisk art: Funksjonsmåter kan, i motsetning til evner, lett observeres og er derfor lettere å gjøre rede for i forskning og politikk. Ifølge Wolff og de-Shalit (2013) er dette en pragmatisk grunn til å rette oppmerksomheten mot funksjoner i stedet for mot evner. Jeg kan legge til et annet argument som taler for å rette søkelyset mot funksjoner fremfor mot evner i diskusjonen om menneskelig velvære. Eudaimonia (menneskelig blomstring) handler i det vesentlige om funksjon (realiseringen av ens potensial) snarere enn om evner (frihet til å realisere ens potensial).

Nussbaum (2003, s. 42) anser listen over sentrale kapabiliteter som «åpen og gjenstand for kontinuerlig revisjon og nytenkning, på samme måte som ethvert samfunns redegjørelse for sine mest grunnleggende rettigheter alltid er gjenstand for supplering (eller fjerning)». Alkire argumenterer på liknende vis:

Den første observasjonen om kapabilitetstilnærmingen er at operasjonaliseringen av den ikke er en engangforeteelse. Noen kritikere ser ut til å ha et nostalgisk ønske om en tilnærming som ville rense kapabilitetstilnærmingen for alle verdivalg og

gi et intellektuelt gjennombrudd [...] Men mange av de gjenværende verdivurderingene i kapabilitetstilnærmingen vil måtte gjøres fra grunnen av, igjen og igjen. [...] Det var det Sen mente med fundamental ufullstendighet. (Alkire, 2005, s. 127, min oversettelse)

Kapabilitetstilnærmingen har blitt kritisert for å være for sterkt orientert mot individuell velferd. Kapabiliteter forbedrer imidlertid ikke bare den enkeltes liv, men også det kollektive livet; de påvirker enkeltindividers evne til å delta i det demokratiske livet i et samfunn og til å skape meningsfulle sosiale relasjoner, noe som utdypes i diskusjonen om borgervennskap og dydsfelleskap i kapittel 3, og som underbygges av funnene fra de empiriske studiene vi presenterer i denne boken.

Selv om kapabilitetstilnærmingen har vært mye brukt på områder som politisk økonomi, sosial velferd og utdanning, har det vært gjort få forsøk på å bruke den i forbindelse med fysisk planlegging og byplanlegging (Frediani & Hansen, 2015, s. 3). Jeg ser betydelig potensial i denne tilnærmingen når det gjelder programmering og evaluering av kvaliteten på offentlige rom. Nussbaum (2011, s. 163) erkjenner at kvaliteten på omgivelsene spiller en viktig rolle i denne tilnærmingen, ettersom den er avgjørende for menneskelig velvære.

2.5 Det offentlige rom: miljømessige og sosiale affordanser

Teorien om affordanser er et praktisk utgangspunkt for å operasjonalisere eudaimonisk velvære i det offentlige rom. I likhet med kapabilitetstilnærmingen er den orientert mot hvilke aktiviteter vi er i stand til å utføre («doings»), og hvilke personer vi er i stand til å være («beings»), men den tar for seg disse i den romlige og sosiale konteksten i våre umiddelbare omgivelser.

Begrepet «affordance» ble skapt av James Gibson (1966). I boken *The ecological approach to visual perception* forklarer han:

Omgivelsenes *affordanser* er det den tilbyr dyret, det den gir eller fremmer, enten på godt eller vondt. Verbet *to afford* finnes i ordbøkene, substantivet *affordance* gjør det ikke. Jeg har funnet det opp. Med det mener jeg noe som refererer til både miljøet og dyret på en måte som ingen eksisterende begreper gjør. Det innebærer en komplementaritet mellom dyret og miljøet. (Gibson, 1979, s. 127, min oversettelse)

I dette perspektivet er elementer og egenskaper i omgivelsene våre ikke bare objekter, men mikromiljøer som gir oss (og andre levende vesener) muligheter. For eksempel gir en stiv, flat overflate landlevende dyr støtte og mulighet til å bevege seg. Vannoverflaten i en innsjø gir ikke støtte til landlevende dyr, men den gir det til noen insekter. Den samme delen av et miljø kan altså gi forskjellige ting til forskjellige arter eller organismer. Dette skyldes at affordanser er relasjonelle i sin natur; de er både et faktum i miljøet og et faktum i organismen. På denne måten overskrider de dikotomien subjektivt–objektivt.

Avhengig av utforming, organisering og funksjonelt program kan prosjekter for urbant landbruk gi muligheter som dyrking av mat, fysisk trening, læring, gjenoppbyggende aktiviteter, lek, osv. De gir også et rikt utvalg av muligheter for ikke-menneskelige organismer (se kapittel 13).

Gibson konsenterte seg om miljømessige affordanser. Han systematiserte ikke begrepet «sosiale affordanser» teoretisk, men han ga flere eksempler på disse og brukte begrepet i to ulike betydninger (de Carvalho, 2020). Den første gruppen er affordanser som avhenger av sosiale konvensjoner; for eksempel er postkassen et objekt som «affords letter-mailing to a letter-writing human in a community with a postal system» (Gibson, 2015, s. 130). En aktør fra en kultur uten et postsystem kan ikke oppfatte postkassen som et objekt som gjør det mulig å sende brev. Den andre gruppen av sosiale affordanser er muligheter for interaksjon som andre personer eller dyr gir. Gjennom disse affordansene viser en person eller et dyr seg for en observatør ikke som et fysisk objekt, men som en agent med kapasitet til å gi noe tilbake. Ifølge Gibson (2015, s. 126) er dette «de rikeste og mest forseggjorte affordansene i omgivelsene». Rietveld definerer denne kategorien affordanser som

muligheter for sosial interaksjon som omgivelsene tilbyr; en venns triste ansikt inviterer til trøstende atferd, en person som venter ved en kaffemaskin, kan gi anledning til en samtale, og en utstrakt hånd gir mulighet for et håndtrykk. (Rietveld, (2012, s. 207, min oversettelse)

Sosiale affordanser er av avgjørende betydning når det gjelder den fellesskapsorienterte dimensjonen ved urbant landbruk.

Det er viktig å merke seg at affordanser avhenger av våre oppfatninger og evner: Ulike mennesker kan identifisere ulike affordanser i det samme rommet, basert på kroppslige evner, ferdigheter, kulturell bakgrunn og

alder. For en person med gode matlagingsferdigheter vil for eksempel avlingene fra en urban hage gi flere muligheter for næringsrike og smakfulle måltider enn for en person som ikke har denne kunnskapen. Dette er nært beslektet med diskusjonen om konverteringsfaktorer i kapabilitetstilnærmingen: I hvilken grad en person er i stand til å konvertere tilgjengelige alternativer (kapabiliteter) til funksjoner, er basert på personlige, sosiale og miljømessige faktorer (Sen, 1992).

2.6 Mot en operasjonalisering av eudaimonisk velvære i forbindelse med urbant landbruk

I det følgende presenterer jeg en foreløpig operasjonalisering av eudaimonisk velvære i det offentlige rom som ble utviklet i forbindelse med forskningsprosjektet «Cultivating Public Space». Målet var å skape et konseptuelt verktøy for å evaluere effekten av prosjekter for urbant landbruk, men operasjonaliseringen kan brukes mer generelt for å evaluere potensialet til alle typer offentlige rom (både faktiske og planlagte) for å fremme menneskelig velvære – et alternativ til evalueringsmodeller som er drevet av en instrumentell rasjonalitet, for eksempel kost-nytte-analyser.

Operasjonaliseringen var inspirert av elementer fra tre perspektiver: dydstradisjonen, kapabilitetstilnærmingen og teorien om affordanser. Operasjonaliseringsprosessen var sidestilt med den konstrukt-orienterte personlighetsvurdering¹ (Ryff, 2017), men i dette tilfellet gjaldt det vurdering av det offentlige rom. Prosessen begynte med konseptuelt baserte definisjoner av velværedimensjoner som skulle operasjonaliseres: Nussbaums (2003, 2011) liste over ti sentrale kapabiliteter. Jeg fortsatte med spørsmålet: Hva slags miljømessige og sosiale muligheter må et gitt prosjekt for urbant landbruk gi for å opprettholde velværedimensjonene som hver av disse mulighetene indikerer? Disse foreløpige innsiktene (tabell 2.1) ble ytterligere kontekstualisert og validert underveis i de empiriske undersøkelsene i prosjektet vårt (se kapittel 4 og 6). Dette var første trinn i operasjonaliseringen.

---

1 En prosess designet for å måle spesifikke psykologiske konstrukter (teoretiske begrep som motivasjon eller karakterstyrker).

Tabell 2.1. Opprettholdelse av kapabiliteter gjennom det urbane landbrukets affordanser: en foreløpig operasjonalisering av eudaimoniske velværedimensjoner i forbindelse med prosjekter for urbant landbruk

Kapabilitet	Nussbaums definisjon (2003, s. 41–42, min oversettelse)	Foreløpige operasjonaliseringer: miljømessige og sosiale fordeler ved urbant landbruk
1. Liv	«Å være i stand til å leve til slutten av et normalt langt menneskeliv; ikke å dø for tidlig eller før ens liv er så redusert at det ikke er verdt å leve.»	<ul style="list-style-type: none"> – opplevd trygghet i prosjekter for urbant landbruk og i omgivelsene rundt dem – effektive kriminalitetsforebyggende tiltak
2. Kroppslig helse	«Å kunne ha god helse, inkludert reproduktiv helse; å ha fått tilstrekkelig med næring; å ha tilfredsstillende husly.»	<ul style="list-style-type: none"> – muligheter for fysiske/ gjenoppbyggende aktiviteter – tilgang til grønne områder – tilgang til lokal økologisk mat – muligheter for å tilegne seg kunnskap om ernæring
3. Kroppslig integritet	«Å kunne bevege seg fritt fra sted til sted; å være trygg mot voldelige overgrep, inkludert seksuelle overgrep og vold i hjemmet.»	<ul style="list-style-type: none"> – opplevd trygghet i prosjekter for urbant landbruk og i omgivelsene rundt dem – effektive kriminalitetsforebyggende tiltak
4. Sanser, fantasi, tanke	«Å kunne bruke sansene, forestille seg, tenke og resonnere ... Å kunne bruke fantasi og tanker i forbindelse med å oppleve og skape verker og hendelser etter eget valg, religiøse, litterære, musikalske, osv. Å kunne bruke sinnet på måter som er beskyttet av garantier for ytringsfrihet. Å kunne ha lystbetonte opplevelser og å unngå smerte som ikke er til nytte.»	<ul style="list-style-type: none"> – mulighet til å oppleve/ påvirke taktile og symbolske kvaliteter ved design og estetikk – ytringsfrihet/selvutfoldelse – muligheter for lokalpolitisk engasjement – muligheter for å engasjere seg i kunstneriske/kreative praksiser – muligheter for kontemplative aktiviteter/ mindfulness
5. Følelser	«Å kunne knytte seg til ting og mennesker utenfor oss selv; å elske dem som elsker og bryr seg om oss, å sørge over deres fravær; generelt å elske, å sørge, å oppleve lengsel, takknemlighet og berettiget sinne. Ikke få sin følelsesmessige utvikling ødelagt av frykt og angst.»	<ul style="list-style-type: none"> – muligheter for meningsfulle relasjoner og samspill med andre – muligheter for å uttrykke seg selv – tiltak som begrenser angst og frykt i sosiale interaksjoner

Kapabilitet	Nussbaums definisjon (2003, s. 41–42, min oversettelse)	Foreløpige operasjonaliseringer: miljømessige og sosiale fordeler ved urbant landbruk
6. Praktisk fornuft	«Å kunne danne seg en forestilling om hva som er det gode, og å kunne engasjere seg i kritisk refleksjon rundt planleggingen av eget liv.»	<ul style="list-style-type: none"> – muligheter for læring – muligheter for å reflektere over verdier/mål/visjoner – muligheter for å engasjere seg i utvikling, styring og programmering av prosjekter for urbant landbruk – fleksibel og tilpasningsdyktig planlegging og utforming av prosjekter for urbant landbruk
7. Tilhørighet	«a) Å være i stand til å leve med og overfor andre, å gjenkjenne og vise omsorg for andre mennesker, å engasjere seg i ulike former for sosial interaksjon; å være i stand til å forestille seg en annens situasjon. ... b) Å ha det sosiale grunnlaget for selvspekt og ikke ydmykelse; å kunne bli behandlet som et verdig vesen som er like mye verdt som andre. ...»	<ul style="list-style-type: none"> – muligheter for å utvikle en følelse av tilhørighet og meningsfulle relasjoner til andre – inkluderende/ikke-diskriminerende måte å organisere prosjekter på – inkluderende møteplasser for alle deler av samfunnet
8. Andre arter	«Å kunne leve med omtanke for og i relasjon til dyr, planter og naturens verden.»	<ul style="list-style-type: none"> – muligheter for å skape relasjoner til naturen – dyrking av planter, birøkt, osv. – muligheter for å møte vill natur i byene
9. Lek	«Å kunne le, leke og ha glede av fritidsaktiviteter.»	<ul style="list-style-type: none"> – muligheter for å delta i fritids-, rekreasjons- og lekeaktiviteter – muligheter for feiringer – muligheter til å delta i kulturelle aktiviteter
10 Kontroll over egne omgivelser	«a) Politisk. Å kunne delta effektivt i politiske valg som styrer ens liv; å ha rett til politisk deltakelse, ytringsfrihet og organisasjonsfrihet. b) Materielt: Å kunne eie eiendom (både jord og løsøre), og å ha eiendomsrett på lik linje med andre; ... I arbeid: Å kunne arbeide som et menneske, utøve praktisk fornuft og inngå i meningsfulle relasjoner med gjensidig anerkjennelse med andre arbeidere.»	<p>a) Politisk:</p> <ul style="list-style-type: none"> – muligheter til å delta i beslutningsprosesser – muligheter for å gi uttrykk for politiske synspunkter – muligheter for å drøfte verdier/mål/visjoner <p>b) Materielt:</p> <ul style="list-style-type: none"> – muligheter for å delta i styring, planlegging, utvikling og programmering av prosjekter for urbant landbruk – muligheter for sysselsetting/arbeidstrening

Det andre operasjonaliseringstrinnet er skissert konseptuelt, og det vil være nyttig å følge opp med empirisk forskning for å kontekstualisere det ytterligere. Det utvider operasjonaliseringen av velvære i form av kapabiliteter med hensyn til dyder (noe som i stor grad er fraværende i kapabilitetsforskningen). De sentrale spørsmålene her er: Hva slags dyder kan knyttes til hver av de sentrale kapabilitetene, og hva slags miljømessige og sosiale forutsetninger kan støtte opp om dyrkingen av disse dydene?

Dyder er moralske eller intellektuelle kvaliteter (for en mer inngående drøfting av dette temaet, se kapittel 3). Det finnes ulike sett av dyder i dydslitteraturen siden antikken. Her bruker jeg en moderne kategorisering som Peterson og Seligman presenterer i boken *Character strengths and virtues* (2004), der de identifiserer seks sentrale dyder og beslektede karakterstyrker:

- Visdom og kunnskap: kreativitet, nysgjerrighet, fordomsfrihet, lærelyst og perspektiv
- Mot: tapperhet, utholdenhet, integritet, vitalitet
- Medmenneskelighet: kjærlighet, vennlighet, sosial intelligens
- Rettferdighet: medborgerskap, «fairness», lederskap
- Måtehold: tilgivelse, ydmykhet/måtehold, klokskap, selvregulering
- Transcendens: verdsettelse av skjønnhet og fortrefelighet, takknemlighet, håp, humor, spiritualitet

Tabell 2.2 gir en oversikt over definisjonene av disse (Peterson & Seligman, 2004, s. 29–30).

Det er viktig å merke seg at dyder ikke bare kommer individet, men også samfunnet til gode, og at de fremmer konkrete resultater, som ærbødighet for livet, mangfoldige og støttende sosiale nettverk, respekt fra og for andre, tilfredsstillende og produktivt arbeid og materiell tilstrekkelighet – noe som til sjuende og sist opprettholder sunne samfunn og familier (Peterson & Seligman, 2004, s. 19).

Med utgangspunkt i den første fasen av operasjonaliseringen (tabell 2.1), der vi rettet søkelyset på ti sentrale kapabiliteter (sett på som velværedimensjoner som skal ivaretas i urbane hager gjennom deres miljømessige og sosiale muligheter), vil jeg nå utdype denne diskusjonen ved å spørre hvordan disse kapabilitetene er knyttet til spesifikke dyder, og hva slags miljømessige og sosiale muligheter som vil kunne fremme eller begrense dyrkingen av disse dydene.

Tabell 2.2. Klassifisering av dyder og karakterstyrker basert på Peterson og Seligman (2004, s. 29–30, min oversettelse)

Dyder	Karakterstyrker
Visdom og kunnskap «Kognitive styrker som innebærer tilegnelse og bruk av kunnskap.»	– Kreativitet [originalitet, oppfinnsomhet]: «Å tenke ut nye og produktive måter å konseptualisere og gjøre ting på; inkluderer kunstneriske prestasjoner, men er ikke begrenset til det.»
	– Nysgjerrighet [interesse, åpenhet for erfaring]: «Å interessere seg for pågående opplevelser for opplevelsens egen skyld; å synes emner og temaer er fascinerende; å utforske og oppdage.»
	– Åpenhet [dømmekraft, kritisk tenkning]: «Å tenke gjennom ting og undersøke dem fra alle sider; ikke å trekke forhastede konklusjoner; å være i stand til å ombestemme seg i lys av bevis; å veie alle beviser på en rettferdig måte.»
	– Læreglede : «Å tilegne seg nye ferdigheter, emner og kunnskaper, enten på egen hånd eller formelt; å være åpenbart relatert til nysgjerrighet, men gå lenger enn det og beskrive tendensen til systematisk å legge til det man vet.»
	– Perspektiv [livsvisdom]: «Å kunne gi kloke råd til andre; å ha måter å se verden på som gir mening for en selv og for andre mennesker.»
Mot: «Emosjonelle styrker som innebærer utøvelse av vilje til å oppnå mål i møte med eksternt eller intern motstand.»	– Modighet [tapperhet]: «Ikke å vike tilbake for trusler, utfordringer, vanskeligheter eller smerte; å stå opp for det som er riktig, selv om man møter motstand; å handle ut fra sin overbevisning selv om den er upopulær; inkluderer fysisk tapperhet, men er ikke begrenset til det.»
	– Utholdenhet [flittighet]: «Å fullføre det man begynner på; å holde fast ved en handling til tross for hindringer; å få ting gjort; å finne glede i å fullføre oppgaver.»
	– Integritet [autentisitet, ærlighet]: «Å si sannheten, men – mer generelt – å presentere seg selv på en ekte måte og opptre oppriktig; å være uten forstilling; å ta ansvar for sine følelser og handlinger.»
	– Vitalitet [livsglede, entusiasme, handlekraft, energi]: «Å nærme seg livet med spenning og energi; ikke gjøre ting halvtveis eller halvhjertet; å leve livet som et eventyr; å føle seg levende og aktivisert.»
Medmenneskelighet: «Mellommenneskelige styrker som innebærer å ta vare på og bli venn med andre.»	– Kjærlighet : «Å verdsette nære relasjoner med andre, særlig de som innebærer at man deler og bryr seg om hverandre; å være nær andre mennesker»
	– Vennlighet [sjenerøsitet, omsorg, medfølelse, altruisme]: «Å gjøre tjenester og gode gjerninger for andre; å hjelpe dem; å ta vare på dem.»
	– Sosial intelligens [emosjonell intelligens, interpersonlig intelligens]: «Å være oppmerksom på andres og egne motiver og følelser; å vite hva man skal gjøre for å passe inn i ulike sosiale situasjoner.»

(Fort.)

Tabell 2.2 (Forts.)

Dyder	Karakterstyrker
Rettferdighet: «Borgerlige styrker som ligger til grunn for et sunt samfunnsliv.»	– Medborgerskap [sosialt ansvar, lojalitet, teamarbeid]: «Å fungere godt som medlem av en gruppe eller et lag; å være lojal mot gruppen; å gjøre sin del.»
	– Fairness: «Å behandle alle mennesker likt i henhold til oppfatninger om rettferdighet og rimelighet; ikke å la personlige følelser påvirke beslutninger om andre; å gi alle en rettferdig sjanse.»
	– Lederskap: «Å oppmuntre en gruppe man er medlem av, til å få ting gjort og samtidig opprettholde gode relasjoner innad i gruppen; å organisere gruppeaktiviteter og sørge for at de blir gjennomført.»
Moderasjon: «Styrker som beskytter mot overdrivelse.»	– Tilgivelse og barmhjertighet: «Å tilgi dem som har gjort noe galt; å akseptere andres mangler; å gi folk en ny sjanse; ikke å være hevgjerrig.»
	– Ydmykhet/modighet: «Å la sine prestasjoner tale for seg selv; ikke å søke rampelyset; ikke å se på seg selv som mer spesiell enn man er.»
	– Forsiktighet: «Å være forsiktig med sine valg; ikke å ta unødvendige sjanser; ikke å si eller gjøre ting som man senere kan komme til å angre på.»
	– Selvregulering [selvkontroll]: «Å regulere hva man føler og gjør; å være disiplinert; å kontrollere sine lyster og følelser.»
Transcendens: «Styrker som skaper forbindelser til det større universet og gir mening.»	– Verdsettelse av skjønnhet og fortrefelighet [ærefrykt, undring, opphøyelse]: «Å legge merke til og sette pris på skjønnhet, fortrefelighet og/ eller gode prestasjoner på ulike områder i livet, fra natur til kunst, matematikk, vitenskap og hverdags erfaringer.»
	– Takknemlighet: «Å være oppmerksom på og takknemlig for de gode tingene som skjer; å ta seg tid til å uttrykke takknemlighet.»
	– Håp [optimisme, fremtidsorientering]: «Å forvente det beste i fremtiden og arbeide for å oppnå det; å tro på at en god fremtid er noe som kan skapes.»
	– Humor [lekenhet]: «Å like å le og erte; å få andre til å smile; å se det fra den lyse siden; å lage (ikke nødvendigvis fortelle) vitser.»
	– Åndelighet [religiøsitet, spiritualitet, tro, formål]: «Å ha en sammenhengende tro på universets høyere formål og mening; å vite hvor man passer inn i en større sammenheng; å ha en tro på meningen med livet som former atferd og gir trøst.»

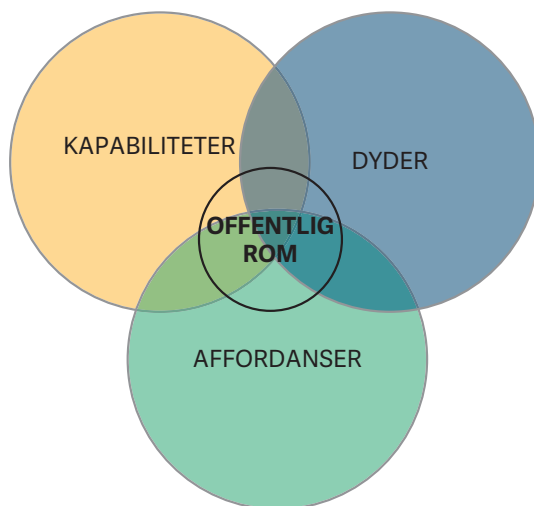
For noen evner er disse koblingene ganske enkle. For andre er de mindre åpenbare, men kan likevel identifiseres med en viss tolkningsinnsats. For eksempel kan evnen praktisk fornuft knyttes direkte til visdomsdyden og til de beslektede karakterstyrkene nysgjerrighet, åpenhet, lærelyst og perspektiv. Den kan også knyttes til dyden rettferdighet og til karakterstyrker som medborgerskap og lederskap. Tilknytningsevnen kan knyttes til dyden medmenneskelighet og til karakterstyrker som kjærlighet, vennlighet og sosial intelligens. Evnen kroppslig helse kan knyttes til dyden måtehold og til karakterstyrker som klokskap og selvregulering.

Gjennom «Cultivating Public Space»-prosjektet har vi støtt på ulike manifestasjoner av dyder, både i våre empiriske studier og i klasseromsaktiviteter, og denne diskusjonen utdypes ytterligere teoretisk i kapittel 3 i forbindelse med dydsfelleskap (*communities of virtue*). Likevel er det behov for mer forskning for å få en bedre forståelse av hvordan det offentlige rommets miljømessige og sosiale forutsetninger kan bidra til å fremme dyder i spesifikke kontekster. Dette er et problem knyttet til å identifisere de muliggjørende betingelsene for utvikling av dyder og karakterstyrker, noe Peterson og Seligman beskriver som et viktig tema for fremtidig forskning:

Vi [...] mener at positive egenskaper må settes inn i en sammenheng; det er åpenbart at de ikke fungerer isolert fra de omgivelsene [...] som mennesker befinner seg i. [...] Noen omgivelser og situasjoner legger til rette for utvikling og/eller utfoldelse av sterke sider, mens andre omgivelser og situasjoner utelukker dem. [...] Muliggjørende forhold, slik vi ser dem for oss, hører ofte hjemme i andre fagområder enn psykologi, men vi håper på et produktivt samarbeid med disse andre fagfeltene når det gjelder å forstå de omgivelsene som gjør det mulig for styrkene å utvikle seg. Vår sunne fornuft sier oss at gunstige forhold inkluderer utdannings- og yrkesmuligheter, en støttende og stabil familie, trygge nabolag og skoler, politisk stabilitet og (kanskje) demokrati. Mentorer, rollemodeller og støttende jevnaldrende – i eller utenfor den nærmeste familien – er sannsynligvis også gunstige forhold. [...] [Et] fremtidig mål vil være å beskrive hvilke egenskaper ved omgivelsene som muliggjør styrker og dyder. (Peterson & Seligman, 2004, s. 11, min oversettelse)

På grunnlag av vår foreløpige forståelse av forholdet mellom forutsetninger, evner og dyder kan vi forstå urban stedsutvikling for menneskelig velvære som en kontinuerlig prosess der vi forhandler om et steds optimale forutsetninger – miljømessige og sosiale – slik at det opprettholder en rekke sentrale evner og gir muligheter for å dyrke beslektede dyder, både moralske og intellektuelle. Denne modellen krever at innbyggerne deltar i prosessen med å endre mulighetene i omgivelsene til fordel for alle.

Det sammenkoblede rammeverket av evner, dyder og affordanser (figur 2.1) kan brukes til å evaluere det offentlige roms virkninger på eudaimonisk velvære. Som casestudiene våre illustrerer, er vellykkede urbane hager inkluderende, innbydende og levende fordi de tilbyr en rekke muligheter som tiltrekker seg ulike grupper av innbyggere, opprettholder deres kapabiliteter og inspirerer til å dyrke dyder på flere måter.

Figur 2.1. Det sammenkoblede rammeverket av evner, dyder og affordanser kan brukes til å evaluere innvirkningen på eudaimonisk velvære fra alle typer offentlige rom

2.7 Ut over kapabiliteter

Til tross for at vi har lånt fra kapabilitetstilnærmingen, kan ikke forskningen i «Cultivating Public Space»-prosjektet betraktes som kapabilitetsforskning per se. I våre forsøk på å operasjonalisere menneskelig blomstring holder vi oss helt og holdent innenfor den aristoteliske tradisjonen. Nussbaum (1999, s. 40) stiller et aristotelisk spørsmål når hun setter opp en liste over sentrale evner: «Hvilke aktiviteter som er karakteristiske for mennesker, er så sentrale at de synes å være avgjørende for et liv som virkelig er menneskelig?» Men, som hun videre innrømmer, er den førende tanken bak hennes tilnærming det liberale frihetsbegrepet, «som ligger i kjernen av [John] Rawls' prosjekt» (1999, s. 46, min oversettelse). Følgelig har man innenfor kapabilitetstilnærmingen først og fremst vært opptatt av et mer vidtrekkende spørsmål om sosial rettferdighet og menneskerettigheter, typisk på nasjonalt eller til og med globalt nivå (Nussbaum, 2003, 2011). Her er man

først og fremst opptatt av de materielle og institusjonelle ordningene som sikrer alle individer friheten til å realisere sine evner. Hovedvekten her ligger på «frihet til velvære» (muligheter eller frihet til å søke måter å gjøre og være på som man har grunn til å verdsette) og ikke så mye på den faktiske realiseringen av disse mulighetene, det vil si «oppnåelse av velvære» (som er kjernen i dydsetikken og den eudaimoniske velferdsdiskusjonen). Frihetshensynet i kapabilitetsforskningen har en tendens til å veie tyngre enn velværet (Sen & Nussbaum, 1993, s. 38–39).

I vår forskning som er presentert i denne boken, tar vi til en viss grad opp det mer omfattende spørsmålet om sosial rettferdighet i byer, og vi ser på kommunal politikk som muliggjør en systematisk integrering av prosjekter for urbant landbruk i utviklingen av det offentlige rom (kapittel 11 og 12). Vår hovedinteresse er imidlertid oppnåelse av velvære, det vil si menneskelig blomstring på individ- og lokalsamfunnsnivå, forankret i menneskenes umiddelbare omgivelser.

Et annet punkt der vi går lenger enn Nussbaums kapabilitetstilnærming, er når det gjelder vektleggingen av betydningen av individuell selvdannelse (dyrking av dyd) og kvaliteten på fellesskapsrelasjoner (borgervennskap) for å oppnå menneskelig trivsel (se også kapittel 3). Som allerede antydnet er kapabilitetsforskningen vanligvis orientert mot borgernes rettigheter og tar sjelden opp ansvar knyttet til selvdannelse og våre relasjoner til andre, noe som er sentralt i den dydsetiske tradisjonen. Nussbaum (1994) tar til en viss grad opp disse spørsmålene i sine tidligere arbeider om tidlig gresk og romersk etikk.

2.8 Avsluttende bemerkninger

Dydsetikktradisjonen er i liten grad tematisert i planleggings- og bydiskursen. I forskningsprosjektet «Cultivating Public Space» tok vi sikte på å tette dette kunnskapshullet. På denne måten bidrar prosjektet ikke bare til den voksende diskusjonen innen moralfilosofi, som tar for seg moderne anvendelser av dydsteorier. Det er også et svar på etterspørselen etter nye konseptuelle rammeverk som kan bidra til å håndtere de problemene og utfordringene byene står overfor, på en innovativ måte, ettersom det intellektuelle apparatet, konseptene og tankesettet i tradisjonell fysisk planlegging har vist seg å være utilstrekkelig i dagens komplekse virkelighet (Ogilvy, 2002; Albrechts, 2010).

Dydstradisjonen tilbyr et levedyktig grunnlag for en alternativ, ny tilnærming til operasjonalisering av urbant velvære som i sin tur kan danne grunnlag for evaluering og utvikling av urbane tiltak. Den krever at idealet

om menneskelig blomstring – et tilfredsstillende individuelt og kollektivt liv – innlemmes i planleggingspraksiser og byutviklingsstrategier. I dette perspektivet blir byrommet sett på som en arena for utøvelse av praktisk fornuft (fronesis) og utvikling av menneskelige evner og verdier, inkludert «sosiale dyder» som solidaritet og ansvar for den andre. Det oppmuntrer også til en mer respektfull holdning til naturmiljøer (Cafaro & Sandler, 2005; Sandler, 2007; Zwolinski & Schmidt, 2013). Dette synet kan delvis bidra til å forankre en alternativ modell for økonomisk utvikling og inspirere til sosial endring.

Det som også er viktig, er at dydstradisjonen innebærer en annen tilnærming til planlegging for bærekraft enn de dominerende rammeverkene konsekvensialisme og deontologi: Søkelyset er rettet mot planlegging av betingelsene for de ønskede handlingene, internalisering av verdier og integrering av dem i livsstilen snarere enn på regulering eller innføring av grenser. Dyder fungerer her som indre barrierer. Dette er et skifte fra en straffende struktur av forpliktelser og regler til karaktertrekk som undergraver en respektfull holdning til miljøet. Som Cafaro og Sandler (2005, s. 3) uttrykker det, er den «miljømessig dydige personen innstilt på å reagere – både følelsesmessig og gjennom handling – på miljøet og de ikke-menneskelige individene (enten de er livløse, levende eller bevisste) som befolker det, på en utmerket eller fin måte» (min oversettelse).

Dydspektivet tilbyr et alternativ til et ovenfra-og-ned-perspektiv, der individet typisk betraktes som en mottaker av urbane tjenester. Her er hun også en aktør som er med på å skape eller dyrke det offentlige rommet samtidig som hun tar en aktiv rolle i å kultivere sin egen karakter og bidrar til lokalsamfunnet, noe som i sin tur fører til at hun får et tilfredsstillende liv. Vi er derfor ikke bare opptatt av individers rettigheter og friheter (som er det sentrale i Nussbaums kapabilitetstilnærming), men også av deres ansvar for å oppnå et tilfredsstillende liv og forvalte felles byrom.

Borgernes aktive rolle og viktigheten av en nedenfra-og-opp-tilnærming i utformingen av byrom vektlegges i diskursen om «retten til byen» (Lefebvre, 1996; Mitchell, 2003), men temaet ansvar med tanke på selvdannelse eller intellektuell og moralsk fortrefelighet som det sentrale aspektet ved menneskelig blomstring mangler også i dette perspektivet. Borgernes ansvar er generelt sett underbelyst i dagens byforskning, og noen ganger anses det som problematisk, noe som også er tilfellet når det skjuler nyliberale bymyndigheters forsøk på å overføre noe av sitt ansvar til lokalsamfunnene (Joseph, 2013). Når vi er klar over disse utfordringene, er det

viktig å understreke at vi kan ende opp med en nedlatende og umyndiggjørende tilnærming til byutvikling ved å overse betydningen av individers ansvar for å skape et meningsfylt liv.

I dette kapitlet har jeg rettet søkelyset mot menneskelig velvære. Det er imidlertid viktig å minne om at dette temaet ikke kan behandles løsrevet fra spørsmålet om samspillet mellom menneske og natur, og vi tar opp dette spørsmålet senere i denne boken (se kapittel 13). Byer er sosioøkologiske systemer, og i alle beslutninger som tar sikte på en bærekraftig og robust byutvikling, bør man alltid ta hensyn til ulike komponenter og skalaer i et urbant system (Walker & Salt, 2012).

Referanser

- Albrechts, L. (2010). More of the same is not enough! How could strategic spatial planning be instrumental in dealing with the challenges ahead? *Environment and Planning B: Planning and Design*, 37(6), 1115–1127. <https://doi.org/10.1068/b36068>
- Alkire, S. (2005). Why the capability approach? *Journal of Human Development*, 6(1), 115–135. <https://doi.org/10.1080/146498805200034275>
- Anscombe, G. (1958). Modern moral philosophy. *Philosophy*, 33(124), 1–19.
- Aristoteles. (2009). *The Nicomachean ethics*. Oxford University Press.
- Cafaro, P. & Sandler, R. (Red.). (2005). *Environmental virtue ethics*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Christodoulou, C., Schneider, S. & Stone, A. A. (2014). Validation of a brief yesterday measure of hedonic well-being and daily activities: Comparison with the day reconstruction method. *Social Indicators Research*, 115(3), 907–917. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0240-z>
- Cromhout, A., Schutte, L., Wissing, M. P. & Schutte, W. D. (2022). Further investigation of the dimensionality of the questionnaire for eudaimonic well-being. *Frontiers in Psychology*, 13, 795770. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.795770>
- de Carvalho, E. M. (2020). Social affordance. I J. Vonk & T. Shackelford (Red.), *Encyclopedia of animal cognition and behavior* (s. 1–4). Springer.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (1985). The general causality orientations scale: Self-determination in personality. *Journal of Research in Personality*, 19(2), 109–134. [https://doi.org/10.1016/0092-6566\(85\)90023-6](https://doi.org/10.1016/0092-6566(85)90023-6)
- Diener, E., Oishi, S. & Tay, L. (2018). Advances in subjective well-being research. *Nature Human Behaviour*, 2(4), 253–260. <https://doi.org/10.1038/s41562-018-0307-6>
- Fainstein, S. (2010). *The just city*. Cornell University Press.
- Frankl, V. (1959) [1946] *From Death-Camp To Existentialism [Man's Search For Meaning]*. Beacon Press.
- Frediani, A. & Hansen, J. (Red.). (2015). *The capability approach in development planning and urban design*. The Bartlett Development Planning Unit.
- Gibson, J. J. (1966). *The senses considered as perceptual systems*. Allen and Unwin.
- Gibson, J. J. (1979). *The ecological approach to visual perception*. Houghton Mifflin Harcourt (HMH).
- Gibson, J. J. (2015). *The ecological approach to visual perception, classic edition*. Psychology Press.
- Huta, V. (2016). Eudaimonic and hedonic orientations: Theoretical considerations and research findings. I J. Vittersø (Red.), *Handbook of eudaimonic well-being* (s. 215–231). Springer.

- Huta, V. & Ryan, R. M. (2010). Pursuing pleasure or virtue: The differential and overlapping well-being benefits of hedonic and eudaimonic motives. *Journal of Happiness Studies*, 11(6), 735–762. <https://doi.org/10.1007/s10902-009-9171-4>
- Huta, V. & Waterman, A. S. (2014). Eudaimonia and its distinction from hedonia: Developing a classification and terminology for understanding conceptual and operational definitions. *Journal of Happiness Studies*, 15, 1425–1456. <https://doi.org/10.1007/s10902-013-9485-0>
- Ivanhoe, P. J. (2013). Virtue ethics and the Chinese Confucian tradition. I D. C. Russell (Red.), *The Cambridge Companion to Virtue Ethics* (s. 49–69). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCO9780511734786.004>
- Joseph, J. (2013). Resilience as embedded neoliberalism: A governmentality approach. *Resilience*, 1(1), 38–52. <https://doi.org/10.1080/21693293.2013.765741>
- Kahneman, D. & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Psychological and Cognitive Sciences*, 107(38), 16489–16493.
- Lefebvre, H. (1996). *Writings on cities*. Blackwell. <https://doi.org/10.1073/pnas.1011492107>
- Marans, R. W. & Stimson, R. (2011). An overview of quality of urban life. I R. W. Marans & R. Stimson (Red.), *Investigating quality of urban life* (s. 1–29). Springer.
- McMahan, E. A. & Estes, D. (2011). Hedonic versus eudaimonic conceptions of well-being: Evidence of differential associations with self-reported well-being. *Social Indicators Research*, 103(1), 93–108. <https://doi.org/10.1007/s11205-010-9698-0>
- Mitchell, D. (2003). *The right to the city: Social justice and the fight for public space*. Guilford Press.
- Mouratidis, K. (2021). Urban planning and quality of life: A review of pathways linking the built environment to subjective well-being. *Cities*, 115, 103229. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103229>
- Nussbaum, M. C. (1994). *The therapy of desire: Theory and practice in hellenistic ethics*. Princeton University Press.
- Nussbaum, M. C. (1999). *Sex and social justice*. Oxford University Press.
- Nussbaum, M. C. (2003). Capabilities as fundamental entitlements: Sen and social justice. *Feminist Economics*, 9(2–3), 33–59. <https://doi.org/10.1080/1354570022000077926>
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Belknap Press.
- Ogilvy, J. (2002). *Creating better futures: Scenario planning as a tool for a better tomorrow*. Oxford University Press.
- Perls, F. S., Hefferline, R. & Goodman, P. (1951). *Gestalt therapy: Excitement and growth in the human personality*. Gestalt Journal Press.
- Peterson, C. & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. American Psychological Association. Oxford University Press.
- Pfeiffer, D. & Cloutier, S. (2016). Planning for happy neighborhoods. *Journal of the American Planning Association*, 82(3), 267–279. <https://doi.org/10.1080/01944363.2016.1166347>
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Rietveld, E. (2012). Bodily intentionality and social affordances in context. I F. Paglieri (Red.), *Consciousness in interaction: The role of the natural and social context in shaping consciousness* (s. 207–226). John Benjamins.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Constable.
- Ruini, C. & Cesetti, G. (2019). Spotlight on eudaimonia and depression: A systematic review of the literature over the past 5 years. *Psychology Research and Behavior Management*, 12, 767. <https://doi.org/10.2147/PRBM.S178255>
- Russell, D. C. (Red.). (2013). *The Cambridge companion to virtue ethics*. Cambridge University Press.
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>

- Ryan, R. M., Huta, V. & Deci, E. L. (2008). Living well: A self-determination theory perspective on eudaimonia. *Journal of Happiness Studies*, 9(1), 139–170. <https://doi.org/10.1007/s10902-006-9023-4>
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069–1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>
- Ryff, C. D. (2017). Eudaimonic well-being, inequality, and health: Recent findings and future directions. *International Review of Economics*, 64(2), 159–178. <https://doi.org/10.1007/s12232-017-0277-4>
- Sandler, R. L. (2007). *Character and environment: A virtue-oriented approach to environmental ethics*. Columbia University Press.
- Schneider, K. J., Bugental, J. F. T. & Pierson, J. F. (Red.). (2015). *The handbook of humanistic psychology: Theory, research, and practice*. Sage Publications.
- Sen, A. (1974). Informational bases of alternative welfare approaches: Aggregation and income distribution. *Journal of Public Economics*, 3(4), 387–403. [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(74\)90006-1](https://doi.org/10.1016/0047-2727(74)90006-1)
- Sen, A. (1979). Equality of what? I S. M. McMurrin (Red.), *Tanner lectures on human values* (s. 197–220). Cambridge University Press.
- Sen, A. (1992). *Inequality reexamined*. Clarendon Press.
- Sen, A. & Nussbaum, M. (1993). *The quality of life*. Clarendon Press.
- Shekhar, H., Schmidt, A. J. & Wehling, H. W. (2019). Exploring wellbeing in human settlements: A spatial planning perspective. *Habitat International*, 87(2), 66–74. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2019.04.007>
- Soja, E. (2010). *Seeking spatial justice*. University of Minnesota Press.
- Stone, A. & Mackie, C. (Red.). (2013). *Subjective well-being: Measuring happiness, suffering, and other dimensions of experience*. National Academies Press. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK179225/>
- Taylor, R. (2002). *Virtue ethics: An introduction*. Prometheus books.
- United Nations. (2015). *The 2030 agenda for sustainable development*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
- United Nations Human Settlement Programme. (2017). *The new urban agenda*. UN-Habitat. <https://unhabitat.org/the-new-urban-agenda-illustrated>
- United Nations Development Programme. (1990). *Human development report*. Oxford University Press.
- Upton, R. (2002). Planning praxis: Ethics, values and theory. *Town Planning Review*, 73(3), 253–269. <https://doi.org/10.3828/tpr.73.3.2>
- Vittersø, J. (Red.). (2016). *Handbook of eudaimonic well-being*. Springer.
- Walker, B. & Salt, D. (2012). *Resilience thinking: Sustaining ecosystems and people in a changing world*. Island Press.
- Wang, F. & Wang, D. (2016). Place, geographical context and subjective well-being: State of art and future directions. I D. Wang & S. He (Red.), *Mobility, sociability and well-being of urban living* (s. 189–230). Springer.
- Wolff, J. & de-Shalit, A. (2013). On fertile functionings: A response to Martha Nussbaum. *Journal of Human Development and Capabilities*, 14(1), 161–165. <https://doi.org/10.1080/19452829.2013.762177>
- Zwolinski, M. & Schmitz, D. (2013). Environmental virtue ethics: What it is and what it needs to be. I D. Russell (Red.), *The Cambridge companion to virtue ethics* (s. 221–239). Cambridge University Press.

KAPITTEL 3

Å dyrke dyden: nyaristoteliske konsepter i utviklingen av det offentlige rom

Beata Sirowy CityEthos, Oslo

Kelvin Knight London Metropolitan University og Mykolas Romeris University

Abstract: In this chapter we demonstrate how the insights from contemporary Aristotelian ethical and political thought might inform urban planning and challenge its utilitarian norms. We propose the Aristotelian concepts of *eudaimonia*—which we translate as human well-being or flourishing – and of the virtues (excellences of character and understanding) and civic friendship as guiding concepts for today's urban development, especially in the design and programming of urban public space.

In determining how best to integrate the above-mentioned notions in urban development, we employ the neo-Aristotelian concept of practices, as distinct from organizational institutions, and introduce the concept of communities of virtue proposed by Alasdair MacIntyre. We argue that the development of urban public space should take account of citizens' participative practices, rather than only of functions that are administratively conceived.

We conclude with a discussion of urban agriculture as an example of a practice situated in urban public space – a cooperative activity that cultivates the ethical virtues, sociality, and productive skills of its participants in pursuit of a common good, whilst also contributing to the wider good of local communities.

Keywords: public space, planning ethics, virtue, common good, civic friendship, practices and institutions, eudaimonic well-being, aristotelianism

Sitering: Sirowy B. & Knight K. (2025). Å dyrke dyden: nyaristoteliske konsepter i utviklingen av det offentlige rom. I B. Sirowy og D. Ruggeri (Red.), *Urbant landbruk i det offentlige rom: Livskvalitet, planlegging og design* (Kap. 1, s. 69–94). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/cdf.228.ch3>

Lisens: CC-BY 4.0

3.1 Innledning

Vi foreslår de aristoteliske begrepene *eudaimonia* – som vi oversetter med menneskelig velvære eller blomstring – og dyder (fremragende karakter og forståelse) og borgervennskap (*civic friendship*) som veiledende begreper for dagens byutvikling, særlig når det gjelder utforming og programmering av offentlige byrom. Til sammen utgjør de et sammenhengende og, etter vår mening, overbevisende rammeverk for å forstå hvordan man kan forbedre innbyggernes liv og skape en «vi-følelse» på tvers av sosio-kulturelle og økonomiske forskjeller, noe som er avgjørende med tanke på sosialt samhold.

Ved å inkludere idealet om borgervennskap i vårt konseptuelle rammeverk tilfører vi en ny dimensjon til diskusjonen om eudaimonisk velvære, som har fått stadig større betydning i samfunnsvitenskapelig forskning det siste tiåret (se også kapittel 2). I vår aristoteliske fremstilling betegner borgervennskap en etisk og politisk dyd som bør dyrkes i ethvert urbant miljø, samt den typen sosiale relasjoner som slik dyrking innebærer. Vi argumenterer for at borgervennskap kan være en viktig sammenbindende og brobyggende faktor i dagens differensierte og fragmenterte samfunn.

Når vi skal finne ut hvordan vi best kan integrere de ovennevnte begrepene i byutviklingen, tar vi utgangspunkt i det nyaristoteliske begrepet praksis, til forskjell fra organisatoriske institusjoner (MacIntyre, 2007, s. 186–203; Knight, 2008b, 2023), og introduserer begrepet dydsfelleskap (*communities of virtue*) (MacIntyre, 2016, s. 176–182). Vi foreslår at man i utviklingen av offentlige byrom bør ta hensyn til innbyggernes deltakende praksiser, og ikke bare til funksjoner som ivaretas administrativt. Denne måten å tilnærme seg det offentlige byrommet på gjør det mulig å ta hensyn til individuelt og felles velvære i mye større grad enn innenfor rammen for multifunksjonalitet. Ved å legge forholdene bedre til rette for deltakelse i felles praksis i urbane omgivelser kan man legge til rette for utvikling av dydsfelleskap – lokalsamfunn som er preget av felles mål og standarder for kvalitet, og som danner en ramme for dyrking av dyder (intellektuelle og moralske) og utvikling av borgervennskap. Selv om statlige og korporative institusjoner er uunnværlige for å støtte urban praksis, er de motiverende godene man her søker å oppnå, forskjellige fra de interne godene i den enkelte praksis. Denne spenningen må håndteres og forhandles om hvis vi skal legge forholdene til rette for at dydspraksiser og dydsfelleskap skal kunne utvikle seg.

I den siste delen av dette kapittelet identifiserer vi tre hensyn som må tas i utviklingen av det offentlige rom, basert på nyaristoteliske innsikter:

- a) Identifisere hvilke praksiser som skal støttes på et gitt sted.
- b) Kartlegge trusler mot interne goder i praksisene som følge av institusjonenes jakt på eksterne goder og finne måter å redusere disse truslene på.
- c) Legge til rette for utvikling av dydsfellesskap rundt utvalgte praksiser.

I tråd med Aristoteles' vektlegging av betydningen av direkte politisk engasjement bør alle disse områdene involvere lokale borgere i deltakende kartlegging av interessenters behov og stedsverdier, samskaping av nødvendig materiell infrastruktur og liknende.

Denne diskusjonen illustreres med referanser til urbant landbruk – forstått som praksis i macintyreansk forstand, og derfor som en potensiell setting for utvikling av dydsfellesskap som kan integreres i utviklingen av det offentlige rom. Det er viktig å merke seg at et prosjekt for urbant landbruk potensielt kan danne rammen for dyrking av flere ulike praksiser – for eksempel kokkekunst, urtemedisin, mindfulness, snekring eller til og med sjakkspill eller flåtebygging, slik vi har sett eksempler på i noen av prosjektene våre (se kapitlene 4, 5, 6, 7, 9 og 13).

Kapittelet er delt inn i tre deler. Først introduserer vi de aristoteliske begrepene *eudaimonia*, dyd og borgervennskap som veiledende konsepter for å ivareta individuell og felles trivsel i moderne byer. Vi fortsetter med en diskusjon av MacIntyres begreper praksiser, institusjoner og dydsfellesskap før vi avslutter med en nyaristotelisk tilnærming til utvikling av det offentlige rom og referanser til urbant landbruk.

3.2 Borgernes velvære i et aristotelisk perspektiv

3.2.1 Eudaimonia og dydene

Eudaimonia oversettes ofte med lykke, men det skiller seg vesentlig fra dagens forståelse av dette ordet med tanke på behagelige, ofte forbigående opplevelser (hedonisk lykke). For antikkens grekere betegnet *eudaimonia* menneskelig blomstring – realiseringen av vårt fulle potensial, et givende og fullverdig menneskeliv, som nødvendigvis måtte leves i samsvar med dyder – fremragende karakter og forståelse.

Ideen om menneskelig blomstring er mer enn bare en metafor (MacIntyre, 2016, s. 24ff.). Den er forankret i en teleologisk oppfatning av at levende vesener har et naturlig potensial, som er de spesifikke godene som hver enkelt bør realisere i løpet av livet. Denne naturalistiske etikken kan spores gjennom hele den vestlige intellektuelle historien og kan fortsatt foreslås som en løsning på aporien i motstridende moralfilosofier (Irwin, 2007–2009, 2020, s. 2).

Siden mennesker er sosialt avhengige, rasjonelle, språkbrukende dyr, er oppfyllelsen av vårt individuelle potensial – det vil si vår blomstring som den typen vesener vi fra naturens side er – betinget av våre sosiale betingelser. Mer analytisk er den avhengig av den formålsrettede sosiale praksisen vi sammen med andre engasjerer oss i. Det er gjennom en slik livslang deltakelse vi utvikler våre disposisjoner og dyder, vår egen karakter og personlighet. I takt med menneskehetens utvikling blir våre sosiale betingelser også i økende grad bestemt av de historisk gitte institusjonene, der personlige dyder nødvendigvis er underordnet disse institusjonenes konstituerende regler, ressurser og hierarkier.

Aristoteles bemerker at alt har et *telos*: et naturlig formål eller et endelig mål og gode. Hvis vi ønsker å forstå hva noe er, bør vi søke etter dets *telos*. Hva er *telos* for mennesket? Ifølge Aristoteles er det meningen at vi skal realisere vårt innerste potensial og dermed leve lykkelig ved å kultivere både de moralske og intellektuelle dydene. Den som ikke lever et liv som er dydig, lever ikke livet som et fullkomment menneske. Et slikt menneske er som en plante som ikke blomstrer, som et dyr med nedsatt funksjonsevne, eller som et instrument som ikke fungerer, bortsett fra at dets dysfunksjonalitet, dets manglende evne til å oppfylle sitt eget gode eller *telos*, ikke bare skyldes omstendighetene deres, men også dets egne valg og intellektuelle feilvurderinger.

Den som lever i overensstemmelse med dyden, lever et liv som blomstrer; han eller hun er alt han eller hun kan være, og vedkommende realiserer sitt innerste potensial. Hva innebærer dette? For Aristoteles er mennesket et rasjonelt og sosialt vesen og derfor et «politisk dyr». I likhet med andre arter er vi fulle av potensial som vi, gitt gunstige betingelser, er i stand til å realisere. Det menneskelige godet har derfor mye til felles med andre levende veseners gode liv, som fysisk helse, og enda flere goder som vi deler med andre intelligente og sosiale arter. Likevel er menneskets evner av en høyere orden og mer omfattende enn hos noen andre arter, og det samme gjelder derfor også de utmerkede resultatene

som mennesker er i stand til å skape. Dette gjelder både de intellektuelle dydene som aktualiseres av dem som driver med filosofi og praktiske og vitenskapelige sysler, og de moralske dydene som kan aktualiseres av alle som er engasjert i sosiale aktiviteter, og til en viss grad i sysler man driver med alene. Begge typer dyder er avgjørende for den politiske aktiviteten som består i å organisere samfunnslivet og lede det i retning av vårt felles beste. Å kultivere dydene er å kultivere seg selv og å oppnå fortrefelighet er å blomstre som menneske.

Hvor viktig det er for velværet vårt å oppfylle vårt potensial, er en av de sentrale antakelsene bak Martha Nussbaums kapabilitetstilnærming. Kapabiliteter kan ses på som et forsøk på å kartlegge sentrale dimensjoner ved menneskelig blomstring (Nussbaum, 2000, 2011; se også kapittel 2).

Mens kapabilitetsdiskursen først og fremst er orientert mot samfunnsmessige eller politiske ordninger som støtter realiseringen av kapabiliteter (materielle og institusjonelle rammer), legger Nussbaum i sine tidligere arbeider vekt på betydningen av individuelle holdninger (følelser, verdier, vurderinger) og fellesskap for å oppnå eudaimonia (Nussbaum, 1994). Her er hennes syn svært nær den aristoteliske visjonen.

Dyder utøves og kan bare kultiveres og utvikles gjennom ulike former for sosial interaksjon. Ulike typer fellesskap gir medlemmene mulighet til å utøve og kultivere moralske dyder som mot, måtehold, sjenerøsitet, storsinn, sannferdighet, vidd, rettferdighet, anstendighet og vennlighet (Aristoteles, 2014, s. 46–97, 104–107, 136–174, 1115a–1138b, 1141b–1142b, 1154b–1172a). I disse samfunnene dyrker man vanligvis også intellektuelle verdier, inkludert teoretisk visdom (*sophia*), vitenskapelig kunnskap (*epistêmê*), evnen til å lage ting (*techne*) og praktisk fornuft (*phronesis*); en erfaringsbasert vurderingsevne og evne til å handle på en vellykket måte, med hensyn til «det som er godt eller dårlig for mennesket» (Aristoteles, 2014, s. 103–104, 1141a22–28, vår oversettelse).

Disse mulighetene gjør det mulig for samfunnets medlemmer å utvikle seg og blomstre gjennom deltakelse i felles aktiviteter med felles mål. Å delta i slike felles aktiviteter innebærer at man frivillig påtar seg forpliktelser overfor andre. Disse forpliktelsene omfatter lojalitet og solidaritet overfor det fellesskapet man deltar i. Å være med på å realisere et felles gode forplikter en til å handle på den beste måten for å oppnå dette godet, og til å handle på den beste måten overfor andre som er forpliktet på samme måte.

Det kan være nyttig å se nærmere på den tidligere nevnte inndelingen av dyder i intellektuelle dyder, eller forståelsesdyder, og moralske dyder,

eller karakterdyder. For oss i dag har dyd først og fremst moralske konnotasjoner. Det gjør den på en måte mindre attraktiv som konseptuelt verktøy på områder som byutvikling. I denne sammenhengen er det viktig å legge vekt på kunnskapsdimensjonen; dyd handler like mye om å utvikle vår karakter som om å utvikle ulike former for forståelse, praktisk fornuft og praktiske ferdigheter.

Ulike typer intellektuelle dyder samsvarer med måten kunnskap i den greske antikken ble delt inn i tre hovedkategorier: teoretisk, praktisk og produktiv kunnskap. Teoretiske vitenskaper dreier seg om det som kan beskrives ved hjelp av presise lover, og omfatter områder som fysikk, matematikk og metafysikk. Den intellektuelle dyden som skal oppnås i disse vitenskapene, er teoretisk visdom (*epistêmê*) eller filosofisk visdom (*sophia*), som er en kombinasjon av *epistêmê* og intuitiv forståelse av de første prinsippene (*nous*). Innenfor poetiske eller produktive vitenskaper (*technai*) er man opptatt av å produsere et sluttresultat. Målet med disse vitenskapene er *poiesis*, produksjon. Innenfor de praktiske vitenskapene er man opptatt av å oppnå det menneskelige godet gjennom rett handling. Aristoteles plasserer politikken og etikken innenfor sistnevnte. Idealet i de praktiske vitenskapene er praktisk visdom, *phronesis*, som i motsetning til teoretisk visdom alltid er kontekstavhengig og krever omfattende erfaring med detaljer, typisk tilegnet gjennom mange års livserfaring. *Phronesis* er en grunnleggende dyd for utviklingen av sosiale dyder. I motsetning til sin lærer Platon hevdet Aristoteles at den beste praksis ikke kan være resultat av ren teoretisk kunnskap. Tilhengere av nyaristotelismen strekker ofte innvendingen lenger ved å hevde at en praksis som jordbruk forstås best av dem som utfører arbeidet.

3.2.2 Etikk og politikk

Begrepet eudaimonia har i løpet av de siste par tiårene fått økende oppmerksomhet innenfor psykologi og andre samfunnsvitenskaper som omhandler menneskelig velvære (Ryan & Deci, 2001; Ryan et al., 2008; Huta & Waterman, 2014; Vittersø, 2016). Denne forskningen setter vanligvis hedoniske og eudaimoniske former for menneskelig velvære opp mot hverandre i ulike kontekster. Det filosofiske grunnlaget for denne diskusjonen er vanligvis begrenset til Aristoteles' diskusjon av eudaimonia i *Den nikomakiske etikk* (2014). *Politikk* (2017) gir imidlertid ytterligere innsikt i dette begrepet.

Aristoteles så på etikk og politikk som to fagfelt som henger sammen, der førstnevnte handler om individets beste, mens sistnevnte handler om *polis* (bystat), som han anså som den beste formen for fellesskap. Han var spesielt interessert i hvilken rolle politikken og det politiske fellesskapet kan spille for å skape et dydig liv for borgerne. Med dette innledet han en tradisjon for å tenke på politikk som en aktivitet i det urbane livet: Å møte medborgerne i det offentlige rom og rådslå om hva som er bra for deres felles samfunn. I denne sammenhengen hevder han, noe sjokkerende for oss moderne mennesker, at politikk er vitenskapen om hva som er godt for mennesker:

For even if the good is the same for an individual and for a city, that of a city is evidently a greater and, at any rate, a more complete good to acquire and preserve. For while it should content us to acquire and preserve this for an individual alone, it is nobler and more divine to do so for a nation and city. And so our method of inquiry seeks the good of these things, since it is a sort of politics. (Aristoteles, 2014, s. 13, 1095a6–11)

Eudaimonias gode er del av det politiske fellesskapets gode gjennom borgernes deltakende politiske praksis, som Aristoteles anser som den mest omfattende formen for dyrking av moralsk dyd og utøvelse av praktisk fornuft.

De omstendighetene som menneskene virkelig blomstrer i, skiller seg fra dyrenes eller gudenes ved å være sosiale og institusjonelle og rasjonelt og kooperativt målrettet. Menneskets moralske dyder er de egenskapene som bidrar til aktivitet som er sosial, rasjonell, samarbeidsorientert og – sagt med ett enkelt ord – politisk.

Politikk er felles resonnementer og aktivitet for borgerne, *polites*, som sådan. Som Strang (1998) uttrykker det: «Antikkens folk kalte seg selv 'politiske', ikke fordi de var opptatt av lovgivning eller grunnlovsarbeid, men fordi de var engasjert i direkte overveielser, deltakelse, beslutningstaking og oppfølging» (vår oversettelse). Deres polis-liv var preget av deltakelse i en grad man hittil ikke hadde hørt om, og «dets fremste prestasjoner var ikke lover som *produkter*, men *handlinger* som uttrykk for praktisk intelligens» (Strang, 1998). Borgerne i en gresk polis var kanskje slaveeieende patriarker, men i kraft av deres sosiale kapasitet som borgere var de engasjert både i å ta og i å gjennomføre kollektive beslutninger.

I tråd med Aristoteles foreslår vi å gjenopplive en slik deltakende, politisk aktivitet i våre moderne bysamfunn, selv om vi fremmer et annet syn enn det opprinnelige når vi foreslår at dette bør gjøres på en fullt ut sosialt inkluderende måte.

En annen innsikt som bør inkluderes i våre dagers tenkning når det gjelder byer, er hvor viktig det er med deltakelse i det politiske feltet for innbyggernes beste. Som Aristoteles sier i *Den nikomakiske etikk* (2014, 1099b30): «Politikkens hovedanliggende er å skape en bestemt karakter hos borgerne og å gjøre dem gode og villige til å utføre edle handlinger» (vår oversettelse).

Ikke overraskende vil de fleste som lever i dagens vestlige samfunn, være uenig i dette utsagnet. Vi er vant til å betrakte politikk (og politikere) som rettet mot egoistiske mål, som rikdom, status og makt, snarere enn mot «det beste målet», som er et dydig liv og fellesskapets beste. De fleste av oss vil også se det som et farlig inngrep i den individuelle friheten at man i politikken først og fremst skal være opptatt av å skape en bestemt moralsk karakter hos innbyggerne, hovedsakelig fordi vi ikke er enige om hva som er «det beste målet» i våre mangfoldige og fragmenterte samfunn. Derfor forventer vi av politikken og myndighetene at de(n) skal beskytte oss mot andre mennesker (gjennom politi og militære styrker), slik at hver og en av oss kan søke å nå våre egne mål, uansett hva de måtte være. Utviklingen av individuell karakter overlates til den enkelte, eventuelt med støtte fra familie, religion og andre ikke-statlige institusjoner. På disse måtene skiller de rådende politiske og etiske oppfatningene seg fra Aristoteles sine.

Hvis vi skal anvende Aristoteles' innsikter på moderne forhold, må vi huske på at den greske antikkens polis – det «politiske» bysamfunnet som grekere, fønikere og enkelte andre organiserte sitt felles liv i – var et fellesskap av borgere og ikke en separat institusjon bestående av et hierarki av partikulære, profesjonelle roller. I oversettelsen av begrepet polis bør vi også sette bindestrek mellom våre moderne begreper by og stat. Mens det Athen Aristoteles skrev om, var politisk uavhengig og, ifølge ham selv (siden han var lite interessert i den maritime kornhandelen), økonomisk selvforsynt, er ingen av delene tilfellet med moderne byer. For Aristoteles var polis identisk med borgernes aktivitet, selv om den også inkluderte både husholdninger og en rekke offisielle posisjoner. Som konstituerende deltakere i et politisk fellesskap kunne athenske borgere selv utforme sine egne lover, de kunne kollektivt avgjøre om de skulle gå til krig, og de var ansvarlig for sitt eget forsvar. Bare under de ekstraordinære omstendighetene som innbyggerne i Leningrad, Stalingrad og Moskva en gang befant seg i, og som innbyggerne i Mariupol, Kharkiv og Kiev i skrivende stund befinner seg i, er det nødvendig å kultivere slike krigerske dyder som de gamle spartanerne, athenerne og romerne anså som normale og essensielle.

Byene våre hersker ikke over det omkringliggende jordbrukslandet på den samme måten som gjorde det mulig for Aristoteles' mange *poleis* å være økonomisk autarkiske.

Det vi i dag kjenner som den suverene staten, er et byråkratisk hierarki av embeter som er klart atskilt fra dem som er underlagt dens upersonlige styre, og som til og med er atskilt fra de private aktivitetene til de personene som profesjonelt innehar disse offentlige rollene. I de fleste tilfeller kan moderne stater i tråd med Weber (1994, s. 310–311) defineres ved at de har monopol på legitime fysiske våldsmidler. Mens Aristoteles definerte polis ut fra dens formål eller *telos* om å oppfylle borgernes felles beste, forutsatte Weber at staten kun skulle defineres ut fra slike spesielle midler, ikke ut fra et slikt spesifikt formål.

Til tross for disse forskjellene kan vi likevel være enige i påstanden om at et bysamfunn «blir til for å leve i, men det eksisterer for å leve godt i» (Aristoteles, 2017, s. 12, 1252b29–30), og at det å leve det beste livet for et menneske krever deltakelse i et slikt samfunn. Slik deltakelse krever at borgerne har tilstrekkelig politisk og juridisk frihet, tilstrekkelig med materielle ressurser og fritid og tilstrekkelig med ansvarlige og lydhøre samfunnsmyndigheter til at de kan utøve effektiv innflytelse – individuelt over sitt eget liv og kollektivt over sine egne lokaliteter.

Selv om vi som moderne borgere ikke har mulighet til å praktisere krigerske dyder, står vi normalt fritt til å drøfte med hverandre eller tenke gjennom i fellesskap om hvordan vi skal utøve vår moralske handlekraft og engasjere oss i kollektiv handling. En slik individuell frihet, og de institusjonelle betingelsene som sikrer den, kan i dag betraktes som et fellesgode i medborgerskapet. Derimot kan vi godt avvise Aristoteles' påstand om at arbeidere, bønder og andre som ikke har tid til å engasjere seg i medborgerskap, derfor nødvendigvis er utestengt fra det. Hans antakelse om at borgernes gode liv også forutsetter at de, som menn, dominerer sine hushold, og at kvinner derfor bør utestenges fra det politiske domenet, bør også forkastes. Tilbake står ideen om at det gode liv leves i et borgerfellesskap i samsvar med dyd eller fortrefelighet.

3.2.3 Borgervennskap

I vår oppfatning av moderne medborgerskap er vi enige med Martha Nussbaum, Terence Irwin og andre i at Aristoteles' ideer om medborgerskap, dyd og et politisk fellesgode til en viss grad kan anvendes på våre

moderne forhold. Vi er også enige med MacIntyre i at slike ideer lettest lar seg anvende på lokaliteter som byer, tettsteder eller til og med mer spesifikke nabolag. Det er på det lokale nivået at innbyggerne fritt kan delta sammen med hverandre i samarbeidspraksiser, og sammen utøve sin praktiske fornuft og dømmekraft når de bestemmer seg for spesifikke foranderlige mål, og for å utføre de oppgavene som er nødvendige for å realisere dem. Dette er aktiviteten borgervennskap.

Aristoteles hevdet at en *polis* ikke bare er «et stedfelleskap» eller en sammenslutning «for å forhindre gjensidig urettferdighet eller for utvekslingens skyld» (Aristoteles, 2017, s. 65, 1280b29–39, vår oversettelse). Det er snarere «et fellesskap å leve godt i for både husholdninger og familier». Han anerkjente husholdningen eller *oikos* som en nødvendig bestanddel av *polis*, samtidig som han betraktet den som en fundamentalt annerledes, privat (*idia*) sfære, som i større grad enn det politiske fellesskapet i polis var rettet mot det økonomisk gode. I denne sammenhengen snakker han om *politike philia*, borgervennskap (politisk vennskap), en form for vennskap som bare kan oppstå mellom mennesker som bor på samme sted og er knyttet til hverandre gjennom ulike former for sosial interaksjon. På Aristoteles' tid inkluderte disse «brorskap, religiøse ofringer og tidsfordriv som var karakteristiske for samlivet», og som skapte en følelse av kameratskap blant mannlige husfedre. Etter hans syn støtter slike aktive vennskap det større borgervennskapet, som er et viktig aspekt ved det «å leve godt» (Aristoteles, 2017, s. 65, 1280b29–39).

I *Den nikomakiske etikk* foreslår Aristoteles at borgervennskap «holder byene sammen, og at lovgiverne tar det mer alvorlig enn rettferdighet» (Aristoteles, 2014, s. 136, 1155a22). Denne typen vennskap oppstår når innbyggerne «ønsker hverandre godt for deres egen skyld, gjør ting for sine medborgere både individuelt og som en borgergruppe og deler verdier, mål og en sans for rettferdighet» (Schwarzenbach, 1996, s. 97, vår oversettelse). For Aristoteles er slikt vennskap et kriterium for å skille rettferdige regimer fra urettferdige; vennskap forekommer i minst grad i et tyranni (Aristoteles, 2014, s. 150, 1161a31).

Selv om en slik oppfatning av medborgerskap kan spores gjennom moderniteten som en nedadgående tradisjon for republikanisme og «borgerdyd», skiller den seg radikalt fra den som har blitt den dominerende vestlige politiske tradisjonen: liberalismen. Mens den tradisjonen som kan tenkes å ha begynt på Niccolò Machiavellis tid, og som kulminerte med Thomas Jefferson og Maximilien Robespierre (som fortsatt oppfattet

medborgerskap som en offentlig, politisk aktivitet), forstår liberalistene medborgerskap som en passiv status som innebærer juridiske rettigheter til eiendom og privatliv. For liberalister er de mest institusjonelle formene for vennskap knyttet til familie, tro og forretningsliv.

Hannah Arendt (1958, 1968) er en av dem som skiller seg fra denne liberale oppfatningen, og som i stedet forfekter den republikanske tradisjonen borgerdyd og medborgerskap som politisk vennskap. Hun oppfattet denne fellesskapstanken som at den bestred liberalistenes prioritering av private fremfor offentlige anliggender. I senere tid har Sibyl Schwarzenbach hevdet at borgervennskap «igjen må anerkjennes som en vesentlig faktor som forener selv den rettferdige moderne staten», fordi «i vår tid fremstår igjen problemet med sosial enhet – hva det er som generelt binder mennesker sammen i et rettferdig samfunn – som av avgjørende betydning» (Schwarzenbach, 1996, s. 98–99, vår oversettelse). Med henvisning til «økende forskjeller i økonomisk velstand, økende vold, religiøse og rase-messige spenninger, oppløsningen av tradisjonelle [...] familierelasjoner og svimlende tall for systemisk hjemløshet og narkotikamisbruk» beskriver hun medborgerskap som en ressurs for «en rettferdig og udogmatisk sosial enhet» (Schwarzenbach, 1996, s. 98–99, vår oversettelse). Borgernes felles beste bør derfor forstås som noe mer enn frihet til å resonnerer over egne mål og handlinger; det bør også innebære felles resonnementer om mål og midler, ikke mot fremmede «andre», men for å forbedre felles livsvilkår i et fellesskap av «borgervenner».

Borgervennskap kan ses på som en faktor som forankrer følelsen av «vi» på tvers av forskjellene. Det oppstår når vi samhandler tett med hverandre – det gjør oss mer tilbøyelige til å anerkjenne hverandres verdier og påstander som gyldige (Parkinson, 2012). Dette innebærer ikke en påtvunget enhet – vi kan være samfunnsvenner til tross for ulikheter, og vi kan mobilisere og arbeide sammen for felles goder.

For å legge til rette for utvikling av borgervennskap trenger vi i praksis arenaer for interaksjon ut over de tilfeldige møtene i det urbane livet; arenaer der vi kan gjøre ting sammen, kommunisere og diskutere det felles beste. Dette omfatter både formelle, politiske arenaer (som kommunestyremøter) og uformelle, sosialt orienterte offentlige rom, som urbane hager eller felleskjøkken. Sistnevnte har vært i søkelyset for forskningsprosjektet vårt, «Cultivating Public Space». Vi utdyper dette temaet senere i dette kapittelet og utvider diskusjonen med nyaristoteliske begreper praksis og dydsfellesskap.

3.3 Alasdair MacIntyre om produktive praksiser og dydsfelleskap

3.3.1 Den samtidige gjeninnføringen av aristoteliske begreper

Den filosofiske dominansen som Aristoteles' fremstilling av menneskelig atferd hadde fra slutten av 1100-tallet og utover, tok slutt i løpet av opplysningstiden i Europa, og deretter fortsatte aristotelismen å være på defensiven gjennom det meste av 1800-tallet. Nussbaum (2000) og Irwin (2009) identifiserer gjenreisningen av aristotelisk etikk og politikk med arbeidet til de såkalte britiske idealistene, særlig Thomas Hill Green, som førte til en «nyliberalisme» (se særlig Nussbaum, 2000, s. 105–106, 112–116; Irwin, 2009, s. 536–624; Knight, 2011). Disse filosofiske og politiske bevegelsene kombinerte aristotelismens idé om det felles beste med Kants moralfilosofi om moralsk plikt og Hegels idé om staten som et etisk instrument. De ga dermed et filosofisk grunnlag for den nye ideen om «velferdsstaten», et alternativ til den markedsorienterte liberalismen.

Samtidig som denne nye statsformen ble demokratisk instituert, gikk Elizabeth Anscombe og hennes mann Peter Geach i bresjen for å bruke Ludwig Wittgensteins innsikter i språklig praksis til å oppdatere den thomistiske aristotelismen. Anscombes «Modern moral philosophy» (1958) hadde en mer kompromissløs aristotelisk tilnærming til etikken enn de politisk liberale. Hun mente at de dominerende etiske posisjonene overså flere temaer som hadde stått sentralt i tidligere former for etikk, for eksempel karakter og hva et godt menneskeliv er. Hvis etikken skal være meningsfull, bør den gjenopplive disse begrepene.

Aristoteles' hovedspørsmål var «hva er dette til for?», og, når det gjelder mennesker, «hva er det beste livet?» snarere enn å spørre mer abstrakt, om bestemte situasjoner og handlinger, «hva er det rette å gjøre?». I dette perspektivet er derfor spesifiseringen av handlingsregler av sekundær interesse. Etikk blir sett på som et domene «som handler om hele livet – og ikke om bare de tilfellene der noe med en utpreget 'moralisk' kvalitet står på spill» (Russell, 2013, s. 2, vår oversettelse). Følgelig er «søkelyset ikke så mye på hva man skal gjøre i moralsk vanskelige tilfeller, som på hvordan man skal tilnærme seg alle sine valg med personlige egenskaper som vennlighet, mot, visdom og integritet» (Russell, 2013, s. 2, vår oversettelse).

Aristotelisk etikk og politikk forstås likevel på mangfoldige måter (MacIntyre, 2020). I stedet for å snakke om en diffus «dydsetikk» er det

nok bedre å snakke om «en klasse av etiske teorier som har det til felles at de vektlegger dyder som sentrale trekk ved sin fremstilling av moral» (Ivanhoe, 2013, s. 50). En aristotelisk etikk er i enda større grad en etikk som betrakter dyder som reelle bestanddeler av det menneskelige godet.

Vår aristoteliske tilnærming til utviklingen av det offentlige rom er særlig inspirert av måten Alasdair MacIntyre har oppdatert den aristoteliske praktiske filosofien på. Han gjorde dette første gang i sin bok *After virtue: A study in moral theory* fra 1981, der han identifiserte Aristoteles som den sentrale skikkelsen i det han kalte «dydenes tradisjon». Boken var et intellektuelt historieverk som eksemplifiserte ideen om at filosofien er uatskilleglig fra sin fortid. Dette perspektivet gjorde at han kunne identifisere den grunnleggende, teleologiske strukturen i Aristoteles' etikk som det bankende hjertet i en vedvarende måte å begrunne moral på, helt uavhengig av de historiske detaljene i Aristoteles' egen oppfatning av dydene. Videre viser MacIntyre hvorfor og hvordan man innenfor en moderne aristotelisme motsetter seg patriarkalske og andre institusjonaliserte former for sosial urettferdighet og dominans (MacIntyre, 2007, s. 23–33, 74–78, 84–89, 1998b; Knight, 2007, s. 102–225).

MacIntyres argument er fortsatt at den beste (og – for å si det på en tydeligere måte – den eneste filosofisk holdbare) begrunnelsen for moralske påbud er at de påbyr handlinger som er konstituerende for ens eget beste (forstått som menneskelig blomstring), og at tilvenning til modige, sannferdige, kloke, rettferdige og – sagt enkelt – dydige handlinger er et nødvendig og konstituerende «middel» for å nå målet, som er det gode liv for et menneske (MacIntyre, 2007, s. 184) som et rasjonelt, sosialt og – i den grad institusjonene tillater det – politisk dyr.

3.3.2 Dydsamfunn og bypolitikken på lokalt nivå

Det som tydeligst skiller MacIntyres etikk fra nesten alle andre som identifiserer seg som aristotelikere, er at han nekter å identifisere byråkratiske nasjonalstater som instrumenter for noe genuint felles beste. Det er nettopp derfor hans forståelse av en moderne aristotelisme er så godt egnet for borgerstyrte lokalt baserte prosjekter som urbant landbruk. Han anser moderne byer, tettsteder og landsbyer som langt nærmere det Aristoteles forsto som en polis, enn moderne stater. Han mener at individuell frihet og individuelle rettigheter som er sikret av en nasjonalstat, ikke kan være nok til å sikre demokratiet. En virkelig aristotelisk politikk (*politike*) kan

bare utøves på et mer lokalt nivå, med muligheter for direkte engasjement, handling og rådslagning. Når det er sagt, innrømmer han at et slikt nivå kan være omfattende:

Et lokalt politisk fellesskap med egen økonomi kan være av betydelig størrelse, med avanserte former for utveksling, både mellom lokale produsenter og forbrukere og mellom produsenter og forbrukere som befinner seg lenger unna, og kan likevel tjene fellesskapets formål. Hvis vi ser på [...] de moderne organisasjonsformene som i en lengre periode har opprettholdt høy grad av deltakelse og samstyring – så forskjellige organisasjonsformer som jordbrukskooperativer i Donegal, delstaten Kerala i Sør-India og kommunen Bologna under kommuniststyret – finner vi utmerkede eksempler. (MacIntyre, 2008, s. 268, vår oversettelse)

I boken *Ethics in the conflicts of modernity* utdyper MacIntyre (2016) to eksempler. Det ene er den danske fiskerlandsbyen Thorupstrand, det andre er den urbane favelaen Monte Azul i São Paulo i Brasil, der grupper diskuterer:

[...] hvordan de kan definere og oppnå de felles godene de er opptatt av, hvordan de kan skaffe seg de ressursene de trenger for å kjempe, og hvordan de kan mobilisere politisk støtte, noe som setter nasjonale og kommunale myndigheter og eliter som hevder å være opptatt av de fattige, men som er påfallende lite lydhøre overfor de fattige som ikke organiserer seg politisk, i forlegenhet. (MacIntyre, 2016, s. 181)

For innbyggerne i den brasilianske favelaen har de samme dydene som for landsbyboerne i Thorupstrand vært viktige: politisk klokskap, rettferdighet, mot og måtehold. Uten disse dydene ville det ikke vært mulig å oppnå fellesgoder i deres lokalsamfunn (som det å opprettholde og forbedre felles verdsatt natur, utdanning eller andre ressurser).

Nobelprisvinneren Elinor Ostrom argumenterte for kollektiv «selvorganisering og selvstyre» mot det nyliberale forslaget om at privat eierskap og forvaltning av knappe ressurser, som fiskerier eller landområder, er den beste måten for å unngå utarming (Ostrom, 1990; Aligica, 2014) og «allmenningens tragedie» (Hardin, 1968), som den angivelig uunngåelige konsekvensen av felles tilgang og bruk. I likhet med Ostrom mener vi at ressurser styres og vedlikeholdes best gjennom samarbeid i lokalsamfunnene som er avhengig av dem.

Oppnåelsen av fellesgoder gjør det mulig for individer som personer å identifisere og oppnå sine egne goder. En slik situasjon kaller vi et dydsamfunn. Det eksisterer der og når mennesker identifiserer felles goder og forener sine tanker og handlinger i jakten på disse godene samtidig som

de dyrker dyder og politisk vennskap. Ethvert slikt fellesskap må være på vakt mot korrupsjon fra eksterne interesser og institusjoner.

3.3.3 Praksis og institusjoner

I *After virtue* gikk MacIntyre bort fra ideen om felles praksis, som Ludwig Wittgenstein hadde fått inspirasjon til mye av etterkrigstidens analytiske filosofi fra. Ifølge Wittgenstein er det å følge en regel å delta i en felles praksis (Wittgenstein et al., 2009, s. 87–88). Da John Rawls utviklet sin teori om rettferdighet, var «praksis» og «institusjoner» derfor synonyme (Rawls, 1999a, 1999b). MacIntyre gikk lenger enn de to i sin sosiale og etiske analyse og tilføyde til Wittgenstein at det å engasjere seg i en utviklet praksis også er å realisere et felles gode, samtidig som han skilte seg fra Rawls ved at han skilte mellom praksiser, som prioriterer de felles godene, og institusjoner, som prioriterer reglene sammen med pengene, makten og statusen som følger med anvendelsen og håndhevelsen av reglene. I MacIntyres øyne skiller derfor institusjonell rasjonalitet seg fra praktisk rasjonalitet. Hans stipulative definisjon av en praksis er velkjent:

Med «praksis» mener jeg enhver sammenhengende og kompleks form for sosialt etablert menneskelig samarbeidsaktivitet der interne goder i denne formen for aktivitet realiseres i forsøket på å oppnå de fortreffelighetsstandardene som passer for, og delvis er avgjørende for, denne formen for aktivitet, med det resultat at menneskets evne til å oppnå fortreffelighet og dets oppfatninger av de målene og godene som er involvert, utvides systematisk. [...] Å plante kålrot er ikke en praksis, men å drive jordbruk er det. Det samme er fysikkens, kjemiens og biologiens undersøkelser, og det samme er historikerens arbeid, og det samme er malerkunst og musikk. I antikkens og middelalderens verden er det å skape og opprettholde menneskelige samfunn [...] vanligvis ansett som en praksis i den betydningen jeg har definert det. Utvalget av praksiser er derfor stort: kunst, vitenskap, spill, politikk i aristotelisk forstand, det å skape og opprettholde familieliv, alt faller inn under begrepet. (MacIntyre, 2007, s. 187–188, vår oversettelse)

Som MacIntyre (2007, s. 190–191) hevder, sikter praksiser mot interne goder som er «gode for hele fellesskapet som deltar i praksisen», og ikke mot goder som ligger utenfor praksisen, som penger, status eller makt, som, når de er oppnådd, «alltid er noen individers eiendom og besittelse». I motsetning til moderne byråkratiske ledere påberoper ikke macintyreanske praktikere seg verdinøytralitet; de er moralske aktører. Tre dyder står sentralt i deres virksomhet: sannferdighet, rettferdighet og mot. Mot defineres som «evnen til å risikere skade eller fare for seg selv i forbindelse

med omsorg og omtanke» (MacIntyre, 2007, s. 225). Disse dydene påvirker utøverens forhold til sine medutøvere og til andre. Autoritet i denne typen praksis er ikke avledet av makt, men av beherskelse av interne dyder innenfor praksisen. De som har en slik autoritet, bruker den ikke til å dominere, og de er ikke redde for å dele av sin kunnskap til det beste for fellesskapet.

Når det gjelder byplanlegging, kan de interne godene knyttes til en god by, en by der hovedmålet er at innbyggerne skal trives, og at natur- og kulturmiljøene skal opprettholdes. De interne godene i planleggingspraksisen kan også lokaliseres i forsøkene på å fremme nytenkning og disiplinær utvikling.

Praksiser må ikke forveksles med institusjoner, men de krever som regel et institusjonelt rammeverk. Byplanlegging foregår for eksempel innenfor planleggingsinstitusjoner som kommunale plankontorer (på samme måte som medisin er en praksis, mens sykehus er institusjoner). «Institusjoner er karakteristisk nok og nødvendigvis opptatt av [...] eksterne goder», og de er strukturert med hensyn til penger, makt og status og fordeler dem som belønning (MacIntyre, 2007, s. 194). Det er karakteristisk at jo mer en person har av slike eksterne goder, «desto mindre blir det til andre mennesker» (MacIntyre, 2007, s. 190), i motsetning til hva som er tilfellet med interne goder.

Praksiser kan ikke overleve uten institusjoner, men må stå imot deres ekspansivitet: «Den kooperative omsorgen for fellesgoder i praksisen er alltid sårbar overfor institusjonenes konkurranseinstinkt» (MacIntyre, 2007, s. 190).

Dette er i høyeste grad tilfellet for planlegging, der planleggere i nyliberale institusjoner ofte opplever verdikonflikter, og som oftest må deres forestillinger om det felles beste underordnes institusjonelle og politiske agendaer (Sager, 2009).

Mens noen praksiser (som medisin eller planlegging) utføres av formelt utdannede utøvere, har andre et mer inkluderende preg. En slik praksis kan være en sentral aktivitet i et helt lokalsamfunn, som i fiskerbygda Thorupstrand. Tradisjonelt har mange bygdesamfunn vært organisert rundt gårdsdriften. Jordbruk har derfor vært et domene som MacIntyre ofte har referert til for å illustrere det mer generelle begrepet av praksis.

Jordbruket er en sosialt etablert menneskelig aktivitet med bestemte standarder for fortrefelighet. For å være en fremragende bonde må man ta vare på jorda si og sørge for at husdyrene og avlingene er av høy kvalitet. I tillegg til denne «produktets fortrefelighet», som er særegen eller intern for enhver praksis, finnes det en annen type internt gode for enhver bestemt praksis. Dette er «det gode ved en bestemt type liv», inkludert moralske og

intellektuelle dyder som er nødvendige for å leve både et slikt liv og – mer generelt – et samfunnsliv. Dette omfatter dyder som rettferdighet, utholdenhet, nøysomhet, osv.

Her kan vi merke oss hvordan MacIntyre har et annet syn enn Aristoteles når det gjelder jordbrukets forhold til det gode liv. For Aristoteles (og for Arendt, 1958, s. 136–247) er produksjon en aktivitet basert på teknisk ferdighet (som skipsbygging, skomakeri eller til og med det å skape kunstverk), noe som er helt forskjellig fra handling, som de begrenser til politikk. Videre mener Aristoteles at det å engasjere seg i produktiv aktivitet er en form for kultivering av intellektuell dyd som ikke på samme måte som handling bidrar til å kultivere moralsk dyd (Aristoteles, 2014, s. 101, 1139b38–1140a24). Tid, krefter og kunnskap som brukes i produksjonen, er på denne måten til for produktets skyld, ikke for den menneskelige aktørens. MacIntyre, derimot, skiller ikke mellom *praxis* og *poiesis* og kaller begge deler for praksis. Ved å presisere at produkters fortreffelighet (eller prestasjoners fortreffelighet, for eksempel i sport) typisk ledsages av de «interne» godene i den livsstilen som er særegen for disse praksisene, gjør han det klart at han ser på produktive praksiser som etiske aktiviteter som følger av genuine goder. Med begrepet praksis som etisk aktivitet plasserer MacIntyre produktivt arbeid og arbeidere i sentrum av det etiske fellesskapet som Aristoteles og mange andre har utestengt dem fra.

Det som for MacIntyre er viktig for å kultivere dyd, er at en person anerkjenner noe ut over sitt nåværende selv som et gode som han eller hun bør underordne andre impulser eller motiver for å oppnå. Hvis noen ønsker å bli en fremragende bonde som klarer å utmerke seg i og forbedre jordbrukets standarder for produksjon og praktisk resonnering, må deres «egne holdninger, valg, preferanser og smak» underordnes de felles godene og interne standardene som ligger i jordbruket som felles praksis (MacIntyre, 2007, s. 189–190; jf. MacIntyre, 1998a, 2016, s. 1–13). Først da vil de bli i stand til å utøve praktisk fornuft for å overvinne nye utfordringer og løse nye problemer.

3.4 Tilrettelegging av praksis og dydsfellesskap i moderne byer

3.4.1 Tre mål for utviklingen av det offentlige rom

Vi mener at dette begrepsapparatet med praksiser, institusjoner og dydsfellesskap er en lovende tilnærming til utviklingen av det offentlige rom i

byene og en gjennomførbar måte å sette ut i livet i urbane omgivelser den aristoteliske oppfatningen av at et godt liv handler om å kultivere dydene. I det følgende identifiserer vi tre forhold som må tas hånd om i en utviklingsprosess for offentlige rom: i) å identifisere praksiser, ii) å kartlegge de involverte godene og iii) å legge til rette for dydsfellesskap.

Praksisbegrepet er et godt utgangspunkt for utvikling av offentlige rom, siden praksiser består av og kan identifiseres ut fra deres interne goder, og fordi de fungerer som dydsopplæring (MacIntyre, 2007, s. 184–202, 227–228, 273–274; Knight, 2008a). I tråd med Aristoteles' vektlegging av hvor viktig det er med direkte politisk engasjement og utøvelsen av praktisk resonnering for menneskelig blomstring, bør disse hensynene alltid tas i dialog med lokale praktikere og borgere.

(a) Å identifisere lokale praksiser: Hvilke praksiser kan det legges til rette for i et gitt offentlig rom?

Denne problemstillingen går utover det offentlige rommets funksjoner, for eksempel rekreasjon eller kommersielle tjenester (Gehl, 2010), som vi diskuterte i forrige avsnitt med henvisning til MacIntyre (2007, s. 184–202, 227–228, 273–274). Urbant landbruk eller hagedyrkning er et eksempel på en praksis som det kan legges til rette for i utviklingen av det offentlige rom. Det kan med fordel ledsages av andre praksiser som sameksisterer på samme sted – for eksempel urtemedisin, snekring, mindfulness, kunst, musikk, sjakk, matlaging eller vinproduksjon. Jo flere praksiser vi kan legge til rette for på ett sted, desto bedre; det gjør et gitt sted attraktivt for mangfoldige brukergrupper og gir flere muligheter for å utvikle vennskapelige relasjoner.

Identifiseringen av praksiser bør alltid være en deltakerprosess som kartlegger både behovene til lokale interessenter og stedets verdier. Her kan man bruke en rekke ulike metoder og fremgangsmåter (Brown et al., 2020). Både det å ta hensyn til et mangfold av praksiser på ett sted og å involvere lokale interessenter er i tråd med anbefalingene fra praktikere innen stedsutvikling som anbefaler erfaringsbaserte prinsipper som har blitt omfattende testet, og som kan brukes til å forvandle offentlige rom til «fellesskapssteder» (Madden, 2018; se også kapittel 7).

(b) Kartlegging av de involverte «godene»: «eksterne goder» ved en institusjon versus «interne» goder i praksiser

Denne fasen av prosessen handler i stor grad om å kartlegge maktdynamikken som gjør seg gjeldende og å forutse mulige konflikter.

Vanligvis kommer initiativene til utvikling av offentlige rom fra kommunale aktører eller fra privat sektor. Noen ganger oppstår praksiser i byrom spontant, som grasrotinitiativer. Disse er imidlertid som regel kortvarige og uten noen form for institusjonell støtte (selv et midlertidig, uformelt rom for praksis(er) kan likevel ha mange fordeler i form av eudaimoni, dyd og politisk vennskap).

En praksis som skal overleve i det offentlige byrommet i et langsiktig perspektiv, må vanligvis motta systematisk støtte fra en institusjon (for eksempel et kommunalt byplankontor, en frivillig organisasjon eller en privat utbygger). I denne sammenhengen er det viktig å huske at godene (penger, makt og status) som institusjonene fordeler, alltid står i et spenningsforhold til – eller i konflikt med – jakten på godene som ligger i bestemte praksiser, og dermed til de fortrinnene som ligger i utøvernes livsform.

Ut fra dette nyaristoteliske synet er det viktig for utviklingen av det offentlige rom å skape og opprettholde forhold som bidrar til at utøverne i fellesskap kan ta vare på de interne godene i sin egen praksis, slik at de kan motstå institusjonenes oppkjøpsiver og finne måter å dempe de potensielt katastrofale konsekvensene av skiftende maktforhold og politiske agendaer på.

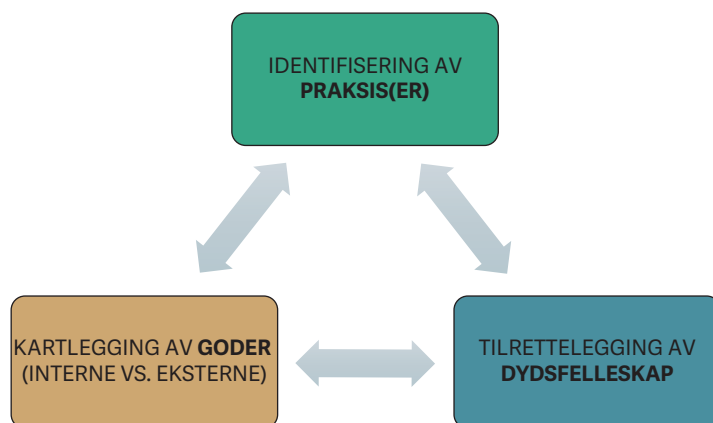
Praksiser og institusjoner kan sidestilles på flere nivåer. For eksempel er det vanligvis et visst behov for selvorganisering i det lokale utøverfellesskapet – for å ta seg av formaliteter som betaling av medlemsavgift og ivaretagelse av felles ressurser. Selv om det ikke er behov for formaliteter, dukker det vanligvis opp ledere. Dette kan føre til at utøverfellesskapet får et element av institusjonaliserte eksterne goder – på jakt etter prestisje, anerkjennelse eller andre former for ekstern tilfredsstillelse. Samspillet mellom interne og eksterne goder bør derfor overvåkes kontinuerlig.

(c) Å legge til rette for utvikling av dydsfellesskap rundt utvalgte praksiser

Vi har beskrevet dydsfellesskap som lokaliteter som er sosialt konsolidert gjennom identifisering av interne fellesgoder i praksiser, og som politisk aktivitet kan bygge på for å konstruere et mer omfattende fellesgode. For å støtte utvikling av dydsfellesskap i urbane nabolag må man legge forholdene til rette for kollektiv selvorganisering gjennom å samarbeide om å koordinere ulike praksiser, og man må øke muligheten for kollektivt selvstyre ved å bidra til å skape slik lokal autonomi.

Både offentlige myndigheter, korporative krefter og mer upersonlige markedskrefter kan hindre en slik utvikling, og de gjør det nesten alltid.

Det vi foreslår, er at offentlige myndigheter, inkludert planleggere, i stedet for å regulere organiseringen av urbane fellesskap av utøvere kan og bør konsentrere seg om å regulere korporativt makt og gjøre sitt beste for at lokalbefolkningen skal kunne sikre seg de ressursene den trenger for samarbeidsprosjekter og dyrking av sine felles, lokale praksiser (figur 3.1).

Figur 3.1. Tre hensyn i utviklingen av det offentlige rom

3.4.2 Eksempelet med urbant landbruk

I det følgende retter vi søkelyset mot urbant landbruk som et eksempel på en praksis som kan integreres i utviklingen av offentlige rom. Vi foreslår at urbane landbruksprosjekter kan fungere som lokalt baserte dydsfellesskap, det vil si som arenaer for sosialt engasjement som legger til rette for både utvikling av borgervennskap i samfunnet og personlig selvdyrking gjennom utøvelse av moralske og intellektuelle dyder.

Urbant landbruk er fortsatt en del av menneskenes eldgamle jordbrukspraksis, som den mer institusjonelle, men neppe mindre eldgamle sivilisasjonsprosessen, opprettelsen og opprettholdelsen av urbane samfunn alltid har vært avhengig av. Likevel skiller den institusjonelle konteksten for urbant landbruk seg markant fra de mer tradisjonelle, rurale omgivelsene. Vann og jord til dyrking stilles gjerne til rådighet av offentlige institusjoner, eller av private aktører som er under offentlig regulering, fordi det i dagens markedsvirkelighet ellers ikke er mulig å få tak i disse ressursene gjennom kollektiv innsats. Under disse forholdene vil utøvernes felles resonnementer sannsynligvis oftere dreie seg om hvordan man kan forhandle med slike institusjoner, og om hvordan man kan tilfredsstille deres krav ved å

mobilisere politisk støtte, enn om en aktivitet som å plante kålrot. Videre er det sannsynlig at spesielle aktiviteter, som dyrking av bestemte avlinger, er gjenstand for en mer utvidet diskusjon i det urbane landbruket enn det som er vanlig på landsbygda.

Av dette følger imidlertid at man innenfor det urbane landbruket sannsynligvis får en mer intensiv opplæring i dyder (særlig intellektuelle dyder) enn i de mer tradisjonelle formene for landbruk som hylles av dydforkjemperne som Hesiod, Jefferson og MacIntyre. I tillegg til teoretisk kunnskap, praktisk fornuft og ferdigheter krever det urbane landbruket at man kultiverer rettferdighet, mot og måtehold samt alle de moralske dydene som er nødvendige for at mennesker skal kunne opprettholde sitt eget og andres engasjement og arbeide mot et felles gode og felles mål.

Den formen for urbant landbruk som beskrives, analyseres og forsvares i denne boken, er en ekstremt sosial og samarbeidskrevende praksis. Deltakerne må lære seg å samarbeide med andre for et felles beste. Selv om dette felles beste kan og bør forstås som et bidrag til byens mer omfattende, felles og politiske beste, er det likevel sannsynlig at velutøverens medborgere som byens profesjonelle ledere og politikere stadig må overbevises om at knappe ressurser i form av jord og penger bør stilles til rådighet for utøverne, og at regelverket bør tolkes eller endres for å legge til rette for landbruksutøvernes aktivitet. Argumentet vil alltid være at siden mat effektivt kan skaffes fra landsbygda, bør byene bes om å tilby mer lukrative tjenester. Under slike forhold vil bybøndene sannsynligvis trenge enda høyere grad av moralske og intellektuelle ferdigheter (om enn kanskje mindre grad av tekniske ferdigheter) for å motstå institusjonenes korrupperende makt, enn det som kreves av bønder på landsbygda for å motstå markeds- og reguleringspress. *Telos*, det godet og målet som ligger i det urbane jordbrukets prosjekt og praksis, og som er felles for utøverne, vil stille helt andre krav til dem enn til bønder på landsbygda, men i den grad de bruker tid, energi og besluttsomhet på det de gjør, kan det vise seg at kravene ikke er mindre vanskelige å innfri enn de kravene som stilles til bønder på landsbygda.

Siden det godet de etterstreber, er mer marginalt sammenliknet med politikken og økonomien på stedet, vil de lokale institusjonenes korrupperende makt føles desto sterkere. For at det skal være mulig å søke og opprettholde landbrukets goder og praksis i et urbant miljø, må det skapes lokale institusjoner som skiller seg vesentlig fra både nasjonale bondeorganisasjoner og tradisjonelle landbrukskooperativer som dem MacIntyre (2016) har identifisert i Donegal i Irland.

Det å skape og opprettholde de institusjonene som kreves for å organisere og forsvare lokalsamfunn som arbeider for fellesgoder, er det MacIntyre kaller politikk i aristotelisk forstand. Han gjør oppmerksom på at slik politisk praksis alltid må forstås uavhengig av den moderne statens politikk: «Makt korrupperer, og absolutt makt korrupperer absolutt» (MacIntyre, 2007, s. 109, vår oversettelse). Siden organisatoriske institusjoner nødvendigvis handler med penger, makt og status, vil deres suksess og vekst alltid øke faren for at de korrupperer eller svikter sitt opprinnelige formål, ettersom administrasjonsoppgavene fører de ansatte bort fra produksjonen og over i møter og forhandlinger med eksterne byråkrater og ledere.

Hvis prosjektet for urbant landbruk skal lykkes, må administrasjonen understøtte det praktiske formålet. I MacIntyres aristoteliske termer må eksterne goder brukes til fordel for de interne godene i det urbane landbrukets praksis. I den grad denne praksisen opprettholdes, vil den opprettholde lokale dydssamfunn der alle levende vesener kan blomstre på sine ulike, bestemte måter.

3.5 Avsluttende bemerkninger

Vi avslutter med en mer generell refleksjon over hvor relevant det nyaristoteliske perspektivet er for dagens planleggingsdiskurs, særlig når det gjelder utfordringene knyttet til urban bærekraft.

Den rådende etikken i byplanlegging er en utilitaristisk bekymring for en effektiv fordeling av ressurser i jakten på vekst. Europakommisjonen fremstiller for eksempel sosial ekskludering og miljøødeleggelser som «hindringer for vekst» (Europakommisjonen, 2009, s. 18) og ser for seg «et urbanisert EU med byer som driver vekst og ressurseffektivitet» (Europakommisjonen, 2014, s. 3). Denne tilnærmingen kommer tydelig frem i den utstrakte bruken av bærekraftindikatorer og kost-nytte-analyser.

Svakhetene ved dette konseptuelle rammeverket kommer til syne i flere sammenhenger. For det første tar det for lite hensyn til ikke-materielle aspekter ved menneskelig velvære, inkludert den sosiale, kulturelle og åndelige bakgrunnen for livet vårt. Mange mener at vi trenger en annen, mer menneskeorientert og kontekstspesifikk tilnærming til bærekraft (Williamson et al., 2003; Jackson, 2009; Demaria et al., 2013). Det har blitt sagt at en slik tilnærming krever en «ny politikk for det felles beste», «en mer krevende idé om hva det vil si å være en borger, og [...] en mer robust

offentlig diskurs – en som engasjerer seg mer direkte i moralske og til og med åndelige spørsmål» (Sandel, 2009, vår oversettelse).

For det andre gir effektivitet rammeverket et falskt inntrykk av verdinøytralitet. Siden begrepene nytte og effektivitet langt ifra er av kun teknisk art, er de utsatt for ideologisk misbruk. Som MacIntyre (2007, s. 70) påpeker, legges det for lite vekt på den vesentlige forskjellen mellom kortsiktig og langsiktig effektivitet. På samme måte er de utilitaristiske ideene om at ulike goder kan erstatte hverandre, og at det er mulig å «summere» en rekke mål som folk verdsetter, høyst tvilsomme. Å bruke disse begrepene som om de kunne gi oss et rasjonelt, verdinøytralt kriterium, «er faktisk å ty til en fiksjon» (MacIntyre, 2007, s. 70). Ved å bruke et slikt kriterium fremmer nyliberal politikk implisitt et syn på enkeltmenneskers liv som på mange måter er i strid med deres livsutfoldelse.

For det tredje har den utilitaristiske tilnærmingen ikke bidratt til å løse de grunnleggende årsakene til miljøproblemene våre. Selv om bærekraft har stått på dagsordenen i nesten 40 år, har ikke den nyliberale politikken bidratt til å løse byenes sosioøkonomiske og miljømessige problemer.

Arne Næss' (1973) opprinnelige skille mellom «grunne» og «dype» økologiske formål og verdier er fortsatt relevant. Den «grunne» tilnærmingen stopper før det endelige nivået av grunnleggende endring og fremmer ofte kortsiktige, teknologiske løsninger, mens den «dype» tilnærmingen, som retter seg mot de grunnleggende årsakene til miljøproblemene våre, innebærer å omvurdere vårt forhold til den ytre naturen for å legge til rette for både dens og vår egen velvære. Innenfor dagens politikk opererer man hovedsakelig på det grunne nivået og tar knapt tak i de virkelige årsakene til miljøproblemene våre – vekstparadigmet og en ikke-bærekraftig livsstil. For å komme ut av den nåværende krisen må vi gå lenger enn å rette søke-lyset mot ressurseffektivitet og miljøpåvirkning; vi må omvurdere verdiene våre og omdefinere måten vi tenker om menneskelig velstand på (Jackson, 2009; Demaria et al., 2013).

Til slutt krever den nyaristoteliske innsikten også en ny tilnærming til utdanning der elevene får mulighet til å tilegne seg erfaring og utvikle de karaktertrekkene og evnene som er nødvendige for å bli fullt ut aktører med en etisk orientering. Som Russell (2013, s. 3) bemerker, «er det ikke en beslutningsprosedyre fra en lærebok studentene trenger mest, men praktisk visdom til selv å forstå hvordan de kan bli mennesker som tar ansvar, og hvorfor det å ta ansvar er viktig» (vår oversettelse). De dominerende

utdanningsmodellene motvirker et slikt engasjement. Som en av de nyutdannede sier:

Unge mennesker blir ikke utdannet til å ta sin plass i samfunnet. De utdannes til å beherske en snever samling av kunnskaper og ferdigheter løsrevet fra større og viktige spørsmål om hvem vi er og hva vi kan bli. (Friedmann, 2002, s. 105, vår oversettelse)

Det nyaristoteliske perspektivet gir et levedyktig grunnlag for en alternativ, «dyp» tilnærming til bærekraft. Anvendt på planlegging og utvikling av det offentlige rom krever det at det menneskelige *telos* – et tilfredsstillende individuelt og felles liv – og en eksplisitt normativitet innlemmes i planleggings- og byutviklingsstrategier. Ved å rette oppmerksomheten mot menneskets fortreffelighet og legge vekt på sosiale dyder som solidaritet og ansvar for andre kan man bidra til en alternativ modell for økonomisk utvikling og inspirere til sosial endring. En slik innfallsvinkel anerkjenner også ikke-menneskelige goder og kan derfor oppmuntre til en mer respektfull holdning til naturmiljøet og en begrensning av det personlige forbruket, (MacIntyre, 1999, s. 11–85).

I sum kan alle begrepene menneskelig blomstring, praksis, borgervennskap og dyder – samt dydsfelleskap – anvendes i byplanleggingen. I denne boken forsøker vi å illustrere dette empirisk ved hjelp av eksempler på urbant landbruk – med henvisning til godene som ligger i selve praksisen (for eksempel matproduksjon), til den rollen slik felles deltakelse og utøvelse spiller i hver enkelt utøvers liv, og til hvordan det bidrar til det større samfunnets beste, for eksempel ved å gi mulighet for å distribuere ferske, lokale råvarer, ved å spre kunnskap om ernæring og landbruk og ved å dyrke frem sosial og politisk aktivitet som passer seg for ekte medborgerskap. Forstått på denne måten kan en aristotelisk case både anerkjennes og støttes av byplanleggere som er opptatt av effektiv allokering av begrensede institusjonelle ressurser.

Som vi nå har understreket, kan det aristoteliske argumentet mot dets normative, institusjonaliserte motstandere også føres videre. Det ville innebære å politisere og demokratisere planleggingen slik at den ikke lenger først og fremst forstås som et domene for institusjonelle eksperter, men som et felles anliggende for alle innbyggerne i de bydelene som utvikles. På denne måten støtter vår nyaristoteliske visjon «retten til byen»-perspektivet (Lefebvre, 1996), som legger vekt på to hovedrettigheter for byens innbyggere: retten til å delta i beslutningsprosesser i byen og retten til å tilegne seg byrom ut fra innbyggernes behov.

Referanser

- Aligica, P. D. (2014). *Institutional diversity and political economy: The Ostroms and beyond*. Oxford University Press.
- Anscombe, G. E. M. (1958). Modern moral philosophy. *Philosophy*, 33(124), 1–19.
- Arendt, H. (1958). *The human condition*. University of Chicago Press.
- Arendt, H. (1968). *Between past and future: Eight exercises in political thought*. Viking Press.
- Aristoteles. (2014). *Nicomachean ethics* (C.D.C. Reeve, Overs.). Hackett.
- Aristoteles. (2017). *Politics: A new translation* (C.D.C. Reeve, Overs.). Hackett.
- Brown, G., Reed, P. & Raymond, C. M. (2020). Mapping place values: 10 lessons from two decades of public participation GIS empirical research. *Applied Geography*, 116(1), 102–156. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2020.102156>
- Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F. & Martinez-Alier, J. (2013). What is degrowth? From an activist slogan to a social movement. *Environmental Values*, 22(2), 191–215. <https://doi.org/10.2307/23460978>
- Europakommisjonen. (2009). *Promoting sustainable urban development in Europe: Achievements and opportunities*. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/brochure/urban2009/urban2009_en.pdf
- Europakommisjonen. (2014). *The urban dimension of EU policies: Key features of an EU urban agenda*. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/whats-new/consultation/urb_agenda/comm_act_urb_agenda_en.pdf
- Friedmann, J. (2002). *The prospect of cities*. University of Minnesota Press.
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Island Press.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162(3859), 1243–1248.
- Huta, V. & Waterman, A. S. (2014). Eudaimonia and its distinction from hedonia: Developing a classification and terminology for understanding conceptual and operational definitions. *Journal of Happiness Studies*, 15, 1425–1456. <https://doi.org/10.1007/s10902-013-9485-0>
- Irwin, T. (2007–2009). *The development of ethics* (Bd. 1–3). Oxford University Press.
- Irwin, T. (2009). *The development of ethics: A historical and critical study: From Kant to Rawls* (Bd. 3). Oxford University Press.
- Irwin, T. (2020). *Ethics through history: An introduction*. Oxford University Press.
- Ivanhoe, P. (2013). Virtueethics and the Chinese Confucian tradition. I D. C. Russell (Red.), *The Cambridge companion to virtue ethics* (s. 49–69). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCO9780511734786.004>
- Jackson, T. (2009). *Prosperity without growth? The transition to a sustainable economy*. Sustainable Development Commission.
- Knight, K. (2007). *Aristotelian philosophy: Ethics and politics from Aristotle to MacIntyre*. Polity Press.
- Knight, K. (2008b). Practices: The Aristotelian concept. *Analyse und Kritik*, 30(2), 317–329. <https://doi.org/10.1515/auk-2008-0118>
- Knight, K. (2008a). Goods. *Philosophy of Management*, 7(1), 107–122.
- Knight, K. (2011). What's the good of post-analytic philosophy? *History of European Ideas*, 37(3), 304–314. <https://doi.org/10.1016/j.histeuroideas.2010.10.009>
- Knight, K. (2023). Social practices, institutions, and common goods. I T. Angier (Red.), *MacIntyre's after virtue at 40*. Cambridge University Press.
- Lefebvre, H. (1996). *Writings on cities*. Blackwell.
- MacIntyre, A. (1998b). Politics, philosophy and the common good. I K. Knight (Red.), *The MacIntyre Reader* (s. 235–254). University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (1998a). Plain persons and moral philosophy: Rules, virtues and goods. I K. Knight (Red.), *The MacIntyre reader* (s. 136–152). Polity Press.
- MacIntyre, A. (1999). *Dependent rational animals: Why human beings need the virtues*. Duckworth.

- MacIntyre, A. (2007). *After virtue: A study in moral theory* (3. utg.). University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2008). What more needs to be said? A beginning, although only a beginning, at saying it. I K. Knight & P. Blackledge (Red.), *Revolutionary aristotelianism: Ethics, resistance and utopia* (s. 261–276). Lucius und Lucius.
- MacIntyre, A. (2016). *Ethics in the conflicts of modernity: An essay on desire, practical reasoning, and narrative*. Cambridge University Press.
- MacIntyre, A. (2020). Four – or more? – political Aristotles. I A. Bielskis, E. Leontsini & K. Knight (Red.), *Virtue ethics and contemporary aristotelianism: Modernity, Conflict and Politics* (s. 11–24). Bloomsbury.
- Madden, K. (2018). *How to turn a place around: A placemaking handbook*. Project for Public Spaces.
- Næss, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement: A summary. *Inquiry*, 16(1–4), 95–100. <https://doi.org/10.1080/00201747308601682>
- Nussbaum, M. C. (1994). *The therapy of desire: Theory and practice in Hellenistic ethics*. Princeton University Press.
- Nussbaum, M. C. (2000). Aristotle, politics, and human capabilities: A response to Antony, Arneson, Charlesworth, and Mulgan. *Ethics*, 111(1), 102–140. <https://doi.org/10.1086/233421>
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Belknap Press.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons*. Cambridge University Press.
- Parkinson, J. R. (2012). *Democracy and public space: The physical sites of democratic performance*. Oxford University Press.
- Rawls, J. (1999b). Justice as fairness. I S. Freeman (Red.), *John Rawls: Collected papers* (s. 47–72). Harvard University Press.
- Rawls, J. (1999a). *A theory of justice* (2. utg.). Harvard University Press.
- Russell, D. C. (2013). Introduction: Virtue ethics in modern moral philosophy. I D. C. Russell (Red.), *The Cambridge companion to virtue ethics* (s. 1–6). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCO9780511734786.001>
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>
- Ryan, R. M., Huta, V. & Deci, E. L. (2008). Living well: A self-determination theory perspective on eudaimonia. *Journal of Happiness Studies*, 9(1), 139–170. <https://doi.org/10.1007/s10902-006-9023-4>
- Sager, T. (2009). Planners' role: Torn between dialogical ideals and neo-liberal realities. *European Planning Studies*, 17(1), 65–84. <https://doi.org/10.1080/09654310802513948>
- Sandel, M. (2009). *A new citizenship: The Reith lectures 2009* [Podkast]. British Broadcasting Corporation.
- Schwarzenbach, S. A. (1996). On civic friendship. *Ethics*, 107(1), 97–128.
- Strang, J. V. (1998). Ethics as politics: On Aristotelian ethics and its context. *The Paideia Archive: Twentieth World Congress of Philosophy*. <https://www.bu.edu/wcp/Papers/Anci/AnciStra.htm>
- Vittersø, J. (Red.). (2016). *Handbook of eudaimonic Well-being*. Springer International Publishing.
- Weber, M. (1994). The profession and vocation of politics (R. Speirs, Overs.). I P. Lassman & R. Speirs (Red.), *Weber: Political writings*. Cambridge University Press.
- Williamson, T., Radford, A. & Bennetts, H. (2003). *Understanding sustainable architecture*. Spon Press.
- Wittgenstein, L., Schulte, J. & Hacker, P. M. S. (Red.). (2009). *Philosophical investigations* (4. utg.). Wiley-Blackwell.

Offentlig urbant landbruk i nordeuropeiske kontekster

KAPITTEL 4

Å dyrke offentlighet gjennom urbant landbruk: læring fra Århus og Rotterdam

Melissa Anna Murphy Universitetet i Sørøst-Norge og Henning Larsen Architects
Pavel Grabalov Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Abstract: This chapter sets out to explore how urban agriculture can contribute to the development of the capabilities of gardeners and the larger urban community. Our study of cases in Aarhus (Denmark) and Rotterdam (the Netherlands) aimed to understand how different municipalities facilitate urban agriculture and how different urban agriculture initiatives perform in public space. In the analysis of the initiatives, we drew on a conceptualization of publicness focused on interactions in and products from physical space that link people. With an emphasis on a definition of public that is greater than the gardeners involved in each initiative, we identify four trajectories in urban agriculture's public service, which include increasing access and animation in public space, contributing to social services, producing and distributing food, and building communities to spread cultivation knowledge. These trajectories structure our presentation and discussion of selected urban agriculture initiatives. While not mutually exclusive, the four areas of service place different strains upon the public space ideal of physical access. We find that food production and social services may be little suited for urban spaces that demand high levels of public access, though these benefits can reach broad public if localized and facilitated appropriately.

Keywords: urban agriculture, publicness, public space, municipal policies

4.1 Innledning

Vi definerer urbant landbruk som dyrking av mat i offentlig tilgjengelige byrom utendørs, og i dette kapitlet er vi interessert i å forstå hvordan det kan samle folk i byer. Urbant landbruk blir stadig mer populært, både blant aktører som utfører det og blant lokale myndigheter. Urbant landbruk antas å ha flere fordeler med mulige bidrag til for eksempel matsikkerhet (Warren et al., 2015), fellesskapsbygging (Audate et al., 2022) og trivsel (Kirby et al., 2021). Ved å øke livskvaliteten for innbyggerne kan urbant landbruk bidra til en rekke kapabiliteter (se kapittel 2). I dette kapitlet retter vi søkelyset mot de offentlige fordelene ved urbant landbruk, som strekker seg ut over fordeler som enkeltpersoner kan oppleve. Integrering av urbant landbruk i offentlige byrom kan imidlertid skape både synergier og konflikter med andres behov og bruk. Sånn sett blir urbant landbruk til en utfordring for byer som opplever befolkningsvekst og fortetting. Med offentlige rom menes i dette kapitlet alle byrom som er offentlig tilgjengelig, uavhengig av eierskap, forvaltning eller vedlikeholdsansvar.

Når man skal utforske synergier og konflikter mellom ulike fordeler ved urbant landbruk, er det nyttig å spørre seg *hvem* disse fordelene kommer til gode. I forskningsprosjektet «Cultivating Public Space» (CPS), som danner grunnlaget for denne antologien, fulgte vi en inndeling av primære, sekundære og tertiære brukere som Eason (1989) foreslår. Med hensyn til urbant landbruk skilte vi mellom bygartnere som primærbrukere, lokale innbyggere som besøker byrom med urbant landbruk, som sekundærbrukere, og det større bysamfunnet som tertiærbrukere. Fordelene for én av disse gruppene kan enten være fordelaktige eller forstyrrende for andre grupper. For å utforske forholdet mellom de ulike offentlige fordelene ved urbant landbruk har vi tatt utgangspunkt i forskning om offentlighet eller *publicness* (f.eks. Tornaghi & Knierbein, 2015; Varna & Tiesdell, 2010). Vi tar utgangspunkt i at ulik grad av offentlighet oppstår i et byrom ut fra hvorvidt forskjellige brukere er tiltrukket dit, ut fra hva de ulike brukere gjør der, samt ut fra spenningene som oppstår i deres møter på tvers. I dette kapitlet ser vi på ulike måter urbant landbruk kan øke graden av offentlighet – eller *det som er felles* – på i byrom. Vi undersøker hvordan ulike kommuner legger til rette for urbant landbruk, og hvordan denne tilretteleggingen skaper eller hindrer offentlighet i byrom.

Til dette kapitlet har vi samlet inn empirisk materiale fra to byer: Århus i Danmark og Rotterdam i Nederland. Disse er valgt på grunn av

deres ulike tilnærminger til tilrettelegging for urbant landbruk. Begge byene er aktive innen urbant landbruk og har kontekstuelle likheter med norske byer, som var i søkelyset for forskningsprosjektet CPS. Århus (kommunestørrelse: 355 328 innbyggere; areal 468 km²) og Rotterdam (kommunestørrelse: 651 157 innbyggere; areal 324 km²) er de nest største byene i sine respektive land. De ligger i kystnære områder i den nordlige delen av Europa. Begge byer styres etter en parlamentarisk modell, og under feltarbeidet vårt i 2018 var det venstreorienterte partier som satt med makten.

I både Århus og Rotterdam studerte vi urbant landbruk på to nivåer: det politiske nivået med kommunal tilrettelegging og bakkenivået med spesifikke initiativer for urbant landbruk. Det empiriske materialet vårt inkluderte politiske dokumenter om urbant landbruk, intervjuer og feltobservasjoner. På hvert sted gjennomførte vi formelle og uformelle intervjuer med gartnere og besøkende, vi skrev feltnotater, fotograferte og tegnet kartdiagrammer. Analysen av det empiriske materialet tok utgangspunkt i kritisk policy etnografi (*critical policy ethnography*), en menneskesentrert, kritisk etnografisk tilnærming som fremhever sammenhengen mellom policy-målsettinger og hvordan implementering av policy oppleves i praksis (Dubois, 2015). Denne tilnærmingen gjorde det mulig for oss å ta hensyn til særpreget ved hvert enkelt initiativ for urbant landbruk, samt til hvordan policy utspiller seg i praksis.

I dette kapitlet gir vi en grundig gjennomgang av sju caser i Århus og Rotterdam som illustrerer de ulike måtene urbant landbruk kan opptre på i byrom. Vi har valgt disse sju casene fra et bredere spekter av initiativer i de to byene. Ved utvelgelsen tok vi sikte på et mangfold av typer, organisasjonsmodeller og utformingsløsninger. Det utforskende preget i vårt tidlige feltarbeid – sammen med begrensninger knyttet til informantenes tilgjengelighet og lengden på feltbesøkene – gjorde at vi fikk en varierende mengde data fra hver case. Selv om vi konsentrerer oss om casene som vi samlet mest data fra, er det nyttig å inkludere sekundære caser i kapitlet for å illustrere variasjonen vi har sett i disse byene. Beskrivelser av casene er supplert med fotografier og – for noen av initiativene til urbant landbruk – kartdiagrammer.

Dette kapitlet begynner med en skisse av vårt konseptuelle rammeverk, som er bygd opp rundt ulike aspekter ved offentlighet. Deretter presenteres empirisk materiale fra Århus og Rotterdam, både kommunale retningslinjer og beskrivelser av konkrete initiativer for urbant landbruk. Denne informasjonen leder til en diskusjon på tvers av casene der

vi fremhever fire veier til økt grad av offentlighet. Disse veiene beskriver hvordan urbant landbruk kan være til nytte for ulike målgrupper og bidra til å utvikle offentlighet på forskjellige nivåer. I konklusjonen oppsummerer vi funnene våre og identifiserer avveiningene mellom de måtene graden av offentlighet kan økes på.

4.2 Konseptuelt rammeverk: offentlighet

Målsettingen med forskningsprosjektet CPS var å utforske de dynamiske relasjonene mellom aktiviteter for urbant landbruk og byrommene der disse aktivitetene finner sted. Vårt teoretiske grunnlag for analysen i dette kapittelet knytter sammen forskning om grad av offentlighet (Tornaghi & Knierbein, 2015; Varna & Tiesdell, 2010), teori om allmenningen (Eidelman & Safransky, 2021; Feinberg et al., 2021; McNutt, 2000) og kapabilitetstilnærmingen (som operasjonalisert i kapittel 2). Vi har også beskrevet vårt teoretiske grunnlag mer i detalj andre steder (Murphy et al., 2022; Murphy et al., 2019).

Nussbaums (2011) kapabilitetstilnærming forankrer dette arbeidet i en forståelse av de grunnleggende godene (trygghet, utdanning, mat, rekreasjon, kontakt med naturen, eksponering for mangfold) som alle bør kunne forvente, slik at vi kan vurdere hvem som får hvilke goder fra det offentlige rom. For Nussbaum (2003) er kapabiliteter også avgjørende når det gjelder berettigelse (*entitlement*) – å gi makt tilbake til dem (for eksempel kvinner eller minoriteter) som har fått sin handlekraft undergravd av tidligere politikk og praksis. Mens kapabilitetstilnærmingen retter søkelys på dimensjonene ved individuell velferd, gir offentlighetsbegrepet en forståelse av bredden av brukergrupper et byrom kan støtte, og hvorvidt brukere kan påvirke hverandre i felleskap.

I lys av den livlige faglige debatten om betydningen av offentlighetsbegrepet (se f.eks. Kohn, 2004; Langstraat & Van Melik, 2013; Madanipour, 1999; Németh & Schmidt, 2011) fant vi det nødvendig å knytte sammen ulike konseptualiseringer for å se på forskjellige typer samspill mellom urbant landbruk, brukere og byrom. Ut fra en relasjonell, sosiomateriell definisjon kan offentlighet (*publicness*) beskrive interaksjoner i og med det fysiske rommet som knytter mennesker sammen (Tornaghi & Knierbein, 2015). Denne relasjonelle og inkluderende definisjonen gjør det mulig å analysere det bygde miljøet sammen med de sosiale interaksjonene som skjer der, og å forstå byrommets materialitet som viktig med tanke på å

skape sosiale bånd mellom mennesker og den store allmennheten – med andre ord *det som er felles*.

Analysen av de materielle aspektene ved urbant landbruk i denne tilnærmingen suppleres videre med forskning på byrom (*public space*). Utformingsprinsipper for byrom som ble utviklet av Jan Gehl (2010), gir en bakgrunn for hva slags materialer og designgrep som kan understøtte ulike typer bruk av byrom. Varna og Tiesdells (2010) «stjernemodell» for grad av offentlighet i byrom samler videre aspekter ved utforming og byromsforvaltning som kan begrense eller oppmuntre ulike brukere og bruksaktiviteter.

For å rette oppmerksomhet mot fordelene urbant landbruk kan gi, brukte vi begrepene «kollektive goder» (*public goods*) og «klubbgodet» (*club goods*) fra teorien om allmenningen (etter f.eks. McNutt, 2000). Ifølge Webster (2007) er «kollektive goder» universelt tilgjengelige goder som folk ikke må konkurrere om (f.eks. luft, belysning, sikkerhet). Når konkurranse kan oppstå, er det snakk om «klubbgodet». Klubbgodet ekskluderer noen fordi et bestemt fellesskap – en klubb – deler goder på en måte som forhindrer konkurranse blant medlemmene av klubben. En modell for offentlighet som tar utgangspunkt i goder fremhever forskjeller når det gjelder hvem som har tilgang til hvilke goder, og den graden av tilgang som oppstår for ulike brukere. Godene kan variere, og både synergier og konflikter kan oppstå mellom ulike individer og klubber.

Med utgangspunkt i offentlighetskonseptet videre belyst med teorien om byrom og allmenningen konstruerte vi et konseptuelt rammeverk gjennom en iterativ prosess opp mot datainnsamling gjennom hele studien. Varna og Tiesdells (2010) stjernemodell peker på fem dimensjoner av offentlighet i byrom: eierskap, kontroll, orden, fysisk utforming og animering (*ownership, control, civility, physical configuration and animation*). Disse setter søkelyset på hva som skjer i et byrom, hvem som har tilgang til det, hvordan ulike aktiviteter støttes, og hvem som føler seg velkommen til å bruke det. Denne malen for offentligheten i byrom, beskrevet i stjernemodellen, oppsummerer vi som «tilgang og animering» (Varna & Tiesdell, 2010, s. 585). Vekten ligger her på aspekter som tiltrekker brukere og opprettholder et høyt aktivitetsnivå i byrom. Med tanke på urbant landbruk har vi også tatt hensyn til hvilke goder som kan produseres i byrom gjennom aktiviteten, og hvordan de kan knytte mennesker sammen. Her legger vi til tre faktorer som er spesifikke for landbruk i byrom: fellesskap, mat og kunnskap. Ut fra disse faktorene kunne vi undersøke fordelene ved

urbant landbruk for både direkte brukere av byrom og et større publikum. Rammeverket muliggjør en komparativ analyse av hvordan initiativer for urbant landbruk – i ulike størrelser og med ulike typologier og organisasjonsformer – bidrar til å øke eller redusere graden av offentlighet.

Oppsummert består rammeverket av fire måter urbant landbruk kan øke graden av offentlighet på i et byrom. Hver måte er beskrevet her som en «vei» til offentlighet, og teorien er spisset etter det vi har lært fra feltarbeidet i løpet av forskningsprosjektet:

– **Tilgang og animering: å utvide tilgang til og animasjon i byrom**

Initiativer for urbant landbruk påvirker hvem som kontrollerer byrom, og hvordan. Kontroll kan bidra til at tilgang og aktivitetsmuligheter både reduseres (for eksempel gjennom restriktive reguleringer) og økes (for eksempel gjennom økt sikkerheten når gartnere er til stede i byrom). Blant våre caser var det flere hager som var inngjerdet fordi deres funksjon var avhengig av produksjon og salg av avlingen. Urbant landbruk kan bidra til økt animering ved å skape et komfortabelt, innbydende og estetisk hyggelig miljø. Urbant landbruk kan imidlertid også utfordre tilgangen til og animeringen av området ved å redusere mangfoldet av brukergrupper og komforten, for eksempel ved forsømmelse eller dårlig vedlikehold. Hvordan tilgang og animering i området påvirkes, avhenger i stor grad av den romlige konteksten for det urbane landbruket, og av hvordan området fungerer i samspill med omgivelsene. Vi fant for eksempel at urbant landbruk kan øke tilgjengeligheten og offentligheten i forsømte og perifere områder. I mer sentrale og godt sammenknyttede områder kan urbant landbruk faktisk redusere denne typen offentlighet ved å privatisere plassen. Urbant landbruk kan være en attraksjon som fungerer som en magnet for nye brukere og/eller som et hinder for større byfelleskap.

– **Fellesskap: å bidra med sosiale tjenester**

Når folk engasjerer seg i urbant landbruk i et spesifikt byrom, har de mulighet til å bruke rom for å skape aktiviteter der andre ønskes velkommen til å bli med. Vi ser eksempler på at urbant landbruk fungerer som et tilbud til skoleklasser og for samarbeid med velferdsorganisasjoner, og på hvordan landbruk i byrom kan benyttes for å tilby ulike former for terapi, arbeidstrening og sosial trening. Denne typen aktiviteter kan skape flere muligheter for at et stort og mangfoldig publikum kan få fordeler av et byrom.

- **Mat: å dyrke, servere og utdele mat**
Urbant landbruk er en aktivitet der det produseres mat som kan deles i stor eller liten skala. For å øke graden av offentlighet bør denne maten helst komme allmennheten til gode og fordeles til mange. Vi ser eksempler på samarbeid mellom initiativer og matserveringssteder, eller på at mat deles ut til svakerestilte.
- **Kunnskap: å bygge nettverk for å spre kunnskap om dyrking**
Videre kan urbant landbruk potensielt komme allmennheten til gode ved at man sprer kunnskap og ferdigheter om dyrking – kollektive goder som ulike brukergrupper ikke trenger å konkurrere om. Slik kunnskap kan omfatte kunnskap om matdyrking i seg selv, men også kunnskap om matlaging, ernæring, helse og ledelse av et samfunnsinitiativ.

De fire veiene til økt grad av offentlighet viser til hvordan urbant landbruk kan bidra til at ulike fellesskap vokser frem og tar form. Det gjelder ikke bare fellesskap av gartnere, men også mer heterogene fellesskap av forbipasserende, naboer og forbrukere. Det er et åpent spørsmål hvor inkluderende gartnere i byrom skal være for å fremme offentlighet i et område samtidig som de dyrker mat. Det er viktig å presisere at den ene målsettingen kan komme i konflikt med den andre, slik som casene vil vise. De neste to avsnittene presenterer det urbane landbruket i Århus og Rotterdam, både med tanke på hvordan kommunene legger til rette for og regulerer det, og hvordan initiativene for urbant landbruk foregår i praksis. Vi ser på hvert av de sju beskrevne initiativene opp mot de fire måtene graden av offentlighet kan økes på.

4.3 Århus: urbant landbruk som verktøy for innbyggerengasjement

I Århus er tilrettelegging for urbant landbruk satt i sammenheng med samskaping og aktivt medborgerskap (i likhet med i Trondheim i Norge, se kapittel 11). Her kanaliseres kommunens innsats for å fremme urbant landbruk gjennom et medborgerskapsutvalg. Dette utvalget tilhører den såkalte teknikk- og miljøforvaltningen, men jobber på tvers av administrative siloer. Vår informant fra denne etaten antydet at man med å opprette dette utvalget fra kommunens side ønsket å bevege seg bort fra new public management-tilnærmingen, gjøre innbyggerne mer aktive og engasjert og gjøre avstanden mellom kommunen og innbyggerne

kortere. Medborgerskapsutvalget har som oppgave å støtte samskaping med innbyggerne. Utvalget samarbeider også aktivt med andre kommunale etater og informerer om hvor viktig det er å involvere innbyggerne i beslutningsprosesser.

Programmet «Smag på Aarhus»¹ er et av utvalgets hovedprosjekter. Det ble satt i gang i 2014 for å involvere innbyggerne og prioritere «spiselige grøntområder» av høy kvalitet. Ideen kom fra innbyggerne selv, og de første fem årene ble prosjektet støttet av kommunen og finansiert av en filantropisk stiftelse. Programteamet består av personer med ulik bakgrunn, blant annet en planlegger, en gartner og en arkitekt som jobber med innbyggerinvolvering.

Teamet gir detaljerte råd om prosjekter, hjelper innbyggerne med å orientere seg i forbindelse med planleggingsspørsmål, infrastruktur og forurensning og bistår ved mulige konflikter og tilgjengelighetsutfordringer. På den måten er ikke medborgerskapsutvalget en kontrollinstans, men et rådgivende organ som kan bidra med verktøy og kunnskap når det blir spurt. De legger også til rette for nettverksbygging på tvers av grupper som driver med urbant landbruk, samt at de formidler informasjon.

Innenfor programmet ble det formalisert en kontrakt for bruk av kommunale tomter, og det ble innført et sett med minimumsregler for initiativene. Medlemskap i initiativene for urbant landbruk må være åpent for alle innbyggere, ikke bare for én bestemt gruppe. Initiativene skal registreres som organisasjoner med et styre på fem medlemmer, de skal gi allmennheten tilgang til hagene og mulighet til å høste en del av produktene, og de skal rydde opp etter endt leieavtale. I organisasjonene kan medlemmene selv definere tilgang til hagene, og hvor mye av innhøstingen som kan deles med allmennheten. De må også arrangere to offentlige arrangementer i året og rapportere om aktivitetene sine til kommunen hvert år.

To store utfordringer med tilrettelegging for urbant landbruk i Århus kom tydelig frem i samtalene med våre kommunale informanter. For det første var allmennhetens oppfatning av jordskvalitet en utfordring for rekrutteringen til programmet. Medlemmene av medborgerskapsutvalget jobbet hardt for å kommunisere på en tydelig og overbevisende måte at det var trygt å dyrke mat i jorda i byen. De ba en forsker om å

---

1 <https://smagpaaarhus.dk/>

teste jordsmonnet i byen og om å holde offentlige møter for å formidle resultatene (det ble bare funnet forurensning i jordsmonnet rundt bensinstasjoner). For det andre mente noen at den korte varigheten på leiekontraktene for tomter virket avskrekkende med tanke på langsiktige investeringer. Kommunens hovedutfordring med tanke på å gi langsiktige tillatelser gjelder i tilfeller der arealene som benyttes til initiativer for urbant landbruk, er arealer som er lagt inn i planer for fremtidig utbygging.

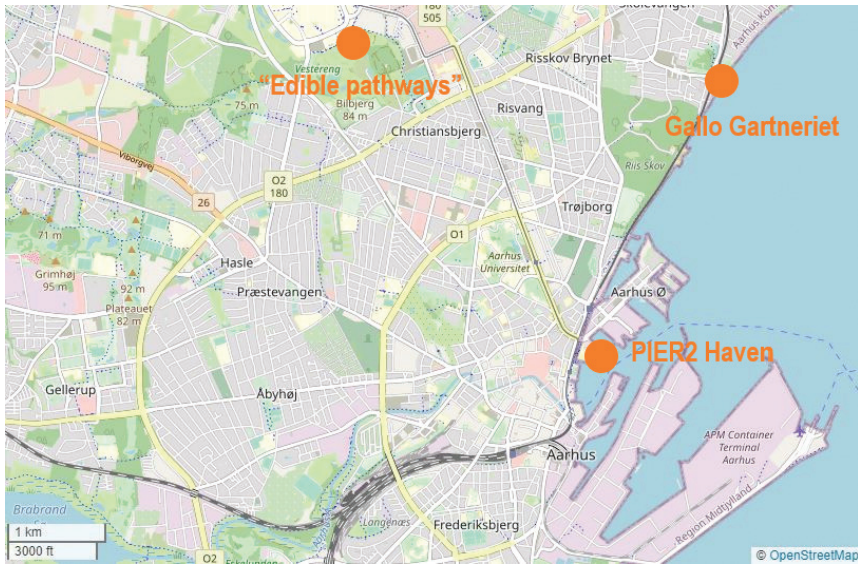
I medborgerskapsutvalget arbeider man både med å legge til rette for innbyggerprosjekter og med å gjennomføre kommunale prosjekter. Utvalget er direkte involvert i prosjekter for urbant landbruk i tilknytning til barnehager, skoler, sykehus, aldershjem, omsorgsboliger og fengsler. For å sikre løpende finansiering fra kommunen må man kunne vise hvordan fordelene med prosjektene for urbant landbruk er i tråd med de eksisterende målene til kommunen, for eksempel folkehelse, utdanning og integrering. En informant forklarte det på følgende måte:

Når de snakker mye om helse, så snakker jeg om å få folk til å bevege seg mer. Hvis folk går ut for å hente epler en dag, kan de gå fem kilometer for å sanke epler. Da kan jeg henvise til planen for helse og omsorg og skaffe finansiering derfra. Eller utdanning, vi kan lage skolehager, for sosiale formål, vi kan jobbe med integrering ... Det er egentlig ingenting dette prosjektet ikke er relevant for, fordi det handler om mat, felles måltider, fellesskap, utdanning. (En informant fra Århus kommune)

Kommunen ser på «Smag på Aarhus» som en suksess. Ifølge en informant fra et initiativ for urbant landbruk som vi besøkte, hjalp dette prosjektet initiativtakerne med å navigere i det byråkratiske systemet. Våre informanter i byen antydte at hovedmotivasjonen for kommunens arbeid med å fremme urbant landbruk først og fremst er å få innbyggerne til å engasjere seg i beslutningsprosesser og til å ta ansvar for byrom, slik at de blir mindre avhengig av at myndighetene tar grep. Slik sett blir ikke urbant landbruk på kommunalt nivå verdsatt på grunn av matproduksjonskapasiteten, men for andre funksjoner som kan forbedre livskvaliteten til innbyggerne i Århus. Slike funksjoner inkluderer å få folk til å være mer aktive, å legge til rette for sosialisering og rekreasjon og å forskjønne bymiljøet. Våre informanter mente videre at det å kalle grøntområder i nye byutviklingsområder for «spiselige områder» bidrar til at penger avsettes i budsjettene og et visst kvalitetsnivå for disse områdene oppnås, ettersom folk lett kan indentifisere

seg med dette formålet: «Et pent utseende er ikke nok» (en informant fra Århus kommune).

Tre initiativer (figur 4.1) ble valgt ut for å presentere de offentlige fordelene ved urbant landbruk i Århus: PIER2 Haven, prosjektet «Spiselige stier» og Gallo Gartneriet. Disse initiativene er forskjellige med tanke på omfang og grad av kommunalt engasjement, og de viser bredden i det urbane landbruket som finnes i Århus.

Figur 4.1. Beliggenheten til de undersøkte initiativene for urbant landbruk i Århus. Basiskart: OpenStreetMap

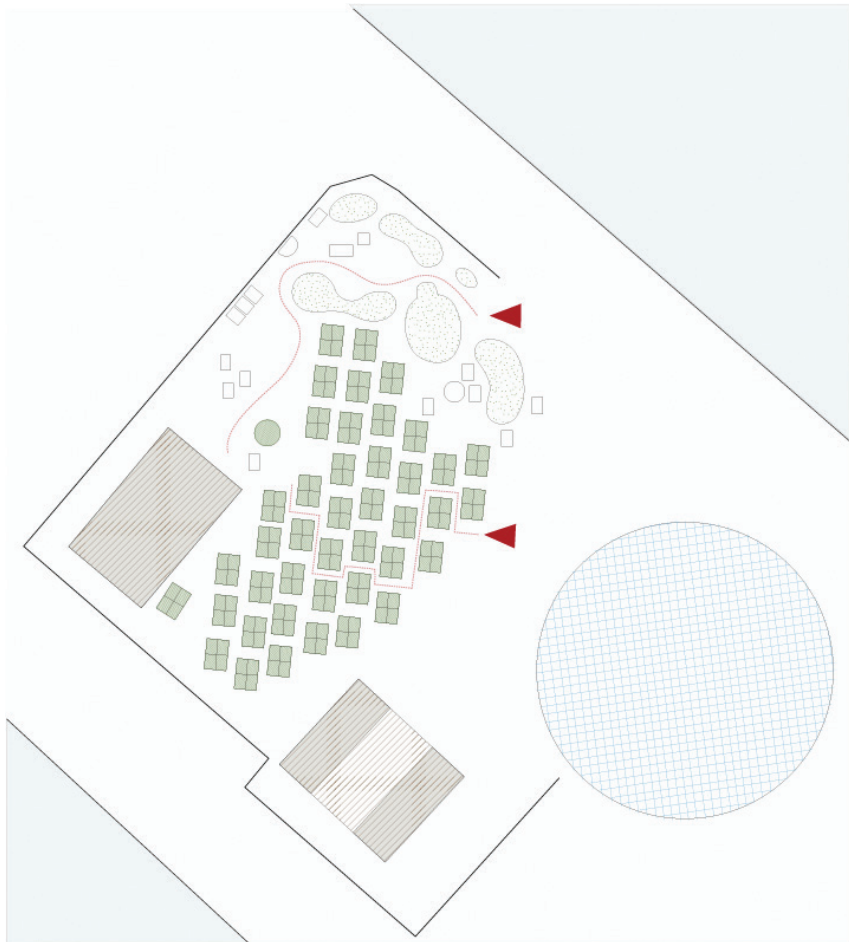
PIER2 Haven: dyrking og kultur ved vannkanten²

Utvidelse av tilgang og animering av byrom	Bidrag med sosiale tjenester	Dyrking, servering og utdeling av mat	Bygging av nettverk for å spre kunnskap om dyrking
●	○	◐	●
Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum	Ikke tilstedeværende, når ikke ut til flere enn medlemmene	Tilstedeværende, når ut til et mindre publikum	Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum

² <https://www.pier2haven.dk/>

Beliggenhet og forbindelser

Et initiativ med opphøyde bed (figur 4.2, 4.3, 4.4 og 4.5) startet i 2017 på et 1390 m² stort område langs vannkanten i Århus, åtte minutters sykkeltur fra sentralbanestasjonen. Hele havnefronten er i en ombygningsprosess som skal forvandle området fra et industriområde til et multifunksjonelt byområde. Hagen ligger på en halvøy uten gjennomgangstrafikk. Det er ingen gjerder, bortsett fra ett som grenser til en byggeplass i nærheten. Visuelt er hele området åpent fra alle kanter. Initiativet er del av et tett samarbeid med to naboorganisasjoner: Dome of Visions³ (en kulturinstitusjon

Figur 4.2. Kart over PIER2 Haven i Århus med innganger (røde piler) og stier (rød stiptet linje). Kartdesign: Kristin Sunde

3 <https://domeofvisions.dk/>

Figur 4.3. Pallekassene i PIER2 Haven i Århus. Foto: Melissa Anna Murphy

Figur 4.4. Grillsonen på PIER2 Haven med både formelle og uformelle sitemuligheder. Foto: Melissa Anna Murphy

Figur 4.5. Utsikt fra sittegruppen ved siden av PIER2 Haven. Foto: Kristin Sunde

og en kafé) og Fra grums til gourmet⁴ (en gründer som dyrker sopp på kafefegrut). Noen av de ansatte i både Dome of Visions og Fra grums til gourmet er medlemmer av stiftelsen for initiativet og legger til rette for samarbeid, ettersom de har liknende visjoner:

Dome of Visions og noen av beboerne ønsket seg en grønn park i det sjønære området. Så vi har kommet sammen og er i dialog om det. Mange har drømmer om området, som flere hager og tilgang til båter [...]. (En informant fra initiativet for urbant landbruk)

Organisering og finansieringsmekanismer

Hagen ble initiert av en gruppe innbyggere som gikk sammen om å etablere et hagefelleskap og fikk hjelp av kommunen til å finne et sted for det. Initiativet drives av en stiftelse som gruppen startet, med et årlig valgt styre. Ifølge informantene våre tiltrakk det seg både folk med små leiligheter uten grøntarealer som ønsket seg en hage, og folk som ville være en del av et nærmiljø i tillegg til å ha en hage. Middelaldrende kvinner ble rapportert å være de mest aktive medlemmene av styret i initiativet for urbant landbruk. Tre grupper er aktivt involvert: en gruppe som bygger hagen, en gruppe som organiserer arbeidsdager, og en kommunikasjonsgruppe. Ifølge informantene er strukturen fleksibel, og hvem som helst kan engasjere seg i gruppens arbeid uten noen spesiell tillatelse fra styret. Stiftelsen bruker sosiale medier for å tiltrekke seg nye medlemmer og for å invitere besøkende på søndagspiknik. Kommunen eier tomten og leier den ut gratis til hagelaget, men på tidspunktet for vårt feltarbeid var det sannsynlig at

4 <https://www.facebook.com/fragrumstilgourmet>

tomten ville bli solgt til utbygging. «Smag på Aarhus»-programmet bidro med materialer og finansiering det første året. Etter det har hagen blitt drevet med økonomiske bidrag fra medlemmer og støttespillere.

Utforming og fasiliteter

Hagen består av 45 pallekasser, der de fleste ivaretas av enkeltpersoner, mens noen er reservert for innhøsting for allmennheten i henhold til reglene som er fastsatt av Århus kommune. Målet med hagens regler og informasjon som presenteres på stedet, er å skille mellom private kasser og offentlige kasser. Opprinnelig foreslo en arkitekt å bygge en integrert, designet hage, men dette alternativet syntes å være for dyrt, gitt at fremtiden er uvis, og det ble ikke realisert. PIER2 Haven fremstår i stedet som en ryddig, velholdt rekke med pallekasser med noen gjør-det-selv-bed og dekorasjoner på lavterskelnivå. Tomrommet rundt hagen gir en viss fleksibilitet, og hagen kan lett tilpasses og forvandles. Det finnes både formelle sitteplasser (benker, pallestoler) og uformelle sittemuligheter (gresshauger, store steiner, osv.) ved grillen og bålplassen, og alle er bygd av gartnerne selv.

Aktiviteter

I hageinitiativet blir det dyrket frukt, grønnsaker og urter. Alle kan komme til hagen, sette seg ned og nyte kaffe fra den nærliggende kulturkafeen Dome of Visions. Mens vi var på besøk, var det mange besøkende der, og mange hadde latt seg friste av den friske luften og nærheten til vannet: unge mennesker, studenter, lokale beboere fra sentrum og unge familier med barn. I hagen blir det arrangert pannekakemiddager og konserter i tillegg til dager med dugnadsarbeid. Stedet bidrar til samhandling mellom hagesamfunnet og ulike grupper som besøker Dome of Visions. Til sammen tilbys en rekke åpne utendørs- og innendørsarealer for større arrangementer og muligheter for å trekke seg tilbake til mer intime rom.

Forholdet til kommunale myndigheter og retningslinjer

Hagen ble opprinnelig etablert under det kommunale programmet «Smag på Aarhus». Hagen er et eksempel på den typiske støtten som «Smag på Aarhus»-programmet bidrar med til nye initiativer for urbant landbruk:

hjelp med de første skrittene og etablering av stiftelsen, hjelp til å finne en tomt, hjelp til å sette opp en ettårig leiekontrakt og støtte i form av innledende finansiering. Kontrakten skal fornyes hvert år. Informantene våre rapporterte at de var fornøyde med forholdet til kommunen, ettersom de mente at reglene ikke var strenge. Deltakere i hagemiljøet engasjerte seg i utviklingen av området og ønsket å bli inkludert i fremtidige planer. Et mål med hagen er å vise politikerne verdien av den, og hvor viktig det er å ha tilgjengelige grøntområder. Blant utfordringene man står overfor i initiativet, er finansiering av løpende vedlikehold og forutsigbarhet med tanke på leieperiodens lengde.

«Spiselige stier»: trafikktiltak⁵

Utvidelse av tilgang og animering av byrom	Bidrag med sosiale tjenester	Dyrking, servering og utdeling av mat	Bygging av nettverk for å spre kunnskap om dyrking
			
Tilstedeværende, når ut til et mindre publikum	Ikke tilstedeværende, når ikke ut til flere enn medlemmene	Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum	Tilstedeværende, når ut til et mindre publikum

Beliggenhet og forbindelser

Underveis i prosjektet «Spiselige stier» har vi samlet flere initiativer (se figur 4.6, 4.7 og 4.8) – eller tiltak – for urbant landbruk som har som mål å komplementere sykkel- og gangstier med spiselige kanter og soner. Dette er kommunale prosjekter som omfatter flere avdelinger, og som går langs eksisterende stier som fører ut av byen mot boligområder og forsteder. De omfatter både pendleruter, der syklistene syklet raskere enn ønsket, og gangstier der det fra kommunens side var ønske om å skape mer aktivitet. Spiselige kanter sammen med rekreasjonsområder skulle redusere farten til syklistene. Ved å fungere som «overraskelseselementer» kunne de få syklistene til å senke farten og gjøre de gående mer oppmerksom på naturen rundt.

5 <http://smagpaaarhus.dk/byhave/danmarks-maaske-laengste-jordbaerbed/>

Organisering og finansieringsmekanismer

Dette initiativet for urbant landbruk er et eksempel på et toppstyrt prosjekt som gjennomføres via kommunen, uten engasjement fra lokale grasrotinitiativer. Tiltakene tilrettelegges av medborgerskapsutvalget og vedlikeholdes av teknikk- og miljøforvaltningen. Utvalget samarbeider med skogbruksavdelingen om å tynne ut skogen langs sykkelstiene for å slippe til sollys, redusere farten i sykkeltrafikken og muliggjøre offentlig bær dyrking. Det kan virke overraskende at medborgerskapsutvalget har en tilretteleggingsrolle for dette toppstyrte prosjektet. Utvalgets mandat omfatter imidlertid ikke bare å støtte innbyggerinitiativer, men også å jobbe på tvers av sektorer og nå ut til folket. Ved å koble «Spiselige stier» til «Smag på Aarhus» kunne utvalget stimulere innbyggernes bevissthet om spiselig mat i byen.

Figur 4.6. Sykkelfelt langs frukttrær i Århus. Foto: Abel Crawford

Figur 4.7. Plukking av bær langs sykkelstien i Århus. Foto: Abel Crawford

Figur 4.8. En informasjonstavle med en revidert gammel dansk lov om høsting i naturen. Foto: Melissa Anna Murphy

Utforming og fasiliteter

Tiltakene er designet ved kommunens tekniske avdeling, og de følger et høyt nivå av materialkvalitet.

De baserer seg på stedegne arter og planter som trives i naturen med lite stell. Vegetasjonen brukes både dekorativt og for å passe inn i omgivelsene ved å introdusere eller fremme spiselige planter som passer inn i naturlige vekstmønstre. Et av tiltakene omfattet en 600 meter lang strekning med jordbær og frukttrær langs en ny sykkelsti til sykehuset. Denne «spiselige kanten» ble supplert med sirkelformede plantebed med gjenkjennelige blomster og urter. Rekreative tiltak langs stien omfattet en bål plass med grill, benker og piknikbord.

Aktiviteter

De spiselige stiene er skiltet for å gi publikum informasjon om tiltakene, og om når de kan plukke bær og frukt. Denne informasjonen inneholder også retningslinjer for hvor mye det er rimelig å høste; en gammel dansk lov som sier at man kan fylle hatten, er i dag revidert til at man kan fylle en liten pose med det man høster, slik at andre kan få glede av det (se figur 4.8). Da vi smakte på jordbærene underveis i feltarbeidet, møtte vi noen vennlige lokale innbyggere som stoppet for å slå av en prat mens de også plukket bær. Noen andre syklistene stoppet også for å smake på jordbærene, og så gikk elever fra en lokal skoleklasse over stien for å bruke rasteplassen. De syklistene som ikke stoppet, senket farten for å se hva alle gjorde, noe som viser at prosjektet fungerer etter intensjonene.

Forholdet til kommunale myndigheter og retningslinjer

Disse initiativene viser synergieffekter av å kombinere urbant landbruk med kommunale budsjetter som er rettet mot andre formål – i dette tilfellet sykkel sikkerhet – for å skape spiselige og multifunksjonelle områder. Slike initiativer utgjør et alternativ til mer typiske medlemsdrevne prosjekter for urbant landbruk. I tillegg til stienes funksjon som transportkorridorer fungerer de ulike elementene i de spiselige stiene som sikkerhetslementer og sosiale samt spiselige elementer i landskapet.

Gallo Gartneriet: terapi gjennom urbant landbruk⁶

Utvidelse av tilgang og animering av byrom	Bidrag med sosiale tjenester	Dyrking, servering og utdeling av mat	Bygging av nettverk for å spre kunnskap om dyrking
			
Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum	Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum	Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum	Tilstedeværende, når ut til et mindre publikum

Beliggenhet og forbindelser

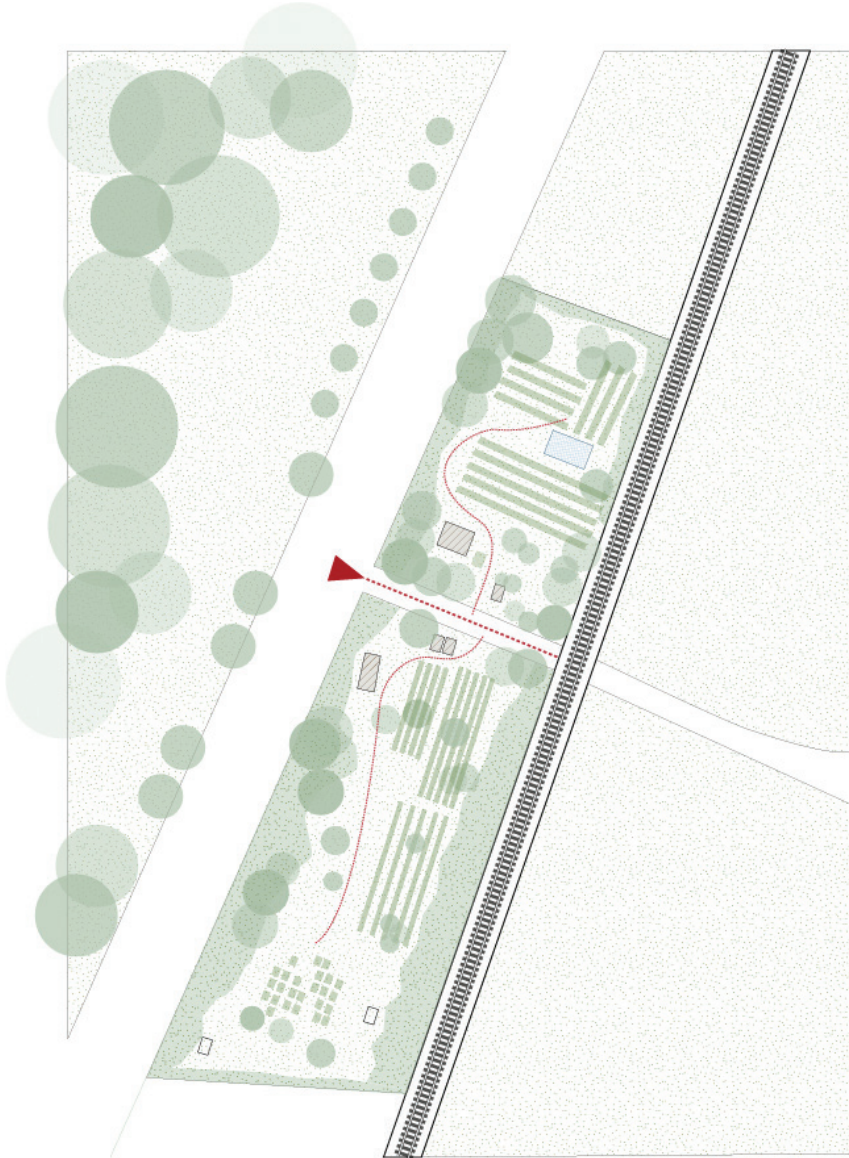
Gallo Gartneriet (3531 m²) ligger i en forstad nord for byen, ved siden av en gammel toglinje som kanskje snart skal tas i bruk igjen (figur 4.9). Gartneriet er åpent for publikum på dagtid i dyrkingssesongen, når medlemmer av hagefellesskapet er der. Hagen er stengt om natten og om vinteren for å beskytte redskaper og avling. Noen forbigående krysser bare hagen for å komme til den tilstøtende parken eller stranden (se figur 4.12).

Organisering og finansieringsmekanisme

Hagen ble etablert i 1990, opprinnelig som del av det lokale psykiatriske sykehuset for å fungere som et pilotprosjekt for hageterapi. På tidspunktet for vårt feltarbeid hadde sykehuset flyttet og overført hagen til kommunen, som eide den og leide den ut gratis til gartnerne. I dag er hagen både en terapeutisk hage og en felleshage, og den drives av en del frivillige, finansiert av velferdsprogrammer, og av en lønnet koordinator som hjelper til med gjenintegrering av uføretrygdede og arbeidstrening på stedet. Et medlem beskriver hagen som «det eneste stedet i Århus der folk arbeider i fellesskap». Initiativet er knyttet til en større stiftelse med blant annet et kunstgalleri. Stiftelsens styre er godt etablert og møtes seks til åtte ganger i året.

Rundt 70 personer er involvert i hagearbeidet i løpet av sesongen (april til november), og 12–15 personer deltar daglig. Fellesskapet er åpent

6 <https://www.gallogartneriet.dk/>

Figur 4.9. Kart over Gallo Gartneriet i Århus med innganger (røde piler) og stier (rød stiplert linje). Kartdesign: Kristin Sund

for alle, og det finnes ulike medlemsnivåer for deling på råvarer og tilgang. Halvparten av de frivillige er medlemmer av fellesskapet, og de betaler en liten årlig medlemsavgift som også gir dem 20 prosent rabatt på hagens produkter. Den lønnede deltidsstillingen som koordinator er

unik for denne hagen og ligger utenfor «Smag på Aarhus»-programmet. Den finansieres i stedet av en sosialavdeling i kommunen. Koordinatoren tilrettelegger, organiserer og hjelper folk med å samarbeide, inspiserer hagen daglig for å sjekke hva som må gjøres, er vert for morgenmøter og fordeler oppgaver. Ifølge informantene bidrar lønnen til å sikre kontinuitet og konsistens i lederskapet, selv om oppgavene fordeles demokratisk blant dem som er til stede hver dag. Fra oppgavelisten velger folk det som interesserer dem, avhengig av ferdigheter og styrke eller energi som kreves. Gartnerfellesskapet har en kiosk langs veien der produktene selges til rimelige priser. Overskuddet går tilbake til driften. Derfor er det så viktig å ta vare på avlingene, siden de er avgjørende for hagens økonomiske bærekraft.

Utforming og fasiliteter

Hagen består hovedsakelig av opphøyde dyrkingsbed med hekker og frukttrær (se figur 4.10 og 4.11). Det er et godt designet og komfortabelt område, selv om det er blitt eldre og er bygd i flere faser på gjør-det-selv-vis. Hele hagen bærer preg av at den er utviklet over tid, med ulike interesser representert. Det er mange flyttbare sitteplasser og stor fleksibilitet, noe som gjør det til et fredelig og komfortabelt sted for avslapning og samvær med andre. Hagen har også veksthus, toaletter og bikuber som drives av det urbane birøkterfellesskapet BiStad.

Aktiviteter

Denne hagen var det eneste initiativet for urbant landbruk som vi besøkte i Århus, der maten ble dyrket i fellesskap av gartnerne (siden 2016 har det vært et begrenset antall kasser eid av enkeltpersoner). Det dyrkes frukt, grønnsaker, urter og blomster på en økologisk måte. Hagen involverer arbeidsledige og tilbyr programmer for ungdom som sliter med utdanning. Medlemmene i gartneriet vi snakket med, beskrev hagen som «den beste legen» – den lindrer stress – og forklarte at gartnerne sammen danner et varmt og innbydende fellesskap. Medlemmene er behjelpelige med å gi informasjon til de besøkende, og de tilbyr omvisninger og kaffe. Etter at de ble med i «Smag på Aarhus»-nettverket, har de arrangert åpen hage et par ganger i løpet av sommeren. Hagen muliggjør sosialisering både mellom medlemmene i fellesskapet og mellom medlemmene og forbipasserende.

Figur 4.10. Gallo Gartneriet i Århus: polykulturelle dyrkingsbed, gressganger og en sittegruppe under et skyggefullt kirsebærtre. Foto: Melissa Anna Murphy

Figur 4.11. Velholdte dyrkingsbed i Gallo Gartneriet i Århus. Foto: Kristin Sunde

Figur 4.12. En sti fra hagen til stranden over en toglinje. Foto: Melissa Anna Murphy

Forholdet til kommunale myndigheter og retningslinjer

Denne hagen, som har en 30 år lang historie, ble nylig med i «Smag på Aarhus»-nettverket og mottok ingen økonomisk støtte fra dette, siden det ikke var et nytt initiativ. Andre kommunale avdelinger støtter imidlertid hagen gjennom velferdsmidler og med finansiering av noen av de frivillige. «Smag på Aarhus» bistår hagen med synlighet og promotering av arrangementer. I løpet av feltarbeidet vårt gikk hagen en usikker fremtid i møte på grunn av utbyggingspresset i området. Tomten eies ikke lenger av sykehuset, og på grunn av beliggenheten kan den være svært verdifull med tanke på utbygging. Informantene våre håper at de lokale myndighetene vil hjelpe dem med å sikre tomten og bidra med midler til å oppgradere gamle toaletter og utstyr.

4.4 Rotterdam: ulike budsjetter, ulike fordeler

I Rotterdam har man vært tidlig ute med å engasjere seg i urbant landbruk og alternative matsystemer. Kommunen utarbeidet allerede i 2012 et utkast til en policy for urbant landbruk for å gjøre byen grønnere, men på grunn

av politiske endringer og økonomiske vanskeligheter har ikke policyen blitt vedtatt. På tidspunktet for denne studien var det urbane landbruket i byen avhengig av nedenfra-og-opp-initiativer, ble støttet av ulike avdelinger fra sak til sak og var ikke dekket av en spesifikk politikk eller et bestemt program, slik som i Århus.

Informantene våre nevner flere avdelinger som spesielt viktige for å støtte initiativer for urbant landbruk: byplanlegging (arealpolitikk), byvedlikehold (vedlikehold av byrom), frivillighetstjeneste (trivsel og sosial samhörighet) og sosiale tjenester (arbeidsliv og velferd). Finansieringen av tiltak er alltid knyttet til spesifikke resultater (vanligvis knyttet til helse og jobbskaping) og krever rapportering. I tillegg finnes det byomfattende støttetiltak for lokalsamfunnsbaserte initiativer i det offentlige rom.⁷ Bydelsadministrasjonen kan også støtte urbant landbruk som del av byfornyelsesprosjekter. Informantene påpeker at mangelen på koordinerte aktiviteter mellom avdelingene (som ofte ledes av ulike politiske partier) – kombinert med en treg byråkratisk prosess – er en barriere for initiativer for urbant landbruk i byen. Tilretteleggingen for urbant landbruk er fortsatt fragmentert og inkonsekvent.

Initiativer til urbant landbruk i Rotterdam må registreres som stiftelser. Disse stiftelsene må deretter få godkjenning fra myndighetene i byen for å kunne bruke offentlige tomter eller tomter som er reservert for utbygging. Rotterdam kommune (2017) har en policy for bruk av grøntområder som gir et rammeverk for å stille arealer til rådighet for initiativer for urbant landbruk. Retningslinjene skisserer muligheter, regler og tilgjengelig veiledning. De søker å fremme frivillig vedlikehold av uterom som likevel skal ha et offentlig preg og offentlig tilgang. I kommunen har man et minimum av reguleringskrav, men man er mest opptatt av sikkerhet, tilgjengelighet og estetiske kvaliteter. Ifølge retningslinjene aksepterer kommunen tiltak, inkludert urbant landbruk, på offentlig grunn hvis de vurderes som hensiktsmessige, at de er enkle å forvalte, har støtte blant lokalbefolkningen og er forenlige med andre eksisterende funksjoner i området. I retningslinjene heter det at «i hovedstrukturen i bydelen er det i prinsippet ikke ønskelig med private initiativer som endrer utformingen, med mindre de

---

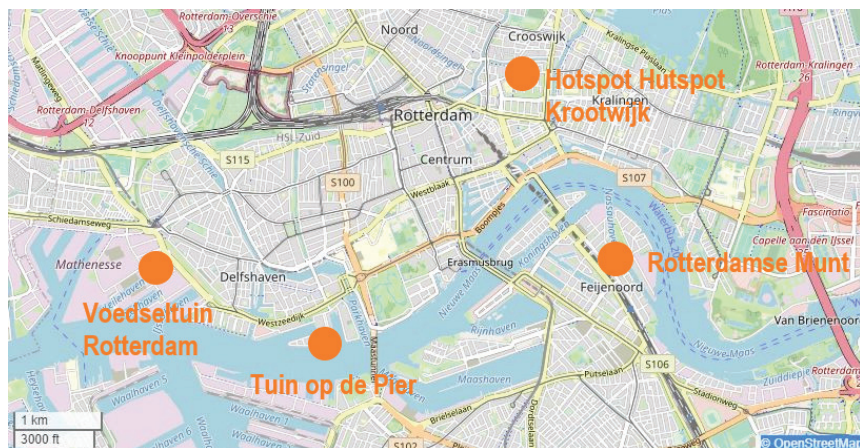
7 Et relevant eksempel er CityLab010, et støtteprogram for innbyggere, gründere og organisasjoner som tilbyr løsninger på sosiale utfordringer i Rotterdam: <https://citylab010.nl/>

(i utseende, bruk, materialbruk og forvaltning) føyer seg inn i de fore-skrevne strukturene» (Rotterdam kommune 2017, vår oversettelse).

Da vi gjorde vårt feltarbeid i Rotterdam, var den maksimale leietiden for initiativer for urbant landbruk fem år, noe som ikke anses som tilstrekkelig for seriøse investeringer. Resultatet er at «de fleste initiativene ikke lever opp til sitt fulle potensial» (en lokal forsker og aktivist innen urbant landbruk). Utviklingspresset og usikkerheten rundt leiekontraktens fremtid påvirker hvordan initiativene drives, og hvor mye penger og arbeidskraft som investeres. Når arealer for urbant landbruk skal utbygges, tilbyr ikke alltid kommunen en erstatningstomt til det berørte initiativet. Hvis nytt areal tilbys, kan det være av mindre størrelse eller ha en helt annen beliggenhet.

Initiativene for urbant landbruk som vi besøkte i Rotterdam, var først og fremst avhengig av egne innsamlinger og medlemsavgifter. Andre finansieringskilder var blant annet sosiale boligselskaper, filantropiske stiftelser, kommersielle selskaper og regionale banker. Innenfor Rotterdams sosiale boligselskaper ser man fordelene med urbant landbruk i form av økt følelse av eierskap og omsorg, noe som er viktig for beboerne, samt forebygging av kriminalitet og reduksjon av utgiftene til vedlikehold av byrom. De kommunale myndighetene er ikke så aktive når det gjelder å finansiere urbant landbruk, men de kan støtte initiativene gjennom kilder knyttet til andre kommunale mål, inkludert velferd, integrering, sosial inkludering, landskapsarkitektur og forvaltning av grøntområder. Informantene våre peker på at det var lettere å finne finansiering fra kilder som indirekte var knyttet til urbant landbruk. Praktisk støtte gis av kommunalt ansatte som har som oppgave å legge til rette for beboere og sosiale entreprenører. Vedlikeholdsavdelingen har en ansatt gartner som gir råd om hagearbeid og hjelper til med vedlikeholdsarbeid. Det er også mulig å låne verktøy og utstyr fra kommunen.

Vi har valgt å beskrive fire av de initiativene for urbant landbruk (figur 4.13) som vi har studert i Rotterdam: Tuin op de Pier, Rotterdamse Munt, Hotspot Hutspot Krootwijk og Voedseltuinen Rotterdam. De representerer ikke alle de ulike typologiene for urbant landbruk i byen, men illustrerer spennvidden i hvordan urbant landbruk kan komme allmennheten til gode.

Figur 4.13. Beliggenheten til de undersøkte initiativene for urbant landbruk i Rotterdam. Basiskart: OpenStreetMap

Tuin op de Pier: permakultur ved vannkanten⁸

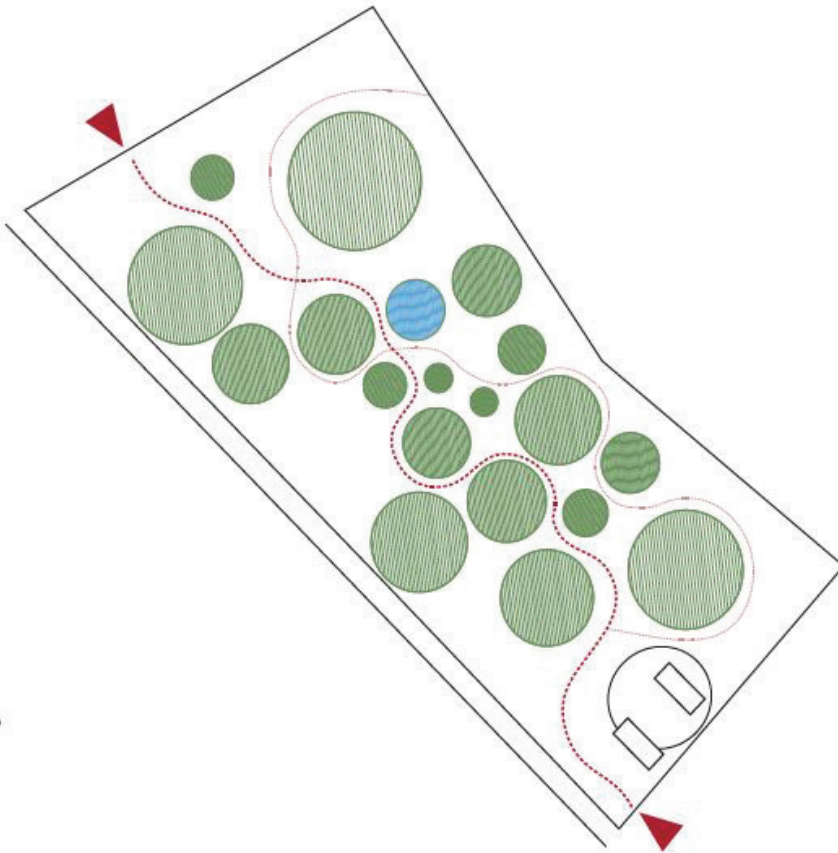
Utvidelse av tilgang og animering av byrom	Bidrag med sosiale tjenester	Dyrking, servering og utdeling av mat	Bygging av nettverk for å spre kunnskap om dyrking
●	◐	◐	◐
Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum	Tilstedeværende, når ut til et mindre publikum	Tilstedeværende, når ut til et mindre publikum	Tilstedeværende, når ut til et mindre publikum

Beliggenhet og forbindelser

Initiativet begynte som en kollektiv hage i 2011 og okkuperte i juni 2018 et område (4500 m²) som var utpekt for fremtidig boligutvikling (men forsinket på grunn av den økonomiske krisen) ved Rotterdams havnefront. Etter 2018 ble dette initiativet til urbant landbruk flyttet til et annet sted, men beskrivelsen her fanger opp situasjonen under feltarbeidet vårt (se figur 4.14, 4.15, 4.16 og 4.17). Området var omgitt av nyere bolig- og kontorbygg, en parkeringsplass og grøntområder. Området var preget av lite trafikk og var innrettet mot gående og syklende. Informantene våre beskrev de

⁸ <http://www.tuinopdepier.nl/>

typiske beboerne i området som hvite og velstående. Området vi besøkte, hadde åpen atkomst og delvis inngjerding, men ingen porter, og det var dermed både visuelt og fysisk gjennomtrengelig for publikum. Selve hagen hadde flott utsikt over havnen. Sammen med det tilstøtende grøntområdet og lekeklassen var hagen en del av et større multifunksjonelt område med en rekke ulike rekreasjonsaktiviteter.

Figur 4.14. Kart over Tuin op de Pier i Rotterdam med innganger (røde piler) og stier (rød stiptet linje). Kartdesign: Kristin Sunde

Organisering og finansieringsmekanismer

Hagen ble drevet som en fellestage – uten individuelle parseller, med oppgaver som ble delt av de 10–15 medlemmene i initiativet. Den ble forvaltet av en stiftelse, med et styre som besto av beboere i det nærliggende høyhuset (preget av markedspriser over gjennomsnittet). Tomten var eid av de

Figur 4.15. Tuin op de Pier i Rotterdam har et mangfold av planter i sine sirkelformede dyrkingsbed. Overraskende elementer som skulpturer og kuriositeter finnes overalt. Foto: Abel Crawford

Figur 4.16. Designelementer i Tuin op de Pier i Rotterdam. Foto: Melissa Anna Murphy

Figur 4.17. Tuin op de Pier i Rotterdam: minimal beskyttelse mot dårlig vær, et lager og en pizzaovn. Foto: Melissa Anna Murphy

kommunale myndighetene, som ga tillatelse til bruk gjennom en sjuårig leiekontrakt med fri leie mens man ventet på utbygging av tomten. I 2018 skulle tomten bygges ut, og da vi besøkte stedet, forberedte hagens medlemmer seg på å flytte til et mindre område (750 m²) i nærheten. Initiativet til urbant landbruk ble etablert gjennom frivillig arbeid fra medlemmene, med økonomisk støtte fra en bank og lån av materialer og utstyr fra regionale og kommunale myndigheter. Vedlikeholdet ble dekket av medlemskontingenter og næringsdrivende som donerte rundt 25 euro per år i bytte mot at de fikk ha navnet sitt på hageskiltet.

Utforming og fasiliteter

Initiativet var en designet hage med søkelys på permakultur – et alternativ til det industrielle landbruket som legger vekt på økodesignprinsipper, stedstilpasning og betydningen av agroøkologisk konfigurasjon (Ferguson & Lovell, 2014). Hagen var designet av et medlem av initiativet som tilfeldigvis var landskapsarkitekt, og den besto av permakulturbed, et drivhus, skur for oppbevaring av verktøy og en pizza- og brødovn. Den hadde også et begrenset antall piknikbord og benker. Anlegget manglet belysning, men

var opplyst fra de nærliggende områdene. Utformingen av hagen gjorde det mulig å skape løse, tilpasningsdyktige og ubegrensede områder som kunne utvikle seg over tid. Mellom dyrkingsområdene var det betydelig plass som muliggjorde bevegelse.

Aktiviteter

Det var bare medlemmer som kunne ta aktiv del i dyrkingen, selv om alle var velkomne til å delta i hagearbeidet innimellom. Medlemmene dyrket grønnsaker, urter og blomster og stelte hagen. Det var regelmessige helgemøter med felles arbeid og sosialt samvær. Noen få medlemmer av det urbane landbruket høstet og lagret mat som andre kunne hente når det ikke var noen til stede i hagen. Ifølge informantene våre bidro initiativet til sosialt samvær og samfunnsbygging ved at folk ble kjent med hverandre og utviklet relasjoner: «Det er et sted der folk møtes og griller sammen» (et medlem av initiativet). Initiativet engasjerte også mennesker utenfor nærmiljøet. I hagen var det to store arrangementer i året (i desember og juli), med opptil hundre besøkende, og grupper fra lokale skoler ble invitert til å plukke jordbær. Gjennom initiativet forsøkte man å nå ut til svakerestilte i nabolaget, men de fikk få nye medlemmer ettersom mange ønsket individuelle parseller, noe hagen ikke kunne tilby. Gartnerne opplevde også at hjemløse arbeidsinnvandrere flakket rundt og stjal fra avlingene, til tross for at de ble invitert til å ta del i arbeidet og innhøstingen i kortere perioder.

Forholdet til kommunale myndigheter og retningslinjer

Som flere av informantene våre nevnte, hjalp dette initiativet Rotterdam kommune med å forvandle en tidligere søppeldyngel forbundet med narkotikahandel og prostitusjon til et trygt og rent område som var klart for utbygging. Kommunen bisto med den første jordforbedringen og sørget for tilgang til vann, men stiftelsens medlemmer hentet selv inn ekstra jord som var egnet for hagearbeid fra lokale gårder. De kommunale myndighetene var ikke involvert i forvaltningen av initiativet, bortsett fra at de fastsatte noen standarder for estetikk og vedlikehold og sendte klager hvis disse standardene ikke ble overholdt. Som en av gartnerne sa, ønsket medlemmene av initiativet så lite involvering fra kommunens side som mulig. Generelt var samarbeidet mellom initiativets medlemmer

og de kommunale myndighetene godt. Initiativet var en del av «Green connection»⁹ – et byvandringstiltak som ble brukt for å fremme folkehelse og promotere turisme i Rotterdam.

Rotterdamse Munt: kommersiell urtehage¹⁰

Utvidelse av tilgang og animering av byrom	Bidrag med sosiale tjenester	Dyrking, servering og utdeling av mat	Bygging av nettverk for å spre kunnskap om dyrking
			
Tilstedeværende, når ut til et mindre publikum	Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum	Tilstedeværende, når ut til et mindre publikum	Tilstedeværende, når ut til et mindre publikum

Beliggenhet og forbindelser

Initiativet Rotterdamse Munt (se figur 4.18, 4.19, 4.20 og 4.21) startet i 2014 og la beslag på et område på 4600 m² som var reservert for fremtidig utvikling i et sosialt vanskeligstilt nabolag preget av etnisk mangfold blant innbyggerne. Dette initiativet for urbant landbruk ble flyttet etter vårt besøk, men i 2018 var området omgitt av to veier med biltrafikk samt sykkelstier. Det var omkranset av nettinggjerdar med piggråd. En informant fra hagen forklarte denne avgjørelsen med at det hadde vært mye hærverk og tyveri i en kolonihage i nærheten. Det var bare to innganger som ellers ikke var forbundet med hovedstier eller andre aktiviteter. Hagen var åpen for publikum på ettermiddagstid noen dager i uken, men som initiativlederen påpekte, var det få som kom til tross for åpne porter og velkomstskilt.

Organisering og finansieringsmekanismer

Hagen ble initiert av en sosial entreprenør som samlet partnere og sikret finansiering fra myndighetene (på kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå) og private aktører, for eksempel en bank. Hagen ble startet som et

⁹ de Groene Connectie: <https://degroeneconnectie.nl/>

¹⁰ <https://www.rotterdamsemunt.nl/>

privat sosialt foretak som ble drevet som en stiftelse med én hovedadministrator. Stiftelsen ble per definisjon styrt av et styre og betalte lønn til en deltidskoordinator som også jobbet i butikken og kafeen. Tomten var eid av Rotterdam kommune og ble stilt til rådighet på midlertidig basis. Initiativtakerne klarte å forhandle frem en permanent kontrakt for en større tomt i nærheten som ligger over en metrolinje som hindrer fremtidig utbygging, og hagen ble flyttet etter vårt besøk i 2018. Hagen ble drevet av frivillige, som hovedsakelig var beboere i nærheten eller sosialklienter fra kommunen. Initiativet var tenkt som en bedrift som selger både egenproduserte produkter fra hagen og lokale og bærekraftige produkter fra andre kilder. Målet var å bli selvforsynt og dekke lønnen til ledelsen samt materielle behov (målet var ikke nådd på tidspunktet for vårt feltarbeid). Initiativtakerne inviterte også sponsorer, både offentlige og private, og lagde skilter med sponsorenes navn. Initiativet besto av rundt 40 frivillige med ulik bakgrunn og i ulike livssituasjoner; noen av dem var sendt dit for å få hjelp til å bli integrert i arbeidslivet. Hver av de frivillige tilbrakte ulik mengde tid i hagen og ble vanligvis værende i ett år. Alle frivillige gjennomgikk en prosess for å bli involvert, inkludert et introduksjonsmøte med kommunikasjon av forventninger og veiledning med et medlem med mer erfaring.

Figur 4.18. Kart over Rotterdamse Munt i Rotterdam med innganger (røde piler) og stier (rød stiplet linje). Kartdesign: Kristin Sunde

Utforming og fasiliteter

Hagen var godt vedlikeholdt og vakkert utformet med attraktive løsninger, som oversiktlige opphøyde bed med skilting om hver enkelt plantetype og vindskjermer over containere. Denne hagen var et eksempel på hvordan urbant landbruk kan drives på et estetisk tiltalende og velholdt sted. På

Figur 4.19. Dyrkingsbed i Rotterdamse Munt i Rotterdam med et permanent tilfluktsrom og en kombinert kafé og butikk i bakgrunnen. Foto: Melissa Anna Murphy

Figur 4.20. Uformelt sitteområde i Rotterdamse Munt i Rotterdam. Foto: Melissa Anna Murphy

Figur 4.21. Et insekthotell i Rotterdamse Munt i Rotterdam. Foto: Melissa Anna Murphy

området var det pent utformede bikuber, drivhus og en kombinert butikk og kafé med uteservering. Drivhusene fungerte som et sted for undervisning, dyrking og lagring. Det var også et skjermet samlingssted for historiefortelling eller gruppesamtaler. Den visuelle identiteten var gjennomgående

i all bygningskledning, helt ned til merkingen av produktene. Samtidig var Rotterdamse Munt det stedet som var underlagt størst grad av kontroll av alle vi besøkte i løpet av feltarbeidet, og det funksjonelle var nøye planlagt. Selve plassen la ikke til rette for spontane interaksjoner; det følte ikke behagelig bare å komme inn og sette seg i hagen uten at man var medlem eller kunde. Det fantes ingen steder avsatt for rekreasjon, bortsett fra samlingsstedet og området ved kafeen.

Aktiviteter

I hagen ble det produsert urter og honning fra egne bikuber og solgt en rekke bærekraftige produkter og hageredskaper. Besøkende kunne komme for å klippe og kjøpe urter eller kjøpe tørket te og urteblandinger. Hovedformålet med hagen var imidlertid å knytte folk sammen med naturen, med mat (ved å utvikle folks smakssans) og med hverandre. Initiativtakerne organiserte arrangementer, med minst to festivaler i året. Innenfor initiativet var det også en rekke pedagogiske og sosiale aktiviteter: initiativtakerne samarbeidet med skoler i nærheten og organiserte skolebesøk som bidro til å få barn engasjert i dyrking.

Forholdet til kommunale myndigheter og retningslinjer

I initiativet var man avhengig av et godt forhold til Rotterdam kommune for å få tilgang til tomter og for deler av finansieringen. Initiativet fungerte også som en leverandør av skole- og gjenintegreringstjenester for byen. Ifølge vår informant fikk noen av de frivillige betalt av myndighetene (gjennom kommunen eller det nederlandske forsikringsbyrået for arbeidstakere) for arbeidet sitt fra budsjetter for gjenintegrering eller sosialomsorg. Våre informanter rapporterte at hagen bidro til å gjenoppbygge folks selvtillit og selvrespekt; frivillige fikk jobb andre steder etter at de hadde jobbet i hagen. Ifølge hagelederen ble imidlertid verdien av slike ting som gjenoppbygging av selvtilliten til folk som søkte jobb, undervurdert i den kommunale finansieringen, ettersom det var vanskelig å rapportere om konkrete resultater. Hagen måtte utvikle en kost-nytte-analyse for å vise myndighetene hvilken verdi tjenestene hadde for gjenintegrering i arbeidslivet.

Hotspot Hutspot Krootwijk: sosialt boligforetak¹¹

Utvidelse av tilgang og animering av byrom	Bidrag med sosiale tjenester	Dyrking, servering og utdeling av mat	Bygging av nettverk for å spre kunnskap om dyrking
			
Tilstedeværende, når ut til et mindre publikum	Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum	Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum	Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum

Beliggenhet og forbindelser

Initiativet ble startet i 2017 som en felleshage i gården til et sosialt boligkompleks (se figur 4.22) i et vanskeligstilt nabolag. Hagen er ikke inngjerdet, noe som var et bevisst valg fra initiativtakernes side, selv om de opplever tilfeller av hærverk og tyveri. Prosjektkoordinatoren forklarer: «Disse barna er så fattige. Så hvis de stjeler grønnsaker til familien sin, er det faktisk bra.»

Figur 4.22. Hotspot Hutspot Krootwijk i Rotterdam ligger i bakgården til en sosialbolig. Foto: Melissa Anna Murphy

¹¹ <https://www.hotspothutspot.nl/hotspot-hutspot-krootwijk/>

Organisering og finansieringsmekanismer

Dette initiativet er ett av flere sosiale foretak i Rotterdam som kombinerer urbant landbruk med sosiale tjenester. Det ble etablert av en kunstner og aktivist. Initiativet finansieres av en rekke ulike aktører. Koordinatorens lønn betales av et tilskudd fra kommunens boligavdeling, mens andre kostnader dekkes av et tilskudd fra en filantropisk organisasjon for å styrke sosialt samhold og deltakelse. På tidspunktet for vårt feltarbeid ble hagen primært drevet av prosjektkoordinatoren, som også er kokk i den subsidierte kafeen på boligområdet. Han har erfaring med å jobbe med unge og voksne med utfordringer og engasjerer beboerne og barna deres i arbeidet både i hagen og på kafeen.

Aktiviteter

I hagen og kafeen arbeider man sammen for å bekjempe lokale sosiale problemer. I kafeen brukes råvarer fra hagen, en gård i nærheten og rester fra dagligvarebutikker. Det tilbys rimelige, varme måltider til alle besøkende, og de som ikke har råd til å betale, spiser gratis. Barn fra nabolaget jobber frivillig som servitører og hjelper til med matlaging og hagearbeid og lærer matrelaterte ferdigheter. Kafeen gir dessuten rom for et gratis bibliotek med donerte bøker og tilbyr ulike aktiviteter i nabolaget.

Voedseltuinen Rotterdam: mathagen¹²

Utvidelse av tilgang og animering av byrom	Bidrag med sosiale tjenester	Dyrking, servering og utdeling av mat	Bygging av nettverk for å spre kunnskap om dyrking
			
Tilstedeværende, når ut til et mindre publikum	Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum	Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum	Betydelig tilstedeværende, når ut til et stort publikum

Beliggenhet og forbindelser

Initiativet ble startet i 2010 og er den største hagen blant dem vi besøkte i Rotterdam. Hagen (se figur 4.23, 4.24 og 4.25) ligger på en tidligere ledig plass i et lite sentralt område.

¹² <https://voedseltuinen.com/>

Organisering og finansieringsmekanisme

Hagen drives av en gruppe på 45 frivillige. Ifølge hagens nettside er initiativet både miljømessig bærekraftig og økonomisk levedyktig. Initiativtakerne inviterer ulike sponsorer som er listet opp på nettsiden.

Figur 4.23. Hovedstien i Voedseltuिन Rotterdam. Foto: Abel Crawford

Figur 4.24. Vegetasjon i Voedseltuिन Rotterdam. Foto: Abel Crawford

Figur 4.25. En sittegruppe i Voedseltuin Rotterdam. Foto: Abel Crawford

Utforming og fasiliteter

Hagen ble drevet etter permakulturprinsipper på samme måte som Tuin op de Pier, som er beskrevet ovenfor. Da vi var på besøk, diskuterte initiativtakere utvidelse og ambisjoner om å gi området et parkliknende utseende.

Aktiviteter

Voedseltuinen Rotterdam fungerer som et sted der eksperimenter kan kobles direkte til nye former for hagebruk og matdyrking samt velferdsprosjekter med søkelys på gjenintegrering i arbeidslivet. I hagen produseres det fersk frukt, grønnsaker og urter for Voedselbank Rotterdam¹³ (Matsentralen Rotterdam), som leverer gratis matpakker til lavinntektshusholdninger. De frivillige som arbeider i hagen, er involvert i anleggsarbeid og dyrking samt kommunikasjon og markedsføring av initiativet. Innenfor initiativet er man også opptatt av å bidra til å forbedre nabolagets utvikling.

Forholdet til kommunale myndigheter og retningslinjer

Målet med initiativet er å gjøre Rotterdam til en sunn by: «Vi støtter et bærekraftig bysamfunn med sunn mat for alle, uten fattigdom og sosial ekskludering. Vi arbeider for mennesker som aktivt former sitt eget liv og tar ansvar for hverandre og for miljøet» (vår oversettelse fra initiativets nettside).

4.5 Diskusjon: Urbant landbruks fire veier til offentlighet

De retningslinjene og initiativene for urbant landbruk som er beskrevet ovenfor, viser at det er stor variasjon i hvordan kommunal tilrettelegging utspiller seg i praksis, selv innenfor den samme kommunen. Vi så at man i Århus kommune utviklet et sammenhengende program med søkelys på urbant landbruk, og at man hjalp gartnere ved å fremme eksisterende initiativer, ved å støtte nye initiativer med midler og ved å forhandle om tomter samt ved å sette i gang egne, kommunestyrt prosjekter knyttet til urbant landbruk. Initiativene som er beskrevet i avsnitt 4.3, illustrerer en rekke fordeler som det urbane landbruket tilfører ulike

13 <https://voedselbank.nl/>

målgrupper – med eller uten kommunal støtte. Rotterdam kommune manglet en sammenhengende politikk for urbant landbruk, men har støttet initiativer gjennom forhandlinger om tomter og innvilgninger fra budsjettene for integrering, velferd og forvaltning av grøntområder. Initiativene som presenteres i avsnitt 4.4, varierer i skala, organisering, utforming og med tanke på hvilke målgrupper de henvender seg til.

Under ser vi kritisk på mulighetene og avveiningene som ligger i å integrere urbant landbruk i det offentlige rom, fremfor å gi en normativ veiledning for hvordan man kan legge til rette for urbant landbruk. Vi diskuterer dette på tvers av casene gjennom de fire veiene til økt grad av offentlighet i urbant landbruk i byrom: utvidelse av tilgang og animering, bidrag med sosiale tjenester, dyrking, servering og utdeling av mat og bygging av nettverk og felleskap ved å spre kunnskap om dyrking.

Tilgang og animering: utvidelse av tilgang og animering av byrom

For Varna og Tiesdell (2010, s. 585) innebærer animering «i hvilken grad utformingen av stedet støtter og oppfyller menneskelige behov i byrom, og om byrommet brukes aktivt og deles av ulike individer og grupper» (vår oversettelse). Fordeler for denne veien til offentlighet er i stor grad begrenset til de som bruker byrommet. De initiativene for urbant landbruk som vi har studert i Århus og Rotterdam, viser til flere positive effekter på tilgangen til og animeringen av byrommet de er lokalisert i. Disse inkluderer følgende: å gjøre den fysiske tilgangen enklere for forbipasserende (PIER2 Haven), å skape et visuelt innbydende og estetisk hyggelig område (Gallo Gartneriet, Tuin op de Pier; se figur 4.26), å organisere arrangementer, å tiltrekke seg nye besøkende (Rotterdamse Munt, Tuin op de Pier), å øke sikkerheten gjennom regelmessig tilstedeværelse av gartnere (PIER2 Haven), å oppmuntre til spontane interaksjoner (Gallo Gartneriet, «Spiselige stier») og å tilby muligheter for sosiale treff (alle).

Det urbane landbrukets potensial for å utvide tilgang og animering er særlig synlig på steder som er under ombygging, som i PIER2 Haven i Århus og i Tuin op de Pier i Rotterdam. Disse kvalitetene eksisterte ikke på disse stedene før de ble aktivert av initiativene for urbant landbruk. Som Larson (2006) påpeker, har urbant landbruk potensial til å skape bærekraftige nærmiljøer når det er del av en transformasjon av tidligere industri-tomter. Det er imidlertid ikke uproblematisk å bruke urbant landbruk som

et verktøy i transformasjonsprosjekter, ettersom det kan føre til gentrifisering på lang sikt, noe som antydes i litteratur om grønn gentrifisering (se f.eks. Maantay & Maroko, 2018). PIER2 Haven og Tuin op de Pier kan ses på som drivkrefter og produkter av gentrifisering, ettersom de bidrar til å tiltrekke seg ressurssterke innbyggere til ny boligutbygging i nabolag som tidligere har vært dominert av industri og arbeiderklasse. Urbant landbruk kan gi gartnere en eierfølelse til byrom, noe vi ser kan slå uheldig ut når aktiviteten er ment å være midlertidig. Urbant landbruk kan både bidra til og motvirke grønn gentrifisering (McClintock, 2018). Som Sbicca (2019) forklarer: Hvorvidt urbant landbruk bidrar til eller motvirker grønn gentrifisering, avhenger i stor grad av forholdene det realiseres under, inkludert kommunens rolle. I både Århus og Rotterdam ser vi at kommunale bestemmelser for urbant landbruk skal sikre tilgang for alle – uansett hvem gartnerne er. I kommuner kan man sørge for at initiativer ikke begrenser tilgangen til byrom eller brukere av urbant landbruk. Samtidig ser vi at animeringen som utløses i flere initiativer, tiltrekker seg et smalere, mer homogent publikum enn andre byrom hvor flere aktiviteter finnes.

Figur 4.26. Velkomstsilt og åpen tilgang i Tuin op de Pier i Rotterdam.
Foto: Kristin Sunde

Felleskap: bidrag med sosiale tjenester

I Århus og Rotterdam ser vi at levering av sosiale tjenester som utdannings- og gjenintegreringsprogrammer gjennom urbant landbruk gir både en kilde til finansiering og et argument for å rettferdiggjøre kommunal

støtte til urbant landbruk. Tilbudet av sosiale tjenester er spesielt viktig for at urbant landbruk skal overleve i Rotterdam, der støttende policy mangler og finansiering overlates til initiativkoordinatorenes kreativitet. Til gjengjeld ser vi at de initiativene som er sterkest her klarer å nå ut til en omfattende samfunnssektor og inkluderer mennesker med ulike behov – langt utover bare lokale beboere eller gartnere. På denne måten blir det urbane landbruket til en «kollektiv ting» (*public thing*) – et felles fenomen slik som velferdssystemet vårt kan utøves gjennom (Honig, 2017). Denne utviklingen er grunnleggende for mange, men ikke alle dyrkefellesskaper streber etter å gjøre verden til et bedre sted, eller ser på urbant landbruk som del av bærekraftig samfunnsomstilling (McClintock, 2014).

Å bruke urbant landbruk som en leverandør av sosiale tjenester kan medføre noen utfordringer, slik tilfellet var i Tuin op de Pier i Rotterdam, der man slet med å engasjere bostedsløse i mangel av kommunalt mandat eller finansiering. Ekstra ressurser, særlig menneskelige ressurser, og omfattende tilrettelegging kan imidlertid gjøre denne oppgaven mer gjennomførbar, slik vi ser i de andre initiativene i Rotterdam. I Rotterdamse Munt lener man seg i stor grad på frivillig arbeid med offentlig støtte fra jobbintegrasjon og ferdighetstrening. Hotspot Hutspot Krootwijk ble etablert for å håndtere sosiale utfordringer på svært lokalt nivå i nabolaaget, med bistand fra den kommunale boligavdelingen. Gallo Gartneriet i Århus er også interessant i så måte, fordi det opprinnelig ble etablert som en terapeutisk hage for mennesker med psykiske utfordringer, og det har fortsatt å tilby velferdstjenester med økonomisk støtte samtidig som det er åpnet for andre hageinteresserte. I likhet med funnene fra Oslo (se kapittel 6) ser det ut til at en lønnet stilling som koordinator kan være avgjørende for at initiativene skal kunne overleve lenge, og for deres kapasitet til å tilby sosiale tjenester som når ut til et større, byomfattende publikum.

Mat: dyrking, servering og utdeling av mat

Matproduksjon er kanskje det området innenfor kommunal tilrettelegging av urbant landbruk som er blitt mest teoretisert (se f.eks. Meenar et al., 2017; Stanko & Naylor, 2018; Thibert, 2012), men vi ser at det også kan bli et kollektivt gode som øker graden av offentlighet når maten distribueres utenfor hagen. Mat som er produsert igjennom urbant landbruk fungerer som et konkret, men mobilt bindeledd mellom byrom med hage,

gartnerne og menneskene som mottar den. Det gir mulighet for å øke byrommets grad av offentlighet ut over hagens fysiske grenser, siden fordeles fra initiativet når bredere ut enn til de gartnerne som dyrker mat eller tilbringer tid der. I både Århus og Rotterdam kommuner ser man på mat som et biprodukt av det urbane landbruket, ikke som et mål i seg selv. Her har man valgt å prioritere andre fordeler knyttet til matproduksjon. For eksempel er siktemålet med Århus' «Spiselige stier» å få syklistene til å sykle saktere – jordbær dyrking og sanking bidrar til å bremse syklistene ved økt animering av byrom. Innenfor mange initiativer er dessuten hovedmotivevet å produsere mat: i Rotterdamse Munt forsøker man å opprettholde stedet som en kommersiell hage; Gallo Gartneriets produkter selges i en kiosk langs veien for å dekke driftskostnadene; Voedseluin Rotterdam og Hotspot Hutspot Krootwijk ble startet med mål om å distribuere mat til fattige (figur 4.27).

Figur 4.27. Butikk i Rotterdamse Munt. Foto: Kristin Sunde

Mat er en begrenset ressurs, og spørsmålet om distribusjon er derfor avgjørende for å vurdere samfunnsnyttene. Horst et al. (2017, s. 277, vår oversettelse) mener at man bør være forsiktig med automatisk å koble de sosiale fordelene ved urbant landbruk til målene om matrettferdighet, fordi

«urbant landbruk kan forsterke og øke samfunnsmessige ulikheter ved å komme ressurssterke organisasjoner og velstående deler av befolkningen til gode». Dette ser vi i Århus, hvor initiativene i stor grad har private plantekasser, og hvor produktene hovedsakelig blir værende i hagefelleskapet. Kommunens retningslinjer om å tilby produkter som kan høstes av allmennheten, er imidlertid et tiltak i retning av å øke mottaker som kan nyte det som dyrkes.

Vi ser at initiativene til urbant landbruk varierer mye, både når det gjelder hvor mye mat som dyrkes, og med tanke på hvor bredt maten distribueres. Initiativene der man distribuerer mat utenfor dyrkningsfelleskapet (Voedseltoen Rotterdam, Hotspot Hutspot Krootwijk, Gallo Gartneriet, Rotterdamse Munt), skiller seg klart ut ved at de øker sin rekkevidde med tanke på hvor mange mennesker de når ut til. Videre ser det ut til at det å tilby produktene gratis eller til subsidierte priser sikrer et bredere mangfold av potensielle mottakere, mens det å selge produkter for profitt begrenser hvor stort publikum det er mulig å nå ut til (Rotterdamse Munt).

Kunnskap: bygging av nettverk for å spre kunnskap om dyrking

Mens mat i seg selv er en begrenset ressurs, kan kunnskap om mat og dyrking komme et uendelig antall mennesker til gode – og dermed nå ut til allmennheten som helhet. Alle initiativene vi besøkte i Århus og Rotterdam, bidro til å spre ulike former for kunnskap om dyrking, både på stedet og ved hjelp av vidtrekkende ressurser på nett. Hos Rotterdamse Munt hadde for eksempel hver plantekasse et skilt med informasjon om plantene, og nettsiden deres har en butikk med informasjon og produkter som når ut til hele Nederland. I Tuin op de Pier i Rotterdam fremmer gartnerne permakultur ved å skape en hage med en spesiell utforming, ved å forklare prinsippene sine på nettet og ved å invitere til informative sesongbaserte arrangementer. På grunn av hagens utforming bidrar bare det å være i hagen til å øke bevisstheten om alternative måter å drive jordbruk på. I Århus har man bygd kunnskapsformidling inn i sitt program for urbant landbruk, og alle initiativer som får støtte, må gjennomføre to arrangementer i året. Dette støttes videre ved hjelp av en nettbasert paraplyressurs¹⁴ som knytter sammen alle initiativene, og hvor det finnes informasjon og

---

14 <http://smagpaaarhus.dk/>

dyrkingsressurser som er tilgjengelig for alle. Selv om matproduksjon ikke har stått i sentrum i de to byene, er kunnskapen om matdyrking fremhevet på en slik måte at offentlige rom med urbant landbruk blir til kollektive goder som er tilgjengelig for alle.

4.6 De fire veiene til offentlighet og kapabiliteter

De fire veiene til økt grad av offentlighet knyttet sammen med Nussbaums (2011) operasjonalisering av kapabiliteter (se kapittel 2), gir en forståelse for i hvilken grad urbant landbruk bidrar til menneskers muligheter for å leve et tilfredsstillende liv i *felleskap*. Offentlighetskonseptet ble brukt som en teoretisk ramme for å undersøke hvorvidt felleskap og fordelene av urbant landbruk støttes i byrom. Noen veier til offentlighet kan begrense andre. Samtidig ser vi at det finnes kapabilitetsbringende kvaliteter som nytes av enkelte og gartnere i klubbfelleskap. Målet må ikke være å maksimisere offentlighet i alle byrom. De mulige fordelene henger dessuten sammen med mulige hindringer.

«Tilgang og animering» er avgjørende for høy grad av offentlighet i byrom og bidrar til flere av kapabilitetene nevnt i kapittel 2: liv og kroppslig integritet (sikkerhet), kroppslig helse (tilgang til grøntområder, god kvalitet på uteområder), sanser, fantasi, tanke (utformingskvaliteter), andre arter (tilgang til natur) og lek (kulturelle aktiviteter). Selv om det er mange kapabiliteter som kan støttes her, er de relativt begrenset til lokal tilstedeværelse i et spesifikt område og til spesifikke interaksjoner, noe som stiller høyere krav til initiativene for urbant landbruk når det gjelder detaljene i utforming og aktivitetsprogram. Tilgang kan videre komme i klar konflikt med matproduksjon, der forsøk på å tilby kapabiliteter gjennom «mat», kan kreve at man reduserer graden av offentlighet som oppnås gjennom «tilgang og animering».

Det er avgjørende å håndtere sosiale utfordringer og å tilby sosiale tjenester for å kunne bidra til at mennesker kan leve et godt liv (se kapittel 2 for diskusjonen om «menneskelig blomstring»). «Fellenskap»-veien bidrar til kapabiliteter som kroppslig integritet (kriminalitetsforebygging), sanser, fantasi, tanke (ytringsfrihet, muligheter for kreativitet, opplevelse av velvære), følelser (støtte til mental helse, tilrettelegging for meningsfulle relasjoner med andre, beskyttelse mot angst og frykt), praktisk fornuft (muligheter for politisk engasjement) og tilhørighet (sosial inkludering,

muligheter for ulike former for sosial interaksjon). De sosiale tjenestene vi fant i mange av initiativene, utvider rekkevidden og graden av offentlighet ut over én hage eller én demografisk gruppe. Uten sosiale tjenester kan homogenitet og snevret hagefellesskap («klubb») begrense graden av offentlighet i initiativer for urbant landbruk (Christensen et al., 2019).

Offentlighet gjennom «mat» samsvarer godt med kapabiliteter som kroppslig helse (tilgang til lokal økologisk mat), praktisk fornuft (nedenfra-og-opp-prosesser) og andre arter (involvering i dyrking av mat). Reguleringsene rundt matproduksjon for distribusjon og de praktiske aspektene ved matproduksjon i store mengder kan begrense hvor tilgjengelig maten er, og hvor tilgjengelige de fysiske byrommene blir. Disse faktorene kan sammen med målsetningen av å øke offentlighet gjennom urbant landbruk føre til en vesentlig spenning. Samtidig må vi presisere at ikke alle byrom må maksimere tilgang, og ikke alle urbane landbruk må maksimere matproduksjon. Byer med nettverk av byrom kan og skal romme et mangfold av løsninger.

Offentlig «kunnskap» støtter flere kapabiliteter, blant annet sanser, fantasi, tanker (politisk aktivisme, muligheter for kreativitet), praktisk fornuft (nedenfra-og-opp-prosesser, innbyggerdeltakelse), andre arter (forholdet til naturen) og kontroll over omgivelsene (innflytelse på de fysiske omgivelsene). Her kan initiativer for urbant landbruk ha vesentlig innvirkning, til og med på et internasjonalt publikum, ut fra de aktivitetene som foregår i hvert enkelt byrom.

Dette kapittelet illustrerer tydelig at disse kapabilitetene og deres motakere ikke kan tas for gitt som en automatisk følge av å inkludere urbant landbruk i byrom. Det som kan være muligheter og fordeler for noen i visse situasjoner, kan utelukke og redusere muligheter for andre. Det kreves samarbeid mellom kommunen og initiativer for urbant landbruk med tanke på reguleringer samt organisering og daglig drift for å skape størst mulig fordeler for de fleste, om ikke for alle brukere av hager i det offentlige rom.

4.7 Avsluttende bemerkninger: avveininger av høy grad av offentlighet

I vår forskning har vi funnet ut at urbant landbruk kan bidra til en lang rekke fordeler for ulike grupper, som strekker seg langt ut over et byroms fysiske grenser. Ved urbant landbruk kan byrom gi muligheter for kollektiv kapabilitetsutvikling for både gartnere og et større publikum. De ulike

måtene det urbane landbruket kan komme eksterne sekundær- og tertiærbrukere (Eason, 1989) til gode på, kan imidlertid komme i konflikt med primærbrukerne – bygartnerne, og vice versa. I Århus og Rotterdam identifiserer vi både avveininger og synergier mellom de ulike fordelene ved urbant landbruk, samt hvor langt fordelene fra urbant landbruk i et byrom kan strekke seg.

Vi ser at både matproduksjon og sosiale tjenester kan føre til redusert tilgang og animering i byrom, ettersom de skaper spesielle behov for å kontrollere tilgangen. Høy grad av animering og enkel og innbydende tilgang er utgangspunktet for det meste av litteraturen og de normative målene for offentlige byrom. Vi ser at selv om disse grunnleggende kvalitetene kan gå på bekostning av hva et initiativ for urbant landbruk kan produsere, bidrar de til å øke antallet mennesker som blir eksponert for kunnskap om dyrking – selv uten at de selv blir aktive gartnere. Vi har sett at til og med utilgjengelige byrom kan gi offentlige fordeler gjennom urbant landbruk. Grad av offentlighet kan økes på forskjellige måter i forskjellige byrom. Det ser ut til å være viktig å opprettholde en balanse og et mangfold av byrom og løsninger for urbant landbruk for å at de skal gi flest mulig fordeler for flest mulig innbyggere.

Med videre studier kan vi forsøke å forstå avveiningene mellom interne fordeler, som følelsen av fellesskap og personlig vekst og helse, og de mer omfattende offentlige fordelene som denne studien har forsøkt å få frem. Man kan ta utgangspunkt i en hypotese som er anerkjent i litteraturen om offentlige byrom (se f.eks. Hajer & Reijndorp, 2001), nemlig at jo mindre intimt rommet er, desto vanskeligere kan det være å etablere nære og tette forbindelser; i svært animerte prosjekter for urbant landbruk kan det også være utfordrende å støtte opp om fellesskap og personlige fordeler. Urbant landbruk med lav grad av offentlighet kan også trenge plass i byen.

Hvordan initiativer for urbant landbruk fungerer i offentlige byrom, er komplekst og kontekstavhengig. Det finnes ingen enkel fasit verken i normer eller policy. Denne antologien peker på en håndfull potensielt fordelaktige politiske tiltak. For å støtte opp om menneskelig blomstring på individ- og samfunnsnivå (se kapittel 2) trenger byene mange forskjellige byrom med og uten urbant landbruk som vekselvis kan støtte opp om interne forhold og nå ut til allmennheten med klubbgodter og kollektive goder. Ikke alle prosjekter for urbant landbruk trenger å være fysisk tilgjengelige og innbydende byrom for å være til nytte for lokalsamfunnet

og støtte kapabiliteter på personlig, mellommenneskelig og sosialt nivå. I byrom finnes det flere måter urbant landbruk kan dyrke offentlighet, med eller uten gjerder.

Takk

Takk til forskningsassistentene Abel Crawford og Kristin Sunde for deres deltakelse i feltarbeid og dataanalyse. Medforfattere av andre artikler i prosjektet som har bidratt til å utvikle noen av tankene som presenteres her, er Peter Parker, Margot Hermus, Inger-Lise Saglie og Beata Sirowy.

Referanser

- Audate, P. P., Cloutier, G. & Lebel, A. (2022). Role of urban agriculture in the space-to-place transformation: Case study in two deprived neighborhoods, Haiti. *Cities*, 127, 103726. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103726>
- Christensen, S., Dyg, P. M. & Allenberg, K. (2019). Urban community gardening, social capital, and «integration» – a mixed method exploration of urban «integration-gardening» in Copenhagen, Denmark. *Local Environment*, 24(3), 231–248. <https://doi.org/10.1080/13549839.2018.1561655>
- Dubois, V. (2015). Critical policy ethnography. I F. Fischer, D. Torgerson, A. Durnová & M. Orsini (Red.), *Handbook of critical policy studies* (s. 462–480). Edward Elgar.
- Eason, K. D. (1989). *Information technology and organisational change*. CRC Press.
- Eidelman, T. A. & Safransky, S. (2021). The urban commons: A keyword essay. *Urban Geography*, 42(6), 792–811. <https://doi.org/10.1080/02723638.2020.1742466>
- Feinberg, A., Ghorbani, A. & Herder, P. (2021). Diversity and challenges of the urban commons: A comprehensive review. *International Journal of the Commons*, 15(1), 1–20. <https://doi.org/10.5334/ijc.1033>
- Ferguson, R. S. & Lovell, S. T. (2014). Permaculture for agroecology: Design, movement, practice, and worldview: A review. *Agronomy for Sustainable Development*, 34(2), 251–274. <https://doi.org/10.1007/s13593-013-0181-6>
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Island Press.
- Hajer, M. A. & Reijndorp, A. (2001). *In search of new public domain: Analysis and strategy*. NAI Publishers.
- Honig, B. (2017). *Public things: Democracy in disrepair*. Fordham University Press.
- Horst, M., McClintock, N. & Hoey, L. (2017). The intersection of planning, urban agriculture, and food justice: A review of the literature. *Journal of the American Planning Association*, 83(3), 277–295. <https://doi.org/10.1080/01944363.2017.1322914>
- Kirby, C. K., Specht, K., Fox-Kämper, R., Hawes, J. K., Cohen, N., Caputo, S., Ilieva, R. T., Lelièvre, A., Ponižy, L., Schoen, V. & Blythe, C. (2021). Differences in motivations and social impacts across urban agriculture types: Case studies in Europe and the US. *Landscape and Urban Planning*, 212, 104110. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104110>
- Kohn, M. (2004). *Brave new neighborhoods: The privatization of public space*. Routledge.
- Langstraat, F. & Van Melik, R. (2013). Challenging the «end of public space»: A comparative analysis of publicness in British and Dutch urban spaces. *Journal of Urban Design*, 18(3), 429–448. <https://doi.org/10.1080/13574809.2013.800451>
- Larson, J. T. (2006). A comparative study of community garden systems in Germany and the United States and their role in creating sustainable communities. *Arboricultural Journal*, 29(2), 121–141. <https://doi.org/10.1080/03071375.2006.9747450>

- Maantay, J. A. & Maroko, A. R. (2018). Brownfields to greenfields: Environmental justice versus environmental gentrification. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(10), 2233. <https://doi.org/10.3390/ijerph15102233>
- Madanipour, A. (1999). Why are the design and development of public spaces significant for cities? *Environment and planning B: Planning and Design*, 26(6), 879–891. <https://doi.org/10.1068/b260879>
- McClintock, N. (2014). Radical, reformist, and garden-variety neoliberal: Coming to terms with urban agriculture's contradictions. *Local Environment*, 19(2), 147–171. <https://doi.org/10.1080/13549839.2012.752797>
- McClintock, N. (2018). Cultivating (a) sustainability capital: Urban agriculture, ecogentrification, and the uneven valorization of social reproduction. *Annals of the American Association of Geographers*, 108(2), 579–590. <https://doi.org/10.1080/24694452.2017.1365582>
- McNutt, P. (2000). Public goods and club goods. I B. Bouckaert & G. de Geest (Red.), *Encyclopedia of law and economics* (Bd. 1, s. 927–951). Edward Elgar.
- Meenar, M., Morales, A. & Bonarek, L. (2017). Regulatory practices of urban agriculture: A connection to planning and policy. *Journal of the American Planning Association*, 83(4), 389–403. <https://doi.org/10.1080/01944363.2017.1369359>
- Murphy, M. A., Parker, P. & Hermus, M. (2022). Cultivating inclusive public space with urban gardens. *Local Environment*, 28(1), 99–116. <https://doi.org/10.1080/13549839.2022.2120461>
- Murphy, M. A., Sirowy, B. & Saglie, I.-L. (2019). *Urban agriculture and the political publicness of urban space*. Upublisert manus.
- Németh, J. & Schmidt, S. (2011). The privatization of public space: Modeling and measuring publicness. *Environment and planning B: Planning and Design*, 38(1), 5–23. <https://doi.org/10.1068/b36057>
- Nussbaum, M. C. (2003). Capabilities as fundamental entitlements: Sen and social justice. *Feminist Economics*, 9(2–3), 33–59. <https://doi.org/10.1080/1354570022000077926>
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Belknap Press.
- Rotterdam kommune (2017). *Bewonersinitiatieven en zelfbeheer in de buitenruimte: aanbod, spelregels en advise*. (Innbyggereinitiativ, retningslinjer for selv-forvaltning av byrom). Public document.
- Sbicca, J. (2019). Urban agriculture, revalorization, and green gentrification in Denver, Colorado. I T. Bartley (Red.), *Politics of Land* (Bd. 26, s. 149–170). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S0895-993520190000026011>
- Stanko, H. & Naylor, L. (2018). Facilitating (?) urban agriculture in Philadelphia: Sustainability narratives in the inequitable city. *Local Environment*, 23(4), 468–484. <https://doi.org/10.1080/13549839.2018.1431615>
- Thibert, J. (2012). Making local planning work for urban agriculture in the North American context: A view from the ground. *Journal of Planning Education and Research*, 32(3), 349–357. <https://doi.org/10.1177/0739456X11431692>
- Tornaghi, C. & Knierbein, S. (2015). *Public space and relational perspectives*. Routledge.
- Varna, G. & Tiesdell, S. (2010). Assessing the publicness of public space: The star model of publicness. *Journal of Urban Design*, 15(4), 575–598. <https://doi.org/10.1080/13574809.2010.502350>
- Warren, E., Hawkesworth, S. & Knai, C. (2015). Investigating the association between urban agriculture and food security, dietary diversity, and nutritional status: A systematic literature review. *Food Policy*, 53, 54–66. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2015.03.004>
- Webster, C. (2007). Property rights, public space and urban design. *Town Planning Review*, 78(1), 81–101. <https://doi.org/10.3828/tpr.78.1.6>

KAPITTEL 5

De offentlige byhagenes vekst og fall: fire eksempler fra København og omegn

Bettina Lamm Københavns universitet

Anne Tietjen Københavns universitet

Abstract: This chapter presents four cases of urban garden projects in and around Copenhagen, Denmark, started between 2011 and 2013: Prags Have, Byhaven 2200, Byhaven Sundholm, and Havnehaverne. All four urban gardens were community-based and public, yet they varied widely in their organisation, management, funding, and status of the sites they occupied. While two of the gardens were started by cultural activists, the others were initiatives of the municipality and a private land developer. All of them shared a vision of not only growing produce but also integrating spaces for social inclusion and community gatherings. Looking into their underlying value system and organisational structure allows us to compare how the different typologies of urban gardens would impact their ability to thrive and flourish. The authors were particularly interested in the agendas pursued by the communities who managed them, how these agendas related to the specific site and context, and how the communities negotiated public access requirements with creating an enduring gardening community. As both bottom-up projects closed after 4 to 6 years, it is relevant to look into what resources were needed to run them and what led to their ultimate closure.

Keywords: urban gardens, public space, bottom-up, citizen participation

5.1 Innledning

I løpet av de siste 15 årene har det vokst frem et stort antall urbane hager i København og andre byer i Danmark. Disse hagene har introdusert en ny romlig estetikk og sosiale praksiser rundt grønnsaksproduksjon i bystrukturen. Hovedkomponentene i disse områdene er planter og jord i opphøyde plantekasser bygd av resirkulerte europaller, sitteplasser, kompostbeholdere og redskapsskjul.

I den vestlige verden har urbane hager og andre midlertidige byroms-prosjekter blitt en visuelt gjenkjennelig typologi i byområder (Skytt-Larsen et al., 2022). Urbane hager har ofte vokst frem på ledige tomter og i små åpninger i bystrukturen, og de har gitt rom for en forvaltnings- og vedlikeholdsstil som skiller seg radikalt fra den som brukes i tradisjonelle urbane friområder. I tillegg til estetikk og materialitet deler de tilnærminger og visjoner, ikke bare om hvordan vi kan dyrke mat, men også om hvordan dyrking av mat kan være et middel for sosiale, kollektive aktiviteter i det offentlige rom. Prosessen med å dyrke grønt kan være en metafor og samtidig et konkret tiltak for å pleie og dyrke levende ting – inkludert planter, dyr, mennesker og samfunn.

Mange av de urbane hagene drives av grupper av kulturaktivister som er opptatt av å skape en grønnere og mer sosialt rettferdig by gjennom nedenfra-og-opp-initiativer og eksperimentering med byutforming. De deler visjoner om hvordan vi kan dyrke og høste våre egne grønnsaker, og om hvordan hagebruk kan bli en meningsfull aktivitet i byen. De stedsskapende og sosiale dimensjonene ved urbant hagebruk er, sammen med visjoner om en grønnere by og lokal matproduksjon, drivkreftene bak mange byhageprosjekter. Andre praktiske og politiske agendaer er fremming av regenerative naturforvaltningsmetoder og permakultur.

Andre urbane hager opprettes og drives av kommuner, utbyggere og organisasjoner for å støtte en rekke ulike strategier, fra bytransformasjon og utvikling av nye nabolag til offentlig deltakelse og sosialt samhold. I danske byer brukes urbane hager som et strategisk verktøy i byplanlegging og -politikk (Jensen et al., 2012). Innenfor offentlige, private og sivile organisasjoner har man lært av kunnskapen som er opparbeidet gjennom aktivistdrevne urbane hager hvordan man utformer og forvalter områder, skaper atmosfære, oppsøker innbyggerne og legger til rette for deltakelse. Urbane hager har vist seg å være en god måte å oppnå politiske mål på, for eksempel det å skape medborgerskap, grønn og sosial fornyelse av

boligområder, frivillig arbeid, godt naboskap og midlertidig aktivisering av tomme områder (Jensen et al., 2012).

I 2015 lanserte København kommune en ti år lang visjon for det offentlige bylivet, «Fællesskab København», der målet var å samskape «en levende by», «en by med en fordel» og «en ansvarlig by» (Københavns kommune, 2015a). Samme år – og tydeligvis som en del av denne visjonen – publiserte man en håndbok for hvordan man kan starte en urban hage på private eller offentlige ledige tomter eller som en del av eksisterende offentlige rom (Københavns kommune, 2015b). Publikasjonen markerte kulminasjonen av en bølge av nye felles byhager i København. Den skisserte også noen av de mange utfordringene man i forbindelse med offentlige byhager kan møte i byen, fra å finne og leie en tomt på lovlig vis og organisering av initiativer til å oppfylle krav om offentlig tilgang og opprydning i forurensning.

Dette kapittelet presenterer historien om fire urbane hager i og rundt København i Danmark som ble startet mellom 2011 og 2013. Alle de fire urbane hagene var drevet av lokalsamfunnet og åpne for allmennheten, men de var svært forskjellige når det gjaldt organisering, ledelse, finansiering og bykontekst. To av disse byhagene var borgerinitiativer, mens de to andre var del av en formell byutvikling; den ene ble startet av en privat utbygger, og den andre var del av et kommunalt prosjekt for fornyelse av byområder.

Forfatterne var spesielt interessert i hvilke agendaer som ble fulgt av dem som forvaltet de urbane hagene, hvordan disse agendaene var knyttet til det spesifikke stedet og konteksten, og hvordan initiativtakerne forhandlet om krav til offentlig tilgang samtidig som de skapte et varig urbant hagefelleskap. Etter fire til seks år var begge nedendra-og-opp-i-initiativene avsluttet, og det er derfor relevant å se nærmere på hvilke ressurser som trengtes for å drive de urbane hagene, og hva som kan ha ført til at de ble lagt ned. Kapittelet bygger på forfatternes direkte kjennskap til casene og på ulike skriftlige og nettbaserte kilder.

5.2 Casestudier om urbant landbruk

Prags Have, PB43, København, 2011–2015

Byhaven 2200, Nørrebro Park, København, 2012–2018

Havnehaverne, Opdagelsen, Søndre Havn, Køge, 2013–d.d.

Byhaven, Sundholm, København 2013–d.d.

5.2.1 Prags Have

«Prags Have» var en midlertidig urban hage og et fellesområde på en post-industriell tomt i Amager Øst i København som var i drift mellom 2011 og 2015. Den tidligere Sadolin-fabrikken, som var eid av nederlandske Akzo Nobel, ble leid ut til kulturentreprenørene «Giv rum», som forvandlet stedet til bofellesskapet PB43, som huset kreative oppstartsbedrifter, kulturelle samarbeidsaktiviteter og den urbane hagen Prags Have (Andersen & Toft-Jensen, 2012).

Hagen ble startet av en selvorganisert gruppe på ti engasjerte studenter og kulturaktivister som brukte all sin kreative energi på å skape og drive stedet. Ingen av initiativtakerne hadde noen grønn kompetanse, men de hadde erfaring og ferdigheter innen samfunnsbygging, kulturforvaltning og urbant design. Deres viktigste agenda var å skape en urban praksis som kunne involvere lokalbefolkningen, og de var interessert i de felles romlige praksisene som hagen kunne bli en katalysator for (Andersen & Toft-Jensen, 2012). Selv om Prags Have var i privat eie, ble den drevet som et åpent fellesområde med full offentlig tilgang. For at flere skulle engasjere seg i den daglige driften, dannet gruppen en borgerforening som senere skulle erstattes av en lokal borgerforening.

Prags Have dekket en 230 kvadratmeter stor trekantet tomt. De 140 plantekassene ble bygd av europaller som enkelt kunne flyttes rundt for å muliggjøre en kontinuerlig omorganisering av hagen og for å heve planteområdene fra bakken. Andre fasiliteter omfattet et kjøkken, sittegrupper, busker, hekker, et trehus, et hønsehus og en jordhaug. Alle kunne delta i dyrkingen og innhøstingen av avlingene ettersom ingen eide de enkelte plantebedene. Avlingene ble enten spist på stedet i forbindelse med fellesmiddager eller solgt for å skaffe penger til aktiviteter i hagen.

I Prags Have ble det arrangert en rekke sosiale arrangementer der lokalbefolkningen og andre interesserte ble invitert til å delta på plantedager, pedagogiske verksteder og fellesmiddager som ble annonsert via Facebook og med plakater rundt om i nabolaget (Prags Have, 2011). Siden initiativtakerne hadde begrensede hagekunnskaper, ble prosessen med å bygge og dyrke den urbane hagen en felles læringsopplevelse.

Arrangementene tiltrakk seg en del lokale beboere, og spesielt ble barn fra de nærliggende boligblokkene tiltrukket av hagen og brukte den som lekeplass. De fleste som deltok i hagearbeid og fellesmiddager, var imidlertid københavnere som delte grunnleggernes interesse

for kreative tilnærminger til byutvikling og urbane arrangementer, og som ble tiltrukket av hagens estetikk og de vellykkede sosiale sammenkomstene.

Med sin sterke visjon for Prags Have klarte initiativtakerne å skape en urban hage som ble elsket av mange, og som fungerte som en modell for hvordan man kan organisere og drive fellesskapsaktiviteter. Atmosfæren var innbydende, og mange besøkende deltok på de organiserte arrangementene eller oppholdt seg helt uformelt på plassen. Initiativtakerne for hagen var også vertskap for aktiviteter for det lokale kommunekontoret, ettersom hagen passet godt inn i kontorets agenda for å øke de romlige og sosiale aktivitetene i nabolaget. Det var bare produksjonen av grønnsaker som viste seg å være inkonsekvent, kanskje fordi ingen hadde et klart ansvar for bestemte plantekasser. Dessuten ble prosjekter ofte satt i gang, men ikke fulgt opp, og det kunne være vanskelig for nykommere å bli med og delta i hagearbeidet.

Gartnerne i byhagen ønsket å bruke energien sin på å bygge fellesskap og på hagedyrking, men brukte mesteparten av tiden sin på å løse tekniske og juridiske utfordringer knyttet til jordsmonn og pengeinnsamling. Oppdagelsen av grunnforurensning viste seg å bli en utfordring som var vanskelig å løse. Selv om Københavns kommune støttet Prags Have som del av en større bystrategi, krevde kommunens regelverk plutselig nye og kostbare tiltak for å håndtere overflatedekking, tilgjengelighet med mer (Andersen & Toft-Jensen, 2012).

Prags Haves romlige praksis var et verktøy for samarbeid og forhandlinger både innad i det urbane hagefellesskapet og dets rom og utad gjennom pengeinnsamling, kommunikasjon, søknader og etablering av dialog med kommuner, grunneiere og naboer om juridiske spørsmål og tilgjengelighetshensyn.

Overveldet av administrative utfordringer og av at de ikke lyktes med å etablere en bærekraftig lokalgruppe som kunne overta, gikk stifterne etter hvert tom for krefter. Mange søkte mer stabile jobber, stiftet familie og var ikke i stand til å hjelpe til med tid- og ressurskrevende hagearbeid, tilrettelegging og ledelse. For grunnleggerne var hagen et springbrett til stillinger innen kulturlivet, kunstverdenen eller byutvikling. Prags Have inspirerte også til mange nye felleshageprosjekter som hadde det sosiale og kulturelle kollektivet som hoveddrivkraft. I 2015, fire år etter oppstarten, fungerte Prags Have i noen måneder som vertskap for Den Grønne Friskole, noe som ga nytt liv til området. Til slutt kjøpte minilagerfirmaet

Pelican tomten og rev alle eksisterende strukturer og hager for å etablere en lagerbygning (Prags Have, 2011) (figur 5.1 og 5.2).

5.2.2 Byhaven 2200

«Byhaven 2200» var en urban felleshage som lå i en offentlig park i den tettbygde bydelen Nørrebro i København. Det var et nedenfra-og-opp-initiativ. Byhaven 2200 begynte i 2012 med opprettelsen av en forening som utformet visjonene og reglene for en felleshage som fortsatte å være aktiv frem til 2018 (Urban Gardening, 2018). Byhaven 2200 hadde en uvanlig plassering, ettersom hagen ble anlagt på det tidligere hundeparkområdet i den offentlige grønne parken Ny Nørrebro park. Materialitet, detaljering og prosesser sto i kontrast til den omkringliggende parken, men passet likevel inn ettersom parken var delt inn i mindre seksjoner for å gi plass til ulike programmer og fellesskapsinitiativer. Byhaven fikk tillatelse fra kommunen til å bruke det offentlige rommet i bytte mot en forsikring om at hagen ville være offentlig tilgjengelig og inviterende i tråd med de kommunale kravene til urbane hager på offentlig eid grunn (Københavns kommune, 2015b).

Figur 5.1. Prags Have ligger på en hjørnetomt med en eklektisk samling av fargerike plantebed og mange forskjellige sittemuligheter. Foto: Bettina Lamm

Hageområdet besto av 20 opphøyde gjør-det-selv-plantebed bygd i ujevne former av halvrunde, barkede sperrer (Dolleris, 2014). I tillegg fantes det en pizzaovn, et redskapshus, vanntanker, kompost, ulike sittegrupper og mange små selvbygde prosjekter. Hagen var et samlingssted for urbant landbruk-entusiaster og en inspirasjonskilde for initiativer rundt hagedrift med permakultur og samfunnsbygging (Urban Gardening, 2018).

Byhaven 2200 ble drevet av en borgerforening og var basert på ni prinsipper inspirert av permakulturteorier og -praksis som gjennom plantedyrking og forvalteretikk har som mål å bidra positivt til nærmiljøet og lokalsamfunnet (Byhaven 2200, u.å.; Dolleris, u.å.).

Hver lørdag arrangerte Byhavens drivere godt besøkte hagearbeidsdager som var åpne for alle. I tillegg til å være en arena for hagearbeid fungerte Byhaven som et knutepunkt for sosiale arrangementer rundt pizzabaking og musikk. Det ble lagt ned mye arbeid i å diskutere forvaltningspraksis, hvordan arbeidsdagene skulle organiseres, hvordan man skulle kommunisere og rekruttere hagearbeidere, og hvordan vedlikeholdsoppgavene skulle fordeles. Rundt om i hagen og plantebedene ble det satt opp pedagogiske skilter som forklarte hva som fantes i plantekassene, og hvordan de skulle stelles. Et viktig tema ble fordelingen av arbeidsmengden mellom de frivillige, ettersom deltakerne ofte virket mer interessert i sosialt samvær enn i hagearbeid.

Hagens popularitet som offentlig rom og oppholdssted viste seg å være en utfordring, med ulike behov og forventninger som skulle møtes. Avtalen med kommunen var at området skulle være tilgjengelig for alle og bli et av parkens offentlige områder. Målet om offentlighet var i tråd med visjonene for Byhaven om fellesskap og inkludering, og et viktig spørsmål var hvordan man kunne imøtekomme de mer sårbare gruppene av innbyggere og minimere potensielle konflikter med andre brukergrupper. Med sine materialmessige og estetiske variasjoner av plantebed, farger og vegetasjon og sine hyggelige kroker og sitteplasser ble hagen en base for mange som ikke fant seg til rette andre steder.

De ni permakulturinspirerte prinsippene ble supplert med en liste med ti mer praktiske «bud» som skulle informere folk om forventet oppførsel og atferd i hagen, inkludert å holde en god tone, kaste søppel, ikke urinere i hagen og holde hunder i ro (Poveda, 2015). Det var åpenbart utfordringer knyttet til hvordan man skulle oppføre seg og ta vare på hagen. Tiss, hunder, opprydding, søppel, rus og utrygghet ble temaer som hagegruppen måtte ta hensyn til i sine visjoner for hagen.

Figur 5.2. Grunnflaten i Prags Have måtte dekkes med en membran med småstein på toppen for å beskytte mot den forurensede grunnen under. Dette krevde mye tid og økonomiske ressurser. Foto: Bettina Lamm

I 2018 ble Byhaven 2200 til slutt stengt på grunn av ressursmangel, og plantene samt de bygde elementene ble fjernet (Urban Gardening, 2018). Uten en kjernegruppe som ville forplikte seg til å drive hagen videre, inkludert å håndtere kontrakter med kommunen, ble stedet til slutt jevnet med jorden av København kommune (Tantrumpana, 2019). I en litt ironisk artikkel observerte hageaktivisten «Tantrumpana» at Byhaven 2200 hadde mange «likes», men ikke nok lokale, engasjerte deltakere ettersom mange hadde flyttet siden hagen ble startet opp. Han kommenterte også folks interesse for så mange andre ting enn hagearbeid:

Du er i en urban hage, men du vil egentlig ha en gård. [...] Du er i en urban hage, men du har veldig lyst til å gjøre intervjuer for universitetet ditt. [...] Du er i en urban hage, men du har veldig lyst til å spille gitar. [...] Du er i en urban hage, men du har veldig lyst til å lage pizza. (Tantrumpana, 2019)

Som den første urbane hagen som ble anlagt i en offentlig bypark, illustrerte Byhaven 2200 hvordan romlige praksiser kan knytte sammen og

skape fellesskap i byens offentlige rom. Byhaven 2200 viste også at det å forvalte og ta vare på en urban hage krever ressurser som går langt ut over det som er tilgjengelig i et prosjekt som utelukkende drives av frivillige (figur 5.3 og 5.4).

5.2.3 Byhaven på Sundholm

Bydelen Sundholm er et område der flere kommunale institusjoner som huser ulike rom, ressurser og aktiviteter for noen av byens mest utsatte borgere, er lokalisert. Midt i denne historiske bydelen, i tett samarbeid med det tilstøtende aktivitetssenteret for utsatte borgere og den kommunale sosialtjenesten, etablerte byfornyelsesetaten i 2013 Byhaven på Sundholm (Konradsen et al., 2013).

Figur 5.3. Byhaven 2200 med kantvegetasjon og plantebed mot Ny Nørrebro park.
Foto: Bettina Lamm

Det urbane hageanlegget er åpent og offentlig tilgjengelig og flankeres av en sykkelsti og et sosialt boligfelt på den ene siden og en inngjerdet høy-sikkerhetsinstitusjon på den andre. Den urbane konteksten er kompleks med mange ulike typer «naboer». På den andre siden av gaten ligger nyere

Figur 5.4. Når du kom inn i Byhaven 2200, ble du ønsket velkommen med retningslinjer for hvordan du skulle bruke og ta vare på hagen. Foto: Bettina Lamm

bygninger, som det nye hovedkvarteret til dansk fjernsyn, banker, kontorer og hoteller i den nye bydelen Ørestad.

Selve hagen er en intim oase med plantebed, frodig vegetasjon, drivhus, hønsegård, kaniner og bål plass. Det er et pittoresk og koselig sted som står i sterk kontrast til omgivelsene. Hit kan alle komme for å dyrke

hage eller for rekreasjon. De offentlige fasilitetene er tydelig merket, det finnes gjenvinningsstasjoner, og det er lett å finne enkle hageredskaper ved hjelp av skilting som beskriver hvordan man bruker hagen, og hvor man finner ting.

Tidlig i prosessen ble det tatt en strategisk beslutning om å la brukerne av aktivitetssenteret være med på oppstarten og etableringen av hagen, før man inviterte andre lokale institusjoner og naboer til å delta (Konradsen et al., 2013). På denne måten sikret man at utsatte borgere var velkomne i hagen som pionerer. Innbyggerne kan komme og få arbeidsoppgaver i aktivitetssenteret for å vedlikeholde hagen eller mate hønene (Lygum, 2021).

En ansatt som er delvis sosialarbeider og delvis bonde, administrerer prosjekter og støtter innbyggerne. Ifølge ham kan til og med personer med rusproblemer bli med, så lenge de er «kontaktbare» (Lygum, 2021). Hageprosjektet er et brobyggende initiativ mellom utsatte borgere, beboere på Sundholm og nabokommunen. I tillegg til ansatte på aktivitetssenteret kan også beboerne få tilgang til individuelle plantebed, og nærliggende skoler og institusjoner bruker hagen til undervisningsformål.

Mangfoldet av brukere er unikt, og det meste av det sosiale arbeidet går ut på å skape trygghet og aksept for alle. Det er også hit noen av de utsatte beboerne kan komme og søke hvile hvis de har blitt utestengt fra senteret for hjemløse på Sundholm.

Det hender at ting blir stjålet eller brent, og morgenopprydding kan innebære fjerning av kasserte flasker og beholdere (Lygum, 2021). Forvalteren er kontinuerlig i dialog med de mange ulike gruppene for å opprettholde respekten for stedet og holde det åpent i en vedvarende prosess med fremming av omsorg. Alle skal føle seg velkomne, og alle skal føle ansvar. Denne unike balansen mellom rettigheter og plikter gjør Byhaven på Sundholm til en suksesshistorie om den kontinuerlige omsorgen og oppmerksomheten som offentlige landskap krever (figur 5.5 og 5.6).

5.2.4 Havnehaverne

«Opdagelsen» er et åpent område i havneområdet Søndre Havn i Køge, et postindustrielt område som er i ferd med å forvandles til en ny bydel. Utvikleren Køge Kyst har satt i gang en rekke midlertidige byprosjekter på de åpne områdene for å tiltrekke seg innbyggere og utvikle nye bruksområder og praksiser midt i det tidligere industriområdet. I planleggingsstrategiens «fase null» tok man sikte på å dyrke frem «livet før byen» (Køge Kyst, 2011).

Figur 5.5. Byhaven på Sundholm med plantebed og drivhus sett fra den offentlige stien som krysser hagen. Foto: Bettina Lamm

Figur 5.6. Rundt om i Byhaven på Sundholm er det satt opp pedagogiske skilt som beskriver hvor man kan finne og hvordan man kan bruke ulike hagefunksjoner. Her viser et skilt veien til komposten. Foto: Bettina Lamm

Et av disse prosjektene var etableringen av den urbane hagen «Havnehaverne». Prosjektet ble utviklet i samarbeid med Det Grønne Hus (som også ledet prosessen), BOGL landskapsarkitekter og det sosiale prosjektet Køge Bugt Projektcenter. Ideen om et felles hagerom oppsto i 2012 på en lokal kokkeskole som resultat av de positive erfaringene man hadde gjort seg med et mobilt kjøkken som kunne bestilles (Køge Kyst, u.å.). Kjøkkenet var et kunstverk som Jesper Åbille skapte i 2012 til den stedsspesifikke utstillingen «Urban Play» – et annet initiativ som utvikler tidligere industriområder til rekreasjonsformål (Lamm & Brandt, 2012).

Fra starten av ønsket man ikke bare å dyrke grønnsaker, men også å produsere og dele måltider i den urbane hagen. Hagen inneholdt et forseggjort utekjøkken utstyrt med fire arbeidsstasjoner, store griller og tilgang til vann, strøm og toalett. Innbyggerne i Køge kunne reservere kjøkkenområdet til alt fra barnebursdager og uteservering til kokkeskolearrangementer.

Plassen rommer 85 spesiallagde opphøyde plantebed som er utarbeidet av medarbeidere ved Køge Bugt Projektcenter og satt sammen på stedet med hjelp fra beboerne. Medlemmer av lokalbefolkningen kan få sitt eget plantebed hvis de signerer en kontrakt der de forplikter seg til å ta vare på den lille tomten sin. Andre plantebed drives av skoleklasser og institusjoner eller brukes til eksperimentelle prosjekter av Køge Økologiske Fødevarerfællesskab. Sju felleshager deles, og alle kan fritt plukke urter og grønnsaker, noe som er et forsøk på å kompensere for konflikter rundt tilgang og påståtte tyverier (Wagner, 2016).

Den urbane hagen Havnehaverne har vært avhengig av en jevn strøm av ressurser helt fra starten. De bygde strukturene og det grunnleggende vedlikeholdet ble finansiert av Køge Kyst, mens Det Grønne Hus administrerer og støtter fordelingen av plantebed, bidrar med kunnskap og arrangerer hage- og matlagingsverksteder. Plantebedene som stelles av individuelle brukere skaper en følelse av eierskap og kontinuitet, ettersom de krever hyppige besøk fra lokale gartnere.

I dag fungerer Havnehavene fortsatt som en aktivator på det tidligere varehusområdet i utviklingsområdet ved havnen samtidig som den nye byen bygges rundt. Etter hvert vil tomten bli absorbert av nye bystrukturer, men planen er at Havnehaverne skal flytte til et annet sted i bydelen, noe som hittil har vært umulig. I mellomtiden har et nytt byhageprosjekt, Køge Fælles Jord, startet opp i Køge ut fra erfaringene fra Det Grønne Hus og takket være hjelp fra noen av innbyggerne som er engasjert i Havnehaverne (figur 5.7 og 5.8) (Køge Fælles Jord, u.å.).

5.3 De fire urbane hagene: diskusjon

To av hagene, Prags Have og Byhaven 2200, ble skapt gjennom innbyggerdrevne nedenfra-og-opp-initiativer. De to andre, Byhaven på Sundholm og Havnehaverne, hadde offentlige (kommunale) eller private organisasjoner bak seg. Mens de to borgerdrevne byhagene ikke varte ved og bare eksisterte i et begrenset antall år, er de to byhagene med offentlig eller privat organisatorisk støtte og forvaltning fortsatt aktive. To av hagene, Prags Have og Havnehaverne, var fra starten av tenkt som midlertidige – ettersom de var lokalisert på ledige tidligere industritomter i byutviklingsområder. Byhaven 2200 og Byhaven på Sundholm var begge potensielt permanente prosjekter på kommunal grunn. Alle de fire hagene var eller er åpent tilgjengelig for alle, og i teorien kan alle delta. De fire danske casene som presenteres i dette kapittelet, illustrerer mulighetene, men også utfordringene knyttet til å drive urbane hager i det offentlige rom. I Byhaven 2200 dyrket man bokstavelig talt det offentlige rom ved å anlegge en urban hage i en eksisterende offentlig park. Det at den lå på offentlig grunn, krevde at borgerforeningen som forvaltet området, gjorde det offentlig tilgjengelig og arbeidet aktivt og strategisk for at alle skulle kunne delta – en oppgave som ikke var uproblematisk med tanke på mangfoldet av behov, interesser og ressurser i de ulike brukergruppene.

Prags Have, derimot, var åpent for publikum selv om det ble bygd på privat grunn. For Prags Have gjorde man en privat tomt om til et offentlig rom ved å anlegge en urban hage og invitere alle til å delta i prosjektet. Havnehaverne er offentlig tilgjengelig, og utbygger har eksplisitt utformet området for å skape fellesskap og aktivere områder som ennå ikke er utviklet, med en nøye balanse mellom privat dyrking og offentlig tilgang.

Byhaven på Sundholm er åpen og tilgjengelig, men har samtidig utmerket seg med spesielt søkelys på inkludering av sårbare borgere. Kjerneideen har vært å knytte mennesker sammen på tvers av sosiale grenser gjennom en kollektiv hagepraksis i et felles, offentlig rom.

I både Prags Have og Byhaven 2200 fungerte hagen som verktøy for å bygge fellesskap på lokalt nivå, et mål som ble viktigere enn selve hagedriften. Begge prosjektene er eksempler på en gjør-det-selv-urbanisme med nedenfra-og-opp-initiativer som er avhengig av det frivillige arbeidet til lokale ildsjeler som driver og vedlikeholder hagene. Til tross for at de var tilgjengelige for alle, fikk områdene i Prags Have og Byhaven 2200 preg

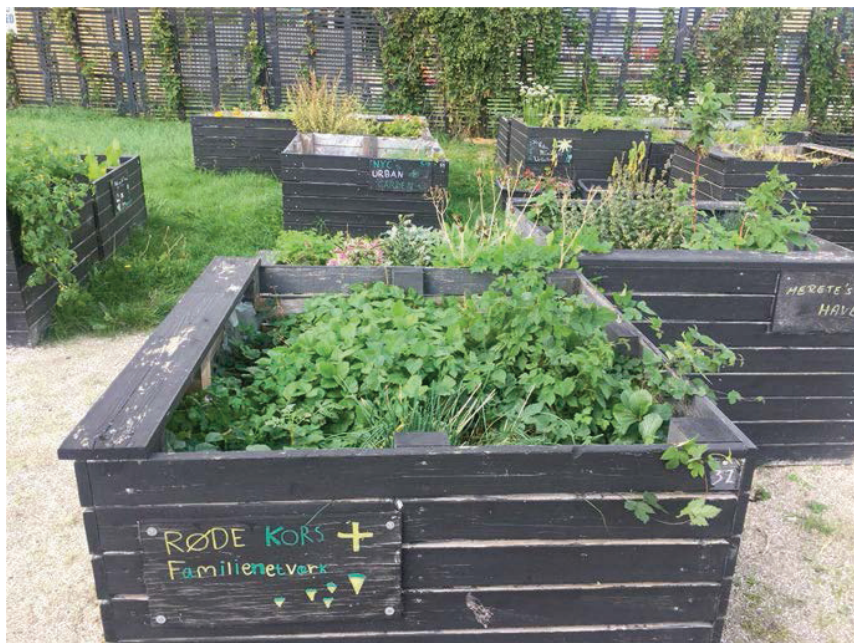

Figur 5.7. Havnehaverne med sorte plantekasser fordelt over den ledige tomten i den industrialiserte Køge havn. Det åpne kjøkkenet og frølageret skimtes i bakgrunnen. Foto: Bettina Lamm

av å være «allmenninger» snarere enn offentlige rom, i den forstand at de tilhørte og ble brukt av et noenlunde stabilt fellesskap av gartnere.

Som ovenfra-og-ned-initiativer fra offentlige eller private organisasjoner kunne man i Havnehaverne og Byhaven på Sundholm stole på at det var tilstrekkelig med ressurser til å legge til rette for hagearbeid og fellesskapsbygging, men selv her oppsto det et «hagefellesskap» der brukerne identifiserte seg med stedet og med hverandre, og som gjorde dette offentlige rommet til en allmenning. Men mens plantebedene i Prags Have og Byhaven 2200 var felles, var Byhaven på Sundholm og Havnehaverne i Køge «eid» og ble tatt vare på av enkeltpersoner eller institusjoner.

Havnehaverne og Byhaven på Sundholm hadde fra starten av betydelig tilgang på ressurser, noe som ikke var tilgjengelig i Prags Have og Byhaven, der alt arbeid, både det sosiale, hagearbeidet og pengeinnsamlingen, ble utført av frivillige. I Prags Have og Byhaven 2200 klarte man kanskje ikke å forbedre byøkologien og naturen på lang sikt, men man bidro til å utvikle nye relasjoner mellom mennesker og andre levende ting i byen. Man stimulerte også til samfunnsbygging, støttet opp gjør-det-selv-initiativer

Figur 5.8. Havnehaverne med plantekasser som ble ivaretatt av brukere. Foto: Bettina Lamm

for byutvikling og oppmuntret til eksperimenter med nye former for offentlig liv i det offentlige rom og nye måter å ta vare på og vedlikeholde det offentlige rommet på. Selv om disse to urbane hagene var midlertidige, støttet og stimulerte de en rekke kapabiliteter, som definert av Nussbaum (2003), i løpet av den tiden de eksisterte (se også kapittel 2). I tillegg til kroppslig helse i form av matproduksjon, ernæring og fysisk aktivitet (C2) omfattet disse egenskapene også kontroll over omgivelsene (C10), utvikling av praktisk rasjonalitet gjennom muligheter for samfunnsengasjement og nedefra-og-opp-initiativer (C6), muligheter for å engasjere seg i taktile og kreative uttrykk (C4) og for å opprettholde tilhørighet, inkludering og en følelse av tilhørighet (C7), dyrking av emosjonell helse (C5) og muligheter for interaksjon med andre arter (C8).

Både Byhaven på Sundholm og Havnehaverne hentet mye av sin inspirasjon fra Prags Have og Byhaven 2200 samt andre aktivistinitierte prosjekter. Selv om det eksplisitte målet i Byhaven på Sundholm var å inkludere utsatte grupper og i Havnehaverne å stimulere til samfunnsutvikling, ble hagearbeid i begge prosjektene brukt som verktøy for å fremme flere menneskelige kapabiliteter (Nussbaum, 2003) på liknende måte som i

Prags Have og Byhaven 2200. Disse omfatter utvikling av fysisk helse (C3), stimulering av sanser og fantasi (C4) og dyrking av relasjoner til andre mennesker (C7) og til andre arter (C8). Utvikling av kapabiliteter gjennom romlig hagearbeid og omsorg for et kollektivt grøntområde er kanskje mer fremtredende i de etablerte urbane hagene enn i de midlertidige, rett og slett på grunn av deres lange levetid og muligheten til å engasjere fagpersoner som kan bidra til å utvikle både hager og mennesker. En toppstyrt ledelse begrenser likevel enkelte kapabiliteter som muligheten til å utøve praktisk fornuft (C6) og kontroll over omgivelsene (C10).

Konklusjonen er at det å skape og dyrke en urban hage – særlig når målet er å skape fellesskap og holde den offentlig tilgjengelig – krever ressurser, kontinuitet og iherdig arbeid. Både de sosiale aspektene og beplantningen krever oppmerksomhet og kontinuerlig pleie. Det er å håpe at offentlige etater i fremtiden vil anerkjenne de omfattende samfunnsfordelene og mulighetene for å utvikle kapabiliteter som urbane hager kan gi, og at de vil øke finansieringen og ressursene til støtte for fellesskapsorienterte urbane hager i det offentlige rom.

Referanser

- Andersen, S. & Toft-Jensen, M. (2012). *Byen bliver til: En urban håndbog*. Forlaget PB43.
- Byhaven 2200. (u.å.). *Om Byhaven: Byhavens grundprincipper*. https://nextmedieproduktion.dk/tvaer/uge2013_37/gruppe_7/
- Dolleris, C. (2014). *Copenhagen «Byhaven 2200» Community Garden* [Video]. Byhaven 2200. <https://youtu.be/iUelW-RogQE>
- Dolleris, C. (u. å.) *What is permaculture*. GeoLiv. <http://www.geoliv.dk/permaculture>
- Jensen, L. V., Pedersen, L. R., Hansen, S. S. & Hauxner, K. (2012). *Dyrk din by: Fælles byhaver og frivillighed i byfornyelsen*, Hausenberg, Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter. <https://byfornyelsesdatabasen.dk/file/335759/dok.pdf>
- Københavns kommune. (2015a). *Fællesskab København: vision for 2025*. Københavns kommune, Teknik- og miljøforvaltningen. https://kk.sites.itera.dk/apps/kk_pub2/index.asp?mode=detalje&id=1448
- Københavns kommune. (2015b). *Sådan laver du en byhave*. Københavns kommune, Teknik- og miljøforvaltningen. http://miljopunkt-amager.dk/wp-content/uploads/2018/12/byhaver2015pdf_1352.pdf
- Køge Fælles Jord. (u.å.). *Køge fælles jord*. <http://xn-kgeflesjord-9cb2w.dk/>
- Køge Økologiske Fødevarerfællesskab. (u.å.). *Havnehaven*. <http://www.koeff.dk/1923-2/>
- Køge Kyst. (2011). *Livet før byen – byen for Livet*. <https://realdania.dk/-/media/realdania-by/dokumenter/koege-kyst/k%C3%B8ge-kysts-forslag-til-udviklingsplan.pdf>
- Køge Kyst. (u.å.). *Opdagelsen*. Hentet oktober/november 2022 fra <https://koegekyst.dk/byen/arkitektur-og-byrum-pa-sondre-havn/opdagelsen/>
- Konradsen, H.-P., Ishøy, B. & Laursen, D. (2013). *Byhaven på Sundholm: Det grønne i det grå* [rapport]. Roskilde universitet.
- Lamm, B. & Brandt, C. B. (2012). Urban play. *Landskab*, 3, 84–87.

- Lygum, V. L. (2021, 21. september). Er du kontaktbar, kan du være med! Rumsans. <https://www.rumsans.dk/artikler/byhaven-pa-sundholm>
- Nussbaum, M. C. (2003). Capabilities as fundamental entitlements: Sen and social justice. *Feminist Economics*, 9(2–3), 33–59. <https://doi.org/10.1080/1354570022000077926>
- Poveda, C. V. (2015). *Byhavens 10 bud*. Facebook. <https://www.facebook.com/legacy/notes/1136541326373228/>
- Prags Have. (2011). *Prags Have*. Facebook. <https://www.facebook.com/PragsHave/>
- Skytt-Larsen, C. B., Busck, A. G., Lamm, B. & Wagner, A. M. (2022). Temporary urban projects: Proposing a multi-positional framework for critical discussion. *Frontiers in Sustainable Cities*, 4, 722665. <https://doi.org/10.3389/frsc.2022.722665>
- Tantrumpana. (2019, 13. januar). *Death of an urban garden*. Write less. <https://write.less.dk/index.php/2019/01/13/death-of-an-urban-garden/?fbclid=IwAR1v7Q7yACPVDAUd75uPmU2kyXHuzHw4Vv3YwsMXdPq9OEID-DehwcaCp4g>
- Urban Gardening. (2018, 7. juli). *Byhaven 2200 (Lukket)*. <http://urbangardening.dk/byhaven-2200/>
- Wagner, A. M. (2016). *Permitted exceptions: Authorised temporary urban spaces between vision and everyday* [Doktorgradsavhandling]. Københavns universitet. https://soeg.kb.dk/permalink/45KBDK_KGL/fbp0ps/alma99122096819505763

KAPITTEL 6

Urbant landbruk i det offentlige rom: erfaringer fra Oslo

Katinka Horgen Evensen Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Vebjørn Egner Stafseng Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Abstract: In this chapter we present case studies from Oslo (2018–2020), in which we explore ways of integrating urban agriculture in urban public spaces. We collected project initiators' and managers' experiences through interviews from eight urban agriculture projects representing a range of typologies, scales, and organizational models, from the city farm to small experimental cultivation projects. The objective is to uncover motivations, organizational issues of urban agriculture in public space, potential well-being impacts for city dwellers, and publicness aspects for a broader community. We find that the urban agriculture projects are motivated by the goal of creating social meeting places and learning arenas for cultivation and ecological knowledge. Urban agriculture is also used as a tool in local urban space development, activating and ensuring the safety of unused spaces by incorporating urban agriculture into public spaces. Additionally, these projects introduce innovative ways to integrate cultivation into green space management. We discuss supporting and challenging factors to succeed with practicing urban agriculture in public space. To ensure accessibility for large and diverse segments of urban populations, we found that perceived publicness of spaces could be increased through deliberate design.

Keywords: social meeting place, empowerment, publicness

6.1 Introduksjon

Hvordan praktiserer vi urbant landbruk? I dette kapittelet presenterer vi casestudier av prosjekter i Oslo, der urbant landbruk er blitt integrert i byens offentlige rom. Vi har samlet erfaringer fra åtte prosjekter for urbant landbruk med ulik typologi, skala og organisasjonsmodell, fra bybondegården til små eksperimentelle dyrkingsprosjekter. Prosjektene representerer fire ulike måter å organisere urbant landbruk på i det offentlige rom, der målet er at de skal være tilgjengelig for store og varierte deler av bybefolkningen. I denne studien retter vi søkelyset mot aspekter ved urbant landbruk i det offentlige rom som kan være relevante i utviklingen av sosialt bærekraftige, kompakte nabolag. Vi har tatt utgangspunkt i Woodcraft og kollegaers forståelse av sosial bærekraft, som handler om «[...] infrastruktur for å støtte sosialt og kulturelt liv, sosiale fasiliteter, systemer for innbyggerengasjement og rom for mennesker og steder til å utvikle seg» (Woodcraft et al., 2011, s. 16, vår oversettelse). Det overordnede målet med denne studien var å utforske løsninger knyttet til organiseringen av urbant landbruk i det offentlige rom. Vi ville undersøke hvilket potensial prosjekter for urbant landbruk har til å bidra til økt grad av offentlighet og opplevd tilgjengelighet av offentlige rom, og betydningen for trivsel og velvære for bybefolkningen.

Forskning på urbant landbruk og betydning for helse og trivsel for dem som deltar, har hovedsakelig hatt en kvalitativ tilnærming (for en litteraturgjennomgang, se Audate et al., 2019). Forskere har rapportert om fordeler ved å delta i aktiviteter innen urbant landbruk som kan knyttes til livskvalitet i byen, for eksempel estetiske og sosiale opplevelser (Hale et al., 2011) og sosialt samhold (Veen et al., 2016). Urbant landbruk har også blitt koblet til læring, forståelse for økologi (Rogge et al., 2020) og tilgang til sunn mat (Litt et al., 2015). I en gjennomgang av kvantitativ dokumentasjon av helseeffekter av urbant landbruk fant Tharrey og Darmon (2022) blandede resultater når det gjaldt forbedret fysisk helse og aktivitet, men positive sammenhenger mellom urbant landbruk og forbedret mental og sosial helse.

Ut fra tidligere forskning virker det egnet å anvende en eudaimonisk forståelse av trivsel og velvære når vi studerer fordelene ved urbant landbruk (se kapittel 2). Mange av fordelene som er rapportert, er knyttet til sosial interaksjon, læring og selvrealisering, som igjen er relatert til ideen om «menneskelig blomstring» (*human flourishing*). I vår studie brukte vi

derfor Nussbaums (2011) kapabilitetstilnærming for å forstå hva et godt liv i byen kan innebære. Nussbaum trekker veksler på eudaimoniske tradisjoner for å forstå velvære (*well-being*) og muligheten til å leve et verdig liv. Hun skisserer et sett av muligheter, eller det hun kaller kapabiliteter, som kan gjøre det mulig for mennesker å leve et godt liv. Disse kapabilitetene omfatter blant annet opplevelsen av trygghet og kroppslig integritet, retten til politisk medbestemmelse og kontroll over egne omgivelser. De omfatter også følelsen av tilhørighet, det å kunne uttrykke seg kreativt, det å kunne bruke sansene sine og det å ha kontakt med naturen. Ved å benytte denne tilnærmingen, som anerkjenner betydningen av mange aspekter ved hverdagslivet inkludert sosiale og fysiske omgivelser for trivsel og velvære, kan vi utforske potensialet som ligger i urban dyrkingsaktivitet som en form for bruk av det offentlige rom.

For å avdekke potensialet ved urbant landbruk når det gjelder å skape inkluderende, offentlige møteplasser, analyserte vi casene med tanke på hva slags aktivitet og muligheter for sosial interaksjon de tilbyr i det fysiske offentlige rom (Tornaghi & Knierbein, 2015). Vi anvendte Murphy et al. (2023; se også kapittel 4) sin konseptualisering av hvordan urbant landbruk kan bidra til å øke grad av offentlighet (*publicness*) i byrom ved; å utvide tilgangen til og animeringen av byrommet, bidra med sosiale tjenester, dyrking, servering og utdeling av mat samt bygge nettverk for å spre kunnskap om dyrking. Ved hjelp av denne konseptualiseringen kunne vi identifisere hvordan urbant landbruk kan bidra til å skape gode offentlige rom i hvert enkelt prosjekt vi studerte.

6.1.1 Kontekst og målsetting

I løpet av det siste tiåret har det vært en fremvekst av prosjekter for urbant landbruk i Oslo. Basert på kunnskap om de potensielle fordelene ved urbant landbruk har kommunen utviklet en strategi for urbant landbruk (Oslo kommune, 2019). Strategien har fem mål som er rettet mot det urbane landbrukets potensielle bidrag til å gjøre byen grønnere, til lokal matproduksjon, til å skape møteplasser og læringsarenaer og til å bidra til at Oslo blir en «samarbeidende kunnskapsby» (se kapittel 11 og 12). Kommunen opererer med ti ulike typer prosjekter for urbant landbruk, fra offentlig tilgjengelige «spise-lige parker» til terapeutiske hager for institusjoner (Oslo kommune, u.å.).

Prosjektet «Cultivating Public Space» (CPS) er orientert mot hvordan urbant landbruk kan integreres systematisk i byens offentlige rom, slik at

det blir tilgjengelig for store og varierte deler av byens befolkning (se kapittel 1). I dette kapitlet har vi gjennom intervjuer og observasjoner utforsket ulike former for urbant landbruk i det offentlige rom i Oslo. Målet med denne casestudien var 1) å utforske organisatoriske løsninger for urbant landbruk i det offentlige rom ved å identifisere typologier for offentlig urbant landbruk i Oslo og kartlegge motiver, støttende krefter, utfordringer og visjoner for å praktisere urbant landbruk, og 2) å identifisere det urbane landbrukets potensial for å skape inkluderende møteplasser i nærmiljøet ved å undersøke hvorvidt urbant landbruk bidrar til å gjøre stedene til gode offentlige byrom.

6.2 Metode

6.2.1 Metodisk tilnærming

Vi analyserte og samlet inn erfaringer fra åtte prosjekter for urbant landbruk i Oslo. Gjennom intervjuer med initiativtakere og prosjektledere kartla vi erfaringer med urbant landbruk i det offentlige rom, både i praktisk forstand og når det gjelder mening eller nytte for brukerne eller nærmiljøet. Vi studerte prosjektene over tid gjennom feltobservasjon, intervju og oppfølgingsintervjuer med initiativtakere og prosjektledere. Denne tilnærmingen gjorde det mulig for oss å få en dypere forståelse av casene som ga innsikt i hvordan urbant landbruk systematisk kan integreres i byens offentlige rom og sikre tilgjengelighet for en bredere befolkning.

6.2.2 Valg og analyse av case

Utvelgelsen av caser ble gjort i samarbeid med sentrale offentlige, private og frivillige organisasjoner, som ble samlet i to workshoper organisert av partnerne i CPS-prosjektet. Gjennom samtaler med prosjektledere for urbant landbruk fikk vi en oversikt over de ulike initiativene for urbant landbruk i det offentlige rom i Oslo som var aktive per juni 2018. Til sammen vurderte vi 20 caser som vi kategoriserte ved hjelp av Lohrbergs (2019) typologier for urbant landbruk og rammeverket for primær-, sekundær- og tertiærbrukere beskrevet i Eason (1988) (se vedlegg 1).

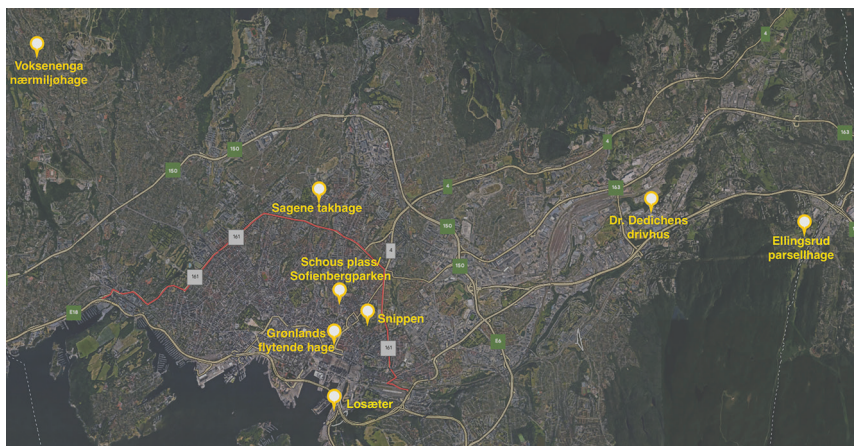
Basert på feltobservasjoner og kartlegging valgte vi ut caser som 1) lå i tilgjengelige offentlige rom, 2) lå i fortetningsområder og 3) tilbød dyrking eller matproduksjon i fellesskap. Utvalget representerte også en variasjon i typologier, skalaer og organisasjonsmodeller for offentlig urbant landbruk. Casene (tabell 6.1, figur 6.1) gir ikke en uttømmende oversikt over alle

måter urbant landbruk praktiseres på i det offentlige rom. De beskriver snarere typologier og organisasjonsmodeller som er synlige i norsk sammenheng. I vår studie fant vi det derfor hensiktsmessig å differensiere den brede kategorien felles matproduksjon i urbane hager som Lohrberg (2019) opererer med, i fire typologier eller modeller: «bybondegården», «urbant landbruk i sentrumsnære offentlige parker», «nærmiljøhagen» og «innovative dyrkingsinitiativer i offentlig rom».

Alle prosjektene ble igangsatt mellom 2011 og 2018 og mottok finansiering fra enten en stiftelse eller kommunens tilskuddsordning for urbant landbruk. Noen prosjekter fikk også finansiering gjennom midler til støtte for offentlig kunst i byfornyelsesområder.

Tabell 6.1. Utvalgte eksempler på prosjekter for urbant landbruk i Oslo 2018–2019

Typologi/ modell	Bybondegård	Urbant landbruk i sentrumsnære offentlige parker	Nærmiljøhage	Innovative dyrkingsinitiativer i offentlig rom
Bystruktur	utvikling av park i transformasjonsområde i sentralt urbant område	eksisterende parker i sentralt urbant område	grøntområde i forstadsområde	*offentlig tilgjengelig takhage i sentralt urbant boligområde ** flytende pedagogisk hage på Akerselva / i Oslofjorden
Case/ prosjekt	Losæter	Schous plass / Sofienbergparken / Snippen	Voksenenga nærmiljøhage Ellingsrud parsellhagelag Dr. Dedichens drivhus	*Sagene takhage **Grønlands flytende hage (2018) / Oslo fjordhage (2019)

Figur 6.1. Plassering av de åtte casene i Oslo

Vi utviklet casebeskrivelsene og analysene våre ved hjelp av konseptualiseringen av grad av offentlighet relevant for urbant landbruk i det offentlige rom utviklet av Murphy et al. (2023; se kapittel 4). Feltobservasjon og intervjuene våre ga en detaljert beskrivelse av casene med hensyn til beliggenhet og forbindelser, utforming og fasiliteter, drift og aktiviteter. Denne tilnærmingen gjorde det mulig for oss å vurdere hvordan urbant landbruk kunne bidra til å øke grad av offentlighet i hvert enkelt tilfelle ved å utvide tilgangen til og aktiviteten i det offentlige rom, bidra til kommunale tjenester, dyrke og servere mat og skape nettverk for å spre kunnskap om dyrking.

6.2.3 Initiativtakere og prosjektlederens erfaringer

Fra mars 2018 til februar 2020 gjennomførte vi 17 semistrukturerte intervjuer med initiativtakere og prosjektledere. Det første året var intervjuene orientert mot bakgrunn og motivasjon for initiativet, organisatoriske forhold, samarbeid med andre aktører, program for aktiviteter og forventninger til den kommende sesongen. Det andre året var søkelyset på evaluering og oppfølging samt refleksjon over prosjektets resultater og utfordringer. Noen prosjekter hadde flere ledere eller koordinatorene, og deres perspektiver kunne bidra til en dypere forståelse av prosjektet. I noen prosjekter tok nye ledere over det andre året, og ett prosjekt ble avsluttet etter det første året.

Vi transkriberte intervjuene med prosjektlederne og gjennomførte en tematisk innholdsanalyse av materialet (Braun & Clarke, 2006). Dette hjalp oss med å identifisere 1) motiver for å sette i gang prosjektene, 2) støttende krefter, 3) utfordringer ved å praktisere urbant landbruk i det offentlige rom og 4) visjoner eller potensial for videre utvikling. Vi bestemte hva som kjennetegnet hver enkelt case innenfor disse fire temaene som var spesielt relevant for å forstå urbant landbruk i det offentlige rom. Intervjuene med prosjektlederne var en kilde til verdifull informasjon for å beskrive casene, i tillegg til prosjektenes nettsider. Se vedlegg 2 for forskningsetikk.

6.3 Erfaringer fra Oslo

I det følgende beskriver vi kort hver case og presenterer våre funn knyttet til motiver, støttende krefter, utfordringer og visjoner for å praktisere

urbant landbruk i det offentlige rom basert på initiativtakeres eller lederes erfaringer. For å kunne gjøre sammenlikninger på tvers av typologiene av prosjekter for urbant landbruk presenterer vi deretter en overordnet vurdering av hver case sitt bidrag til grad av offentlighet (Murphy et al., 2023). I diskusjons- og konklusjonsdelen tar vi for oss aspekter som er relevante for å praktisere urbant landbruk i offentlige rom.

6.3.1 Bybondegården

Losæter er en park i Bjørvika, et område i Oslo sentrum, og representerer her typologien «bybondegård» for urbant landbruk. Tabell 6.2 gir en beskrivelse av casen. Figur 6.2 og 6.3 viser stedet og omgivelsene.

Initiering og drift av urbant landbruk i det offentlige rom

I de følgende avsnittene presenterer vi funnene våre fra intervjuene med initiativtakeren og de to bybøndene fra Losæter.

Motiver

Initiativtakeren til Losæter beskrev at hovedmålet med prosjektet var at det skulle bli en *utendørs kulturinstitusjon* i byen. Dette kan spores tilbake til dets opprinnelse som kunst i det offentlige rom, som en del av fornyelsen av Oslos havnefront. Målet var å skape en «kulturinstitusjon uten vegger» med søkelys på immateriell kulturarv. Et sentralt element i kunstprosjektet var betydningen av taus kunnskap og ferdigheter innen håndverk, som baking av tradisjonelle brød og håndtering av vedfyrte ovner. Losæter var tenkt som et sted der disse ferdighetene kunne praktiseres, bevares og videreføres. Derfor er *kunnskapsformidling med vekt på kulturarv* et annet sentralt mål for prosjektet. Aktivitetene rundt dyrking, tilberedning og konservering av frukt og grønnsaker og brødbaking fungerer som et middel til å skape en arena for kunst og kreativitet. Dette var også knyttet til et tredje mål: *deltakelse og utvikling av handlingskompetanse (empowerment)*. På Losæter ønsket man å gi de besøkende meningsfulle opplevelser ved at de kunne få være aktive bidragsytere til de ulike aktivitetene på stedet. Ifølge initiativtakeren var et viktig motiv for prosjektet å styrke innbyggerne ved å vise dem hvordan de «[...] kan handle og påvirke omgivelsene sine, og byen sin og livet sitt», og vedkommende knyttet dette motivet direkte til folkehelse.

Tabell 6.2. Casebeskrivelse av Losæter som representant for typologien «bybondegård»

<p>Losæter (etablert i 2011 som gratis parsellhage «Herligheten»)</p>
<p>Beliggenhet og forbindelser Offentlig park i et høyt profilert utviklingsområde ved havnefronten, omgitt av kulturinstitusjoner, boligkvarterer og hovedkontorer. Transformasjonsområde omgitt av byggeplasser (2018–2020). Ligger ved motorvei med mye trafikk og støy (65–70 dB) (Miljødirektoratet, 2022). Dårlige forbindelser til kollektivtransport. Godt forbundet med sykkel- og gangstier.</p>
<p>Utforming og fasiliteter Cirka 7000 m² (totalt areal). Dyrking på åker og i kupert terreng. Spesialbygget offentlig bakehus med vedfyrte ovner og kjøkken samt innendørs oppholdsrom. Sittegrupper utendørs. Av og til sau eller høns i sesongen.</p>
<p>Drift En heltidsansatt bybonde var ansatt for å drifte området og legge til rette for arrangementer med hjelp fra en heltidsansatt sesongarbeider. I 2019 overtok Bymiljøtaten i Oslo kommune ansvaret for området fra Norges bondelag.</p>
<p>Aktiviteter Ukentlig åpen arbeidsdag og middag. Deltakerne får opplæring i arbeidet som må gjøres (lusing, høsting, kompostering, planting, osv.), og det tilberedes et måltid, hovedsakelig med råvarer fra hagen og brød bakt på stedet. Kurs i ulike dyrkings- eller matrelaterte teknikker og håndverk samt kunst- og kulturarrangementer. Organiserte aktiviteter for grupper fra demensomsorgen, arbeidstrening for ungdom og praksisplasser for gartner- og hagebrukelever.</p>

Figur 6.2. De sosiale fasilitetene og grønnsakssengene på Losæter.

Foto: Brooke Porter

Figur 6.3. Bakehuset på Losæter. Foto: Brooke Porter

Støttende krefter

I dette prosjektet var det noen ledende organiseringsprinsipper som ble fremhevet som støttende krefter. Prosjektets suksess ble tilskrevet den overordnede ideen om en *organisk utvikling* av stedet. Som den første bybonden beskrev det, var det: «[...] en styrke her at vi ikke har noe veldig tydelig sånn strategiplan. For nettopp når vi har det, så kan ting vokse frem litt sånn organisk på bakgrunn av de menneskene som kommer hit og vil ett eller annet og kan noe.»

Estetisk sett tilstrebet man i prosjektet å holde det «uferdig» med en røffere overflate enn andre steder. Dette estetiske valget er gjort bevisst for å skape en følelse av inkludering ved å få folk til å føle at de kan være med og bidra uten omfattende kunnskaper eller ferdigheter. Et annet ledende prinsipp var å gi *rom for eksperimentering* ved å teste ut prototyper som den første parsellhagen («Herligheten») og et bakehus. Initiativtakeren påpekte at prosessen med å skape Losæter var unik fordi den ga rom for et langsiktig perspektiv for å teste responsen i befolkningen. Disse prinsippene så ut til å påvirke kreativiteten og aktivitetene på Losæter. Den andre bybonden konkluderte med at mindre kontroll eller regler gjør folk mer kreative, og han observerte at folk har en tendens til å glemme seg selv når de jobber i en gruppe og mot et felles mål. Selv om Losæter var åpent

for eksperimentering og brukerinnflytelse, ble dyrkingsaktiviteten fortsatt drevet av bybonden, noe som sikret høy grad av *profesjonalitet*, og som også så ut til å prege stedet og dets suksess.

Utfordringer

Initiativtakeren og bybøndene nevnte selv få utfordringer med prosjektet. Losæter er en offentlig park i havneområdet i Oslo sentrum, men det kan settes spørsmålstegn ved om stedet *oppleves som offentlig*. Det kan være utfordrende å kombinere et profesjonalisert møtested for spesialisert baking og dyrking med det å være en inviterende offentlig park. På Losæter blir det tilbudt aktiviteter for et bredt spekter av brukere (f.eks. skoleelever, ungdom i arbeidstrening, personer med demens og lokale minoritetskvinner). Likevel kan det finnes både *sosiale og fysiske barrierer* for å komme som besøkende inn i parken og delta i aktivitetene. Begge bybøndene insisterte på at brukerne er mangfoldige og internasjonalt representert. Den ene innrømte at det har blitt et sted for engasjerte unge voksne som nå endelig har funnet sin plass for dyrking i byen: «Jeg tror det også har noe med estetikken her ute å gjøre [...] Jeg tror det tiltaler kanskje den målgruppa [...] ikke de som blir stressa av at det ikke er så jævla fint, og at vi ikke har skiltene i orden og alt det der.»

Den andre bybonden pekte på estetikk som en potensiell sosial barriere som kan være til stede på Losæter, nemlig at noen assosierer graffiti og pallekarmen med alternative sosiale grupper. Eksempler på fysiske hindringer var at det ikke fantes noen skilter som viste vei til stedet, og at hovedporten var skjult og lå ved en sterkt trafikkert vei. En av bybøndene beskrev dette som en nøkkel til å beskytte stedet mot folkemengden fra de nærliggende populære havneområdene og til å bevare stedets atmosfære og kontrastfylte estetikk.

Visjoner

På Losæter gjorde den organiske utviklingsstrategien som er beskrevet ovenfor, at ledelsen ikke hadde en klar visjon for stedet, men lot det utvikle seg så fritt som mulig. Den første bybonden ønsket imidlertid å utvikle stedet som et knutepunkt for bønder som var interessert i regenerativt landbruk¹

1 En alternativ landbrukspraksis med søkelys på å regenerere (bygge opp) landbruksjord samtidig som man produserer mat.

som en samlende faktor for jordbruksbevegelser, og bybonden så for seg at det skulle være et sted der dyrkere fra både konvensjonelle og økologiske bevegelser kunne møtes og gå i dialog. Bybøndene uttrykte også et ønske om å inngå partnerskap med lokale og nasjonale kunst- og kulturinstitusjoner, som Munchmuseet og Oslos hovedbibliotek Deichman.

6.3.2 Urbant landbruk i sentrumsnære offentlige parker

Typologien urbant landbruk i sentrumsnære offentlige parker er eksemplifisert med casene Schous plass og Sofienbergparken, som er beskrevet i tabell 6.3, og Snippen i tabell 6.4. Figur 6.4, 6.5 og 6.6 viser hvordan dyrkingsområdene er plassert i de to parkene.

Tabell 6.3. Casebeskrivelse av Schous plass og Sofienbergparken, som representerer typologien «urbant landbruk i sentrumsnære parker»

Schous plass (etablert 2017) og Sofienbergparken (etablert 2019), bydel Grünerløkka

Beliggenhet og forbindelser

Offentlig plass (Schous plass) og park (Sofienbergparken) i en tett befolket, sentral bydel. God forbindelse til kollektivtransport og gang- og sykkelveier.

Utforming og fasiliteter

Schous plass: offentlig plass foran biblioteket med en kombinasjon av brostein og gressplen. Spiselige vekster i eksisterende blomsterbed på den ene siden av plassen, med informasjonsskilt.

Sofienbergparken: Stor offentlig park hvorav ca. 1500 m² var en nyetablert hageparsell med drivhus og skur. Omgitt av lave gjerder (planlagt fjernet).

Drift

Schous plass-prosjektet startet som et samarbeid mellom bydelen, biblioteket og sosiale entreprenører som jobber med mat, utforming og kommunikasjon. Siden den gang har bydelens grøntanleggforvaltning integrert urbant landbruk i utvalgte parker. Lokale ungdommer deltok i vedlikeholdet av grøntområdene som del av et jobbtreningsprogram. Det lokale biblioteket ble involvert gjennom en spesiell oppmerksomhet på dyrking, matsystemer og økologi i bibliotekets formidlingsarbeid.

Aktiviteter

På Schous plass var det felles middagsarrangementer og en utekafé om sommeren i regi av biblioteket og i samarbeid med lokale ungdommer i arbeidstrening, lokale restauranter og andre matrelaterte organisasjoner. Man ønsket også å rette oppmerksomheten mot sirkularitet og mot å lage og bruke kompost av matavfall fra lokale restauranter.

I Sofienbergparken ble det arrangert dyrkingsaktiviteter for lokale barnehager og skoler (såing, planting, innhøsting, osv.) i regi av bydelen.

Tabell 6.4. Casebeskrivelse av Snippen, som representerer typologien «urbant landbruk i sentrale byparker»

Snippen (én sesong i 2018), bydel Gamle Oslo – Tøyen	
Beliggenhet og forbindelser	Offentlig park ved siden av Oslos botaniske hage i en tett befolket, sentral bydel. God forbindelse til kollektivtransport og gang- og sykkelveier.
Utforming og fasiliteter	Dyrking i enkeltstående ovale bed spesialdesignet for parken, som har en temalekeplass med organiske former. Ingen informasjonsskilter. Bymiljøetaten i Oslo kommune har avsatt et område av parken til dyrkingsaktiviteter for beboerne i nrområdet.
Drift	En koordinator fra bydel Gamle Oslo, Tøyen organiserte frivillige i dyrkingsgrupper bestående av lokale kvinner og foreldregrupper, barnehager og en gruppe utenlandske statsborgere.
Aktiviteter	Planlegging, såing, planting, vedlikehold og høsting. Dyrkingsopplæring for gruppene. Man hadde planer om en innhøstingsfest, men mesteparten av produktene gikk av ulike årsaker tapt i løpet av sesongen.

Initiering og drift av urbant landbruk i det offentlige rom

I det følgende presenterer vi funnene våre om å drive urbant landbruk i det offentlige rom basert på intervjuer med parkdriftkoordinator og prosjekt-koordinator i bydel Grünerløkka, leder for bydel Grünerløkka bibliotek og prosjektkoordinator for Snippen i bydel Gamle Oslo.

Figur 6.4. Schous plass med dyrking av spiselige vekster i tidligere blomsterbed rundt biblioteket. Foto: Troels Rosenkrantz Fuglsang

Figur 6.5. Utforming av Sofienbergparkens dyrkede områder. Foto: Vebjørn Stafseng

Figur 6.6. Snippen sett fra gaten. Foto: Beata Sirowy

Motiver

En hovedmotivasjon for å innføre urbant landbruk i grøntforvaltningen i bydel Grünerløkka var å *aktivere* parkene og dermed øke sikkerheten og den opplevde tryggheten i dem. De parkene og torgene som ble valgt ut for urbant landbruk, fikk gjennom dyrkingsprosjektene nye organiserte aktiviteter og tilstedeværelse av ansatte, frivillige og ungdom i sommerhalvåret. I bydel Gamle Oslo, Tøyen ønsket man i Snippen-prosjektet at

det urbane landbruket skulle oppmuntre det flerkulturelle samfunnet til å bruke det offentlige rommet mer aktivt og på nye måter. *Deltakelse og utvikling av handlingskompetanse* hos befolkningen var viktige motivasjoner. Snippen-prosjektets koordinator uttrykte det slik: «I stedet for at en kommunal tjeneste prøver å løse problemene til folk – det er folk selv, du støtter dem, du «empower» dem for å gjøre mulig hva de ønsker. Og de ønsker grønne møteplasser.»

Ved å engasjere lokale ungdommer i forvaltningen av grøntområdene ønsket man i bydel Grünerløkka også å gi dem viktig *arbeidstrening* som del av et lokalt tiltak mot barnefattigdom og å styrke deres følelse av tilhørighet. Til slutt ble det etablert et samarbeid mellom grøntanleggforvaltningen og det lokale biblioteket for å *spre kunnskap om dyrking*, matsystemer og økologi. Lederen for det lokale biblioteket, som hadde vært involvert i de fleste av aktivitetene i Schous-prosjektet, så kunnskapsformidling som en viktig motivasjon. Han uttrykte også ønske om å forandre uterommet gjennom en programmering av aktiviteter fra vår til høst og å legge til rette for møter på tvers av generasjoner og minoriteter for å skape en følelse av tilhørighet til nærmiljøet.

Støttende krefter

Suksessen med etableringen av prosjektene i bydel Grünerløkka ble tilskrevet samarbeidet på tvers av sektorer og *samarbeidet mellom offentlige og private aktører* som ble opprettet i prosessen. Begge prosjektene involverte en blanding av aktører fra ulike sektorer i kommunen, private bedrifter og frivillige. Lederen for det lokale biblioteket understrekte behovet for nøye utvelgelse av samarbeidspartnere og avhengigheten av ildsjeler for å nå målene sine. Involveringen av ungdom og frivillige i driften av parker og offentlige rom understrekte betydningen av teknisk ekspertise, som var avgjørende for prosjektenes suksess. Dette eksemplifiseres av det brede spekteret av *kompetanse* som krevdes av de ulike aktørene, for eksempel innen design av uterom, hagebruk, sosialt arbeid og pedagogikk, som var involvert i prosjektene. Ifølge prosjektkoordinatoren i bydel Grünerløkka har man involvert arbeidstrening for ungdom, «men siste finish var det fagpersoner som sto for. Og det tror jeg har ganske mye å si i sånne offentlig rom, at det var forseggjort». Ifølge prosjektkoordinatoren bidro fagfolkene i bydel Grünerløkka med spesialkompetanse i prosjektet, og bibliotekets ledelse ga den nødvendige daglige støtten til drift.

Til slutt ser det ut til at viljen til å teste ut *innovativ praksis* var en nøkkelstrategi. Med innovativ praksis mener vi nye måter å tenke partnerskap og samarbeid på, aktivisering av offentlige rom og vedlikehold av grøntområder. I bydel Grünerløkka brukte man eksisterende midler til vedlikehold av grøntområder til å dyrke spiselige planter i stedet for prydplanter. På Snippen ga man de frivillige et sted der de kunne dyrke grønnsaker og være sosiale samtidig som en del av parken ble holdt frodig, offentlig tilgjengelig og velholdt. Felles for alle disse eksemplene var at det var en multifunksjonell dimensjon i bruken av offentlige rom.

Utfordringer

Prosjektene på Schous plass og i Sofienbergparken ble beskrevet som vellykket på flere måter. Arrangementene var godt besøkt og verdsatt, men det var ønske om at de engasjerte flere beboere i hverdagsaktivitetene. Prosjektlederne beskrev noen tilfeller av *manglende forståelse for urbant landbruk*. Prosjektlederen i bydel Grünerløkka var bekymret for at folk oppfattet urbant landbruk som «en gimmick», og for at folkehelsegevinstene ved dyrkingsaktivitetene ikke fikk den oppmerksomheten de fortjente. I prosjektene støtte man på flere *designrelaterte utfordringer*, og i Snippen-prosjektet møtte man både praktiske og kommunikasjonsmessige hindringer. Prosjektlederen opplevde reaksjoner fra publikum underveis i arbeidet i parken på grunn av manglende skilting som identifiserte prosjektet. Et par ganger var reaksjonene: «Dere gjør noe ulovlig.» «Hva gjør dere?» «Dette er ikke deres, dette kan dere ikke gjøre.» De praktiske utfordringene var mangelen på et redskapsskur og tilgang til vann på stedet, noe som gjorde at man måtte bære med seg redskaper og vannslanger. Dessuten viste det seg at plantekassene som kommunen hadde stilt til rådighet (se figur 6.7), ikke var utformet slik at de egnet seg for dyrking av grønnsaker, ei heller for barnehagebarn da de hadde en 40 cm dyp ramme. For begge prosjektene var det problemer knyttet til det midlertidige mandatet for å bruke plassen til urbant landbruk. Schous plass var planlagt omgjort til et asfaltert torg, men initiativtakerne fortsatte å utvikle det i tråd med dyrkingsprosjektet, og lederen for det lokale biblioteket involvert i prosjektet hevdet at de hadde omgjort plassen for mindre kostnader enn de offisielle planene. Integrering av dyrkingsaktivitet i Snippen park forble et pilotprosjekt som varte i bare én sesong.

Visjoner

Prosjektlederne så potensial i å integrere multifunksjonell dyrking i offentlige grøntområder. Grünerløkkas prosjektordinator hadde ideer til smartere og enda mer nyttige måter for å styre dyrkingsaktiviteten på bydelsnivå, som å omdanne deler av parkene til spiselige hager som også kan fungere som skolehager. Man ønsket også å implementere og utvide systemer for sirkularitet i praksis, for eksempel ved å bruke overskudd fra lokale restauranter til kompost. Ved det lokale biblioteket ønsket man å øke det dyrkede arealet i det omkringliggende offentlige rommet, og lederen uttrykte en visjon: «Min plan er jo faktisk å eskalere, for jeg ser i hvert fall hele planen på den sida der – der vil jeg gjerne ha et jorde.»

6.3.3 Nærmiljøhage

Typologien nærmiljøhage er eksemplifisert ved casene Voksenenga nærmiljøhage (beskrevet i tabell 6.5), Ellingsrud parsellhage (tabell 6.6) og Dr. Dedichens drivhus (tabell 6.7). Figur 6.7, 6.8 og 6.9 viser dyrkingsområdene i de offentlige grøntområdene.

Initiering og drift av urbant landbruk i det offentlige rom

I det følgende presenterer vi funnene våre om å praktisere urbant landbruk i det offentlige rom basert på intervjuer med to prosjektledere og et styremedlem fra en av de utvalgte nærmiljøhagene.

Motiver

Et viktig mål for alle tre prosjektene var at de skulle bli en *sosial møteplass* for beboerne i området. Lederen i Voksenenga nærmiljøhage pekte på en knapphet på sosiale møteplasser i nabolaget ut over alle idrettsarenaene. Hun presiserte at møteplassfunksjonen var viktig: «[...] den trumfer nok egentlig selve dyrkingen. Dyrkingen er for oss et verktøy for å oppnå mer sosiale mål.» Prosjektlederen i Ellingsrud parsellhage nevnte også bruken av urbant landbruk for å dyrke frem en kultur for å skape mer åpne og inviterende felles uteområder. Nærmiljøhagene ble beskrevet som *arenaer for utendørsaktiviteter utenfor hjemmet*. Et mål var å skape et hyggelig og attraktivt uterom for alle, også for dem som ikke var interessert i dyrking, for å trekke folk ut av leilighetene sine. Dyrkingsaktiviteten i familieklubben i Voksenenga nærmiljøhage var til tider sekundær i forhold til å tilby

en arena utenfor hjemmet, hvor særlig minoritetskvinner satte pris på å komme og møte andre. I Ellingsrud parsellhage ble motivet om å *aktivere stedet* og grøntområdet spesielt gjennom urbant landbruk vurdert som viktig, med sikte på å forbedre tryggheten i nabolaget. I Dr. Dedichens drivhus så man også aktiveringen av stedet som en mulighet til å bevare historiske bygninger. Til slutt var også et mål med alle de tre prosjektene at stedene skulle kunne ta imot grupper av barn og fungere som supplerende *pedagogisk arenaer* for lokale skoler og barnehager.

Tabell 6.5. Beskrivelse av casen Voksenenga nærmiljøhage, som representerer typologien «nærmiljøhage» innenfor urbant landbruk

Voksenenga nærmiljøhage (etablert 2017)

Beliggenhet og forbindelser

Offentlig grøntområde ved siden av kirke og gravplass og i et urbant skogsområde. Tett befolket forstadsområde med boligblokker og eneboliger. Ligger ved en lokal gang- og tursti til skogen og ca. 500 meter fra nærmeste kollektivtransport.

Utforming og fasiliteter

Inngjerdet område innenfor et åpent felt. Et felles dyrkingsområde (andelsbruk) på ca. 2000 m² og en parsellhage, 60 parseller à 2,5 m². Utekjøkken under tak med pizzaovn og sitteplasser. Drivhus, hønsehus og skur.

Drift

Drives av ansatt koordinator i 60–100 prosent stilling (2017–2019) samt frivillig basert arbeid.

Aktiviteter

Åpne ukentlige arbeidsdager i sesongen, organiserte grupper med ulike aktiviteter og familieklubb. Matlagingskurs, skole- og barnehagebesøk og kurs i dyrking hele året. Årlig åpen dag med kulturelle aktiviteter for hele nabolaget.

Tabell 6.6. Beskrivelse av casen Ellingsrud parsellhage, som representerer typologien «nærmiljøhage» i urbant landbruk

Ellingsrud parsellhage (etablert 2016)

Beliggenhet og forbindelser

Offentlig grøntområde preget av plener, trær og fotballbaner i et forstadsområde med en blanding av boligblokker og småhus. Parsellhagen ligger ved siden av en lokal gangvei, ca. 750 meter fra og via en bratt nedstigning til nærmeste T-banestasjon.

Utforming og fasiliteter

Et felt på 20 x 40 meter med 35 parsellhager lagd av åtte pallekasser i en H-formasjon, hvorav noen er for fellesskapet og noen for kompost. Noen benker med bord i nærheten av parsellområdet.

Drift

Drives av en koordinator på frivillig basis i tillegg til dugnadsarbeid fra medlemmene. Lokale ungdommer har også vært involvert i bygging og vedlikehold gjennom et sommerjobbprosjekt i regi av bydelen.

Aktiviteter

Felles dugnad eller arbeidsdager for medlemmene. Kurs og arrangementer knyttet til dyrking, hele året. Regelmessige skole- og barnehagebesøk i sesongen, arrangementer som «åpen dag», sommer- og innhøstingsfester.

Tabell 6.7. Beskrivelse av casen Dr. Dedichens drivhus, som representerer typologien «nærmiljøhage» innenfor urbant landbruk

Dr. Dedichens drivhus (etablert 2015)
<p>Beliggenhet og forbindelser   Drivhuset er omgitt av plener, en skole, to barnehager og tidligere låve- og gårdsbygninger. Området var en del av en psykiatrisk institusjon som senere ble eid av kommunen og fredet som kulturmiljø. Ligger i et tett befolket forstadsområde med boligblokker. Drivhuset ligger ca. 300 meter fra nærmeste T-banestasjon, men er ikke forbundet med noen lokale turstier.</p>
<p>Utforming og fasiliteter   600 m² stort drivhus med én inngang: en dør i vanlig størrelse og ingen skilting. Døren er låst, med mindre det er medlemmer som jobber der, eller under åpne arrangementer. Et sosialt område med enkle kjøkkenfasiliteter innendørs for felles måltider og kulturelle arrangementer.</p>
<p>Drift   Drives av frivillige, løst organisert i et styre med styreleder og andre ansvarsområder fordelt på flere personer. Ingen lønnete ansatte, men noe støtte til å leie inn eksperter til kurs osv.</p>
<p>Aktiviteter   Grønnsaksdyrking for medlemmene, et halvt bord per parsell. Lokale skoler og barnehager har noen bord og får hjelp av frivillige medlemmer. Planteklubb og aktivitet for skolebarn etter skoletid. Åpen kafé med måltider og vafler. Årlig åpent plantemarked med salg av planter, mat og kaffe.</p>

Figur 6.7. Voksenenga nærmiljøhage, dens fasiliteter og nettinggjerdet som omgir den.
 Foto: Katinka Evensen

Figur 6.8. Ellingsrud parsellhage og omgivelsene rundt. Foto: Anne Grete Orlien

Figur 6.9. Dr. Dedichens drivhus innvendig, med aktivitetsrom og dyrkingsfasiliteter. Foto: Brooke Porter

Støttende krefter

Det å ha en *koordinator* som holder oppsyn med nærmiljøhagen, ble identifisert som avgjørende for alle prosjektene. Koordinatoren ble beskrevet som mer enn bare en administrator, og Voksenengas prosjektleder understrekte også hvor viktig det er å ha tid til samtaler og anerkjennelse av enkeltpersoner. Nettverksbygging og samarbeid med ulike lokale aktører, som bydelsadministrasjonen, lokal kirke, gårder og idrettslag, ble nevnt som viktig i alle tre prosjektene. Lederen for Voksenenga nærmiljøhage uttalte også at prosjektmodellen var en kombinasjon av *samskaping* og det å ha en koordinator: «Det er mange samarbeid på tvers her, og det er den modellen jeg har sett fungere andre steder i Europa, at det er samskaping, men også det at det er en prosjektleder i en lønnet stilling som holder tak i det.»

En annen støttende kraft, som særlig ble beskrevet av lederne for Dr. Dedichens drivhus og Ellingsrud parsellhage, kan betegnes ved det å *holde skalaen og ambisjonene lave*. Lederne beskrev en situasjon der de tillot frivillige fritt å starte små prosjekter innenfor de frivilliges kapasitet for å sikre gjennomføring.

Utfordringer

Prosjektrepresentanter fra alle nærmiljøhagene så på *organisering av frivillige* som en kritisk utfordring som krevde mye tid fra koordinatorene. Det krevde også omsorg for de frivillige, at man gjorde arbeidet deres lystbetont, og at man sørget for at de ikke slet seg ut. Alle etterlyste et godt system for å organisere de frivillige. Et av alternativene ville ha vært profesjonell drift i regi av en ekstern organisasjon, men prosjektleder ved Voksenenga nærmiljøhage argumenterte med at det ville undergrave stedets rolle som møteplass for beboerne i nærmiljøet: «[...] her ønsker vi å være en møteplass for beboere i nærmiljøet, og hvis vi da tar inn organisasjoner som er opptatt av økologi, økologisk landbruk, ja disse verdiene her, så tror jeg det kanskje oppleves som ekskluderende for de andre.»

Både i Voksenenga nærmiljøhage og i Dr. Dedichens drivhus jobbet man hardt for å få mer permanent støtte til å organisere aktivitetene sine, men opplevde *manglende anerkjennelse på bydelsnivå* og følte at det ble forventet at prosjektene skulle klare seg på frivillig arbeid. I alle prosjektene slet man med ressurser for å kunne tilby et tilfredsstillende tilbud til skole- og barnehager. Dr. Dedichens drivhus skulle for eksempel gjerne hatt en pedagogisk stilling for å kunne ta imot alle skolene og barnehagene

som kom på besøk. I Voksenenga nærmiljøhage hadde man et godt samarbeid med bydelsadministrasjonene, og man mente at kommunen satte pris på innsatsen deres med hagen. Lederen mente imidlertid at fordi Voksenenga nærmiljøhage var en privat frivillig organisasjon, var man verken i Bymiljøetaten eller i bydelsadministrasjonen villig til å påta seg større økonomisk ansvar. Alle prosjektene hadde *midlertidige avtaler* med de respektive grunneierne, noe som skapte usikkerhet og vanskeligheter med å planlegge fremover. Men det midlertidige elementet i prosjektene kan også ha vært en av årsakene til at de kom i stand. I Ellingsrud parsellhage hadde man en avtale med Bymiljøetaten, og prosjektlederen uttalte at samarbeidet hadde et visst preg av å være gjensidig, ettersom det var i kommunens interesse at stedet ble tatt vare på og vedlikeholdt.

Visjoner

Alle nærmiljøhagene vi studerte, tok imot barnehager, skoleklasser og skolefritidsordning (SFO/AKS), og i Dr. Dedichens drivhus og Voksenenga nærmiljøhage så prosjektlederne stort potensial i å ta imot enda flere barn hvis man ikke bare skulle basere seg på frivillige, men ha en person i en kombinert pedagogisk og administrativ stilling. Dette gjenspeiler også et felles ønske blant aktørene i nærmiljøhagene: å bli offentlig finansiert og å bli inkludert eller del av det lokale offentlige tjenestetilbudet. Et annet potensial som ble uttrykt, var muligheten for å skape en kultur for åpne, tilgjengelige og aktive uterom gjennom dyrkingsaktiviteter. Til slutt delte man i Dr. Dedichens drivhus og Ellingsrud parsellhage en visjon om å bevare lokal historie ved å aktivere det offentlige rom gjennom dyrking. I Dr. Dedichens drivhus ønsket man å restaurere drivhuset og de historiske bygningene til en psykiatrisk institusjon for å gjøre arealet til nytte for befolkningen i nærmiljøet (se mer i Swensen et al., 2022). I Ellingsrud parsellhage planla man å utvide ved å etablere en felleshage på en nedlagt husmannsplass i markagrensen i samarbeid med lokalhistorielaget og gjøre den til et aktivitets- og turmål.

6.3.4 Innovative dyrkingsinitiativer i offentlige rom

Sagene takhage og Grønlands flytende hage, senere utviklet til Oslo fjordhage, representerer innovative dyrkingsinitiativer i offentlige rom og er beskrevet i tabell 6.8 og 6.9. Figur 6.10, 6.11 og 6.12 viser utformingen og plasseringen av hagene i offentlige rom i Oslo.

Tabell 6.8. Beskrivelse av casen Sagene takhage, som representerer typologien «innovative dyrkingsinitiativer i offentlig rom» innenfor urbant landbruk

Sagene takhage (etablert 2018)
<p>Beliggenhet og forbindelser   Offentlig tilgjengelig takhage på en enetasjes bygning som tilhører et borettslag. Ligger på en sentral plass i Sagene bydel, et tett befolket område med boligblokker. God forbindelse til offentlig transport og gangveier. Hagen er ikke visuelt tilgjengelig fra plassen eller fortauet, men er lett tilgjengelig via en trapp fra hovedinngangen til bydelens samfunnshus. Ett skilt til hagen.</p>
<p>Utforming og fasiliteter   Hage ca. 300 m² med 100 m² dyrkingsbed. Bord og benker.</p>
<p>Drift   En fellehage initiert og drevet av frivillige tilknyttet en organisasjon som arbeider for å fremme økologisk mat og landbruk (Økologisk Norge).</p>
<p>Aktiviteter   Frivillige arbeidsdager i hagen, åpne lunsj- og middagsarrangementer med produkter fra hagen og besøk fra barnehager og skoler.</p>

Tabell 6.9. Beskrivelse av casen Grønlands flytende hage, som representerer typologien «innovative dyrkingsinitiativer i offentlige rom»

Grønlands flytende hage (etablert 2018) og Oslo fjordhage (etablert 2019)
<p>Beliggenhet og forbindelser   Grønlands flytende hage: flåte på bredden av Akerselva på Grønland, et tett befolket område i sentrum av byen. God forbindelse til kollektivtransport, men lite synlig og mer tilgjengelig for lokale brukere enn for allmennheten.   Oslo fjordhage: flytende drivhus (først) plassert på Sukkerbiten, et sentralt sted i havneområdet Bjørvika, synlig og lett tilgjengelig for allmennheten på havnepromenaden.</p>
<p>Utforming og fasiliteter   Grønlands flytende hage: Pilotprosjekt med dyrking på flåte 3 m² på bredden av Akerselva, lagd av to trestokker skåret ut til flåter og med jutesekker fylt med kokos som vekstmedium festet mellom.   Oslo fjordhage: Flytende kuppelformet drivhus laget av tre på toppen av blå plasttønner som flyteelement og for oppdrift.</p>
<p>Drift   Grønlands flytende hage: Ettårig pilotprosjekt initiert og drevet av lærer på en videregående skole og frivillige elever. Pilotflåte bygd av lærer og elever med hjelp fra fagfolk. Flåten fløt i Akerselva sommeren 2018.   Oslo fjordhage: Flytende drivhus åpnet i 2019 på havnepromenaden i Oslo, driftet av samme lærer og skole.</p>
<p>Aktiviteter   Grønlands flytende hage: Elever og lokal ungdom ble invitert til å delta i bygging og planting av pilotflåten.   Oslo fjordhage: Undervisningsprogram i naturfag for skoler tilbys i det flytende drivhuset.</p>

Initiering og drift av urbant landbruk i det offentlige rom

I det følgende avsnittet presenterer vi funnene våre om å praktisere urbant landbruk i det offentlige rom basert på intervjuer med to av initiativtakerne til takhagen og initiativtaker- og prosjektleder for til den flytende hagen.

Figur 6.10. Dyrkingsenger på Sagene takhage. Foto: Janet Rojas

Figur 6.11. Grønlands flytende hage på den opprinnelige plasseringen langs Akerselva. Foto: Jølin Egner Stokke

Figur 6.12. Den flytende hagen Oslo fjordhage på Oslos havnepromenade.
Foto: Katinka H. Evensen

Motiver

Selv om de er forskjellige i form og organisering, har takhagen og den flytende hagen noen likhetstrekk når det gjelder innovasjon innen urbant landbruk. Begge prosjektene var nye og uprøvd i lokal kontekst og motivert av et ønske om å *utvikle innovative urbane dyrkingstypologier*. I Sagene takhage var dette motivet sentrert rundt spørsmålet om hvordan vi kan utnytte ubrukt plass i byen, som takareal, til dyrking. Inspirert av europeiske byer som Paris ønsket man å gjøre dyrkede takhager til en virkelighet også i Oslo og Norge. Man ønsket også å fungere som aktører i den lokale utviklingen av det offentlige rom. I tilfellet Grønland flytende hage var et av hovedmotivene å gjøre en forskjell i det offentlige byrommet, spesielt i områder med rusrelatert problematikk. Flåtebygging og dyrkingen skaper aktivitet som ifølge prosjektleder gjorde at deltakere i prosjektet kom i prat med folk: «[...] at det er aktivitet der som gjør at de som har mer lyssky aktiviteter, at de ikke nødvendigvis jages bort, men at de oppfører seg ordentlig, at det foregår i dannede former.» Ifølge prosjektlederen var den pågående transformasjonsprosessen av havnefronten i Oslo først og fremst til fordel for store aktører og eiendomsutviklere. Med dette prosjektet ønsket prosjektlederen å representere ikke-kommersielle interesser og fungere som en produktiv kraft i arbeidet med å skape et mer inkluderende miljø i området.

Initiativtakeren til det flytende dyrkingsprosjektet, en lærer ved en lokal videregående skole, uttrykte at en klar motivasjon for prosjektet var å kombinere undervisningsaktiviteter med deltakelse og bidrag i *nærmiljøutvikling*. Ved Sagene takhage hadde man ingen formell tilknytning til skoler eller barnehager, men holdt jevnlig åpne arrangementer. Å utvikle en *pedagogisk arena* for skoler og barnehager og et *utstillingsvindu for matproduksjon i byen* var derfor et felles motiv. For den flytende hagen var målet å få elevene ut av klasserommet og gi dem mer praktisk erfaring. I Sagene takhage var læring en viktig motivasjon, med informasjonsskilter og organiserte arrangementer for lokale barn som pedagogiske momenter.

Støttende krefter

En avgjørende støttende kraft i begge prosjektene var *kompetanse*. For å lykkes med disse innovative prosjektene så det ut til å være behov for en rekke ulike typer kompetanse. I takhagen var tverrfaglighet en avgjørende faktor: «[...] det har vært en del av suksessen [...] fordi vi er ingeniører og ikke har peiling på dyrking, og de som dyrker, de liker ikke å jobbe med advokater og kontrakter og slike ting» (En av initiativtakerne, Sagene takhage).

Både i takhagen og på de flytende hagene krevde dyrking av planter på tak og i vann at de i prosjektene skaffet seg spesialkompetanse på materialer. Den tekniske ekspertisen var imidlertid tilstrekkelig når det kom til stykket: Det måtte også gjøres i praksis, som initiativtakeren til den flytende hagen uttrykte det: «Det har jeg lært ganske grundig; man skal ikke overvurdere folk med 'papirer' i sånne prosjekter. [...] den verdenen som vi opererte i, der er det hands-on-erfaring som teller, ikke noe annet.»

I takhagen var det formelle samarbeidet med store aktører og entreprenører like viktig som *samarbeidet med lokale aktører*. Initiativtakerne satte særlig pris på samarbeidet med den lokale kafeen og med dagligvarebutikken med økologiske varer, og påpekte at det å jobbe sammen i dugnad var viktig: «[...] sånn at alle skal hygge seg.» Samarbeidet med et matkultursenter for barn i nærheten var også essensielt, ettersom det ga takhageprosjektet tilgang til drivhus. I den flytende hagen var et viktig aspekt å involvere lokale brukere av området, uavhengig av om de ble oppfattet som problematiske eller ikke. Ved å samhandle med og involvere dem var håpet at de ville beskytte og forhindre hærverk mot den flytende hagen og trebåtutleien, naboen ved elvebredden.

En tredje støttende kraft var *besluttsomhet*. Det var en synlig og nødvendig støttende faktor i alle casene som ble studert i dette prosjektet, men når vi ser listen over utfordringer man opplevde i de innovative prosjektene, virker det likevel rimelig å framheve det som en viktig faktor her. I den flytende hagen var det en «just-do-it»-mentalitet som ble eksemplifisert ved håndteringen av kommunens regelverk. Prosjektlederen beskrev en langvarig korrespondanse med kommunen om byråkratiske krav til flåteprosjektet. Til slutt ble flåten sjøsatt, og de informerte kommunen i stedet for å spørre.

Utfordringer

Noen av hovedutfordringene for de innovative urbane dyrkingsinitiativene var knyttet til *juridiske, tekniske og estetiske* spørsmål. I begge hagene opplevde man overveldende juridiske krav for å sette i gang prosjektene. For takhagen var de fleste juridiske og tekniske problemene knyttet til takets bæreevne. Denne typen beregninger krevde involvering av kvalifiserte eksperter og formelle kontrakter, av forsikringsmessige årsaker. For den flytende hagen opplevde man at man ble bedt om å søke om byggetillatelse som om man skulle bygge en permanent konstruksjon.

I tillegg til de tekniske kravene er også det estetiske aspektet ved en innovativ hage for urbant landbruk viktig. I takhagen beregnet ingeniørene en bæreevne som tillot at visse deler av taket kunne bære en begrenset vekt. Dette ville gjøre det mulig å plassere plantekasser med mye plass mellom, spredt ut over hele overflaten. Medlemmene av initiativtakergruppen mente at dette ikke tilfredsstilte deres estetiske krav, og de måtte hente inn en landskapsarkitekt for å tegne et design der vekten var mer jevnt fordelt. Ifølge en av initiativtakerne krevde det faktum at hagen ligger i det offentlige rom, en viss estetikk: «Jeg tror at Sagene takhage er en av få [takhager] som er offentlig tilgjengelig [...] så det er veldig viktig at den alltid ser fin og frodig ut».

En annen utfordring som ble beskrevet i begge prosjektene, dreide seg om å *navigere i byråkratiet*. Det er kostbart og tidkrevende å håndtere tekniske og juridiske spørsmål, særlig i prosjekter med lave budsjetter og frivillig innsats. I begge prosjektene la man ned hundrevis av timer i møter, henvendelser, søknadsskriving og arbeid med kontrakter.

En siste utfordring for begge initiativene er *samarbeidet med grunneierne*. Initiativtakerne til disse prosjektene forventet at hagene ville bli sett på som verdifulle i byen, og at alle relevante aktører ville være

samarbeidsvillige. I prosjektet med flytende hager brukte man mye tid på å få de rette tillatelsene til å bruke det offentlige rommet. For initiativtakerne til takhagen kom det som en overraskelse at styremedlemmene i borettslaget (grunneieren) var skeptiske og bekymret for at hagen potensielt kunne tiltrekke seg ungdom og rusrelaterte problemer: «[...] for oss var det en stor overraskelse at ikke alle hoppet av glede over å ha en takhage» (en av initiativtakerne, Sagene takhage). Prosjektgruppen valgte ut et område som egnet seg for en takhage. Likevel var det ingen etablert forbindelse mellom prosjektgruppen og borettslaget på forhånd, noe som kan ha gitt prosjektet svakere forankring fra start.

Visjoner

Initiativtakerne til begge de innovative urbane hagene vi studerte, så ut til å ha en visjon om å utvikle takhager og flytende skolehager som typologier for fremtidens urbane offentlige dyrking. De så et potensial i å utnytte ubrukte og til og med uventede offentlige rom, som elva og fjorden, til områder for urban dyrkingsaktivitet.

6.3.5 Vurdering av urbant landbruks bidrag til byrommenes offentlighet

Med utgangspunkt i Murphy og Grabalov (kapittel 4) vurderte vi hver enkelt case sitt bidrag til å skape offentlighet i byrommene. Vurderingene viste at plasseringen og utformingen av dyrkingsområdet var avgjørende for om stedet bidro til utvidet tilgjengelighet og animering av stedet. Sagene takhage og Ellingsrud nærmiljøhage er eksempler på prosjekter for urbant landbruk som var vellykket med tanke på å åpne stedet for et større publikum. De samme to casene og Snippen bidro imidlertid kun med sosiale tjenester til et mindre publikum. Å være et egnet sted for å tilby sosiale tjenester som læring og utdanning, jobbtrening eller terapeutiske aktiviteter kan derfor kreve en viss grad av fysisk avgrensning eller markering i form av gjerder eller skilter. Bare på bybondegården Losæter ble det dyrket og servert mat til et mindre publikum ut over medlemmene, på grunn av stedets regelmessige servering av fellesmåltider åpne for alle. Alle bortsett fra Snippen, et prosjekt for en liten gruppe, ble vurdert til å bidra vesentlig til å bygge nettverk for å spre kunnskap om dyrking. Sammenlikningen på tvers av typologiene (tabell 6.10) illustrerer prosjektenes ulike potensial for å øke grad av offentlighet i byrommene.

Tabell 6.10. Vurdering av urbant landbruks bidrag til byroms offentlighet basert på Murphy og Grabalov (kapittel 4 i denne boken), ● betydelig tilstedeværende: når ut til et stort publikum; ◐ tilstedeværende: når ut til et mindre publikum, ○ ikke tilstedeværende: når ikke ut til flere enn medlemmene

Case	Utvidelse av tilgang og animering av byrom	Bidrag med sosiale tjenester	Dyrking, servering og utdeling av mat	Bygging av nettverk for å spre kunnskap om dyrking
Bybondegård Losæter	◐	●	◐	●
Urbant landbruk i sentrumsnære parker Schous/Sofienbergparken Snippen	◐ ◐	● ◐	○ ○	● ◐
Nærmiljøhage Voksenenga Ellingsrud parselhage Dr. Dedichens drivhus	◐ ● ○	● ◐ ●	○ ○ ○	● ● ●
Innovative dyrkingsinitiativer i offentlige rom Sagene takhage Grønland flytende hage/Oslo Fjordhage	● ◐	◐ ●	○ ○	● ●

6.4 Diskusjon

Dette kapitlet presenterer hovedfunnene fra våre casestudier i Oslo, der vi har utforsket ulike måter å integrere urbant landbruk i det offentlige rom på. I det følgende diskuterer vi erfaringer på tvers av typologiene for urbant landbruk (for en oversikt over hovedfunnene, se tabell 6.11). Først ser vi på organisatoriske aspekter ved urbant landbruk i det offentlige rom. Deretter oppsummerer vi motivasjonen og erfaringene fra prosjektene og diskuterer urban dyrking i offentlige rom som en aktivitet som kan bidra til trivsel og velvære. Til slutt tar vi for oss fremtidige muligheter for at urbant landbruk i det offentlige rom kan bidra til økt grad av offentlighet i byrommene og sosial bærekraft.

6.4.1 Organisatoriske aspekter ved urbant landbruk i det offentlige rom

Erfaringene fra Oslo-casene gir verdifull innsikt i hvordan vi kan lykkes med urbant landbruk i det offentlige rom. Først og fremst virket betydningen av samskaping og nettverksarbeid avgjørende for å få

prosjektene til å skje og for å holde dem i gang. Initiativtakerne og prosjektlederne fremhevet samarbeid mellom lokale myndigheter, nærmiljøet og private interessenter. Det å ha en koordinator eller prosjektleder i en lønnet stilling, fortrinnsvis i kommunen eller bydelen, virket avgjørende for at de større og mer komplekse prosjektene, som Losæter og Voksenenga nærmiljøhage, skulle få lang levetid. En annen felles erfaring var derfor at prosjekter for urbant landbruk trenger en koordinator for aktivitetene, men at de også må gi rom for individuelle eller nedenfra-og-opp-initiativer. Det siste ble eksemplifisert på Losæter, der strategien for organisk utvikling sikret åpenhet for brukernes ideer, og i Dr. Dedichens drivhus, der man innså hvor viktig det er å la brukerne selv ta initiativ til håndterbare småskalaprojekter. Å finne en balanse mellom profesjonelle og lokale koordinatorene synes også å være viktig å ta hensyn til og må tilpasses prosjektets type og mål, enten hovedfunksjonen er å være et sted for læring, som Losæter, eller en lokal møteplass, som en nærmiljøhage.

Videre ser det ut til å være mange muligheter for å bruke urbant landbruk til å utvikle mer innovative metoder for forvaltning av grøntområder, og bydelen Grünerløkka er et interessant eksempel. Samarbeidet mellom det lokale biblioteket og grøntanleggforvaltningen på Schous plass, arrangementer med gratis mat og fri bruk av utstyr og leker er eksempler på hvordan man kan nå ut til et større publikum for å spre økologisk kunnskap.

For å lykkes med å praktisere urbant landbruk i det offentlige rom synes det å være spesielt viktig å jobbe med fysisk utforming av stedet med dyrking. For det første virket det, for å legitimere aktiviteten, viktig å kommunisere effektivt at det foregikk dyrking på stedet, slik som i Snippen. For det andre syntes det viktig å sørge for at stedet også ble oppfattet som inviterende for forbipasserende, enten til bare å se på og nyte, eller til å ta del i aktivitetene.

Når man integrerer urbant landbruk i det offentlige rom, er det dessuten viktig å finne et passende areal som kan tas i bruk til urbant landbruk. På Schous plass ble det urbane landbruket lagt til som «noe ekstra» på den offentlige plassen, mens på Losæter ble urbant landbruk tilbudt i full skala, helt uten hensyn til at man skulle opprettholde et parkmessig opparbeidet grøntområde. På samme måte virket det viktig å ta hensyn til estetikken i dyrkingsprosjektene, ettersom ulike estetiske uttrykk som appellerer til noen brukergrupper, men ikke til andre, kan påvirke opplevd tilgjengelighet. Derfor virker det relevant å kommunisere ved hjelp av skilting eller

Tabell 6.11. Motivasjon, støttende krefter og utfordringer for urbant landbruk i det offentlige rom: erfaringer fra Oslo

Typologi	Bybondegård	Urbant landbruk i sentrumsnære parker	Nærmiljøhage	Innovative initiativer for urbant landbruk
Motiver	<ul style="list-style-type: none"> • utendørs kulturinstitusjon • deltakelse/ handlingskompetanse (<i>empowerment</i>) • kunnskapsformidling – kulturarv 	<ul style="list-style-type: none"> • aktivering av sted • deltakelse/ handlingskompetanse (<i>empowerment</i>) • arbeidstrening for ungdom • kunnskapsformidling – mat og økologi 	<ul style="list-style-type: none"> • sosial møteplass • arena for aktivitet utendørs/ utenfor hjemmet • aktivering av sted • pedagogisk arena for skoler og barnehager 	<ul style="list-style-type: none"> • utvikle takhage / flytende hage som typologi for urbant landbruk • nærmiljøutvikling • pedagogisk arena for skoler og barnehager • utstillingsvindu for matproduksjon i byen
Støttende krefter	<ul style="list-style-type: none"> • «organisk» utviklingsstrategi • profesjonalitet • rom for eksperimentering 	<ul style="list-style-type: none"> • samarbeid på tvers av sektorer/ offentlig-privat samarbeid • hagebruks-, sosial og pedagogisk kompetanse • innovativ praksis 	<ul style="list-style-type: none"> • koordinator • samskaping / nettverk • liten skala / lave ambisjoner 	<ul style="list-style-type: none"> • samarbeid med lokale aktører • kompetanse • besluttsomhet
Utfordringer	<ul style="list-style-type: none"> • opplevd offentlighet • sosiale barrierer • fysiske barrierer 	<ul style="list-style-type: none"> • manglende forståelse/ verdi blant lokalbefolkningen • utforming/design 	<ul style="list-style-type: none"> • organisering av frivillige • manglende anerkjennelse på bydelsnivå • midlertidighet 	<ul style="list-style-type: none"> • tekniske, juridiske og estetiske problemer • navigering i byråkratiet • samarbeid med grunneier
Visjoner	<ul style="list-style-type: none"> • samarbeid med nasjonale kunst- og kulturinstitusjoner • bli et samlende sted for ulike landbruksbevegelser 	<ul style="list-style-type: none"> • dyrke opp hele plassen • multifunksjonelle urbane dyrkingshager • skape system for sirkularitet i praksis: kompostering 	<ul style="list-style-type: none"> • bli offentlig finansiert og inkludert / del av lokale offentlige tjenester • skape kultur for åpne, tilgjengelige og aktive uterom • bevare lokal historie ved å aktivere det offentlige rom gjennom dyrking 	<ul style="list-style-type: none"> • takhager / flytende skolehager som typologier for urban offentlig dyrking

utforming at områdene er åpne for alle. Videre var det store variasjoner i grad av offentlighet innad i typologiene for urbant landbruk i det offentlige rom, for eksempel nærmiljøhager. Dette viser at det finnes en rekke ulike måter å håndtere beliggenhet, utforming og organisering på, og at det vil ha konsekvenser for om stedene oppleves inviterende og tilgjengelige for forbipasserende og potensielle brukere.

6.4.2 Urban dyrking i offentlige rom som aktivitet for trivsel og velvære

Motivene for å sette i gang prosjektene med urbant landbruk vi studerte i Oslo, syntes å være orientert mot å skape grønne sosiale møteplasser og pedagogiske arenaer for dyrking og økologi (se tabell 6.9). I tillegg så det ut til at motiver relatert til nærmiljøutvikling, som aktivisering av steder samt å gi lokalbefolkningen mulighet til å utvikle handlingskompetanse (*empowerment*), har vært underliggende for å sette i gang noen av prosjektene. Nedenfor gir vi vår forståelse av disse funnene.

Tidligere praksis og forskning på urbant landbruk har også fremhevet dets potensielle rolle i stedsutvikling ved å være både en sosial arena og en læringsarena (f.eks. Hale et al., 2011; Veen et al., 2016). Vi fant at initiativtakerne og prosjektlederne på tvers av de ulike typene urbant landbruk som ble studert, delte en nyansert forståelse av det urbane landbrukets potensial i det offentlige rom som sosiale arenaer og læringsarenaer i byen. Det å bruke urbant landbruk som et middel til å skape en sosial møteplass ble beskrevet som et viktig mål i seg selv, særlig for nærmiljøhagene, mens det i de andre typologiene av urbant landbruk i det offentlige rom var et bredere perspektiv på stedenes funksjon som sosiale arenaer og læringsarenaer. Urbant landbruk som læringsarena så ut til å romme mer enn læring om dyrking og økologi. Vektleggingen av dyrkingsaktivitet i det offentlige rom som en mulighet for innbyggerne til å ha et sted å utfolde seg fysisk og kreativt var direkte knyttet til handlingskompetanse (*empowerment*). Spesielt for bybondegården ble det gitt uttrykk for at denne funksjonen var viktig å kunne tilby brukerne og byens innbyggere. Å ha tilgang til et uterom der man aktivt kan forme og utvikle omgivelsene, er også knyttet til kapabiliteten «sanser», som Nussbaum (2011) beskriver som evnen til å bruke sansene, utvikle ideer og være kreativ.

Til slutt ser det ut til at motivet om å bruke urbant landbruk i det offentlige rom som et verktøy i nærmiljøutvikling for å aktivere ubrukte eller utfordrende områder er knyttet til enda en fordel. Initiativtakerne og prosjektlederne så på det urbane landbruket som en mulighet for innbyggene til å påvirke bruken av uterommet og deres opplevde eierskap til det. For eksempel ser man i bybondegården og i prosjektene for urbant landbruk i sentrumsnære parker hvor viktig dyrkingsaktiviteter er for å kunne tilrettelegge for deltakelse blant byboere, noe som er knyttet til kapabiliteten Nussbaum (2011) beskriver, nemlig å ha «kontroll over sine omgivelser». Vi fant altså at man i prosjektene ser ut til å anerkjenne fordeler knyttet til velvære og trivsel som går ut over det å bruke urbant landbruk til å gjøre byen grønnere eller til å skape grønne sosiale møteplasser eller arenaer for å spre kunnskap om økologi.

Oppsummert fant vi at motivene eller målene for de studerte prosjektene samsvarer med strategien for urbant landbruk i Oslo (Oslo kommune, 2019). Initiativtakere og prosjektledere så på urbant landbruk som et middel til å skape grønne, sosiale møteplasser og læringsarenaer. De andre målene i kommunens strategi, å gjøre byen grønnere og å øke den lokale matproduksjonen, ble derimot ikke viet særlig oppmerksomhet. Matproduksjon og en grønnere by var mindre fremtredende motiver blant prosjektlederne, selv om de ble nevnt for de innovative prosjektene for urbant landbruk som vi studerte. Dette funnet kan illustrere hvordan urbant landbruk allerede er etablert som et verktøy i utviklingen av urbane nærmiljøer. Det var tydelig at urban dyrking utforskes som en katalysator for sosiale tjenester og utdanningsformål, og ikke bare drives av et ønske om å dyrke mat og gjøre byen grønnere.

Matproduksjon som motiv er et omdiskutert tema i praksis og forskning innen urbant landbruk (Martin et al., 2016). Hvilken rolle spiller matproduksjon i urbant landbruk i det offentlige rom? Funnene våre tyder på at matproduksjonen for det meste var et verktøy for å oppnå de fordelene som er nevnt ovenfor. Dette kan også forklares med de typene dyrkingsprosjekter vi har studert. Avlinger i det offentlige rom, som i de undersøkte casene, er utsatt for «tyveri» og sabotasje, noe som kan være en utfordring. I den sosiopolitiske konteksten i Oslo har ikke behovet for å produsere mat for å bøte på matmangel vært en prioritet. Den siste tidens hendelser, som pandemi og krig, kan imidlertid ha ført til en ustabilitet i matforsyningskjeden som kan endre denne oppfatningen (Trøen & Skrefsrud, 2022).

6.4.3 Metodiske betraktninger og fremtidige studier

I denne studien har vi fulgt utviklingen av et utvalg prosjekter for urbant landbruk i det offentlige rom. Initiativtakerne og prosjektlederne delte sine erfaringer, sine refleksjoner over utfordringer og sine kritiske spørsmål knyttet til organisering av urbant landbruk i det offentlige rom, men brukerne har ikke direkte blitt viet plass i disse analysene. På samme måte ble analysen av prosjektenes offentlighetsdimensjoner gjennomført av forskerteamet, og denne kunne med fordel ha vært studert mer systematisk fra naboenes og de besøkendes perspektiv for å få et bredere bilde av opplevd offentlighet og tilgjengelighet i disse prosjektene for urbant landbruk.

6.5 Konklusjoner

Denne casestudien i Oslo (2018–2020) eksemplifiserte flere måter å organisere urbant landbruk på i det offentlige rom og tilgjengeligheten til bybefolkningen. Erfaringer fra åtte prosjekter for urbant landbruk med ulik typologi, skala og organisasjonsmodell, fra bybondegården til små eksperimentelle dyrkingsprosjekter, ble undersøkt. I prosjektene ble det lagt vekt på å skape sosiale møteplasser og læringsarenaer for dyrking og økologisk kunnskap. Urbant landbruk ble også brukt som verktøy i nærmiljøutvikling ved å aktivisere og gjøre ubrukte områder tryggere og forbedre byboernes trivsel. I prosjektene ble også dyrking integrert i forvaltningen av grøntområder på nye og innovative måter. Viktige faktorer som bidro til vellykket urbant landbruk i det offentlige rom, var knyttet til samskaping eller bruk av et bredt nettverk av samarbeidspartnere, fortrinnsvis med koordinatører ansatt i kommunen eller bydelen. Det virket imidlertid viktig for den sosiale bærekraften å finne den rette balansen mellom profesjonell organisering og rom for brukerinitiativer. De største utfordringene som prosjektlederne beskrev, handlet om å anerkjenne det urbane landbruket som et sted som tilbyr sosiale og offentlige tjenester, og om å navigere i byråkratiet med innovativ bruk av offentlige rom. Vi fant at den opplevde offentligheten av byrommene med dyrkingsaktivitet kunne forbedres gjennom målrettet utforming for å sikre tilgjengelighet for større og mer varierte deler av befolkningen.

6.5.1 Visjoner og potensial for urbant landbruk i det offentlige rom

Initiativtakerne og prosjektlederne hadde ideer til videreutvikling av prosjektene sine og så potensial for urbant landbruk i det offentlige rom. For det meste var potensialet knyttet til hvordan vi kan organisere urbant landbruk i det offentlige rom. Det mest fremtredende potensialet som ble beskrevet av prosjektlederne, var muligheten for å utnytte det urbane landbruket bedre som del av de lokale kommunale tjenestene. Prosjektene vi undersøkte fungerer både som pedagogiske arenaer og som sosiale møteplasser og har dermed en viktig funksjon for lokalmiljøenes sosiale bærekraft. Å lykkes med slike funksjoner innenfor urbant landbruk i offentlige rom ser imidlertid ut til å kreve stabilt lederskap og kompetanse innen både sosialt arbeid og dyrking.

Et annet potensial var å utvide størrelsen på eller utvikle nye typologier for urbant landbruk i det offentlige rom og å gjøre urbant landbruk til en mer integrert del av grøntstrukturen som multifunksjonelle hager. En annen idé var å skape et system for sirkularitet i praksis gjennom samarbeid med lokale restauranter og bruk av kompost fra disse. Videre ser noen potensial for at urbant landbruk i det offentlige rom kan bli en samlende møteplass for ulike bevegelser innenfor konvensjonelt og økologisk landbruk. På kultursiden ble det nevnt å utvikle et tettere samarbeid med kunst- og kulturinstitusjoner samt å bruke urbant landbruk i det offentlige rom som virkemiddel for å bevare lokale kulturminner. De visjonene og det potensialet koordinatorene som ble intervjuet i denne studien, så, samsvarer godt med funnene presentert i kapittel 8. I den studien ble deltakere fra prosjektene utfordret gjennom studentdrevne prosesser til å utvikle en felles, konkret visjon for prosjektene sine og tilhørende handlingsplaner.

Prosjektene som er presentert i dette kapitlet, fikk finansiering enten fra en stiftelse eller fra kommunens budsjetter, og de ble etablert mens Oslo kommune og staten var i ferd med å utvikle en strategi for urbant landbruk (Departementene, 2021), noe som kan ha hatt en positiv innvirkning på initiativene. I kapittel 11 og 12 rettes søkelyset mot hvilken rolle den kommunale politikken spiller når det gjelder i å lykkes med å integrere urbant landbruk i det offentlige romkapittel.

Referanser

- Audate, P. P., Fernandez, M. A., Cloutier, G. & Lebel, A. (2019). Scoping review of the impacts of urban agriculture on the determinants of health. *BMC Public Health*, 19, Art. 672. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-6885-z>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Departementene. (2021). *Dyrk byer og tettsteder: nasjonal strategi for urbant landbruk*. Landbruks- og matdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Hentet 6. mars 2023 fra <https://www.regjeringen.no/content-assets/4be68221de654236b85b76bd77535571/207980-strategi-for-urbant-landbruk-web.cleaned-1.pdf>
- Eason, K. D. (1988). *Information technology and organisational change*. CRC Press. <https://doi.org/10.1201/9781482275469>
- Hale, J., Knapp, C., Bardwell, L., Buchenau, M., Marshall, J., Sancar, F. & Litt, J. S. (2011). Connecting food environments and health through the relational nature of aesthetics: Gaining insight through the community gardening experience. *Social Science & Medicine*, 72(11), 1853–1863. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.03.044>
- Litt, J. S., Schmiede, S. J., Hale, J. W., Buchenau, M. & Sancar, F. (2015). Exploring ecological, emotional and social levers of self-rated health for urban gardeners and non-gardeners: A path analysis. *Social Science & Medicine*, 144, 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.09.004>
- Lohrberg, F. (2019). Urban agriculture forms in Europe. I E. Gottero (Red.), *Agroubanism: Tools for governance and planning of agrarian landscape* (s. 133–147). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-95576-6_9
- Martin, G., Clift, R. & Christie, I. (2016). Urban cultivation and its contributions to sustainability: Nibbles of food but oodles of social capital. *Sustainability*, 8(5), 18, 409. <https://doi.org/10.3390/su8050409>
- Miljødirektoratet. (2022, 4. mars). *Støy*. Miljøstatus. <https://miljostatus.miljodirektoratet.no/tema/forurensning/stoy/>
- Murphy, M. A., Parker, P. & Hermus, M. (2023). Cultivating inclusive public space with urban gardens. *Local Environment*, 28(1), 99–116. <https://doi.org/10.1080/13549839.2022.2120461>
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Belknap Press.
- Oslo kommune. (2019). *Sprouting Oslo: Room for everyone in the city's green spaces. A strategy for urban agriculture 2019–2030*. https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13398183-1614956203/Tjenester%20og%20tilbud/Natur%2C%20kultur%20og%20fritid/Urbant%20landbruk/BYM_SpirendeOslo_engelsk_A4_digital.pdf
- Oslo kommune. (u.å.). *Ulike typer urbant landbruk*. Hentet 6. mars 2023 fra <https://www.oslo.kommune.no/natur-kultur-og-fritid/urbant-landbruk/ulike-typer-urbant-landbruk/#gref>
- Rogge, N., Theesfeld, I. & Strassner, C. (2020). The potential of social learning in community gardens and the impact of community heterogeneity. *Learning, Culture and Social Interaction*, 24, 100351. <https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2019.100351>
- Swensen, G., Stafsgeng, V. E. & Nielsen, V. K. S. (2022). Visionscapes: Combining heritage and urban gardening to enhance areas requiring regeneration. *International Journal of Heritage Studies*, 28(4), 511–537. <https://doi.org/10.1080/13527258.2021.2020879>
- Tharrey, M. & Darmon, N. (2022). Urban collective garden participation and health: A systematic literature review of potential benefits for free-living adults. *Nutrition Reviews*, 80(1), 6–21. <https://doi.org/10.1093/nutrit/nuaa147>
- Tornaghi, C. & Knierbein, S. (Red.). (2015). *Public space and relational perspectives: New challenges for architecture and planning*. Routledge.

- Trøen, M. I. N. & Skrefsrød, L. E. (2022, 8. april). *Espen er blant dei som vil dyrke meir av maten sin sjølv no*. NRK. <https://www.nrk.no/innlandet/enorm-interesse-for-a-dyrke-gronsaker-pa-grunn-av-pandemi-og-krig-espen-nordbekk-er-i-gang.-1.15919578>
- Veen, E. J., Bock, B. B., Van den Berg, W., Visser, A. J. & Wiskerke, J. S. C. (2016). Community gardening and social cohesion: Different designs, different motivations. *Local Environment*, 21(10), 1271–1287. <https://doi.org/10.1080/13549839.2015.1101433>
- Woodcraft, S., Hackett, T. & Caistor-Arendar, L. & Hall, F. (2011). *Design for social sustainability: A framework for creating thriving new communities*. Future Communities. https://planning.ri.gov/sites/g/files/xkgbur826/files/documents/comp/Design_for_Social_Sustainability.pdf

Vedlegg

Vedlegg 1

Tabell 6.12. Kategorisering av casene

Variasjoner/forskjeller i:
Typen brukere: primære (aktive medlemmer eller brukere), sekundære (naboer eller lokalbefolkning med tilhørighet til stedet) og tertiære (forbipasserende, besøkende, brukere av det offentlige rom som ikke bor i nabolaget).
Målsettinger/motiver
Funksjoner/aktiviteter
Muligheter for engasjement
Prosjektfase og organisering
Veletablert/nystartet/planlagt
Ovenfra-og-ned-initiativer (planlegging, styring, vedlikehold osv.) / nedenfra-og-opp-initiativer
Kortsiktig/langsiktig finansiering
Frivillighetsbasert (sosialt entreprenørskap) / ansettelsesbasert
Grad av offentlighet og tilgjengelighet
Eierstatus for det offentlige rommet (privat eid og regulert som offentlig rom kontra offentlig eid og regulert som offentlig rom)
Bystruktur

Vedlegg 2

Intervjuene med prosjektlederne varte imellom 45 og 110 minutter og ble tatt opp med informantenes skriftlige samtykke. De fikk mulighet til å lese og kommentere sitatene som ble brukt i denne publikasjonen. Studien er registrert og godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD, nå Sikt-Kunnskapssektorens tjenesteleverandør) (referansenummer 251173).

KAPITTEL 7

Betydningen av sosial programmering i urbant landbruk: en praktikers erfaringer fra Norge

Helene Gallis Fragment AS, Oslo

Kimberly Weger Natural State AS, Oslo

Adam Curtis Oslo

Abstract: This contribution presents Norwegian experiences of the urban agriculture pioneer Nabolagshager and its founder Helene Gallis. The chapter takes the form of a selected memoir of the development of urban agriculture projects in Oslo and presents the case for a more systematic application of placemaking principles in urban agriculture in order to enhance the social well-being aspects of these projects. Gallis argues that her experience in combining placemaking with urban agriculture can enable community members, residents, and fragile and undesirable groups to participate in the co-creation of urban agriculture in public spaces, where they could be empowered to their full human capabilities. The project stories particularly highlight the transformative impact of using the placemaking principle of triangulation in urban agriculture projects and can be of inspiration for innovative new forms reappropriation and co-production for more accessible, inclusive, and democratic cultivated public spaces in the compact city.

Keywords: urban agriculture, urban gardening, placemaking, community engagement, social inclusion

7.1 Så frøene til forandring

Sosialentreprenøren Nabolagshager ble etablert i 2013. Urbant landbruk har alltid vært kjernen i vårt arbeid. Aktivitetene startet i 2011, inspirert av en dyp motivasjon til å jobbe med overgangen til bærekraft ved å engasjere lokalsamfunn i praktisk handling. Å så et frø, se det vokse og ta vare på og nyte avlingen mot slutten av sesongen virket for meg¹ som det beste pedagogiske verktøyet for å starte en samtale om bærekraft og tilstanden til våre urbane landskaper. Nabolagshager la ned virksomheten i 2023, men prosjektene som er beskrevet i denne teksten, fortsetter og bygger videre på innsikten fra dette essayet.

Fra disse tidlige erfaringene vokste Nabolagshager i løpet av et tiår til å bli en anerkjent organisasjon innen urbant landbruk i Norge. Ved å kombinere praktiske erfaringer med søkelys på å utvikle kunnskap og dele verktøy og beste praksis innen entreprenørskap, stedsutvikling, sosial inkludering og sirkulær økonomi var Nabolagshager-teamet en viktig bidragsyter til populariteten til og fremveksten av urbant landbruk.

Nabolagshagers medarbeidere samarbeidet med prestisjefylte universiteter, tenketanker, byer og kommuner i Oslo, Europa og resten av verden. Vårt oppdrag var et uttrykk for mottoet «tenk globalt, handle lokalt». Vi spilte en aktiv rolle i å legge til rette for utviklingen av urbant landbruk ved å utvikle og dele kunnskap, ved å tilby et nettverksforum og ved å arbeide for å synliggjøre landbruket i byen i sosiale og andre medier. Noen av de viktigste erfaringene våre var å drive en takhage, et innendørs akvaponisk anlegg og et inkubatorprogram for nystartede bedrifter og gründere innen urbant landbruk. I tillegg har vi koordinert en rekke store og små nærmiljøhager med private eller offentlige partnere. Mer enn 2000 mennesker deltok på kursene og i opplæringen vår, og organisasjonen tilbød hundrevis av unge mennesker deres første jobberfaring, ofte i dyrkeprosjekter på offentlig grunn rundt om i Oslo.

I dag ser vi på oss selv som sosiale designere som bruker bærekraft og urbant landbruk som verktøy for å bygge bedre byer. De viktige erfaringene vi har gjort oss rundt urbant landbruk, både praktisk og teoretisk, lokalt og internasjonalt, har gitt oss en forståelse av nærmiljøhager som prosjekter som skaper byliv og sosiale møteplasser mer enn hva de skaper av mat.

---

1 Kapitlet er skrevet i første person entall, i form av en memoar av gründeren til Nabolagshager, Helene Gallis.

I dette essayet deler jeg noen historier fra Nabolagshagers og min egen reise og visjon for fremtidens urbane landbruk.

7.2 Et felt i utvikling der utøverne trenger å lære av hverandre

Når man blir bedt om å liste opp nøkkelementene for en blomstrende og robust nærmiljøhage i det offentlige rom, vil de fleste nevne frø, planter og jord næret av sol, vann og kompost. Fra et erfarent utøverperspektiv har jeg imidlertid observert at et prosjekts suksess sjelden avhenger av disse grunnelementene, men av aktiv dyrking av sosiale forbindelser og et prosjektteam som er dyktig til å legge til rette for dialog i lokalsamfunnet og fremme lokal stolthet og eierskap. På sitt beste er felleshager multifunksjonelle områder der vi dyrker kortreist økologisk mat, forbedrer det biologiske mangfoldet i byene, driver med fysisk aktivitet og samtidig fremmer byboernes biofilie og bidrar til å skape nye narrativer om hvordan en overgang til en bærekraftig og robust urban fremtid kan se ut, føles og smake.

Men medaljen har også en bakside (figur 7.1). Jeg har sett mange prosjekter komme og gå, og jeg har hatt mange uformelle samtaler med bybønder for å finne ut hva som fungerte, og hva som gikk galt. Dette har gitt meg kjennskap til noen vanlige erfaringer og svar. Vanligvis skyldes mislykkede prosjekter at man har overvurdert kapasiteten og interessen i lokalsamfunnet, eller varierende tilgjengelighet og vilje til å engasjere seg og bidra, selv blant interesserte mennesker. Svært ofte blir initiativtakerne «utbrent» etter at de har forsøkt å gjennomføre prosjektets ansvarsområder – inkludert hagearbeid, pengeinnsamling og koordinering med kommunen og nærmiljøet – ved siden av daglige gjøremål, vanning og luking. Vi trenger alle en bedre forståelse av kompleksiteten i et urbant landbrukssamfunn sammen med kommunikasjonsstrategier for å knytte interessenter sammen.

Urbant landbruk er fortsatt et felt i vekst. Over hele verden utforskes, utprøves og justeres strategier for et helhetlig og tverrfaglig urbant landbruk med mål om maksimal positiv effekt på lokalsamfunnene våre. Dette essayet går dypere inn i noen av de utfordringene jeg har observert i årenes løp, og deler viktige erfaringer og verktøy for å håndtere og overvinne nåværende og fremtidige utfordringer.

Figur 71. Forlatte hagekasser i et offentlig rom. Foto: Nabolagshager

Som utøvere utvikler vi oss og lærer kontinuerlig, og vi blir stadig bedre til å knytte bånd mellom mennesker og til å skape fellesskap. Vi forstår at vår virksomhet og påvirkningskraft går langt ut over noen bunter med bladgrønt og en håndfull cherrytomater. I Stensparken Nærmiljøhage, et av Nabolagshagers prosjekter i Oslo, brukte vi erfaringene vi har gjort oss de siste tiårene, fått innsikt fra andre bybønder» og utforsket stedsutviklingsstrategier for å hjelpe prosjektene våre til å bli gode, virkningsfulle og bærekraftige. Jeg deler disse funnene i avsnittene nedenfor som bevis på at urbant landbruk kan forandre oss og landskapene vi lever i.

7.2.1 Øl og pølser i hagen

«Vi har funnet ut at øl og pølser er hemmeligheten bak en vellykket nærmiljøhage», sier Mads Boserup Lauritzen. Jeg møtte den danske arkitekten

og grunnleggeren av TagTomat i København i 2014 da jeg samlet inn stoff til min første bok, *Dyrk Byen!*, en samling av erfaringer fra urbane landbruksprosjekter i København, Stockholm og Oslo. Mads ble raskt en mentor for meg, og på mange måter var vi eneste kollega for hverandre da vi begge forsøkte å etablere oss som profesjonelle bybønder i to skandinaviske hovedsteder. Mads hadde utviklet et design for selvvannende opphøyde bed lagd av gjenbruksmaterialer, og disse ble raskt populære både i offentlige rom på oppdrag fra kommuner og borettslag. De flyttbare opphøyde bedene gjorde det mulig å forvandle ethvert byrom til en spiselig hage nesten umiddelbart.

Figur 7.2. Øl og pølser. Foto: Nabolagshager

«Det er ekstremt viktig å skape den sosiale gnisten som gjør et nytt hageprosjekt til en sosial møteplass, der folk får et påskudd til å slå av en prat og en samtale, og hvor det skapes forbindelser mellom naboer», forklarer arkitekten. Ved å ta utgangspunkt i den danske hobbyen med sosialt samvær med en øl i den ene hånden og en pølse i den andre demonstrerte han en solid forståelse for de sosiale dimensjonene ved urbant hagearbeid (figur 7.2). Hver gang han og kollegaene anla en ny hage sammen med naboene, sørget de for at deling av mat og drikke var en integrert del av prosessen. Å dele et måltid bidro til å definere den nye hagen som et sted for sosiale møter og samtaler med naboer og fremmede.

Mads sine erfaringer vant sterk gjenklang hos meg på bakgrunn mine egne erfaringer med urbant landbruk i Oslo. Jeg forsto at det å bygge bed, plante frø og vanne planter er den enkle delen av å skape en spiselig hage. Å engasjere et større fellesskap i prosessen og sikre at det tar eierskap til prosessen og egeninteresse i avlingene som dyrkes, viser seg å være mer komplisert. Der hagekunnskapene svinger i løpet av sesongene, krever det utholdenhet å bygge et fellesskap, og det kan ta flere år før resultatene tar fysisk form. Folk med interesse for grønnsaksdyrking vil ofte ha liten eller ingen kompetanse innen samfunnsbygging, samskaping og sosial inkludering. Jeg kom tidlig frem til disse konklusjonene, men jeg hadde ennå ikke de rette verktøyene for å håndtere dem.

7.2.2 Urtehagen: tidlige erfaringer med sosial programmering

I 2012 var «Urtehagen» det første offentlige urbane landbruksprosjektet jeg startet i Oslo. Før det hadde jeg hjulpet til i flere andre private hager i byen. Jeg ble inspirert av den globale trenden i lokale initiativer for å bringe økologisk produserte grønnsaker til lokalsamfunn som på en eller annen måte var dysfunksjonelle (figur 7.3).

Urtehagen var et av Oslos første urbane landbruksprosjekter i den «nye bølgen» som foregikk i det offentlige rom i 2010-årene. Som pilotprosjekt illustrerte det at et offentlig urbant hageprosjekt må ha en «sosialt sammenbindende» funksjon for å lykkes. Prosjektet besto av over 30 enkle opphøyde bed i et solrikt hjørne av Urtehagen, som var en offentlig park.

Jeg bodde i området, hadde jobbet som lærervikar på den lokale barneeskolen og hadde førstehånds kjennskap til de lokale sosiale nettverkene,

behovene og utfordringene. Etter at jeg hadde tilbrakt mer tid i Urtehagen hadde jeg ofte dype samtaler med naboene, inkludert alkoholikere, narkolangere og «bråkmakere», som på den tiden var dem som brukte området mest. Jeg gjorde det veldig klart for dem at jeg var verken sosialarbeider eller politi. Jeg hadde ingen intensjon om å blande meg i eller dømme dem for at de kjøpte eller brukte narkotika eller drakk på dagtid. Gjennom gjensidig dialog basert på respekt kom vi frem til en felles forståelse av at stedet skulle være en offentlig ressurs som prioriterte lokale ungdommer, i hvert fall på dagtid. Når barna var i nærheten, skulle såkalte bråkmakere bruke en annen plass. Jeg kunne appellere til universelle verdier som vennlighet og hjelpsomhet; de fleste mennesker ønsker i utgangspunktet å være til nytte for andre. Mange av brukerne hadde yngre søsken eller familiemedlemmer, de kunne huske sin barndom i det offentlige rom og kunne leve seg inn i lokale barns behov for et sted der de kunne leke og føle seg trygge, og i barnas glede over å utforske nærmiljøhagen. Tross alt var disse menneskene – i tillegg til å være narkolangere eller alkoholikere – akkurat som deg og meg. Denne dialogprosessen gjorde de negative elementene på torget til nøkkelaktører i hagens suksess.

Figur 7.3. Naboer. Foto: Nabolagshager

Hagen ble ikke utsatt for hærverk av betydning, og naboer bidro frivillig med å vanne og luke ugress, og mange høstet av urtene og grønnsakene som vokste i hagen. Fersk koriander ble en spesielt populær avling. «Jeg har bodd her i nesten tjue år», sier Cecilia, en av naboene, «og det er første

gang jeg setter meg ned på denne benken». Og hun forklarte hvordan hun aldri hadde følt seg trygg i området. Haroon, en ung mannlig flyktning fra Afghanistan, fortalte oss om hvordan denne hagen hjalp ham til å føle seg knyttet til familien i hjemlandet. Han forklarer: «I Afghanistan hadde familien min alltid en hage, og vi dyrket tomater der også. Når jeg er her og steller plantene, vet jeg at familien min, langt, langt borte, gjør akkurat det samme», sier han. «Det er en måte å være sammen på, selv når vi er fra hverandre.»

Etter hvert som prosjektet ble mer etablert, innså vi at det ikke fantes midler til å støtte det sosiale programmet og hagearbeidet – eller rett og slett til å støtte en aktiv tilstedeværelse i det. En svært høy utskifting av beboere i nabolaget gjorde det utfordrende å ha kontinuitet i aktivitetene, ettersom nettverkene måtte oppdateres og gjenetableres. Etter hvert forfalt prosjektet, hærverk ødela planter og plantekasser, og avfallet hopet seg opp. Vi måtte trekke oss ut av prosjektet og overlevere det formelt til distriktsadministrasjonen, som ville forsøke å inkludere det i andre offentlige sosiale programmer. Etter en vellykket sesong, med barn som glade brukere av plassen, ble området gjenerobret av narkolangere og rusmisbrukere.

7.2.3 Sjakkplassen: å styrke og gi ansvar til lokalsamfunnets medlemmer

I 2015 tok Nabolagshager fatt på et annet utfordrende prosjekt i det offentlige rom.

Vaterlandsparken, en liten offentlig park i sentrum som hadde rykte på seg for å være «Oslos farligste sted», ble forvandlet til «Sjakkplassen» (figur 7.4). Vi gjennomførte dette pilotprosjektet i regi av Oslo kommune mellom 2015 og 2016, og vi utforsket nye designprosesser for å integrere urbant landbruk i det offentlige rom. I årevis hadde byen slitt med utrygghet i området, som var okkupert av en kombinasjon av hjemløse romer, rusmisbrukere og narkotikalangere. Prosjektteamet måtte igjen understreke at vi var verken sosialarbeidere eller politifolk, og det måtte forklares til medlemmene av byadministrasjonen. Vi ønsket ikke å fremmedgjøre eller fjerne visse grupper fra det offentlige rom, men ville heller gi dem makt og ansvar samtidig som vi aktivt inviterte andre grupper til å delta i prosessen.

Figur 7.4. Sjakkplassen. Foto: Nabolagshager

Tidlig i prosessen tok vi kontakt med mange lokale foreninger og uformelle nettverk på Grønland, men vi rettet oss spesielt mot dem som manglet tilgang til velfungerende offentlige rom. Vi vurderte også hvorvidt deres sårbarhet var en faktor med tanke på om de ville være i stand til å fungere som «pionerer» sammen med dagens brukere i det fornyede rommet. Dette innebar å begrense tilstedeværelsen av barn eller familier med små barn (figur 7.5).

En viktig målgruppe var pakistanske mannlige seniorer som daglig samlet seg i et nærliggende overfylt offentlig rom på grunn av nærheten til en av byens største moskeer. Ved å involvere dem håpet vi at de ville ha en beroligende effekt og inngi en følelse av gjensidig respekt overfor det til tider røffe klientellet som frekventerte Sjakkplassen. Disse senioren ville da få ansvaret for å holde «øynene på gaten» (Jacobs, 1961) og ville fungere som en slags «nærmiljø-samvittighet». Ved å inkorporere gatesjakk og tilpasse noe av utformingen av benkene – blant annet ryggstøtte og relativt høye sitteplasser – arbeidet vi for å skape et attraktivt fremtidig rom for et avslappet, fredelig og modent publikum.

Riggingen av hagen, som ble gjort i samarbeid med Mads fra TagTomat (min første kollega innen urbant landbruk, som nevnt tidligere i dette kapitlet), skjedde i løpet av et to dagers intensivt helgearrangement. Kjerneteamet fikk beskjed om å behandle alle mennesker med samme

vennlighet og respekt og å snakke med og engasjere alle – uavhengig av sosial og økonomisk status. Vi pratet bevisst *med* folk, ikke *til* eller *om* dem. Vi brøt brød med dem og serverte rikelige mengder varm mat, kaffe, saft og frukt i løpet av helgen. «Ved å tilby velsmakende mat, servert på et estetisk tiltalende sted på en respektfull og entusiastisk måte og uten å forvente noe som helst tilbake, skapte vi en unik sosial dimensjon ved prosjektet», forklarer Tatiana, en av arrangørene.

Figur 7.5. Seniorer. Foto: Nabolagshager

Det var ingen forpliktelser knyttet til maten, og folk kunne fortsette dagen etter at de hadde spist en matbit sammen med oss. Men «det forvirrer folk», sier Tatiana.

Det er ikke noe vi er vant til, det å få noe veldig hyggelig, gratis, i det offentlige rom. Når det ikke er noen forventninger om å betale eller gjøre noe til gjengjeld, kan det utløse vennlighet på de mest uventede steder.

Ved proaktivt å engasjere et bredt spekter av nåværende og potensielle fremtidige brukere, naboer og forbipasserende og engasjere dem til å melde seg som frivillige i prosjektet, bære jordposer, plante urter eller dele ut mat ble deltakerne styrket og inspirert til individuelt og kollektivt eierskap til

prosjektet. «Det var en fantastisk dag, det føltes så godt å bli invitert inn, å bli inkludert og å kunne hjelpe til og føle seg nyttig for en gangs skyld», sa en av de lokale bidragsyterne da jeg traff på ham noen uker senere. For ham som innvandrer, og som hadde hatt en langvarig kamp mot alkoholisme, betydde det å bli inkludert i en aktivitet i lokalsamfunnet å oppleve noe nytt. «Jeg er rusfri nå», sa en annen av de lokale og refererte til sin fortid med rusmisbruk, «men jeg kjenner alle som kommer hit. Jeg kommer til å holde et øye med stedet for å sørge for at folk respekterer det vi alle har bygd opp» (figur 7.6).

I løpet av sommeren 2015 ble felleshagen på Sjakkplassen forvandlet til et velfungerende, fredelig og inkluderende sosialt rom. Familier følte seg mer komfortable med å ta med barna sine for å leke eller være sosiale på plassen. Gjestene på det nærliggende Radisson Blu Plaza Hotel ble ikke lenger henvist til å unngå plassen da de skulle gå til Munchmuseet på Tøyen, og ansatte på kontorene i nærheten kunne spise lunsj på denne solfylte plassen midt på dagen.

Figur 7.6. Lokal innbygger. Foto: Nabolagshager

Våre observasjoner samsvarte også med observasjonene til sosialtjenestens oppsøkende team og politiet. I intervjuer med antropolog Katja Bratseth i forbindelse med vårt prosjekt (Bratseth, 2015) bekreftet det lokale politiet at stemningen på stedet hadde endret seg da flere mennesker begynte å bruke det. Politiet bemerket at integreringen av urbant landbruk hadde en myk, men merkbar regulerende og beroligende effekt på de sårbare gruppene det jobber med. Ansatte i bydelen fortalte oss at de i løpet av prosjektets levetid på sine daglige gjennomganger ikke observerte noen tegn på vold, hærverk, slåsskamper, narkotikabruk eller narkotikasalg, og kun én gang ble det rapportert om forsøpling.

I slutten av oktober 2015 fjernet kommunen plantekassene og møblene og satte alt på lager. Til tross for suksessen ble prosjektet avsluttet. Det virket som om administrasjonen ennå ikke var klar for å omfavne sosialt inkluderende urbant landbruk i byens offentlige rom. Ved å prioritere nærmiljø- og sosiale funksjoner hadde vi nedprioritert å bygge relasjoner med byråkrater og offentlige ansatte, som dermed ikke hadde særlig eierskap til prosjektet.

Noen år senere forsøkte lokalpolitikerne å gjenopplive prosjektet, men klarte aldri å involvere lokalsamfunnet aktivt og sikre at beboerne følte stolthet over og eierskap til prosjektet. Når dette kapittelet skrives, er området igjen blitt en asfaltjungle, og det er foreløpig ingen planer om spiselige hager eller velfungerende, inkluderende sosiale rom på Sjakkplassen.

7.2.4. Jakten på bedre løsninger for varige samfunnseffekter

Våre eksempler på urbant landbruk viser at det ikke er tilstrekkelig å sørge for at plantene trives for å lykkes med å dyrke et offentlig rom. Utøvere innen design og planlegging må fortsette å eksperimentere med nye tilnærminger til integrering av urbant landbruk i i det offentlige rom og nye metoder for nærmiljøengasjement og -eierskap. På samme måte bør de se ut over sine eksisterende nettverk for å bli mer inkluderende overfor et mangfold av hagetradisjoner og nye praksiser for dyrking av så vel mat som fellesskap.

Det globale stedsutviklingsfellesskapet er en praksisledet kilde til kunnskap og løsninger som kan bidra til å utvide det urbane landbrukets innvirkning på byene våre. Denne gatesmarte kunnskapen kan vise seg å være lettere for utøverne å ta til seg enn de mer formelle rådene fra akademikere

og offentlige institusjoner. Bevis på vellykket stedsutvikling er allment tilgjengelig, og historier om menneskelig påvirkning er lett å finne på sosiale medier, i TED-foredrag og på andre nettbaserte plattformer, og de kan være kilder til inspirasjon. Jeg vil presentere stedsutviklingsmiljøet nærmere i det følgende avsnittet.

7.3 Oppdagelsen av den globale «placemaking»-bevegelsen

Omtrent midt i 2010-årene ble begrepet «placemaking» stadig mer populært og dukket opp i alle slags diskusjoner, og det fascinerte meg. Det beskrev fellesskapshager, nedenfra-og-opp-initiativer for rimelige boliger, midlertidige prosjekter som omdanner parkeringsplasser til offentlige parker, og også storstilt byutvikling med bærekraftige ambisjoner. Jeg kunne se at de involverte var akkurat som meg; de trodde på fellesskapets superkrefter ved å sette i gang samtaler og gi folk en unnskyldning for å diskutere og løse lokale utfordringer. De var optimister som trodde at endring var mulig, og at lokalsamfunnet kunne spille en nøkkelrolle.

Det finnes ingen allment akseptert definisjon av begrepet «placemaking», men begrepet refererer ofte til menneskelig interaksjon som nøkkelen til å håndtere lokale og globale utfordringer. Dr. Cara Courage, en anerkjent ekspert på stedsutvikling og kunst, forklarte begrepet i sitt foredrag på eventet TEDxIndianapolis i 2017: «Placemaking er et sett med verktøy, og det er en tilnærming for å sette lokalsamfunnet i sentrum for endringer der de bor.» Hun fortsetter: «Det handler om å bringe folk sammen, på deres sted, og om å få dem til å snakke med hverandre. Når folk forteller historier om seg selv og sine steder, begynner de å forstå stedene sine bedre, og de begynner å forstå at de kan bidra til å endre disse stedene til det bedre» (Courage, 2017).

«Placemaking er en form for samfunnsorganisering og -tilrettelegging som bringer mennesker sammen og utfordrer lokalsamfunn til å engasjere seg», forklarer Ethan Kent, administrerende direktør i Placemaking X, et globalt nettverk av ledere som jobber for å sette fart på stedsutvikling som en måte å skape sunne, verdsatte og inkluderende lokalsamfunn på. «Placemaking handler om hvordan vi alle bidrar til å skape vårt offentlige rom, verden utenfor inngangsdøren vår, og vi utfordrer hverandre til å være med på å forme dette rommet», fortsetter Kent. «Vi ser det som en ny miljøbevegelse som fokuserer på stedet som en måte å samle mange ulike

problemer og saker i en by på, og som involverer mange ulike avdelinger og fagområder for å skape verdi» (Kent, 2018).

I en artikkel i *The Guardian* fra 2022 forklarer Charlot Schans, direktør for Placemaking Europe-nettverket, at «(vi) trenger menneskesentrerte byer og offentlige rom som fungerer for fellesskap», og han legger til at «placemaking er ideen om at vi eier og skaper disse rommene sammen» (Yeung, 2022).

Per i dag har Placemaking Europe-nettverket, som Nabolagshager har vært delaktig i utviklingen av, medlemmer i mer enn 30 land, og de spenner fra alt fra byadministrasjoner og arkitekt- og designfirmaer til nabolagsinitiativer.

7.3.1 Å bli del av en global bevegelse som ikke handlet om urbant landbruk

I 2017 reiste jeg til Amsterdam i Nederland for å delta på konferansen Placemaking Week. Jeg dro dit som bybonde, men forlot konferansen som «placemaker». I hovedforedraget av Fred Kent, grunnleggeren av «Project for Public Spaces» (PPS), fikk jeg lære at det over hele verden er en enorm bølge av endringsskapere som forvandler urbane gater, parker og torg som arenaer for samfunnsbygging. Mange prosjekter involverte et eller annet aspekt ved urbant landbruk, ikke som et mål i seg selv, men som et middel til å samle samfunnet sammen og få i gang en samtale.

Denne måten å se grønne, urbane tiltak på resonerte sterkt med meg. Jeg hadde i økende grad blitt ubekvem med begrepet «urbant landbruk», da jeg følte at det dyrket menneskelige relasjoner snarere enn bare spiselige avlinger. Disse menneskelige relasjonene gjorde en betydelig forskjell i folks liv, mens spiselige avlinger ofte var ubetydelige i volum og sjelden hadde særlig innvirkning på det lokale matsystemet. Ofte nølte vi også med å høste og spise det som ble dyrket i det offentlige rom, av frykt for at det ville være forurenset eller «skittent» fordi det vokste i nærheten av trafikk og søppel. De medmenneskelige relasjonene følte imidlertid som gnister til noe mye større, og de satte i gang samtaler om hvordan vi kan gjøre lokalsamfunnene og byene våre vennligere, mer kreative og bærekraftige.

I sitt hovedforedrag bemerket Fred Kent også at det offentlige rom har blitt et samlingspunkt for mange sosiale bevegelser, og at dette ville være nøkkelen til å håndtere mange av samfunnets utfordringer, blant

annet rettferdighet, bærekraft og folkehelse. Placemaking ville bidra til å legge til rette for at nærmiljøaktivister sammen med ledende tenkere innen arkitektur og design, offentlig administrasjon, mobilitet, kunst, innovasjon og entreprenørskap kunne komme sammen i gatene våre for å forme visjoner om en bedre fremtid og ta de første skrittene mot nedenfra-og-opp-urbanisme. Teorien om stedsutvikling hevder at den viktigste endringsaktøren like gjerne kan være en lokal bestemor som en viktig politiker eller en berømt arkitekt. Dette demokratiske aspektet er for meg det mest tiltalende prinsippet ved teorien, nemlig at man ikke trenger å være ekspert for å ha en stemme som betyr noe.

7.4 Tre viktige prinsipper for stedsutvikling og hvordan de kan komme bybønder til gode

Basert på flere tiårs arbeid med å analysere offentlige rom og design som hjelper eller hindrer menneskelige forbindelser har Kathy Madden og Fred Kent, grunnleggerne av PPS, utviklet elleve prinsipper for stedsutvikling. Disse har blitt delt bredt innenfor *placemaking*-felleskapet som åpne kildekode-verktøy, veileder PPS' designarbeid og inspirerer andre stedsskapere globalt. Mange av disse prinsippene kan med hell tas i bruk av bybønder og kan brukes i forbindelse med fellestager. Noen eksempler på disse prinsippene samt oppdaterte anvendelser knyttet til dyrking av offentlige rom er skissert nedenfor.

7.4.1 PPS placemaking-prinsipp nr. 1: Lokalsamfunnet er eksperten

Et viktig utgangspunkt for å utvikle et konsept for et offentlig rom er å identifisere talentene og ressursene i lokalsamfunnet. I ethvert lokalsamfunn finnes det mennesker som kan gi historisk perspektiv, verdifull innsikt i hvordan området fungerer, og en forståelse av kritiske spørsmål. Ved å utnytte denne informasjonen i begynnelsen av prosessen kan man bidra til å skape en følelse av eierskap til prosjektet som kan være til stor nytte for både prosjektspansoren og lokalsamfunnet. (PPS, u.å., redaktørens oversettelse)

Konvensjonelle definisjoner av lokalsamfunn har en tendens til å være abstrakte og omfatte alt fra en samlet gruppe individer til samfunnet som helhet. Stedsutviklere bruker også begrepet «lokalsamfunn» i vid betydning,

men de setter det alltid inn i en geografisk kontekst ved å definere lokalsamfunn som:

[...] alle som har en interesse eller andel i et bestemt sted. Det består av folk som bor i nærheten av stedet (enten de bruker det eller ikke), som eier bedrifter eller jobber i området, eller som går på institusjoner som skoler eller kirker der. Det omfatter også folkevalgte som representerer området, og grupper som støtter eller organiserer aktiviteter der, for eksempel en gruppe for sosial rettferdighet, en hageklubb, et sykkellag eller en handelsstandsforening. (Madden, 2018, s. 45, redaktørens oversettelse)

Prinsippet om å la lokalsamfunnet være eksperten er viktig, fordi det er medlemmene av lokalsamfunnet som vet – gjennom personlig erfaring og lokalkunnskap – hva som er stedets styrker og svakheter. Det er de som vil dra nytte av – eller lide under – eventuelle endringer. Noen medlemmer av lokalsamfunnet har kanskje allerede identifisert forbedringspotensial, mens andre kan være mer oppmerksom på underliggende trusler. Og viktigst av alt: Noen medlemmer kan fungere som portvoktere for andre og oppmuntre til eller hindre deltakelse.

Å involvere et større antall mennesker i de tidlige stadiene av et prosjekt betyr at flere vil ta eierskap til prosessen og resultatene på lang sikt. Ideene og forslagene som genereres av en større og mer representativ gruppe, vil sannsynligvis også formidle perspektivene til sårbare eller underrepresenterte grupper og enkeltpersoner. Dette gjelder særlig sammenliknet med konvensjonelle metoder, offentlige høringer, som ofte domineres av NIMBY-holdninger («not in my backyard»), og som heller ikke fullt ut representerer gjennomsnittsinbyggeren når det gjelder inntekts- eller utdanningsnivå.

«Nærmiljøet er eksperten»: erfaringer fra Stensparken Nærmiljøhage

I Stensparken Nærmiljøhage, et lite offentlig område i en større kommunal park, har Nabolagshager skapt og drevet en nærmiljøhage. Nærmiljøhagen ble drevet i tett samarbeid med den kommunale bydelsadministrasjonen. Arbeidet med å få solide innspill og med å utløse ideer og visjoner for fremtiden var en prosess preget av gjensidig læring og inspirasjon.

De første månedene av prosjektet brukte vi på å gjennomføre kvalitativ og kvantitativ kartlegging og forskning i nærmiljøet. Til å hjelpe oss i denne prosessen ansatte vi et team av ungdomsforskere som bodde i bydelen som deltidsansatte medarbeidere. For å kartlegge ideer og visjoner fra naboene arrangerte vi også pilotarrangementer for å sikre at mange demografiske grupper ville være representert. Samarbeidet med bydelsadministrasjonen var også nyttig for å sende ut digitale invitasjoner til beboere innenfor en radius på 500 meter fra prosjektområdet.

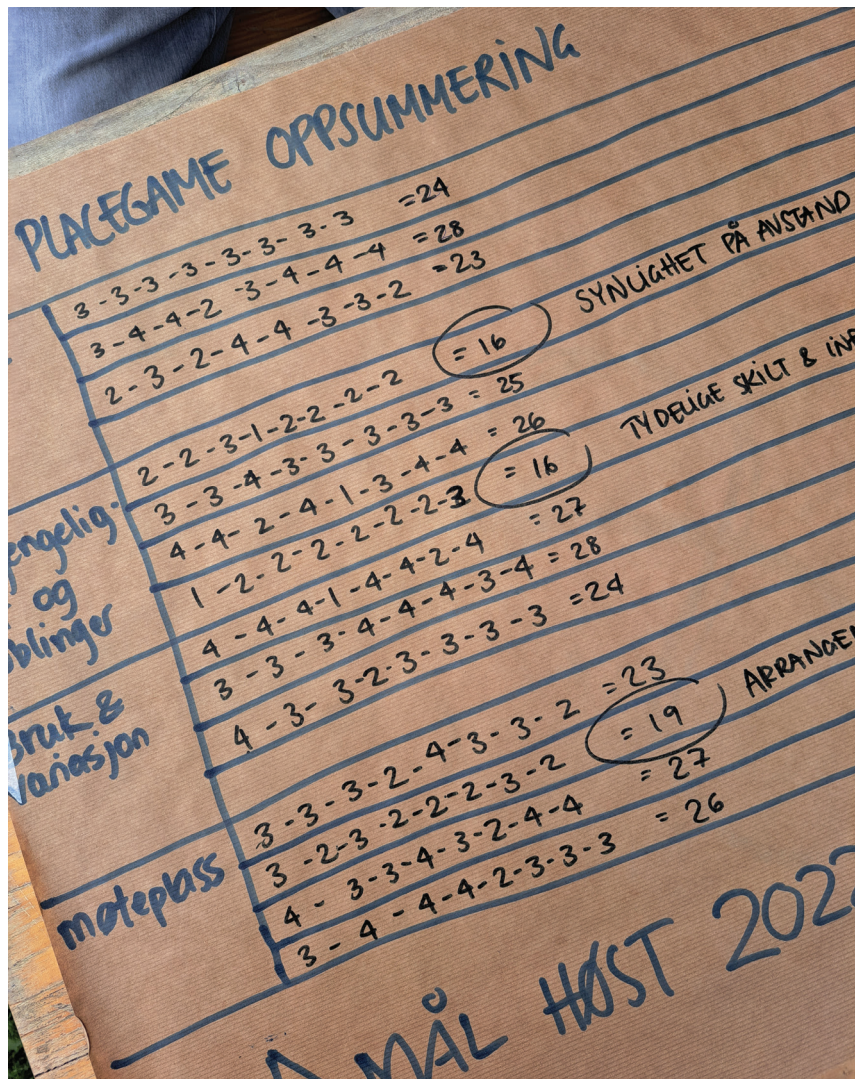
Vi begynte med å kartlegge ideer, interesser og visjoner i lokalsamfunnet gjennom en rask og effektiv diagnoseprosess. Vi brukte «*Place Game*», som opprinnelig ble utviklet av PPS (PPS, 2016), og som er et velkjent verktøy for «placemakere» over hele verden. Ungdomsforskerne begynte med å fylle ut *Place Game*-spørreskjemaene selv, før de utvidet spørreskjemaene til å gjelde andre brukere av området.

Place Game-spørreskjemaet evaluerer den nåværende statusen og potensialet til en plass. Det gjør det mulig for en gruppe innbyggere å gå i dybden på fire kategorier: omgjengelighet, bruk og aktiviteter, komfort og image samt tilganger og forbindelser. Inntrykkene av stedets nåværende tilstand noteres i en tabell, og ideer til kortsiktige og langsiktige forbedringer noteres ned og deles (figur 7.7).

En lav total poengsum viste oss hvor det var mest presserende å sette inn tiltak. *Place Game* har blitt gjentatt med alle ungdomsgruppene i Stensparken-prosjektet og har stått sentralt i det oppsøkende arbeidet vårt. I tillegg til den innledende kartleggingen har vi brukt det i løpet av prosjektperioden for å overvåke forbedringer og prioritere oppgaver.

Noen av de andre kartleggings- og overvåkningsaktivitetene i Stensparken var blant annet:

- Intervjuer med eldre på et lokalt seniorsenter om deres nåværende, men også tidligere bruk av parkene.
- Sanseøvelser for å få en bedre forståelse av hvordan området oppleves hvis man har noen sansemessige begrensninger, for eksempel synshemming.
- Kvantitativ overvåkning av ulike bruksmåter og brukere på ulike tidspunkter i løpet av uken og i løpet av dagen.
- Interaktiv og kreativ avstemning ved hjelp av klistremerker for å rangere potensielle fremtidige aktiviteter.

Figur 7.7. Eksempel fra Place Game. Foto: Nabolagshager

7.4.2 PPS placemaking-prinsipp nr. 8: triangulering

Triangulering er prosessen der en ekstern stimulus skaper en forbindelse mellom mennesker og får fremmede til å snakke med andre fremmede som om de kjente hverandre. I et offentlig rom kan valg og plassering av ulike elementer i forhold til hverandre sette (eller ikke sette) trianguleringsprosessen i gang. Hvis for eksempel en benk, en søppelkurv og en telefon er plassert uten noen forbindelse med hverandre,

kan hver av dem bli brukt i svært begrenset grad, men når de plasseres sammen med andre fasiliteter, for eksempel en kaffevogn, vil de naturlig bringe folk sammen (eller triangulere!). På et mer overordnet nivå: Hvis en lesesal for barn i et nytt bibliotek er plassert ved siden av en lekeplass i en park, og hvis det tilføres en matkiosk, vil det oppstå mer aktivitet enn om disse fasilitetene var plassert hver for seg. (PPS, u.å., redaktørens oversettelse)

Mange nærmiljøhager i det offentlige rom klarer ikke å tiltrekke seg andre enn de ivrige gartnerne og sliter med å holde motivasjonen oppe gjennom vekstsesongen, særlig siden avlingen ofte er begrenset. De fleste nærmiljøhager er rett og slett ikke interessante for folk flest som bor i nærmiljøet – spesielt hvis den eneste aktiviteten som kan oppleves der, er å se på at plantene vokser. Det ligger i sakens natur at årstidene også påvirker dyrkeprosjektene, og aktivitetsnivået synker dramatisk gjennom den lange norske vinteren. Hver vår må mange frivillige grupper praktisk talt starte forfra igjen.

For de fleste prosjekter vil det derfor være svært nyttig at man tenker på flere måter å tiltrekke seg andre demografiske grupper. Det å bruke trianguleringstankegangen som er typisk for placemaking, innebærer å tilføre ekstra elementer, funksjoner eller aktiviteter til nærmiljøhagen for å appellere til et bredere publikum. Dette kan sørge for at flere besøker stedet, blir der i lengre tid og innleder en samtale når de først er der – noe som fører til et mer levende og vennlig sted totalt sett. Den menneskelige skalaen er også viktig: Aktiviteter eller elementer må skje innenfor kort avstand og nær folk slik at de lett kan samhandle med hverandre.

Trianguleringserfaringer fra Stensparken Nærmiljøhage i Oslo

I Stensparken Nærmiljøhage jobber vi med å utvikle området til å bli en attraktiv destinasjon for mange demografiske grupper i nabolaget. Et trianguleringselement som kom frem tidlig i de deltakende kartleggingene, var at flere naboer uttrykte interesse for å få en pizzaovn til bruk for fellesarrangementer på plassen (figur 7.8). For å bygge pizzaovnen engasjerte vi en ekspert på naturlige byggematerialer, og vedkommende bygde den med hjelp fra ungdommer som hadde sommerjobb i felleshagen. Andre naboer bidro med å dekorere ovnen på et av de åpne nabolagsarrangementene. I løpet av en måned hadde de lokale ungdommene bygd en pizzaovn formet som en frosk, og den ble umiddelbar en hit på sosiale medier. Ved å

involvere lokalsamfunnet i utformingen av ovnen sørget vi for å skape en følelse av eierskap og stor begeistring for prosessen i nabolaget.

Andre triangulerings-elementer i felleshagen var blant annet bikuber, en aktivitet som ble drevet som et arbeidstreningsprogram for unge voksne med lærevansker, og oppussing av eksisterende sitteplasser og utplassering av nye benker. Enkle oppgraderinger inkluderte å sørge for drikkevann for hunder og søplestativer for kildesortering ved porten for å invitere vanlige parkbrukere til å stikke innom. En liten overbygd uteplass ga ly når det regnet, og felleshagen ble et stoppested i et svært populært kartspill kalt «Stolpejakten».

Figur 7.8. Triangulering i nærmiljøet Stensparken. Foto: Nabolagshager

En rekke arrangementer var avgjørende for å spre ryktet om det nye møtestedet, og lokale barnehager og lekeplasser har vært viktige målgrupper i kommunikasjonen. Når det gjelder arrangementene, har de ikke vært rettet mot hagebruk, men mot å skape en velfungerende møteplass for nærmiljøet. Vi ønsket spesielt å engasjere småbarnsfamilier, en demografisk gruppe som har tilgang til få lokale fasiliteter annet enn utendørs lekeplasser. Arrangementene ble spredt ut over hele året, inkludert vellykkede halloween- og vinterfestivaler.

Trianguleringserfaringer fra Sjakkplassen

Triangulering var også nøkkelen til Sjakkplassens suksess. I tillegg til de opphøyde bedene var det ulike sittegrupper slik at folk kunne nyte plassen alene eller i mindre grupper. Ved å dele opp plassen i mindre delområder på en menneskelig skala, så vi at folk var mer tilbøyelige til å sette seg ned og tilbringe tid der (figur 7.9).

Et karakteristisk element på denne plassen var det store gatesjakkspillet. Før prosjektet startet, var vi usikre på om sjakk ville passe på plassen. Det viste seg imidlertid å være en magnet for mange brukergrupper. For eksempel viste det seg at noen av de hjemløse romene ofte engasjerte forbigående i vennskapelige sjakkpartier. Ettersom sjakkspill følger internasjonalt anerkjente regler, observerte jeg mennesker med svært ulik bakgrunn som samhandlet som spillere; noen ganger kommuniserte de gjennom kroppsspråk og ikke-verbale sjakkvitser. Sjakkspillet utendørs var en nøkkelfaktor for å skape positiv atmosfære døgnet rundt i nærmiljøhagen, noe som i seg selv bidro til at Sjakkplassen ble et velfungerende offentlig rom.

Figur 7.9. Triangulering Sjakkplassen. Foto: Nabolagshager

Hadde prosjektet på Sjakkplassen fortsatt, ville det vært et logisk neste skritt å legge til andre funksjoner for å følge opp den vellykkede starten. Innenfor «placemaking» blir dette ofte omtalt som «the power of ten» («kraften i ti») (PPS, 2016) – et prinsipp om å tilby minst ti komplementære aktiviteter for hvert sted, alt fra lesing av aviser (som krever komfortable sitteplasser) til spill eller stedsspesifikke aktiviteter.

Trianguleringserfaringer fra Sandaker senter og Linderud gård

Ofte kan en nærmiljøhage fungere som et trianguleringselement i en større visjon. På Sandaker senter i Oslo driftet Nabolagshager en liten permakulturdhage for kjøpesenteret, og i Linderud Nærmiljøhage har vi vært med på å utvikle et dyrkeprosjekt som en integrert del av museet og kulturlandskapet på Linderud gård i en av Oslos drabantbyer.

Sandaker senter er et lite kjøpesenter i indre Oslo med historie tilbake til 1970-årene. En del av bygningskomplekset består av kommunale leiligheter som ofte huser beboere som sliter med rusmisbruk eller psykiske problemer. Bygningskomplekset rommer også et offentlig bibliotek og en frivilligsentral som blir besøkt av mange eldre mennesker. Som del av en pågående dialog med OBOS, som er eier og Norges største boligutvikler, fikk vi i oppdrag å utvikle og drifte en byhage rundt en uteservering i den solfylte sørenden av senteret. Dette var del av en større oppgradering og overhaling av kjøpesenteret samtidig med en utvidelse og oppgradering av biblioteket, innendørs renovasjon og en oppgradering av den kommunale parken på baksiden av senteret.

Ved å investere i en offentlig byhage fikk kjøpesenteret en visuell ansiktsløftning og klarte også å tiltrekke seg et mer balansert klientell til terrassen, noe som skapte positive ringvirkninger for andre forretninger i nærheten. Naboer fortalte oss at de satte pris på å gå forbi hagen og kunne nyte naturens skjønnhet daglig, i stedet for å bekymre seg for å høre negativt språk eller aggressive utbrudd fra klientellet som tidligere dominerte uteserveringen.

En viktig del av suksessen med dette trianguleringselementet var vår tilnærming i møte med lokalbefolkningen, som i utgangspunktet var ganske negativ og så på dette som nok et gentrifiseringsforsøk. Gang på gang gjentok og understrekte vi at den frodige hagen ikke ville gjøre ølen dyrere eller tvinge dem til å forlate sitt favoritt-tilholdssted, selv om det ble mer populært og klientellet endret seg. I løpet av de fem årene vi driftet

denne byhagen, fikk vi etter hvert et godt forhold til mange av bargjestene, som har blitt glad i de vakre omgivelsene, inspirert av årstidsforandringene og følt seg som del av et fellesskap. Denne nærmiljøhagen, som vi forvalter på vegne av kjøpesenterets eiere, har også vært et viktig eksperiment i utviklingen av en lite vedlikeholdskrevende, pollinatorvennlig hage som er mer visuelt tiltalende enn spiselig, selv om det er flere bærbusker, urter og spiselige planter i hagedesignet.

På Linderud gård har vi hovedsakelig fungert som en tilrettelegger som har hjulpet til med å sette i gang noen av de sosiale aspektene ved museets visjon. Herregårdens ledelse har de siste årene endret museet radikalt – fra å være et lukket «lager for historiske gjenstander» til å bli et travelt knutepunkt for mange aktiviteter som både henvender seg til lokalsamfunnet og ivaretar interessen til de som er interessert i lokalhistorie. I tillegg til de historiske barokkhagene har museet satt av et stort jorde til mangefasettert urbant landbruk. Dette feltet har nå blitt en stor og livlig nærmiljøhage som drives i samarbeid med lokale grupper og oppstartsbedrifter. Det er avsatt areal til oppstartsbedrifter knyttet til urbant landbruk, for eksempel dyrking av blomster for salg til bryllup og arrangementer, og et felles dyrkningsområde som leverer rikelig med økologiske grønnsaker til sine medlemmer.

I løpet av året arrangerer Linderud gård markedsdager og aktivitetsdager og inviterer lokale barnehagebarn og barneskoleelever til å dyrke i hagen. Lokale tenåringer jobber som hagehjelpere om sommeren, og én gang i uken arrangeres det omvisninger med en økofilosofisk vri. Alle disse trianguleringselementene bidrar til å utvikle et sted med et mangfold av attraksjoner, gode muligheter for mange brukergrupper og flere samarbeidspartnere fra lokalsamfunnet.

«Kraften i ti»

Trianguleringens kraft er så effektiv at det blant stedsutviklere er lett å tenke «jo flere, desto bedre». De mest velfungerende offentlige rommene er der hvor mange forskjellige mennesker kan finne attraktive grunner til å oppholde seg der, og det hevdes at det bør finnes minst ti slike attraksjoner på hvert sted. På et høyere nivå bør hver by ha minst ti slike velfungerende og attraktive steder.

Blant aktører innen urbant landbruk er det få som klarer å ha så mange som ti attraksjoner. Prinzessinnengärten i Berlin i Tyskland illustrerer en

vellykket anvendelse av svært varierte og inkluderende triangulerings-eksperimenter. Her finnes en populær kafé, birøkt, planter og frø og frøplanter til salgs for dem som er interessert i hagearbeid. Hagen arrangerer solidaritetsarrangementer, har pedagogiske hager for skolebarn og er vertskap for et bredt spekter av arrangementer for alle slags interesser, som ølbrygging, blomsteroppsatser, oppsirkuleringsaktiviteter, konserter, forelesninger og matrelaterte verksteder der man kan lage surkål og krydderblandinger. Avlinger fra hagen selges på kafeen, og overskuddsprodukter selges til besøkende.

Prinzessinnengården er et mangefasettert og attraktivt reisemål for lokale matentusiaster, miljøvernere, urbanister og sosialentreprenører, men også for folk som bare er ute etter et grønt og fredelig hjørne der de kan tilbringe tid med venner eller lese en bok. Barn i alle aldre har stor glede av å utforske området, streife fritt rundt og komme i kontakt med den urbane naturen. Som et sted for selvorganiserte initiativer er det populært blant folk som ønsker å dele en ferdighet med fellesskapet. Aktiviteter som popup-verksteder for sykkelreparasjoner eller gjør det selv-bygging av insekthoteller eller dyrkekasser av gjenbruksmaterialer finner sted gjennom hele året.

Hagen tiltrekker seg et betydelig antall nasjonale og internasjonale turister som er interessert i bærekraftig byutvikling og spiselige planter i byene. Prinzessinnengården har utviklet seg til å bli en flerfasettert destinasjon, delvis på grunn av prosjektets lange levetid, ettersom de har vært etablert siden 2009.

«Power of ten»-prinsippet taler også for å jobbe i byskala; at hver by bør ha minst ti slike «hotspots» innenfor sine bygrenser. I 2010 lanserte man i byen Andernach i Sør-Tyskland, som har 20 000 innbyggere, et initiativ for å bli en «spiselig by». Over hele byen finnes det store og små spiselige hager – alt fra en offentlig frukthage langs muren til middelalderslottet i sentrum til en mobil skolehage i en tilhenger parkert i en av gågatene i sentrum. På et lokalt arkeologisk område viser en historisk hage frem sorter som ble dyrket i romertiden og middelalderen, og som er utviklet i samråd med lokale historikere. Folk kan høste fritt fra alle spiselige hager som ligger innenfor et offentlig område. Skolene er sterkt involvert, og det samme er sosialtjenestene, som bruker hagearbeidet og vedlikeholdet av de ulike byhagene som en del av byens arbeidstreningsordninger.

Når triangulering mislykkes

Triangulering i seg selv fungerer ikke hvis den ikke integrerer innspill fra nåværende og fremtidige brukere av det offentlige rommet og gjør dem i stand til å involvere seg; dette er det første og viktigste av alle prinsipper for placemaking. På Sjakkplassen, for eksempel, ble det senere – etter at det opprinnelige prosjektet var avsluttet – gjort forsøk på å gjeninnføre nærmiljøhagen ved å legge til nye sjakkbrikker, en slakk line, et felles bytteskur og et popup-kunstgalleri.

Disse initiativene mislyktes imidlertid, ettersom det aldri ble gjort forsøk på å bygge eierskap og kapasitet hos de eksisterende brukergruppene og på å oppmuntre dem til å se på seg selv som verdifulle voktere av en viktig samfunnsressurs.

7.4.3 PPS placemaking-prinsipp nr. 9: eksperimenter – lettere, raskere, billigere

Kompleksiteten i offentlige rom er så stor at man ikke kan forvente å gjøre alt riktig på en gang. De beste stedene eksperimenterer med kortsiktige forbedringer som kan testes og forbedres over mange år! Elementer som sitteplasser, uteserveringer, offentlig kunst, oppmerking av gangfelt og fotgjengersoner, felleshager og veggmalier er eksempler på forbedringer som kan gjennomføres på kort tid. (PPS, 2013, redaktørens oversettelse)

Dette prinsippet understreker hvordan toppstyrte prosjekter som er ledet av offentlig sektor eller private investorer, kan fremmedgjøre reell deltakelse samtidig som de er kostbare og tar lang tid fra idé til realisering. Etter at innbyggerne har deltatt i møter med kommunen, ønsker de å se konkrete endringer som ikke må vente i årevis til kommunens prosesser er ferdigstilt. Å eksperimentere med lettere, raskere og billigere installasjoner er en fin måte å komme i gang med endringene på, innenfor en tidsramme som er mer akseptabel for innbyggerne. Man kan også samarbeide med lokalsamfunnet om prototyper og felles utforming av endringene som skal skje, og man kan til og med forsiktig bryte ned motstanden fra potensielle negative stemmer.

Lettere, raskere, billigere i Stensparken Nærmiljøhage

Selv om bydelsadministrasjonens ambisjoner for nærmiljøhagen er høye, har vi i Stensparken Nærmiljøhage vært nøye med å være eksperimentelle og gjentakende i utformingen av det offentlige rommet, og vi har testet ut formater og lagt til funksjoner underveis. Gjennom hele prosessen har vi forsøkt å sikre størst mulig oppslutning fra lokalsamfunnet om en felles visjon. Den gradvise implementeringen av endringene har bidratt til å dempe de kritiske røstene fra de få, men høylytte naboene som i utgangspunktet var imot enhver endring eller oppgradering av området.

En av ideene som oppsto i de tidlige diskusjonene, var at vi kunne ha et drivhus slik at vi kunne forlenge hagesesongen. Med den begrensede finansieringen i den første sesongen bestemte vi oss for å omdisponere midlene vi hadde spart, til å bygge et lite utendørs redskapsskur og heller nøye oss med et billigere og lite, men multifunksjonelt drivhus på fem kvadratmeter som kunne fungere som et skur i vinterhalvåret. Etter hvert som ambisjonsnivået for prosjektet har økt, ønsket vi å engasjere en arkitekt til å designe et drivhus som kan gi oss bedre lagringsmuligheter og hjelpe oss med å aktivere lokalsamfunnet året rundt.

Senere kom det en kommentar fra flere av ungdommene som deltok i det såkalte *Place Game*-spillet, om at de ønsket å legge til flere farger og blomster. Vi tok ungdommenes stedsutviklingsidé på alvor og dro til et kjøpesenter der vi plukket ut stauder før vi bygde et blomsterbed. I tillegg til den umiddelbare tilfredsstillelsen den konkrete forbedringen av plassen ga, bidro den også til å definere stedets identitet. Ved å ha to fargerike blomsterbed ved inngangen håpte vi å signalisere til publikum at dette var et sted der de var velkomne.

Med utgangspunkt i erfaringene fra Sjakkplassen har vi vært nøye med å dokumentere prosessen, og vi har samlet inn data om den økende populariteten til nærmiljøhagen og de vellykkede arrangementene underveis samtidig som vi har bygd gode relasjoner til bydelsadministrasjonen og gjort det lettere for dem å støtte dette stedsutviklingsinitiativet.

Lettere, raskere, billigere på Linderud gård

Som et annet lokalt eksempel på eksperimentering med lettere, raskere og billigere installasjoner har Nabolagshager samarbeidet med partnere i den mye større nærmiljøhagen på Linderud gård for å gjøre omfattende tester over to sesonger for å finne de mest funksjonelle plassene for sittegrupper. I samarbeid med innleide ungdommer brukte vi høyballer som midlertidige

sitteplasser, og underveis fikk vi innspill fra mange forskjellige brukere av området som testet ut ulike sittegrupper.

De midlertidige høyballene ga oss folks tid og oppmerksomhet, og vi fikk innspill og skapte lokal oppslutning om stedet. Da høyballene ble erstattet av enkle sittestrukturer og etterhvert solide tremøbler lagd av resirkulert tre, hadde sitteplassene vært tatt i bruk i over et år, og de første kritikerne (hvorav noen som i utgangspunktet ønsket at hele området skulle dyrkes opp) hadde blitt overbevist om behovet for et mer permanent sosialt område.

7.5 Det viktigste å ta med seg: søk komplementære ferdigheter og kunnskap fra placemakere for å sikre robusthet, lang levetid og effekt

Etter at vi har fulgt utviklingen av det urbane landbruket i Oslo siden dets renessanse for omtrent ti år siden, har det vært spennende å se hvordan det har endret seg og dreid og tatt ulike former avhengig av hvem som er involvert. Den offentlige sektoren har, spesielt i større byer som Oslo, Bergen og Trondheim, gjort betydelige fremskritt i retning av å inkludere urbant landbruk i øvrig politikk og sektorplaner, herunder med tanke på byplanlegging, folkehelse, utdanning og mange andre felter.

Samtidig er livssyklusen til et urbant landbruksprosjekt bemerkelsesverdig kort. Svært få prosjekter lever lenger enn et par år, og svært ofte ender det med at personen som startet prosjektet, forlater skuta, enten fordi vedkommende tar på seg alt arbeidet og ansvaret eller på grunn av utfordringer med å mobilisere bredere fellesskap. Ved å gå i dialog med og innlede samarbeid med placemakere, bygge nettverk med dem og ta med seg lærdom fra deres verktøykasser, praksis og eksempler kan bybønder bidra til å skape prosjekter som er mer robuste, som varer lenger, og som har større innvirkning på lokalsamfunnet enn dersom bybonden bare hadde latt seg inspirere av sine likesinnede med grønne fingre.

Referanser

- Bratseth, K. (2015, 3. desember). Erfaringer fra Sjakkplassen 2015. *Isuu.com*. https://issuu.com/nabolagshager/docs/erfaringer_fra_sjakkplassen_2015
- Courage, C. (2017, 2. juni). *TEDxIndianapolis: Placemaking and community* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=SfkiZW9NRDY>

- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. Random House.
- Kent, F. (2018, 3. juli). *Making places, episode 1 – what is placemaking?* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=fvCCzL00He0>
- Madden, K. (2018). *How to turn a place around: A placemaking handbook*. Project for Public Spaces.
- Project for Public Spaces. (u.å.). Eleven principles for creating great community places. *PPS.org*. Hentet 24. februar 2023 fra <https://www.pps.org/article/11steps>
- Project for Public Spaces. (2016, 14. juni). The Place Game: How we make the community the expert. *PPS.org*. Hentet 24. februar 2023 fra <https://www.pps.org/article/place-game-community>
- Yeung, P., (2022, 14. juli). It's a beautiful thing: How one Paris district rediscovered conviviality. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2022/jul/14/its-a-beautiful-thing-how-one-paris-district-rediscovered-conviviality>

Når utdanning blir en del av det urbane landbruket

KAPITTEL 8

Sentrale kjennetegn ved samskapte visjoner for urbant landbruk i Oslo

Vebjørn Egner Stafseng Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Anna Marie Nicolaysen Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Geir Lieblein Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Abstract: In this education research-oriented chapter, we present the findings from student and stakeholder co-produced visions, hindering and supporting forces and proposed action steps for urban agriculture initiatives in Oslo, Norway. Students in agroecology conducted participatory visioning workshops with initiatives in 2018 and 2019 and wrote reports based on these workshops. In our analysis of these reports, we found that the key characteristics of the visions could be categorized in terms of social, nature, and governance. Collaboration, lack of funds and time and other initiative-specific forces were common challenges to achieving the vision. Strong political support and increased interest in urban agriculture emerged as forces supporting the future visions. The proposed actions could be grouped in the categories of ecology, food, education, organization, social and municipality. The insights of our research on urban agriculture in public space gave us new perspectives and translations and can inform new and innovative visions.

Keywords: visioning workshop, co-creation, action learning, research-education integration, visionary thinking, urban agriculture

8.1 Innledning

Urbant landbruk – her definert som «alle initiativer for matproduksjon i og rundt urbane områder» (Prové et al., 2018, s. 17, vår oversettelse) – spiller en udiskutabel rolle i bærekraftig byutvikling og urbane matsystemer (Halloran & Magid, 2013). På grunn av allment aksepterte strategier for å bygge kompakte byer har det offentlige byrommet blitt stadig knappere og mer omstridt. Det er behov for velfungerende prosesser for å avgjøre hva byrommet skal inneholde, og hvordan det skal forvaltes. Et eksempel på en slik prosess er visjonstenkning, der arbeidet med å skape en felles visjon, «en ønsket tilstand i fremtiden» (Wiek & Iwaniec, 2014, s. 497, vår oversettelse), er sentralt for å utforme konkrete handlingsplaner. I dette kapittelet presenterer vi resultater fra et integrert forsknings- og undervisningsopplegg hvor studenter fra et masterprogram i agroøkologi har jobbet med initiativer for urbant landbruk. Konteksten var Oslo, der interessen for urbant landbruk er relativt ny, men voksende. Søkelyset var på samskaping av visjoner og handlingsplaner i samarbeid med relevante aktører.

Samskaping og deltakende prosesser er nødvendig for vellykket implementering av urbant landbruk. Ifølge van der Jagt «[...] trenger vi til sjuende og sist en tilnærming som gjør det mulig for lokalbefolkningen å oppdage, gi næring til, tilpasse og samskape sin egen kultur» (Van der Jagt et al., 2017, s. 273, vår oversettelse) for at urbane felleshager skal lykkes og få oppslutning. Involvering av berørte aktører løftes også frem av Gasperi et al. (2016) som en suksessfaktor for urbant landbruk i byfornyelsesprosesser.

Deltakende prosesser kan i denne sammenhengen defineres som «praksisen med å konsultere og involvere medlemmer av offentligheten i agenda-setting, beslutningstaking og politikktutforming i organisasjoner eller institusjoner som er ansvarlig for politikktutvikling» (Rowe & Frewer, 2004, s. 512, vår oversettelse). De deltakende prosessene vi har tatt for oss her, var for det meste rettet mot allmennheten, nærmere bestemt deltakere og relevante aktører i initiativene for urbant landbruk. I denne studien valgte vi å koble sammen deltakende prosesser og undervisning på mastergradsnivå. Vi involverte studenter som arbeidet i grupper med virkelige caser fra det urbane landbruket med mål om å legge til rette for deltakende endringsprosesser i initiativet. Vi kaller undervisningsfilosofien aksjonslæring, definert som «læring gjennom handling og for handling» (Lieblein et al., 2004). Agroøkologikurset og forskningen til dette kapittelet var inspirert av Lewins definisjon av aksjonsforskning – «forskning som vil hjelpe

praktikeren» (Lewin, 1946, s. 34, vår oversettelse) – og hans tretrinnsmodell for endring og kraftfeltteori (Burnes, 2020).

Urbant landbruk kan praktiseres og defineres på en rekke ulike måter. Som i de andre kapitlene i denne boken retter vi oppmerksomheten mot de offentlig tilgjengelige formene for matproduksjon som foregår i det offentlige rom. I tråd med typologien fra kapittel 6 utforsket vi casestudier av urbant landbruk i kategoriene 1) urban gård, 2) urbant landbruk i sentrale parker og 3) nærmiljøhager.

Aksjonslæringsstrategien vår hadde tre hovedmål: 1) å legge til rette for studenters læring, 2) å legge til rette for positive endringer i de urbane landbruksinitiativene og 3) å generere ny kunnskap om initiativer for urbant landbruk til forskningsformål – eller «praktisk teoribygging» (Peters & Wals, 2013). Søkelyset er i dette kapittelet på hovedmål 3; produktet av studentarbeidet og hvordan det kan brukes i forskning. Vårt overordnede spørsmål er: *Hva er den ønskede fremtidige situasjonen for urbant landbruk i offentlige rom, og hvordan kan vi komme dit? For å bidra til å besvare dette stiller vi følgende underspørsmål: Hva er de viktigste kjennetegnene ved visjonene for urbant landbruk i Oslo som studenter og relevante aktører har vært med på å utvikle? Hva er de støttende og hindrende kreftene for å nå disse visjonene? Hvilke tiltak kan iverksettes for å nå visjonene?*

8.2 Kontekst og metoder: aksjonslæring og utdanning for endring av matsystemet

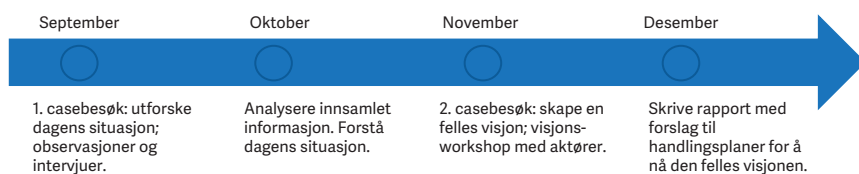
I dette kapittelet presenterer vi arbeidet med aksjonslæring som studentene på masterprogrammet i agroøkologi ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) har utført. Arbeidet ble gjennomført som del av semesterkurset «Agroøkologi: Handlingsorientert læring i gårds- og matvaresystemer» (PAE302). I agroøkologiprogrammet retter vi oppmerksomheten mot aksjonslæring for å gjøre studentene i stand til å overskride kløften mellom kunnskap og handling (Pfeffer, 1998). Dette gjøres gjennom å kultivere deres evner til å arbeide med komplekse situasjoner og utføre kunnskapsbaserte, ansvarlige handlinger (Francis et al., 2013; Wiek & Kay, 2015). I tråd med Unesco (2017) mener vi at denne kompetansen er nødvendig for å forstå og arbeide med bærekraftsutfordringer.

Studentene jobbet i grupper på fire eller fem og samarbeidet med aktører innen utvalgte initiativer for urbant landbruk, der målet var å delta i endringsorienterte aktiviteter. Prosjektarbeidet er inspirert av Kolb (2014),

Etter workshopen finpusset studentgruppene tiltakene og utarbeidet en rapport som ble sendt til nøkkelpersonen.¹ I rapporten beskrev de kritiske elementer i nåsituasjonen, den felles visjonen, de mest relevante hindrende og støttende kreftene og den foreslåtte tiltaksplanen. Hvert år tas det i det tverrfaglige agroøkologiprogrammet ved NMBU opp rundt 20 studenter, hvorav omtrent 75 prosent er internasjonale. Studentene har bakgrunn fra en rekke ulike utdanninger og yrker, som i 2018 og 2019 inkluderte blant annet utviklingsstudier, plantevitenskap, agronomi, biologi, økonomi og ledelse. Da vi satte sammen gruppene for prosjektarbeidet, var målet mangfold med hensyn til bakgrunn, alder og kjønn.

I september 2018 og september 2019 introduserte lærerteamet² prosjektarbeidet for studentene. Vi etablerte samarbeid og inngikk avtaler med relevante aktører innen urbant landbruk. Vi valgte ut prosjektsteder basert på tilgjengelighet og relevans for studentarbeidet. I 2019 samarbeidet vi med Bymiljøetaten, som er den sentrale kommunale enheten med ansvar for urbant landbruk i Oslo, for å identifisere bydeler som var aktivt involvert i urbant landbruk, og vi valgte ut to av disse for samarbeid. Studentene gjennomførte sitt første casebesøk med søkelys på den aktuelle situasjonen i caseområdet (for en fullstendig tidslinje, se figur 8.2). Under det andre besøket i november organiserte de workshoper for å utvikle en felles visjon og dokumenterte den i rapportene til de aktuelle aktørene. Workshopene ble hovedsakelig holdt på engelsk, ettersom gruppene inkluderte mange internasjonale studenter. Teamet vårt gjennomførte til sammen sju workshoper med ulike mål og ulik deltakelse. I tabell 8.1 har vi samlet nøkkelinformasjon om disse workshopene.

Figur 8.2. Tidslinje for studentenes arbeid med casestudiene. Prosessen var den samme begge år, men med ulike casestudier (2018: casestudie 1–5; 2019: casestudie 6 og 7)

- 1 Nøkkelpersonen er kontaktpersonen for studentene i samarbeidsorganisasjonen. Denne personen hjelper studentene med å få den informasjonen de trenger, og vedkommende er den som må ta prosessen videre.
- 2 Lærerteamet består av tre heltidslærere og to–tre deltidslærere som er involvert i PAE302 hver høst. Vi er alle agroøkologer, men med utdanningsbakgrunn innen agronomi, anvendt botanikk, hagebruk, kulturstudier, medisinsk antropologi og jordbiologi.

Tabell 8.1. Oversikt over casestudiene og de tilhørende workshopene

Casestudie	Årstall	Deltakere	Navn på rapport (som nevnt i resultatdelen)
(1) Dr. Dedichens drivhus og Trosterud parsellhage	2018	30 deltakere: medlemmer fra begge caser, én kommunal tjenesteperson fra planavdelingen og to av forfatterne av dette kapittelet.	Lunder et al. (2018)
(2) Ellingsrud parsellhage	2018	Medlemmer av kolonihagen og noen eksterne interesserte.	Brennsæter et al. (2018)
(3) Losæter	2018	Nøkkelaktører: to prosjektledere, én bybonde og to frivillige som leder hver sin gruppe.	Western et al. (2018)
(4) Voksenenga nærmiljøhage	2018	12 medlemmer av hagen, inkludert koordinator.	Bhérier-Breton et al. (2018)
(5) På Schous	2018	Visjonsworkshop: seks deltakere (ansatte på biblioteket) til Idéworkshop med brukere av biblioteket: ti deltakere.	Kapalla et al. (2018)
(6) Bydel Gamle Oslo	2019	Fem deltakere: én konsulent, tre kommunalt ansatte, én forsker (førsteforfatter).	Blindeheim et al. (2019)
(7) Bydel Grünerløkka	2019	Seks deltakere: to bibliotekansatte, en kommunal tjenestemann, to gründere og én forsker (førsteforfatter).	Genneper et al. (2019)

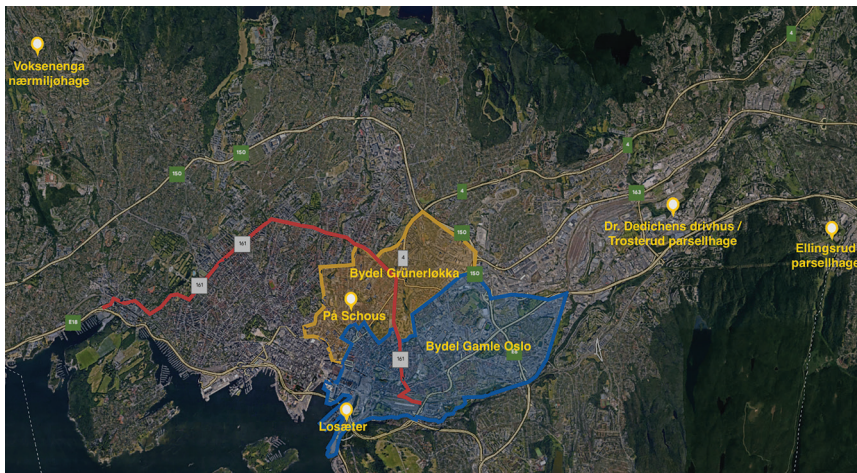
8.3 Casesteder

Under følger en beskrivelse av hvert av de initiativene for urbant landbruk som vi hadde et samarbeid med (for en oversikt over hvor de er plassert, se figur 8.3).

8.3.1 Casestudie 1: Dr. Dedichens drivhus og Trosterud parsellhage

I 2015 tok en gruppe lokale ildsjeler i bruk et stort drivhus som kommunen hadde bygd for yrkesopplæring i det tidligere Dr. Dedichens asyl. De dannet en forening, fikk en avtale med Oslo kommune, som eide bygningen, og fikk midler til å leie den av bydelen. Målet var å gjenopplive drivhuset og skape et sted der mennesker i alle aldre og fra alle kulturer kunne møtes og utveksle kunnskap, og der man kunne fremme integrering av innvandrere. I dag forvaltes drivhuset av frivillige, med noe økonomisk støtte til arrangementer og utstyr fra ulike finansieringskilder (for utdypende informasjon om dette initiativet, se Swensen et al., 2022). Organiseringen likner på en parsellhage: Medlemmene betaler en liten årlig avgift for å få et bord

i drivhuset til disposisjon for dyrking i potter (se figur 8.4). Foreningen (Dr. Dedichens grønne torg) samarbeider med den nærliggende Trosterud parsellhage (se figur 8.5), som med nye utbyggingsplaner vil bli lagt ved siden av drivhuset. Denne prosessen var treg og frustrerende for de involverte og et viktig fokusområde for studentarbeidet.

Figur 8.3. Kart over Oslo med plassering av casene. Initiativene fra 2018 er markert med gule nåler: Bydelscasene fra 2019 er markert med blå og gul kant. Den røde linjen markerer Ring 2, den andre av tre ringveier i Oslo. Kilde: Google Earth

Figur 8.4. Inne i Dr. Dedichens drivhus. Foto: Brooke Porter

Figur 8.5. Trosterud Parsellhage. Foto: Brooke Porter

8.3.2 Casestudie 2: Ellingsrud parsellhage

I 2016 startet en pensjonert kvinne som ønsket å gjøre noe for nabolaget til minne om sine to avdøde sønner, en parsellhage. Hagen ble anlagt på en nedlagt fotballbane øst i Oslo, og initiativtakeren gjør et poeng ut av at den ikke er gjerdet inn. Stedet har vokst til å omfatte 50 parseller som er organisert av et styre. Parselleiere har hvert sitt «hus» bestående av åtte pallekarmer som er plassert i en H-form (se figur 8.6). Blant medlemmene finner vi lokale beboere, barnehager og barneskoler i området. I hagen arrangeres det jevnlig arrangementer som kurs, grillmiddager og festivaler ved spesielle anledninger.

8.3.3 Casestudie 3: Losæter

Losæter ble igangsatt av Bjørvika Utvikling på vegne av grunneierne i byutviklingsområdet Bjørvika, på den nyutviklede havnefronten i Oslo (se figur 8.7). Navnet refererer til det norske begrepet «sæter», et fjellbeite der dyr kan beite i sommerhalvåret. Initiativet startet som et kunstprosjekt i det offentlige rom og ble startet av et kunstnerkollektiv. De opprinnelige 100 parsellene som utgjorde prosjektet ved oppstarten i 2012 (da som «Herligheten»), har siden utviklet seg til å omfatte en

Figur 8.6. Ellingsrud kolonihage med sine H-formede parseller under et høstarrangement. Foto: Vebjørn Stafseng

kornåker og senere en offentlig felleshage med en heltidsansatt bybonde. I 2016 designet kunstnerne selv et båtformet bakehus som ble bygd midt i hagen. I dag driftes Losæter av bybonden, som er ansatt av kommunen. Bybondens oppgaver består blant annet i å holde kurs, organisere frivillige og være vertskap for en rekke besøkende, fra utenlandske journalister til lokale barnehagebarn. Blant de frivillige er medlemmer av organisasjoner som arbeider med temaer av interesse for stedet, forbipasserende og andre naboer.

8.3.4 Casestudie 4: Voksenenga nærmiljøhage

Voksenenga nærmiljøhage ble initiert i 2016 av en lokal landskapsarkitekt i den nordvestlige delen av Oslo. I samarbeid med den lokale bydelsadministrasjonen og kirken fikk initiativtakeren støtte fra en privat stiftelse for å starte prosjektet, men har ikke hatt noen faste inntekter til å dekke utgiftene (for eksempel til en prosjektleder på heltid). Hagen består av et område med parsellhager, et område for felles hagearbeid, et utekjøkken, en redskapsbod, et hønsehus og sosiale områder med bord og benker

(se figur 8.8). I løpet av vekstsesongen arrangeres det mange aktiviteter for beboerne, deltakerne i felleshagen og parsellhageeierne. I hagen har man ungdom i arbeidstrening og en sommerleir for barn i hageklubben. Finansieringen av disse aktivitetene kommer fra bydelen, kommunen og nasjonale støtteordninger.

Figur 8.7. Det sosiale området Losæter omgitt av grønnsakårer og boligblokker, med Munchmuseet i bakgrunnen. Foto: Brooke Porter

8.3.5 Casestudie 5: På Schous

Initiativet «På Schous» åpnet i 2018 takket være et samarbeid mellom bydel Grünerløkka og det lokale biblioteket. Prosjektet omfattet dyrking av grønnsaker i bed på torget utenfor biblioteket (se figur 8.9) og arbeidstrening for lokale ungdommer i matdyrking, parkvedlikehold og kaféarbeid. En viktig aktivitet var middagene der de ansatte ungdommene samarbeidet med profesjonelle kokker om å lage middag til innbyggerne i bydelen. De brukte overskuddsmat fra butikker, bakerier og restauranter i området og grønnsaker fra hagen til å tilberede måltidene. Prosjektet sysselsatte hundrevis av ungdommer om sommeren, og noen av dem ble ansatt for hele året. Arbeidet omfattet blant annet stell av grønnsakplanter i de ulike bedene rundt om i bydelen og vedlikehold av parker og offentlige områder forvaltet av bydelen.

Figur 8.8. Voksenenga med hage, utekjøkken og geodom-drivhus om sommeren.
Foto: Katinka Evensen

8.3.6 Casestudie 6 og 7: bydelene Gamle Oslo og Grünerløkka

I 2019 var vår forskning orientert mot kommunens rolle i utviklingen av urbant landbruk i Oslo (se også diskusjonen i kapittel 11 og 12). Bymiljøetaten er den etaten i Oslo kommune som har ansvaret for støtte til urbant landbruk, men mye av ansvaret for beslutninger lokalt ligger hos de 15 bydelene. Vi hadde et samarbeid med bydelene Gamle Oslo og Grünerløkka, som begge ligger i Oslo sentrum. De siste årene har disse bydelene vært aktivt involvert i utviklingen av urbant landbruk ved å støtte prosjektene til lokale aktører og nabolagsgrupper.

Funnene i dette kapittelet stammer fra sju rapporter skrevet av førsteårsstudenter ved agroøkologiprogrammet ved NMBU, som oppsummerer aktivitetene som fant sted mellom 2018 og 2019.³ Som kurslærere var forfatterne involvert i planleggingen og gjennomføringen av feltarbeidet, og noen deltok også i workshopene som studentene gjennomførte. Våre inntrykk og vurderinger er derfor erfaringer fra prosessen og spiller også en rolle i tolkningen av resultatene. Vi brukte programvaren NVivo til å analysere rapportene ved å kode dem etter de overordnede kategoriene:

³ Rapportene er ikke offentlig tilgjengelig på grunn av personvernforordningen, og de behandles her som datakilder. En liste over rapportene finnes i vedlegg 1.

visjoner, støttende og hindrende krefter og handlingsplaner. Til slutt gruppete vi kodene i felles kategorier og temaer.

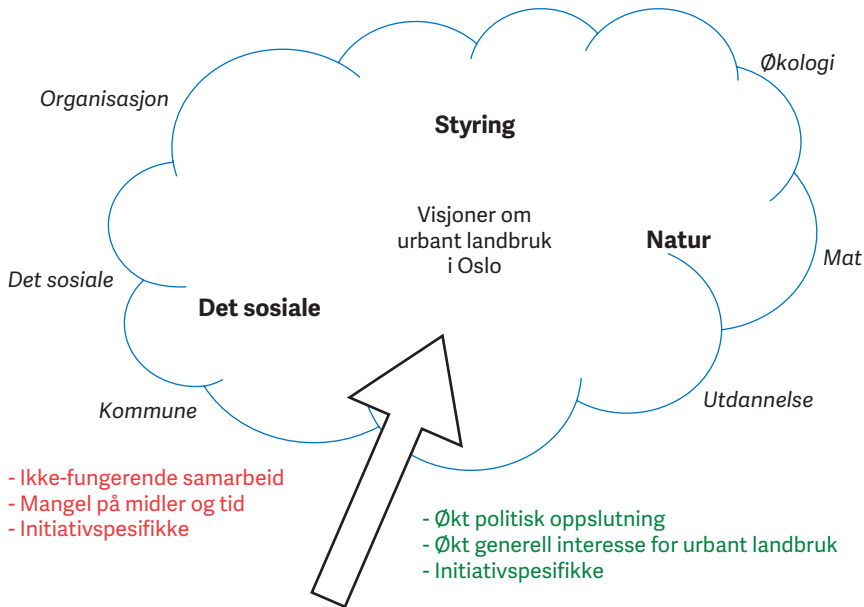

Figur 8.9. Schous torg foran biblioteket, med dyrkede bed i forgrunnen. Foto: Troels Rosenkrantz Fuglsang

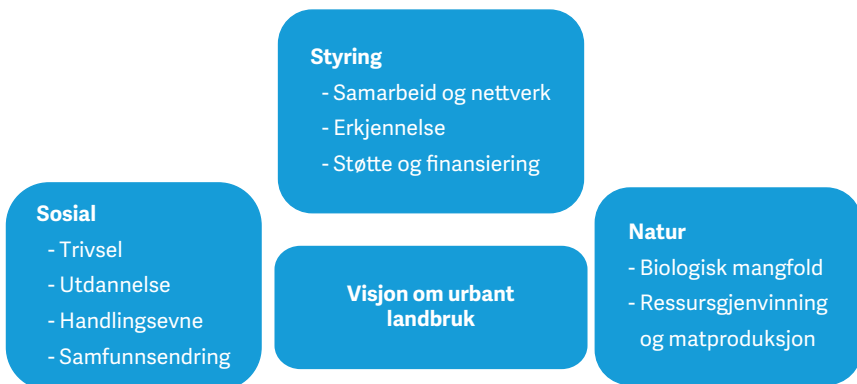
8.4 Funn: visjoner om ressursgjenvinning og styrking av det sosiale

Figur 8.10 illustrerer at visjonene om urbant landbruk i det offentlige rom involverer elementer av natur, det sosiale og styring. For å nå dem må man overvinne hindrende krefter som ikke-fungerende samarbeid og begrensede økonomiske og tidsmessige ressurser. Støtte fra høyere politiske organer og økt generell interesse for urbant landbruk er krefter som kan støtte opp under arbeidet. Tiltak som kan bidra til at man beveger seg mot visjonen, er knyttet til kategoriene kommune, mat, organisering, økologi, sosiale forbedringer og utdanning. I de følgende avsnittene går vi dypere inn i disse kategoriene.

I analysen av studentrapportene fant vi tre hovedkategorier som fanger opp essensen i visjonene som ble utviklet i de sju casestudiene. Disse er 1) *natur* og 2) *det sosiale* (samfunnsmessige og individuelle goder i ulike former). Videre er en overordnet visjon knyttet til 3) *styring av initiativene* for å sikre deres eksistens, utvikling og robusthet (se figur 8.11). Nedenfor utdyper vi disse kategoriene og illustrerer med eksempler fra visjonene.

Figur 8.10. Sentrale kjennetegn ved visjonene for urbant landbruk i Oslo (i fet skrift), utfordringer for forbedring (i rødt), støttende krefter for forbedring (i grønt) og foreslåtte tiltaksområder (i kursiv)

Figur 8.11. Tre kategorier av en visjon om urbant landbruk i Oslo

8.4.1 Det sosiale

Visjoner som handler om det sosiale, kan være både individuelle og kollektive. Trivsel er først og fremst individorientert, sosiale endringer er for det meste kollektive. Utdanning og økt handlingsevne har elementer av begge deler.

På Ellingsrud er en del av visjonen å fremme *trivsel*, helse og tilgang til naturen. På Grünerløkka er trivsel fremtredende når det gjelder hvordan urbant landbruk kan skape sunne, estetisk tiltalende, trygge og grønne områder som fremmer helse og samspill i lokalsamfunnet. Å være aktiv og i harmoni med naturen blant et mangfold av trær og planter kan få kropp og sinn til å slappe av og forbedre både den fysiske og mentale tilstanden vår. I tillegg kan det å skape et trygt og godt utformet offentlig rom gjennom urbant landbruk fremme sosial interaksjon mellom generasjoner og mellom mennesker med ulik etnisk og økonomisk bakgrunn (Genneper et al., 2019). Samlet sett kan økt sosial interaksjon bidra til kollektiv trivsel i et nabolag. I en bydel som i mange år har vært preget av småkriminalitet og rusmisbruk i det offentlige rom, kan det å innføre elementer av urbant landbruk være spesielt verdifullt i pågående arbeid med å forbedre situasjonen. Helårsaktiviteter kan bidra til å hindre forringelse av området og til å opprettholde folks trivsel.

På Trosterud og på Ellingsrud har man ønske om å skape sosiale, åpne og inkluderende områder og å involvere lokalsamfunnet i prosessen. Forslaget omfatter blant annet etablering av et utekjøkken og organisering av ulike frivillighetsaktiviteter. Målet med initiativene er å forvandle offentlige rom til knutepunkter for urban matproduksjon og multifunksjonelle aktiviteter. De planlagte felleskjøkkenene og møteplassene skal fungere som arenaer for sosial interaksjon og læring, og de skal fremme en følelse av inkludering ved å bringe sammen mennesker med ulik bakgrunn.

Utdanning, både formell og uformell, er et annet tema som går igjen i visjonene, og som omfatter de pedagogiske effektene på befolkningen generelt samt på barnehagebarn og elever fra skoler på alle nivåer. For bydel Gamle Oslo er en del av visjonen et bedre forhold til mat; den omfatter en dyp forståelse av ernæringens betydning og en genuin omsorg for samfunnets tilpasningsevne, personlig helse og utdanning (Blindheim et al., 2019). Visjonen for Ellingsrud er rettet mot utdanning og kunnskapsdeling om bærekraftig utvikling på tvers av generasjoner (Brennsæter et al., 2018). For bydel Grünerløkka er søkelyset på utdanning i matproduksjon, og på å omforme skole- og barnehagemiljøer slik at de inkluderer hagebruksundervisning og -praksis (Genneper et al., 2019).

Som en effekt av utdanning og en forutsetning for samfunnsendring inkluderer visjonene om urbant landbruk *økt handlingsevne* hos deltakerne. Dette kan ses både som et kollektivt og som et individuelt tema. Som kollektivt tema er søkelyset på hvordan folk kan stå sammen, organisere seg selv og arrangere ulike arrangementer. Fra et individuelt ståsted betyr økt handlingsevne å gi rom for personlig utvikling og et sted der man kan lære og utvikle seg.

Temaet *samfunnsendring* omfatter alle elementene i visjonene der initiativet bidrar til å endre samfunnet. Dette kan blant annet innebære å gjøre deltakerne i tiltaket oppmerksom på problematiske situasjoner og å gi dem verktøy til å bidra til å endre dem. Visjonen i bydel Gamle Oslo går ut på å bruke urbant landbruk som en plattform for en alternativ delingsøkonomi. Det endelige målet er å arbeide for at «menneskelige relasjoner og bærekraft skal verdsettes høyere enn akkumulering av fysiske eiendeler og streben etter sosioøkonomisk status» (Blindheim et al., 2019, s. 11, vår oversettelse). På samme måte er visjonen for På Schous at prosjektet skal bidra til miljøbevissthet og fremme ikke-kommersielle nettverk (Kapalla et al., 2018).

8.4.2 Natur

En annen viktig del av visjonen for det urbane landbruket er dets bidrag til byøkologien, og én av underkategoriene under *natur* er *biologisk mangfold*. I visjonen for Trosterud var det innført bikuber, dammer, naturstier og epletrær. Visjonen for Ellingsrud fremmet biologisk mangfold og naturlige kretsløp. For Grünerløkka inkluderte visjonen bygninger med hengende hager med klatreplanter, grønne tak, frukttrær, insekter, pollinatorer og drivhus med spiselige og ikke-spiselige planter for å øke det biologiske mangfoldet i det offentlige rom, noe som gjør det mer estetisk rikholdig og attraktivt for lokalsamfunnet.

Visjonene omfatter ressursgjenvinning for å få mest mulig ut av de urbane ressursene og oppfylle det urbane landbrukets rolle i denne sammenhengen. Dette innebærer å forbedre vannsystemene for å utnytte denne knappe ressursen bedre og tilbakeføre næringsstoffer til jorden i et lukket kretsløp ved hjelp av kompost, som i Losæters og bydel Grünerløkkas tilfelle: «Det finnes lukkede kretsløp for matproduksjon. Folk selger og kjøper lokal mat. Jord og næringsstoffer fra avfallet føres tilbake til økosystemet, og det er kompostering på alle matproduksjonssteder» (Genneper et al., 2019, s. 8, vår oversettelse).

8.4.3 Intern og ekstern styring av urbant landbruk: bærekraft i initiativene

Styring er et overordnet tema for visjonene, og en forutsetning for at initiativene skal kunne eksistere og fungere på en sunn måte. Vi definerer styring som «et analytisk rammeverk for å identifisere ulike styringsstrukturer og styringspraksiser innenfor disse strukturene med hensyn til den sosiopolitiske og romlige reguleringen av urbant landbruk» (Fox-Kämper et al., 2018, s. 60, vår oversettelse). Dette omfatter både intern styring i initiativene og de strukturene som er gitt av kommunen eller staten.

Det sentrale temaet *samarbeid og nettverk* handler om hvordan initiativene skal kobles til andre initiativer, kommunen, bydelen, privat sektor og andre relevante aktører. I Gamle Oslo søker man et tett samarbeid mellom offentlig og privat sektor, frivillige organisasjoner, akademiske institusjoner og innbygger- eller frivilligrupper. Dette innebærer et høyt kommunikasjonsnivå samt deltakende og inkluderende planleggings- og beslutningsprosesser.

Et annet undertema er *anerkjennelse fra myndigheter og befolkning*. Et eksempel på dette er Gamle Oslo, hvor visjonen inkluderer urbant landbruk som en samfunnsprioritering: «Et grunnleggende element er at alle nivåer i samfunnet, inkludert de ulike offentlige institusjonene, virkelig ser på urbant landbruk som en viktig del av bybefolkningens trivsel» (Blindheim et al., 2019, s. 11, vår oversettelse). Det siste undertemaet vi har identifisert, er *støtte og finansiering* og at initiativene i visjonene støttes og har tilstrekkelig finansiering: «Det finnes midler til initiativene innen urbant landbruk og sirkulær økonomi. Initiativene for urbant landbruk har ansatt eksperter fra Oslo kommune og bydel som er med på å styre prosjektene i de offentlige parkene» (Genneper et al., 2019, s. 7, vår oversettelse).

8.5 Støttende og hindrende krefter

I dette avsnittet identifiserer vi krefter som enten kan hindre eller fremme visjonene. En gjennomgående kraft for å nå visjonene er *støtte fra politiske organer*. De politiske organene er både på kommune-, distrikts- og nasjonalt nivå. Støtten kommer i form av finansieringsordninger og velvilje til å håndtere byråkratiet og fremme nye initiativer. I rapporten for Losæter deler studentene denne oppfatningen av kommunen: «Etter å ha snakket med Oslo kommune er det tydelig at det er kommunal interesse for

de foreslåtte endringene, ettersom de er i tråd med byens ønske om en overgang til en mer bærekraftig fremtid» (Western et al., 2018, s. 9, vår oversettelse).

Interessen for urbant landbruk er en voksende trend som også får oppmerksomhet i media. Studentene rapporterer om en følelse av at det haster, særlig blant den yngre delen av befolkningen. I tillegg har det blitt stadig mer populært i nye boligprosjekter å inkludere og reklamere for tilgang til takhager eller hagerom som fasiliteter for mulige kjøpere. Med større politisk støtte kan også ubrukte byrom i nabolagene bli til hageprosjekter.

Noen av de identifiserte drivkreftene er spesifikke for enkelte initiativer. Tett befolkede bydeler har «en fordel ettersom det er flere som kan være interessert i urbane landbruksprosjekter, og det er mulighet for en stor pool av dyktige frivillige og prosjektinitiativtakere» (Blindheim et al., 2019, s. 8, vår oversettelse). Både i Voksenenga og på Losæter var det et høyt antall medlemmer og nettverk, og studentene mente at dette var en styrke for gjennomføringen av fremtidsvisjonene deres. I «På Schous» kan samarbeidet mellom de involverte arrangørene være avgjørende for å støtte fremtidig utvikling av urban landbrukskultur.

I studentenes rapporter fremsto *samarbeid* som en mulig hindring. I samarbeid mellom initiativene og det kommunale var ofte *tidsrammen usikker for initiativene*. Det var *liten sikring i reguleringsplaner*, og *byråkratiet var fragmentert* med flere etater med ansvar for ulike deler av initiativene for urbant landbruk. *Reguleringsplaner og reguleringer* var en hindring for visjonen for Losæter, ettersom det ville være utfordrende å vanne med gråvann og dyrke på veggene til et ventilasjonstårn i betong. I tillegg var visjonen for På Schous ikke i tråd med de gjeldende reguleringsplanene for torget, noe som måtte håndteres for å oppnå visjonen. Samarbeid med det private viste seg også å by på utfordringer. Særlig ble dette erfart i Gamle Oslo: «Privat sektor er ikke alltid villig til å bidra aktivt om det ikke oppleves som en umiddelbar fordel» (Blindheim et al., 2019, s. 7, vår oversettelse).

To elementer – *finansiering* og *tid til engasjement* blant de ulike deltakerne i et initiativ – ser ut til å hemme visjonene når de er fraværende. Utgifter kan omfatte materialer til å bygge nye strukturer og arbeidskraft til kortsiktig og langsiktig prosjektkoordinering og vedlikehold. Den tidsrelaterte utfordringen er synlig i nærmiljøhager som Voksenenga, der visjonen innebærer engasjement fra medlemmene som «har travle liv og andre forpliktelser» (Bhérier-Breton et al., 2018, s. 43, vår oversettelse). Gamle Oslo har en større lavinntektsbefolkning enn det som er gjennomsnittet for byen,

og dette demografiske aspektet er en viktig faktor for manglende deltakelse i urbant landbruk, ettersom «tid er en luksus, og deltakelse i urbane matinitiativer kanskje ikke er en prioritet» (Blindheim et al., 2019, s. 7, vår oversettelse). Når visjonen er å ha et mangfold av deltakere, er gentrifisering og befolkningsutskiftning reelle utfordringer. Begge utfordringene kan føre til en mer homogen og mindre sosialt stabil samfunnsidentitet. Når det gjelder støttende eller hindrende krefter, kan disse være spesifikke for enkelte initiativer, men vil sannsynligvis gjelde for flere. Dette gjelder for eksempel estetikk, som Losæter-rapporten nevner. Noen forbedringer, som et nytt vanningsystem, kan bidra til å gjøre områdene mer håndterbare, men vil ikke passe inn i stedets estetikk. Når visjonen er å skape et fellesskap, er individualisme en utfordring: «Folk mangler ofte de personlige relasjonene som er nødvendige for å være en del av et større fellesskap» (Blindheim et al., 2019, s. 7, vår oversettelse).

Disse støttende og hindrende kreftene bidrar til de foreslåtte tiltakene for å fremme visjonene. I det følgende avsnittet har vi identifisert seks kategorier av tiltak som kan bidra til å utvikle initiativer for urbant landbruk i det offentlige rom.

8.5.1 Økologi

Urbant landbruk bør integrere *lukkede kretsløpssystemer* som inkluderer kompost, fellestoletter og matskoginitiativer for å fremme næringsstoffkretsløp. I tilknytning til dette kan designere og planleggere legge til rette for *økt biologisk mangfold* ved å etablere økologiske korridorer for å øke både antallet habitater og forekomsten av spiselige landskaper. Både i Dr. Dedichens drivhus og i «På Schous»-prosjektet var et av tiltakene å etablere et frøbibliotek «ved å skaffe, organisere og lagre frø for å oppmuntre til ressursdeling og øke det biologiske mangfoldet» (Lunder et al., 2018, s. 22, vår oversettelse). Til slutt ble det foreslått å innføre *systemer for vaning*, blant annet ved å installere systemer for oppsamling av regnvann og avledningsrenner i Dr. Dedichens drivhus og på Losæter.

8.5.2 Utdanning

Som del av den pedagogiske dimensjonen ved urbant landbruk foreslo studentene å etablere en *byttekasse for bøker* for i Trosterud-hagen. Denne kunne også tiltrekke folk som er mindre interessert i hagearbeid, men som liker å lese. I tillegg presenterte studentene ideer for hvordan man kan

legge til *rette for utdanning rundt urbant landbruk*, og foreslo å *integreere urbant landbruk i utdanningssystemet*. Dette kunne oppnås gjennom bidrag til en ny læreplan i lokale skoler og inkludering av dyrking i samarbeid med medlemmene i Ellingsrud-hagen. I den forbindelse burde foreldrene involveres i prosessen for å få støtte til initiativet (Brennsæter et al., 2018). Ideen om å integrere urbant landbruk i utdanningssystemet er også utdypet i Grønerløkka-rapporten (Genneper et al., 2019). Denne rapporten rettet oppmerksomhet mot konseptet «hagebasert læring» og hadde som mål å gjøre urbane hager tilgjengelig for alle skoler i Oslo.

8.5.3 Mat

Under kategorien mat finner vi to underkategorier av tiltak: *dyrke mer mat* og *styrke forbruket av lokal mat*. Den første er basert på innsikten om at matproduksjon ikke er den primære motivasjonen for de fleste initiativer for urbant landbruk, og at det dermed finnes et vekstpotensial (Kapalla et al., 2018). For å oppnå det siste foreslo studentene å hente frem gamle konserveringsteknikker for mat gjennom workshoper og ved å involvere personer med kunnskap om emnet (Genneper et al., 2019) og ved å etablere alternative distribusjonssystemer for lokal mat (Blindheim et al., 2019).

8.5.4 Organisering

Tiltak for å forbedre og organisere initiativene bedre inkluderer å *utvikle samarbeid* gjennom workshoper og matarrangementer (eller andre arrangementer) som

en mulighet for folk til å lære, tilbringe tid sammen og dele kunnskap og erfaringer. I tillegg kan disse sosiale og lærerike arrangementene øke folks interesse for å bli med i hagen. (Brennsæter et al., 2018, s. 35, vår oversettelse)

I Voksenenga-rapporten argumenterer studentene for at flere workshoper «ville oppfylle et av hagens overordnede mål om å ‘styrke medlemmene og samfunnet gjennom utdanning og ferdighetsbygging’» (Bhérier-Breton et al., 2018, s. 23, vår oversettelse). Denne gruppen foreslår også å ta i bruk en modell for omsorgsgårder inspirert av Green Care-konseptet for velferdstjenester på gårder: «Denne praksisen kan være en mulighet til å bygge og fremme anerkjennelsen av hagen, og til syvende og sist styrke forholdet til lokalsamfunnet» (Bhérier-Breton et al., 2018, s. 33, vår oversettelse). I På

Schous-rapporten (Kapalla et al., 2018) rettes søkelyset mot hvordan dette initiativet kan bli et *knutepunkt for urbant landbruk* ved å utvikle en nettside og arrangere en festival. Disse tiltakene «vil posisjonere PÅ Schous som et knutepunkt for urbant landbruk i Oslo. I tillegg kan en festival for urbant landbruk fremme og styrke det urbane landbruket og utvikle et sterkt nettverk av aktører i Oslo» (Kapalla et al., 2018, s. 16, vår oversettelse).

Et tiltakspunkt som går igjen i rapportene, går ut på å *etablere arbeidsgrupper* for å organisere medlemmene og de frivillige. Dette innebærer blant annet å skaffe oversikt over de frivilliges kompetanse, å forbedre funksjonaliteten i oppgave- og ansvarsfordelingen og å fremme medlemmenes selvstendighet. Håpet er at dette vil bidra positivt til hvordan hagen fungerer, og til å opprettholde motivasjonen hos de frivillige og medlemmene. *Kommunikasjon* er også et viktig tiltakspunkt. I noen av rapportene foreslår studentene en sterkere tilstedeværelse i sosiale medier, opprettelse eller forbedring av nettsider og markedsføring av hagen på andre måter. Disse tiltakspunktene gjelder hovedsakelig eksternt kommunikasjon. Ellingsrud-rapporten understreker derimot også behovet for å forbedre kommunikasjonen innad i gruppene for å motvirke eksisterende svakheter som «lav eierskapsfølelse» og «lav motivasjon for en større sak» gjennom å lage en hagehåndbok (Brennsæter et al., 2018, p. 18, vår oversettelse).

8.5.5 Sosialt

Basert på forståelsen for at positive sosiale resultater delvis avhenger av en hages fysiske utforming og strukturer, er et foreslått tiltak å *skape sosiale rom*. I Losæter-rapporten foreslår studentene hvordan man kan forbedre de besøkendes opplevelse gjennom tydelige innganger til hagen, orienteringsmuligheter og skilting (Western et al., 2018). På Trosterud var studentgruppen opptatt av å skape et sosialt rom, inkludert et grill- og utekjøkkenområde, for å inkludere lokalsamfunnet (Lunder et al., 2018).

8.5.6 Kommunen

Den siste kategorien er kommunen, og hva man her kan gjøre for å bidra til at satsingen på urbant landbruk lykkes. Noen av de foreslåtte tiltakspunktene er knyttet til *innbyggerinvolvering*. En viktig ting man kan gjøre fra kommunens side, er å engasjere innbyggerne i politikktutforming

knyttet til urbant landbruk og matspørsmål, for eksempel ved å opprette et ikke-statlig råd for urbant landbruk og matpolitikk (Blindheim et al., 2019). Et slikt råd kan inkludere «gartnere og bønder, prosjektledere, organisasjonsrepresentanter, kommuneansatte, innbyggere og andre aktører» (Blindheim et al., 2019, s. 13, vår oversettelse) som kan fremme samarbeid mellom de ulike aktørene og gjøre politikken mer forankret. Fra kommunens side bør man oppfordre til at man innenfor plattformene vurderer tid som en ressurs som kan byttes ut, og til å inkludere aktiviteter knyttet til urbant landbruk.

Til slutt foreslo de to gruppene som jobbet med kommuner, å *utvide den kommunale støtten*, for eksempel i form av flere og mer langsiktige finansieringsmuligheter for initiativer eller en forbedret rådgivningstjeneste for urbant landbruk (inspirert av rådgivningstjenesten i tradisjonelt landbruk). I tillegg ble det foreslått å utvide og forbedre nettstedet og apper med informasjon om urbant landbruk og kart over initiativer for urbant landbruk i byen. Et annet forslag til tiltak er at man i kommunen bør tenke mer på sine ressurser i form av bygninger og arealer og legge til rette for flerbruk av disse ressursene. Et eksempel er å bygge videre på «Oslokkelen» som kan gi innbyggere og organisasjoner tilgang til offentlige bygg for møter, arrangementer o.l.

8.6 Diskusjon: Hva er de viktigste kjennetegnene ved visjonene om urbant landbruk i Oslo?

Gjennom en handlingsorientert undersøkelse av initiativer for urbant landbruk i Oslo fikk vårt team av studenter og lærere verdifull innsikt i hva urbant landbruk er, og hva det betyr for de involverte aktørene. Vi har funnet at visjonene kan deles inn i tre hovedkategorier: det sosiale, naturen og forvaltningen. Det sosiale har elementer av både kollektiv og individuell orientering. I visjonene kan det urbane individet blomstre, utvikle seg, føle tilhørighet og få tilgang til steder som oppmuntrer til interaksjon med andre borgere. De kollektive aspektene ved visjonene innebærer endringer i utdanning og bevisstgjøring av innbyggerne om problemstillinger og deres unike sosiale og naturrelaterte karakter på både lokalt og globalt nivå. Visjonene tilbyr også verktøy for å håndtere slike problemer og forbedre situasjonen.

8.6.1 Visjon kontra motivasjon

Disse funnene stemmer overens med det som kom frem i intervjuer med prosjektledere og koordinatore i kapittel 6, som avdekket at deres hovedmotivasjon er å skape sosiale møteplasser og pedagogiske arenaer, å aktivisere det offentlige rom og å øke innbyggernes handlingsevne (kapittel 6). Våre funn utdyper disse kategoriene, både når det gjelder metode (ved å inkludere deltakere i det urbane landbruket og andre interessenter) og når det gjelder detaljer og beskrivelse av elementene i disse kategoriene. I workshopene ble deltakerne oppfordret til å være svært konkrete om hvilken fremtid de ønsket seg, og til å gi et detaljert bilde av hva de så for seg. Motivasjonen og visjonene deres forteller oss noe om hvilke ønsker den enkelte har for det urbane landbruket i fremtiden, og hvilke fordeler som kan komme ut av slike initiativer.

Under den sosiale kategorien finner vi temaene *trivsel, økt handlingsevne, utdanning og samfunnsendring*. Disse kan ses i sammenheng med de andre funnene i kapittel 6, der vi analyserte funnene med utgangspunkt i kapabilitetstilnærmingen (se kapittel 2 og kapittel 6; se også Nussbaum, 2011, s. 33–34). Vi så hvordan deltakelse i urbant landbruk kan bidra til å styrke kapabiliteten tilknytning. Deltakerne rapporterte at de så på hagene som et sted der de kunne møte nye mennesker og føle tilhørighet til et fellesskap. I vårt tilfelle kan vi si at visjonen om trivsel, som for eksempel omfatter å fremme interaksjon mellom generasjoner og helårsaktiviteter, er knyttet til kapabiliteten *tilhørighet*. På samme måte omfatter trivsel også det å være i harmoni med naturen for å oppnå bedre mental og fysisk helse, noe som korresponderer med å *relatere til andre arter, kroppslig helse og følelser, sanser og tanker*. Utdanning og økt handlingsevne er knyttet til kapabilitetene *kontroll over omgivelsene* og *praktisk fornuft*.

Skillet mellom individet og kollektivet kan være misvisende når man ser det i relasjon til til kapabiliteter. Ifølge Nussbaum (2011, s. 35, vår oversettelse) tilhører «kapabiliteter først og fremst enkeltindivider og først i neste omgang grupper». Tilnærmingen synes derfor å være mest relevant i forbindelse med *individuell* trivsel. Men når vi ser nærmere etter, er ikke det *kollektive* og det *individuelle* motsetninger, men noe som utfyller hverandre. Når individer går sammen om en sak og har et ønske om å skape endring i sine omgivelser, er de i tråd med kapabilitetene *kontroll over omgivelsene* i *politisk forstand* og *praktisk fornuft*. Ifølge Nussbaum handler dette om «å være i stand til å delta effektivt i politiske valg som styrer ens

liv» (Nussbaum, 2011, s. 34, vår oversettelse). Søkelyset er altså på individet, men effektene vil være synlige på samfunnsnivå når flere individer går sammen og deltar i en felles politisk handling.

Underkategorien *styring* representerer et todelt konsept. En måte å se dette på er gjennom den interne organiseringen av hvert enkelt initiativ for urbant landbruk. Vi fant at samarbeid og nettverksbygging var fremtredende i visjonene. I initiativene samarbeider man fruktbart med hverandre og involverer frivillige, det offentlige og den private sektoren. Man kommer ikke unna i noen av initiativene at man må forholde seg til kommunal styring. Hvordan en kommune legger til rette for urbant landbruk, enten gjennom aktive strategier og finansieringsmuligheter eller gjennom sin myndighet til å godkjenne reguleringsplaner for urbant landbruk, vil påvirke utviklingen av initiativene. Dette henger sammen med funnene i kapittel 12, der Oslo kommune fungerer som en casestudie av institusjonalisering av urbant landbruk og den påfølgende innvirkningen på politikken. Oslo har kommet langt i institusjonaliseringen av urbant landbruk og har innlemmet det i kommuneplanen og i strategiske dokumenter (se kapittel 12). I motsetning til i Bergen og i Trondheim finnes det i Oslo et sterkt politisk engasjement for urbant landbruk, noe som gjør det til en ovenfra-og-ned-satsing. I visjonene går man ikke spesifikt inn på hvilken type kommunal styring som er nødvendig, men etterlyser anerkjennelse og støtte i tillegg til nettverksbygging og samarbeid. I samsvar med funn beskrevet i kapittel 12 blir det tydelig at visjonene inneholder en blanding av «oslomodellen» (med vekt på anerkjennelse og støtte) og «trondheimsmodellen» (med søkelys på nettverk og samarbeid). Dette utløser et viktig spørsmål: I hvilken grad kan disse modellene sameksistere og utfylle hverandre på en harmonisk måte?

8.6.2 Refleksjoner rundt vår metode

I denne artikkelen har vi brukt og analysert data fra studentenes skriftlige rapporter og observasjoner som kilder til kunnskap om urbant landbruk. Dette gir en viss grad av avstand til feltet og begrenser omfanget av forskningen vår. Derfor valgte vi å konsentrere oss om samproduksjon mellom studenter og aktører og om en analyse av produktene fra disse interaksjonene. Ved å integrere studentenes og aktørenes perspektiver fikk vi tilgang til nye og visjonære tanker og ideer, noe som er nødvendig og mangler i forskning på urbant landbruk.

Ifølge Wiek og Iwaniec (2014) er visjonstenkning et godt verktøy når man arbeider med endringsprosesser. Likevel har teamet vårt opplevd at folk vegrer seg for å delta i visjonsprosessen. I en av casestudiene møtte studentene motstand fra koordinatorene mot å utvikle en klar visjon, fordi sistnevnte foretrakk å holde fremtiden åpen og tilpasse og utvikle seg «organisk». Koordinatorene mente at en klar visjon kunne forhindre det uventede og uplanlagte. Vi mener at denne åpenheten også er en visjon, og at de likevel kan ha nytte av en visjonsworkshop, både som en lærerik opplevelse og som et forum for en åpen dialog om fremtiden.

Ved hjelp av visjonstenkning tenker deltakerne kreativt om fremtiden. I motsetning til semistrukturerte intervjuer og deltakende observasjon er visjonsarbeid en aktiv, handlingsorientert og deltakende prosess. Deltakerne oppfordres til å bidra med sine ideer og visjoner for fremtiden i stedet for bare å dele erfaringer og fakta. Egmoose et al. (2020, s. 234, vår oversettelse) argumenterer for at dette har med demokrati å gjøre: «Det er ved å demokratisere måtene ny innsikt fremkommer på, at forskning kan gi vesentlige bidrag til en bredere demokratisering av samfunnet». I denne studien har vi ikke samlet inn vitenskapelige data om deltakernes oppfatninger av visjonsworkshopene, bortsett fra i uformelle samtaler med prosjektkoordinatorene. Fremtidig forskning bør samle inn disse oppfatningene gjennom intervjuer, fokusgrupper eller spørreundersøkelser i forkant av workshopene. Slike aktiviteter vil kunne gi innsikt i det andre målet med studentenes aksjonslæring: positiv endring i initiativene. Fra et pedagogisk synspunkt bør videre forskning også gi mer kunnskap om studentenes læring som følge av deres deltakelse i denne typen prosjekter.

8.7 Konklusjoner: konkurrerende visjoner om urbant landbruk i det offentlige rom?

Å bruke sine forestillingsevner innebærer å overskride eksisterende tankegang og dermed utvikle evnen til å søke helt nye løsninger. Vi mener at denne visjonskompetansen vil være avgjørende i utviklingen fra en kjent fortid til en ukjent fremtid, der bærekraft står på spill. Dette aksjonsforskningsarbeidet involverte studenter og aktører fra det urbane landbruket for å bidra til å bedre integreringen av urbant landbruk i det offentlige rom. Studentene planla og organiserte visjonsworkshopene og oppsummerte resultatene i rapporter. Vi analyserte disse dokumentene for å finne de viktigste kjennetegnene ved de samskapte visjonene, de støttende og

hindrende kreftene og de foreslåtte tiltakene. Våre funn samsvarer i stor grad med tidligere forskning om motivasjon for urbant landbruk og kvaliteten på deltakernes erfaringer. Noe som klart skiller seg ut i våre funn om visjonene sammenliknet med funnene om motivasjon i kapittel 6, er det sterkere søkelyset på de økologiske fordelene ved urbant landbruk, inkludert matproduksjon. Det visjonære ved vår studie er at den avdekker hva folk virkelig ønsker at urbant landbruk skal være. Det handler om å fremme sosiale og økonomiske fordeler og matproduksjon, men disse målene er utfordrende å nå. En annen forklaring kan være de varierte perspektivene i vår studie, der en mangfoldig gruppe interessenter har vært med på å lage visjonene. Kan det være en forskjell i motivasjonen og ønskene til prosjektledere, beboere og andre deltakere i lokalsamfunnet? Det trengs mer forskning for å få svar på disse spørsmålene.

Referanser

- Burnes, B. (2020). The origins of Lewin's three-step model of change. *Journal of Applied Behavioral Science*, 56(1), 32–59. <https://doi.org/10.1177/0021886319892685>
- Checkland, P. (2000). Soft systems methodology: A thirty year retrospective. *Systems Research and Behavioural Science*, 17(S1), S11–S58. [https://doi.org/10.1002/1099-1743\(200011\)17:1+<::AID-SRES374>3.0.CO;2-O](https://doi.org/10.1002/1099-1743(200011)17:1+<::AID-SRES374>3.0.CO;2-O)
- Egmose, J., Gleerup, J. & Nielsen, B. S. (2020). Critical utopian action research: Methodological inspiration for democratization? *International Review of Qualitative Research*, 13(2), 233–246. <https://doi.org/10.1177/1940844720933236>
- Fox-Kämper, R., Wesener, A., Munderlein, D., Sondermann, M., McWilliam, W. & Kirk, N. (2018). Urban community gardens: An evaluation of governance approaches and related enablers and barriers at different development stages. *Landscape and Urban Planning*, 170, 59–68. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.06.023>
- Francis, C., Breland, T. A., Østergaard, E., Lieblein, G. & Morse, S. (2013). Phenomenon-based learning in agroecology: A prerequisite for transdisciplinarity and responsible action. *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 37(1), 60–75. <https://doi.org/10.1080/104440046.2012.717905>
- Gasperi, D., Pennisi, G., Rizzati, N., Magrefi, F., Bazzocchi, G., Mezzacapo, U., Stefani, M. C., Sanyé-Mengual, E., Orsini, F. & Gianquinto, G. (2016). Towards regenerated and productive vacant areas through urban horticulture: Lessons from Bologna, Italy. *Sustainability*, 8(12), 1347. <https://doi.org/10.3390/su8121347>
- Halloran, A. & Magid, J. (2013). The role of local government in promoting sustainable urban agriculture in Dar Es Salaam and Copenhagen. *Geografisk Tidsskrift*, 113(2), 121–132. <https://doi.org/10.1080/00167223.2013.848612>
- Kolb, D. A. (2014). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development* (2. utg.). Pearson Education.
- Lewin, K. (1946). Action research and minority problems. *Journal of Social Issues*, 2(4), 34–46. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1946.tb02295.x>
- Lieblein, G., Francis, C. A. & Torjusen, H. (2001). Future interconnections among ecological farmers, processors, marketers, and consumers in Hedmark County, Norway: Creating shared vision. *Human Ecology Review*, 8(1), 60–71.

- Lieblein, G., Østergaard, E. & Francis, C. (2004). Becoming an agroecologist through action education. *International Journal of Agricultural Sustainability*, 2(3), 147–153. <https://doi.org/10.1080/14735903.2004.9684574>
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Belknap Press.
- Peters, S. & Wals, A. E. J. (2013). Learning and knowing in pursuit of sustainability: Concepts and tools for transdisciplinary environmental research. I. M. E. Krasny & J. Dillon (Red.), *Trading zones in environmental education: Creating transdisciplinary dialogue* (s. 79–104). Peter Lang.
- Pfeffer, J. (1998). *The human equation: Building profits by putting people first*. Harvard Business School Press.
- Pool, A. & Parker, M. (2017). *Creating futures that matter today: Facilitating change through shared vision*. Executive Savvy.
- Prové, C., Kemper, D. & Loudiyi, S. (2018). The modus operandi of urban agriculture initiatives: Toward a conceptual framework. *Nature and Culture*, 13(1), 17–46. <https://doi.org/10.3167/nc.2018.130102>
- Rowe, G. & Frewer, L. J. (2004). Evaluating public-participation exercises: A research agenda. *Science Technology & Human Values*, 29(4), 512–557. <https://doi.org/10.1177/0162243903259197>
- Swensen, G., Stafseng, V. E. & Nielsen, V. K. S. (2022). Visionscapes: Combining heritage and urban gardening to enhance areas requiring regeneration. *International Journal of Heritage Studies*, 28(4), 511–537. <https://doi.org/10.1080/13527258.2021.2020879>
- The Norwegian Ministry of Agriculture and Food, & The Ministry of Local Government and Regional Development. (2012). Green care: National strategy. Retrieved from https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/brosjyrer_veiledere_rapporter/m-0734_green_care_national_strategy.pdf
- Unesco. (2017). *Education for sustainable development goals: Learning objectives*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444>
- van der Jagt, A. P. N., Szaraz, L. R., Delshammar, T., Cvejić, R., Santos, A., Goodness, J. & Buijs, A. (2017). Cultivating nature-based solutions: The governance of communal urban gardens in the European Union. *Environmental Research*, 159, 264–275. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2017.08.013>
- Wiek, A. & Iwaniec, D. (2014). Quality criteria for visions and visioning in sustainability science. *Sustainability Science*, 9(4), 497–512. <https://doi.org/10.1007/s11625-013-0208-6>
- Wiek, A. & Kay, B. (2015). Learning while transforming: Solution-oriented learning for urban sustainability in Phoenix, Arizona. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 16, 29–36. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2015.07.001>

Vedlegg 1

Liste over upubliserte studentrapporter

- Bhérier-Breton, P., Buckley, R., Liegmann, L. & Nair, M. (2018). *Urbant landbruk i Oslo: casestudien av Voksenenga Nærmiljøhage* [Upublisert studentrapport]. Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.
- Blindheim, M., Conrotte, M., Durand, A., Hnatiuk, S. & Neault, A. (2019). *En visjon om urbant landbruk i Gamle Oslo: en casestudie som en del av kurset PAE302 aksjonslæring i landbruk og matsystemer* [Upublisert studentrapport]. Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.
- Brennsæter, J., Lang, K., Chopin, L., Dorazio, M. & Giraud, N. (2018). *Ellingsrud Parsellhage interessendokument* [Upublisert studentrapport]. Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.
- Genneper, R., Attard, P., Demavivas, C., Karuga, J. & Brumer, A. (2019). *Fremtidens urbane landbruk i Oslo: en casestudie av Grünerløkka bydel* [Upublisert rapport]. Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.
- Kapalla, D., Fausko, M., Brannan, T. & Vernier, T. (2018). *På Schous: å dyrke fellesskapet gjennom mat* [Upublisert studentrapport]. Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.
- Lunder, O. E., Porter, B., Asieduwaa, G. A. & Homulle, Z. (2018). *PAE302 Food Case Document: krysspollineringen av Dr. Dedichens Drivhus og Trosterud Parsellhage* [Upublisert studentrapport]. Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.
- Western, B., Schillinger, M., Reid, E., Faury, A. & Colbert, E. (2018). *Røtter til urban endring: klima- og samfunnstilpasning i vann og sosiale systemer (Losøter-rapport)* [Upublisert studentrapport]. Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.

KAPITTEL 9

Fra oppskrift til tilpasning i fremtidens produktive by: klasseromsinspirerte prinsipper for design og planlegging av urbant landbruk

Deni Ruggeri University of Maryland, College Park, USA

Abstract: This chapter reflects on the educational experiences connected to the Cultivating Public Space project. From the onset, the project sought to engage students in creating a toolbox for urban agriculture in public space. Within the classroom, students translated the research findings, activities, and knowledge co-produced by the project partners into sustainable development and urban regeneration strategies based on urban agriculture communities and fully activate its potential as an engine of community cohesion and integration. This required thinking of urban agriculture as more than a collection of objects – boxes, toolsheds, and paths – but as holistic multifunctional landscapes designed to cultivate biophilia, food justice, public health, and community identity. It also demanded celebrating the uniqueness of each context and building upon each locale’s distinctiveness to co-create new visions exemplified as personal and collective stories of adaptation and transformations for all community members. The chapter ends with reflections on a few emergent principles inspired by the partnership between students and the communities to guide future urban agriculture research and practice.

Keywords: urban regeneration, education, community building, adaptation, participatory processes

9.1 Relevans

I løpet av de siste tiårene har urbant landbruk blitt en viktig strategi for bærekraftig utvikling. Urbant landbruk kan potensielt ha utallige positive konsekvenser for flere urbane systemer (Dona et al., 2021; Lovell, 2010). En ny visjon er i ferd med å vokse frem – en visjon om en by som er bygd rundt offentlig tilgjengelige, produktive landskaper som er spredt over hele bystrukturen og integrert i en sammenkoblet blågrønn infrastruktur som bidrar til å holde på vann, binde CO₂, øke det biologiske mangfoldet, aktivere biofile og øke trivselen for menneskelige og ikke-menneskelige arter (Palmer, 2018; Beatley, 2011). Mens man i den moderne byen har prioritert effektivitet, rask mobilitet og utnyttelse av naturressurser og landområder, vil fremtidens biofile, økologisk levende by bidra til å styrke menneskenes tilknytning til det lokale landskapet og oppmuntre til forvaltning og omsorg samtidig som den balanserer menneskenes behov for boliger, arbeidsplasser og kulturliv med naturens behov (Beatley, 2016).

Forskere har bare begynt å skrape i overflaten når det gjelder omfanget og mengden av fordelene ved urbant landbruk. I målingen av disse fordelene har noen lagt vekt på avkastning fremfor menneskelig erfaring (McDougall et al., 2019). Forskere er enige om at urbant landbruk kanskje ikke har noen vesentlig innvirkning på matsikkerheten til verdens urbane befolkning, særlig i nordlige klimaer (Goldstein et al., 2016). Andre har illustrert de sosioøkologiske fordelene ved urbant landbruk for økosystemer og lokalsamfunn, der urbant landbruk kan fungere som et verktøy for å knytte barn og voksne til naturen og dermed redusere mangelen på økokunnskap (Louv, 2012) og skape nye former for sosialisering og utvikling av en felles identitet (Ruggeri, 2018). Urbant landbruk har gjort det mulig for marginaliserte, sårbare lokalsamfunn å kreve sin rett til landskapet, reparere miljømessig urettferdighet (Alomar, 2018) og praktisere landskapsdemokrati (Egoz et al., 2018). Denne retten går lenger enn til bare muligheten til å få tilgang til og oppleve landskapet. Den omfatter muligheten til å delta i nye demokratiske praksiser, dyrke og aktivere kapabiliteter og til å gi alle individer mulighet til å nå sitt fulle potensial (Nussbaum, 2011).

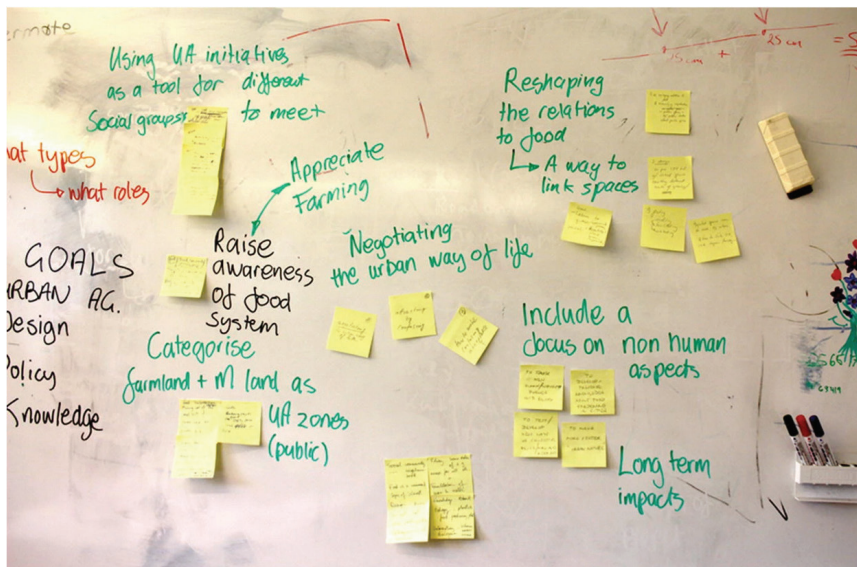
Selv om de positive sidene ved urbant landbruk er langt større enn de negative, er det en utfordring for designere, planleggere og arrangører å sikre at alle fordelene kommer til sin rett. Det er en reell konflikt mellom

fortetting, som er en nødvendighet for en bærekraftig by, og kravet om lett tilgjengelige åpne områder for å dyrke mat og skape fellesskap. Studier viser at større boligtetthet går på bekostning av kvantiteten og kvaliteten på byens offentlige rom (Murphy et al., 2023; Lin et al., 2015). Det urbane landbrukets lange historie som et verktøy for sosial rettferdighet, handlingskompetanse, samfunnsutvikling og reparasjon er fortsatt levende og under utvikling i mange av dagens urbane landbruksprosjekter, særlig i marginaliserte lokalsamfunn (Lawson, 2005). Urbant landbruk utvides til steds- og kulturbaserte praksiser som gjenoppretter og konstruerer identiteter, feirer mangfold og fungerer som arenaer for utøvelse av demokratisk liv (Hou, 2017). Dette skjer ikke uten utfordringer, ettersom denne identitetsbekreftende rollen kan komme i konflikt med den normative, toppstyrte og stedsnøytrale politikken og planleggingsarbeidet rundt ideen om den kompakte byen (Abelman et al., 2022). På samme måte er det i ferd med å vokse frem en «kritisk geografi» for urbant landbruk (kapittel 13; Tornaghi, 2014) som utfordrer kreativiteten, den kulturelle følsomheten og handlekraften til alle involverte ved å sette spørsmålstejn ved det ensidige bildet av en praksis som kan bidra til sosioøkonomiske ulikheter og gentrifisering, og som tar hensyn til tradisjonell livsstil og estetikk fremfor de reelle behovene til fattige, funksjonshemmede og marginaliserte (Reynolds, 2017). Innen urbant landbruk er man ikke immun mot konflikter, og det gjelder særlig i det offentlige rom, der bøndenes interesser kan komme i konflikt med interessene til beboere i nærheten og til sporadiske brukere. Noen ganger kan det urbane landbruket være offentlig tilgjengelig. Utforming av arealer for urbant landbruk som fungerer som felles grunnlag for daglig forhandling og reforhandling av individuelle og offentlige krav, vil være en avgjørende faktor for deres langsiktige resiliens og styrke som mat- og samfunnsbyggende systemer (se kapittel 4 i denne boken).

9.1.1 Urbant landbruk i det offentlige rom: teknikk kontra opplevelser?

Det urbane landbrukets idiosynkratiske og vidtrekkende innvirkning på menneskelige og økologiske systemer gjør det til et gjenstridig problem som trosser standardiserte løsninger og replikerbare strategier (Rittel & Webber, 1974). Likevel har designeres og planleggeres respons vært enkel og de har forestilt seg et urbant landbruk bestående av små, individuelle jordstykker snarere enn som et system for kollektiv matproduksjon i

bylandskapet. I begynnelsen av prosjektet «Cultivating Public Space» (CPS) diskuterte prosjektpartnerne inngående hvordan det urbane landbruket kunne integreres i hverdagslivet, med utgangspunkt i byens offentlige rom (figur 9.1). De refererte gjentatte ganger til den ensformige og allestedsnærværende plantekassen, som ble en metafor for spenningen mellom urbant landbruk som en standardisert, jevnt fordelt funksjon i bylandskapet – fra hustak til balkonger, fra ledige tomter til servitutter, fra gårdsrom til delvis offentlige kommersielle områder – og urbant landbruk som en ombygging og tilpasning av det offentlige rom for å fornye sosiale bånd eller konstruere nye felles identiteter på tvers av sosioøkonomiske og kulturelle skillelinjer.

Figur 9.1. Det urbane landbrukets mangefasetterte natur i kompakt byutvikling kom frem ved en idémyldring blant deltakerne i «Cultivating Public Space»-prosjektet. Foto: Deni Ruggeri

9.1.2 Å dyrke det offentlige rom gjennom kritisk pedagogikk

I CPS-prosjektet ønsket man å engasjere studenter som partnere i aksjonsforskning, og man diskuterte inngående hva slags erfaringer og kunnskap som trengs for å utforme og planlegge urbant landbruk som kan fremme systemisk endring på tvers av så mange som mulig av FNs 17 mål for bærekraftig utvikling (FNs generalforsamling, 2015). I CPS-prosjektet, som ble

utformet som et prosjekt for deltakende aksjonsforskning, forsøkte man å løse mange av de ovennevnte problemene gjennom samarbeid mellom akademia, ideelle organisasjoner og allmennheten. Ved å engasjere studenter i forskningen ønsket CPS-partnerne og forskerne at de skulle oppleve en kritisk pedagogikk ved å sette spørsmålstejn ved personlige og profesjonelle fordommer og antakelser som verktøy for dominans (Reynolds, 2017, s. 55), og de ville la dem forestille seg hvordan fremtidens urbane landbruk kan bidra til å rette opp tidligere urettferdighet og fremme en demokratisk diskurs og sosial rettferdighet.

Dette kapitlet tar for seg noen pilotkurs som forfatteren har vært hoved- eller medinstruktør for, og som bevisst var utformet for å utforske CPS-prosjektets forskningsmål og -spørsmål gjennom en design-som-forskning-prosess. Det første pilotkurset (2017) var et studioskurs for masterstudenter i landskapsarkitektur ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) med tittelen «LAA341, Bylandskapet som sosial arena». Høsten 2019 og vinteren 2020 ble dette fulgt opp med et videreutdanningskurs rettet mot aktivister, fagfolk og beslutningstakere som er interessert i urbant landbruk. Etter at forfatteren byttet jobb fra NMBU til University of Maryland, ble CPS-prosjektets teorier, praksis og funn integrert i «LARC151, Designing transformative, productive urban agriculture landscapes», et allmenndannende kurs som ble tilbudt våren og høsten 2022, og i «LARC748», et hovedkurs i landskapsarkitektur for tredjeårsstudenter. Samlet sett gir disse utdanningsbaserte casestudiene et unikt innblikk i utviklingen av urbant landbruk og dets tilpasning til unike sosiokulturelle og økologiske kontekster.

9.1.3 Pedagogiske spørsmål

Hvordan kan urbant landbruk som befester resiliens og landskapsdemokrati integreres bedre i byens offentlige rom? Hvilke unike styrker, svakheter, muligheter og trusler kan de som utformer, planlegger, implementerer og forvalter disse produktive områdene, utnytte for å skape positive endringer? Hvor overførbare kan modeller for urbant landbruk være på tvers av bymiljøer og ulike typer lokalsamfunn? Og hvilke metoder, strategier og taktikker kan være nødvendige for å sikre at det urbane landbruket er klart til å forbedre livet, og kapabiliteter til menneskene det berører? Studentene og perspektivene til aktører de samarbeidet med i lokalsamfunnene, kastet lys over mange av disse spørsmålene og bidro til å teste relevansen av

de akademiske refleksjonene og teoriene som lå til grunn for arbeidet til CPS-partnerne. Gjennom studentenes interaksjon med bøndene ble det klart at ingen former for urbant landbruk i det offentlige rom kan bli vellykket uten en meningsfull anerkjennelse, berømmelse og integrering av det unike og spesifikke ved hvert enkelt sted. I stedet for å benytte det de lærte, som en universell verktøykasse, omsatte de det til designprinsipper, strategier og tiltak for romlige, sosiokulturelle og økologiske landskapsendringer formidlet i form av rikt illustrerte historier om endring og tilpasning.

9.2 Casestudier

9.2.1 Casestudie 1: LAA341 – urbant landbruk som en sosial arena for sivilsamfunnet

Høsten 2017 inspirerte CPS-prosjektet elleve landskapsarkitektstuderter til å melde seg på «LAA341 – Det urbane landskapet som sosial arena», et designstudio-kurs for masterstudenter ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). I løpet av 17 uker skulle de samarbeide med det urbane landbrukssamfunnet Losæter i Oslo for å bidra til å endre oppfatninger og fysiske barrierer som hindrer lavinntektsfamilier i den nærliggende bydelen Gamle Oslo i å delta i aktivitetene. Losæter er et 4,6 mål stort område som ligger over en stor tunnel som ble bygd i 2010 for å legge en motorvei under bakken og forbinde byen med vannkanten igjen. Den sørlige adkomsten til tunnelen hadde en stor åpning i bakken og to høye ventilasjonssjakter i betong. I bunnen lå en ødemark som et lite kunstnerfelleskap under ledelse av den lokale aktivisten Beate Hovind tok i bruk i 2012 med en visjon om å gjøre det til et knutepunkt for kunstneriske uttrykk, biofili, healing og matproduksjon (figur 9.2).

NMBU-studentene begynte med en dybdelyttingsaktivitet som involverte Losæters mangfoldige praksisfelleskap, bakehusets brukere, pasienter med tidlig demens, barneskolebarn og innvandrerkvinner som deltok på et språkkurs. NMBU-studentene var med på å lage en metaforisk «oppskrift» for Losæters fremtid som et åpent område for utdanning, helse og samfunnsbygging i nærmiljøet. De argumenterte for en endring i byplanene om å erstatte Losæter med en tradisjonell offentlig park, og mente at en permanent løsning ville gi et sårt tiltrengt sted for en anvendelig og

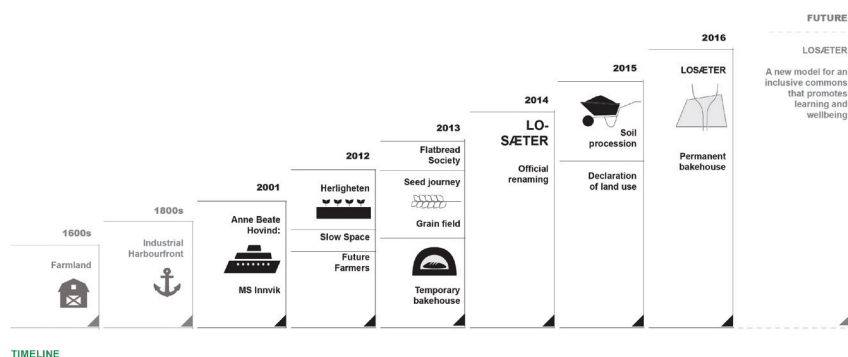

Figur 9.2. LAA341-studenter i Losæters bakehus mens de lytter til Beate Hovinds fortellinger om bakgrunnshistorien for prosjektet. Foto: Deni Ruggeri

fleksibel allmenning under utvikling, og kunne bli et hellig sted for nye og gamle borgere.

Den deltakende prosessen omfattet en kartlegging av landskapets og lokalsamfunnets verdier, ressurser og mangler og en omfattende fase der man lyttet til de mange selvfortellingene (Ganz, 2011) som er knyttet til Losæter. Studentene fikk høre om den midlertidige kunstinstallasjonen som sådde det første frøet i 2001, og om de andre viktige milepælene i utviklingen frem til det stedet Losæter er i dag (figur 9.3). I fokusgruppene og intervjuene fikk de høre om kunstprosjektet Flatbread Society. Med åpningen av en utendørs bakeovn kunne dette praksisfellesskapet knytte seg til innvandrergruppene og bruke flatbrødmetaforen som en felles plattform for å samle norske og utenlandske innbyggere i en hyllest til brødet. Dette arbeidet la også grunnlaget for en rekke kulturelle arrangementer, som et tog i 2015, der jord fra hele Norge ble fraktet til hagen, og byggingen av det offentlige bakehuset i 2016. Ved å avdekke og hedre Losæters levende historie ble vi bevisst på at denne historien må bli felleseid, for slik å kunne utnytte stedets fulle potensial som et transformativt landskap, og for å styrke lokalsamfunnets resiliens.

Resultatet ble en «oppskrift» på hvordan Losæter kunne bli et mer inkluderende sted, der man prøvde å fjerne fysiske og oppfattede barrierer til området. Man forestilte seg tryggere gangforbindelser fra Gamle Oslo til sjøfronten, gjenbruk av en ubrukt viadukt som et lineært urbant kulturområde, og et nytt gateløp utformet for å bremse trafikken og gjøre det lettere for dyr og mennesker å komme til sjøen. På tomten ville et utvidet og redesignet Losæter kunne gi flere muligheter for passiv rekreasjon, miljøopplæring og helbredelse. Området ville også strekke seg ut i Oslofjorden, der flytende hager kunne fungere som steg på veien mot biologisk mangfold og pollinatorvennlige habitater.

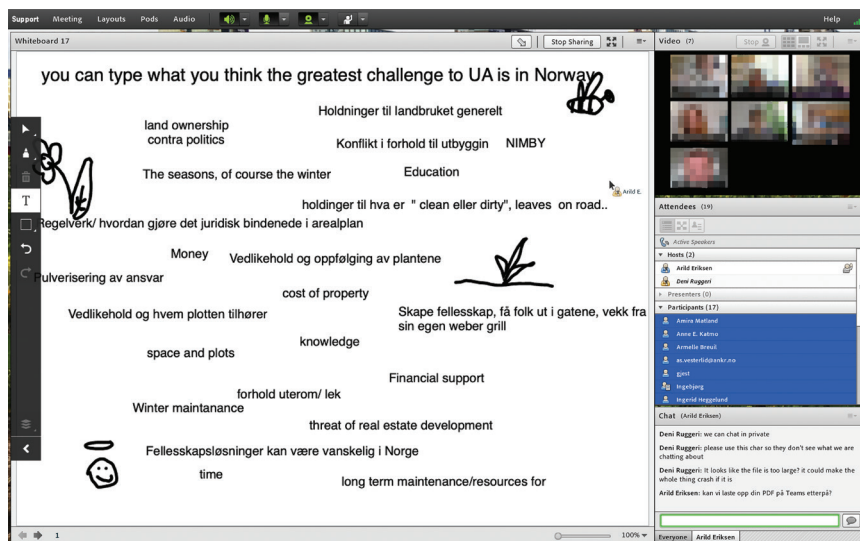

Figur 9.3. Samskaping av en tidslinje over Losæters kjernefortelling var en mulighet til å gjøre alle brukere til en del av det levende historieprosjektet. Illustrasjon: Åse Holte, Kristin Sunde, Kjersti Børve Skjelbreid, Andrea Haave Jenssen, Maren Helgerud Gynnild, Hanne Tveter Åmdal, Betina Øvstaas Amundsen, Martha Kvalheim, Annie Hedger og Thomas Crowe

9.2.2 Casestudie 2: SEVUs videreutdanning – urbant landbruk mellom politikk og praksis

Det andre utdanningstilbudet fra CPS-prosjektet var et etterutdanningskurs som ble tilbudt gjennom NMBUs Senter for etter- og videreutdanning (SEVU). Kurset var åpent for planleggere, designere, aktivister og så videre, og partner i CPS-prosjektet Arild Eriksen var sammen med forfatteren av dette kapittelet instruktør i et intenst hybridkurs der studentene samarbeidet gjennom gruppeaktiviteter på avstand og ansikt-til-ansikt for å skape en visjon om hvordan urbant landbruk kan integreres på fem kjente steder i Oslo sentrum: Den ledige tomten i havneområdet Sukkerbiten, Slottsparken og Tullinløkka samt Vollebekk, som er et byområde med blandet bruk.

Studentene deltok på tre intense workshop-dager over en helg, supplert med nettbaserte forelesninger av internasjonale eksperter innen landskapsarkitektur, økologi, planlegging og utvikling og av CPS-partnere (figur 9.4). Studenter ble tatt med på ekskursjoner til steder med urbant landbruk i osloregionen, noe som hjalp dem med å reflektere over likhetene og det unike ved hvert enkelt lokalsamfunn. Gjennom hele kurset skulle de samarbeide om å analysere, syntetisere, konseptualisere og utforme tiltak for urbant landbruk som kunne utfordre status quo og gi beslutningstakere og byplanleggere nye forslag til hvilke produktive funksjoner de kunne introdusere i de eksisterende offentlige byrommene i byen, funksjoner som vanligvis er forbeholdt private eller delvis private rom.

Figur 9.4. SEUs etterutdanningskurs ved NMBU i 2019–2020 var et hybridkurs med forelesninger av prosjektpartnere og eksperter på urbant landbruk, interaktive nettbaserte økter og workshoper med personlig fremmøte. Foto: Deni Ruggeri

I løpet av kurset dannet studentene tverrfaglige team for å utvikle strategier for integrering av urbant landbruk i det offentlige rom i Oslo sentrum.

I stedet for et sett med retningslinjer ble det utviklet fire typologier for urbant landbruk som følge av studentenes engasjement. Deres visjon for Slottsparken, «Ved kongens bord», omskapte dette ikoniske kulturlandskapet for å vise frem Norges materielle og immaterielle landbruksarv og den moderne byens behov for større miljømessig bærekraft og

multikulturalisme. Studentene, som hadde forskjellig bakgrunn som kommuneplanleggere, designere, aktivister og offentlige tjenestepersoner, bidro med innovative ideer. De forestilte seg en soneinndeling av offentlige byrom og kulturlandskaper basert på deres kulturhistoriske verdi, synlighet og potensial for økokunnskap og utdanning (figur 9.5). Deres visjon forvandlet Tullinløkka-tomten fra et tomrom i den historiske bystrukturen til et teknologisk avansert senter for resirkulering, gjenbruk og jord- og energiproduksjon med sammenkoblede anlegg som behandler avløpsvann. På østkanten av Oslo foreslo et av teamene et økodistrikt med boliger, parkering og næringsvirksomhet integrert i sørvendte, energieffektive bygninger designet for best mulig soleksponering, med private terrasser og felles dyrketomter for dem som har ingen erfaring med urbant landbruk eller trenger ekstra støtte. Et annet team presenterte en ny visjon for Sukkerbiten, den eneste ledige tomten langs Oslos havnefront, som en offentlig «allmenning» med våtmarker, spiselig skog og en rik økotone for planter, fisk og andre arter. De beskrev det som et sted preget av toleranse der alle kunne finne ly for regnet, og som var tilgjengelig uten at det kostet noe.

Figur 9.5. I visjonen til en av studentgruppene i etterutdanningen, kalt «Ved kongens bord», ble Slottsparken i Oslo en casestudie for et virkemiddel for integrering av urbant landbruk i kulturlandskapet. Foto: Deni Ruggeri

9.2.3 Casestudie 3: utforming av transformative, produktive urbane jordbrukslandskaper

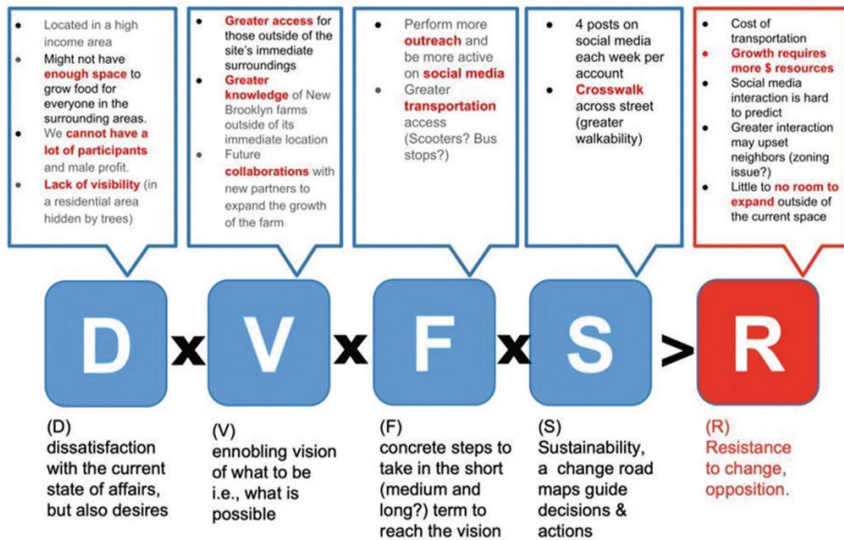
Ved University of Maryland våren og høsten 2022 fikk forfatteren mulighet til å utforme et «I»-kurs i serien LARC151, «Urban agriculture: Designing transformative, productive landscapes». Kursene i «I»-serien er ment å være eksperimentelle og brukes på virkelige, komplekse problemer for å forberede studentene på å håndtere tvetydighet, usikkerhet og endring. Kurset er åpent for universitetsstudenter fra alle hovedfag. I utformingen av kurset ble mange av erfaringene og kunnskapen som ble skapt i CPS-prosjektet – lesestoff, fjernforelesninger og casestudier – innlemmet i pensum og oppgaver. I løpet av to semestre ble 200 LARC151-studenter oppmuntret til å bli borgerforskere og agenter for bærekraftig endring ved å se for seg designendringer for eksisterende urbane landbruksområder i Washington D.C. og i Baltimore i Maryland.

LARC151-studentene begynte å utforske det urbane landbruksfellesskapet de hadde valgt, gjennom besøk på stedet, undersøkelser, intervjuer og deltakende observasjon. En av samlingene som foregikk annenhver uke, var viet til workshoper der studentene dannet grupper for å diskutere et tema, idémyldring og kunnskapsdeling. Studentene deltok også på en ukentlig økt der undervisningsassistenter veiledet og inspirerte dem til å utføre sju oppgaver som til sammen skulle bli til en landskapsplan for å skape større bærekraft og styrke studentenes motstandskraft i møte med usikkerhet. FN's 17 bærekraftsmål dannet grunnlaget for arbeidet til studentene, som begynte med å lage en personlig programerklæring som visuelt skulle representere visjonene deres for det urbane landbrukets fremtid. Kurset inkluderte en kartleggingsfase der studentene kartla den fysiske infrastrukturen, de sosiale nettverkene og ressursene i lokalsamfunnet. Denne informasjonen ble deretter brukt til en strategisk SWOT-analyse, der de utnyttet sine unike styrker og eksterne muligheter overfor svakheter og trusler. Studentene gjennomførte også en maktkartlegging der de kritisk gransket ulikheter i ressurser og muligheter i samfunnet, og brainstormet nye partnerskap som kunne utfordre disse ulikhetene ved å omfordele makt til grasrotorganisasjoner og samfunnsbaserte organisasjoner. De ble oppfordret til å integrere strategier fra internasjonale casestudier som CPS-forskerne hadde valgt ut. Arbeidet munnet ut i en endringslikning (*equation of change*) (Cady et al., 2014), en modell som fremstilte et fremtidsscenario basert på en rekke strategiske tiltak (figur 9.6). En kritisk diskusjon i kurset dreide seg om feil og tilpasning.

Summarize your vision in a headline!

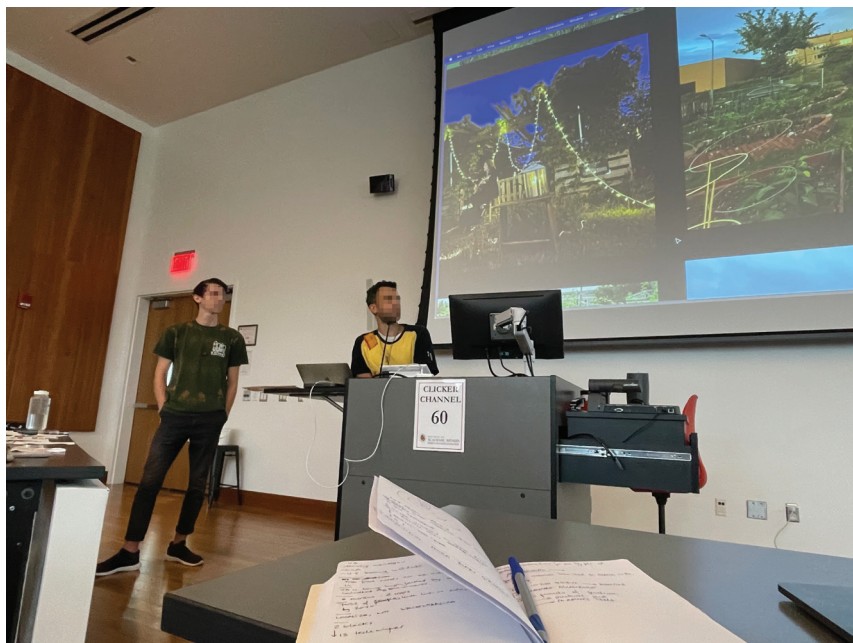
Growing access and knowledge of the farm

Section: 101 Group: New Brooklyn Farms

Figur 9.6. Å se for seg fremtiden til et landskap er ingen liten bragd; det krever strategisk, målrettet handling og visjoner. Endringslikningen (*the equation of change*) hjalp studentene til å se for seg endring som et samspill mellom utilfredshet (D), visjon (V), første skritt (F) og bærekraft (S) mot resiliens (R). Foto: Deni Ruggeri

Klassen begynte med å se en video som fortalte historien om South-Central Farm, et 60 mål stort område for urbant landbruk i Los Angeles som ble etablert i 1994 og revet i 2006 etter protester fra lokale innbyggere og miljøaktivister. I løpet av den første kursuken foretok studentene en vurdering og refleksjon over hva som gikk galt for dette spesifikke urbane landbruks-samfunnet. Samtidig reflekterte de over at disse landskapene er flyktige og ubestandige. Studentene samarbeidet med aktører fra et lokalsamfunn kalt Temperance Alley, en midlertidig fellestomt som ble etablert i 2020 på en tomt på 5 mål i nabolaget U Street og Cardoso gjennom et samarbeid mellom U Street Neighborhood Association, studenter fra University of Maryland (UMD) og andre lokale samarbeidspartnere i Washington D.C. (figur 9.7). I samarbeid med grunnleggerne av Temperance Alley og aktivistene Josh Morin og Aaron Lewis ble de oppfordret til å tenke ut over forhåndsbetingelsene og akseptere at stedet bar preg av å være midlertidig, og til å tenke ut en strategi som ville gjøre det mulig å flytte hagens polinerende og samfunnsbyggende funksjoner til nabolagets hustak og ledige områder når leieavtalen utløper.

Figur 9.7. LARC151 ga mange muligheter til å ta del i erfaringene til bybønder. Blant dem er Josh Morin og Aaron Lewis fra Temperance Alley i Washington D.C., en midlertidig urban gård der man kultiverer mat og fellesskap. Foto: Deni Ruggeri

9.2.4 Casestudie 4: Plantation Park Heights – fra urbant landbruk til landbrukssamfunn

I løpet av høsten 2022 involverte «LARC748, Capstone studio» ved University of Maryland tredjeårsstudenter i landskapsarkitektur i å være med på å designe og lage prototyper for et landbruksområde i Park Heights-området i Baltimore. Den urbane gården, kalt Plantation Park Heights (PPH), leier og eier 8 mål land fordelt på fire tomter. Park Heights er et nabolag som har gått fra forfall til fornyelse gjennom en langsom, men merkbar endringsprosess. I visjonen til grunnleggeren Richard Francis (kjent i byen som «Farmer Chippy») skulle landbrukssamfunn bruke matproduksjon til å bygge opp menneskers kapasitet, jobbsikkerhet og en god sirkulær økonomi i et nytt offentlig rom som var fritt for fordommer. Gjennom daglig matproduksjon, ukentlige bondemarkeder (figur 9.8) og distribusjon av matkasser til hundrevis av familier som mottar støtte til mat, skulle landbrukssamfunn tiltrekke seg ungdom og inspirere dem til å forvalte landskapet og lokalsamfunnet. Navnet Plantation Park Heights refererer til Baltimores historie med rasesegregering, sosial urettferdighet

og forsømmelse. I stedet for å fortsette å følge samfunnsmodeller som ikke passet til behovene i det trinidadisk-amerikanske lokalsamfunnet, ønsket Francis (Farmer Chippy) å skape et nytt sted som ville styrke de menneskelige kapabilitetene til yngre generasjoner ved å eksponere dem for det kulturelt og opplevelsesmessig rikholdige urbane landbruket som en lavterskelinngang til samfunnslivets ansvarsområder. Han ønsket også å gjenvinne identiteten og de etniske røttene til mange av beboerne i den karibiske kulturen, og valgte å dyrke basismatvarer, krydder og smaker som kunne knytte dem til deres opprinnelige hjemland. På de ukentlige bondemarkedene ble stekt hai og fiskepepper en mulighet til å gjenoppdage for lengst glemte tradisjoner som kunne gjenintegreres og flettes inn i en ny historie som skulle være retningsgivende for områdets fremtid.

Figur 9.8. Frivillige i Plantation Park Heights forbereder det tradisjonelle lørdagsmarkedet med boder der det selges krydder, grønnsaker, stekt hai og basilikum, som er en del av Trinidads gastronomiske arv. Foto: Deni Ruggeri

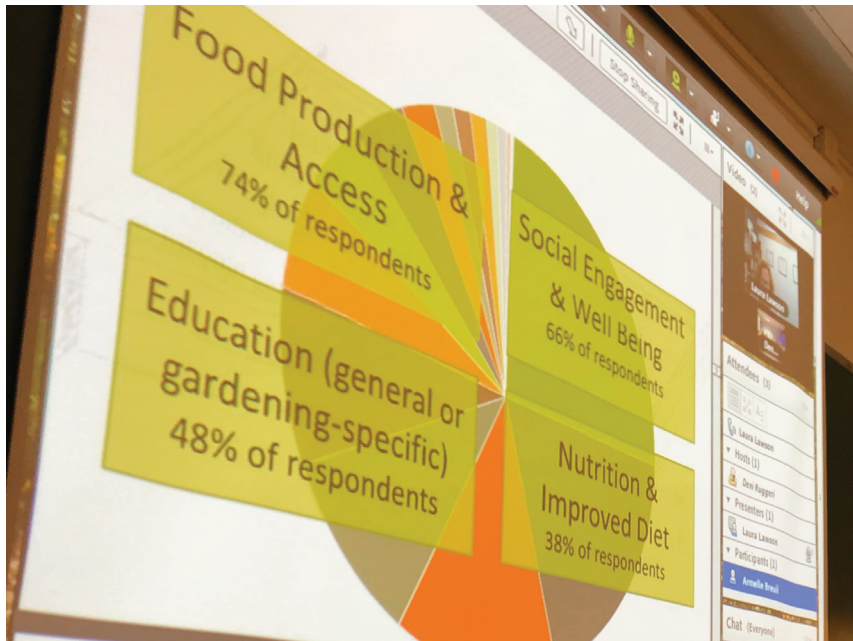
Gjennom sitt direkte engasjement i PPH-fellesskapet forsto landskapsarkitektstudentene behovet for å tenke ut over tradisjonell estetikk og definisjoner knyttet til urbant landbruk. De forsto også at deltakelsen måtte styres og forhandles med dem og ikke påtvinges dem som følge av akademiske

behov. Mens de plukket paprika, lyttet de til historiene deres og fikk førstehåndsinformasjon om PPHs utfordringer, suksesser og fremtidsvisjoner. Studentene ved University of Maryland gikk lenger enn til bare å se på behovet for bærekraft ved å be om at designene deres skulle prestere på tvers av en rekke av FN's bærekraftsmål. For å få til dette søkte de tverrfaglig støtte ved å undersøke og innlemme strategier fra mange fagfelter, som økologisk landbruk, matvitenskap, planlegging, samfunnsutvikling, energi og helse, for å nevne noen. De forsøkte også å utforme designene sine slik at de reflekterte ansvar for endringer i økologi, samfunn og levedyktighet. For å kommunisere de potensielle synergieffektene har en gruppe studenter lagd et mønster for fysiske og sosioøkologiske endringer på lang, mellomlang og kort sikt. Andre forsøkte derimot å oversette disse mønstrene til tiltak for å forbedre PPHs sirkulære økonomi, slik at visjonene deres synliggjorde konkrete fordeleler med hensyn til overvannshåndtering, biologisk mangfold, og kapabiliteter.

9.3 Diskusjon: fra én verktøykasse til seks nye prinsipper for fremtidens urbane landbruk

For noen designere og planleggere er praksiser som urbant landbruk en rekke årsak–virkning-forhold som kan formes eller endres gjennom design for å oppnå en bestemt atferd. Men i klasseromserfaringene som er beskrevet tidligere, og i det daglige arbeidet til bybøndene studentene samarbeidet med, lærte de at dyrking av mat og fellesskap er et gjenstridig problem som ikke lar seg løse med standardiserte, sektorielle eller stykkevise løsninger, og som krever aktivering og utdanning. Programmatisk elementer og objekter er bare hjelpemidler som krever at folk kjenner til fordelene ved dem, og som krever investeringer og forvaltning for å kunne fortsette å skape magi (figur 9.9).

Partnerne i CPS-prosjektet hadde som mål at studentene skulle omsette forskningsresultatene sine til en verktøykasse med design-retningslinjer som skulle illustrere hvordan man bedre kan integrere urbant landbruk i det offentlige rom i byer i Norge og andre steder i verden. Det var opplysende og tankevekkende for studenter og forskere å samarbeide med aktører i eksisterende urbane landbrukssamfunn og lytte til historiene deres om suksess, fiasko, utholdenhet og hardt arbeid. De forsto at et blomstrende urbant landbruk må være forankret i individuelle og felles historier om de unike omstendighetene som ligger til grunn for opprettelsen av dem.

Figur 9.9. Laura Lawson, dekan ved School of Agriculture ved Rutgers University, New Jersey, delte sine refleksjoner om de opplevde fordelene ved urbant landbruk sett fra depriverte lokalsamfunn. Foto: Deni Ruggeri

Fortellingene og verdiene de oppdaget i møtet med bøndene, lærte dem at det urbane landbruket – i tillegg til å være en arena for produksjon av mat – også er en arena for å løse motstridende visjoner om bærekraftig og robust endring, for å dyrke frem nye felles identiteter og for å fremme kollektivt forvalterskap. I stedet for å tilby en overførbar verktøykasse reflekterer vi i dette kapittelet over noen få fremvoksende prinsipper som kan være retningsgivende for fremtidige prosjekter for urbant landbruk i det offentlige rom, og som kan tjene som utgangspunkt eller kontrast for fremtidig forskning og praksis.

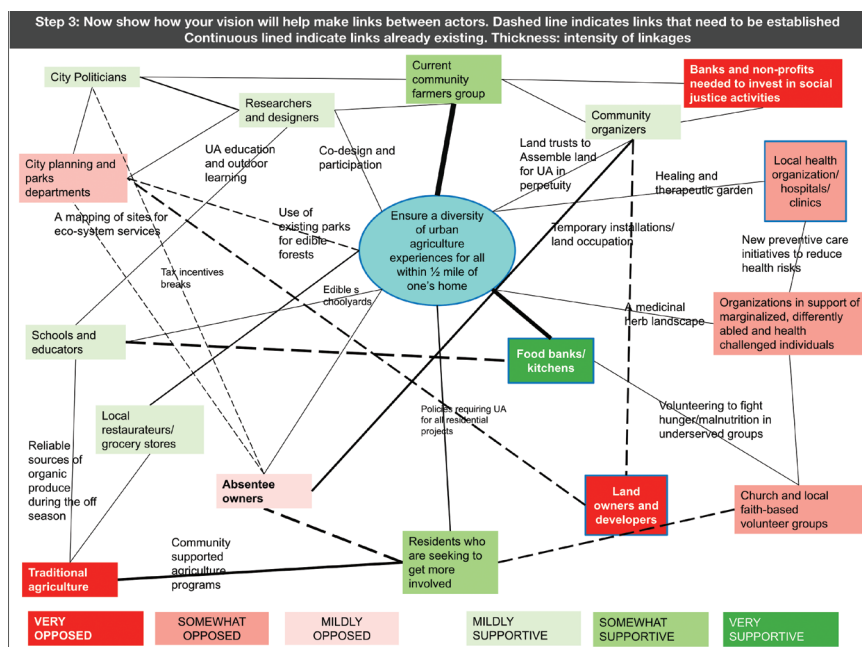
9.3.1 Prinsipp 1: Urbant landbruk er en flerdimensjonal økologi av tiltak og mottiltak

Studentene forsøkte å påvirke så mange bærekraftsmål som mulig ved å utnytte synergier og tenke seg endringer på tvers av systemer. Ved å knytte arbeidet sitt til FNs bærekraftsmål sørget de for at deres design reflekterte et visst preg av samfunnsansvar, ikke bare kreativitet og intuisjon. Når studenter, ideelle organisasjoner og nystartede bedrifter er involvert i å nå de samme målene, gir det mange gode muligheter til å lære av hverandre.

Det fører til innovativ tenkning og løsninger «utenfor boksen». Et viktig bidrag til utdanningen kom fra CPS-prosjektets omfattende dokumentasjon av norske og internasjonale casestudier, som fungerte som kilder til inspirasjon og refleksjon for studentenes visjoner.

For å gjennomføre og opprettholde de endringene som FNs bærekraftsmål krever, må det urbane landbruket gjennomsyre folks liv og de områdene der historiene deres utspiller seg. Disse systemiske endringene krevde at studentene måtte tenke ut over den fysiske infrastrukturen og identifisere strømmene av energi, penger og ressurser som trengs for å aktivere dem. Her måtte de være strategiske med hensyn til hvilke strømmer de skulle prioritere og involvere seg i for å oppnå de endringene som de lokale innbyggerne ønsket seg (figur 9.10).

For å oppsummere kunnskapen de hadde fått om de utvalgte urbane landbruksområdene, utarbeidet elevene en SWOT-analyse (styrker, svakheter, muligheter og trusler) for å velge ut hvilke styrker og muligheter de ville benytte for å motvirke svakheter og legge en strategi mot eksterne trusler. Ved hjelp av maktkart kunne de identifisere hvilke prosesser de skulle konsentrere seg om i visjonene sine, og hvilke samarbeidspartnere de skulle involvere.

Figur 9.10. Maktkartlegging hjelper oss med å identifisere prosesser som har størst potensial til å skape de endringene som trengs for at det urbane landbruket skal komme samfunnet til gode. Foto: Deni Ruggeri

9.3.2 Prinsipp 2: Vellykket urbant landbruk krever gode partnerskap og samarbeid

Ingen enkelt kunnskapskilde kan fullt ut fange opp de mange ulike hensynene og dimensjonene som er involvert i design for transformativt urbant landbruk. For designere betyr dette at de må være åpne for og forberedt på å engasjere seg på tvers av kunnskapsfelter, profesjoner og verdissystemer og på å bli forandret av dette engasjementet. I løpet av daglange prosjektmøter utforsket partnerne i Cultivating Public Space-prosjektet steder med urbant landbruk og inviterte representanter for samfunnsorganisasjoner og ideelle organisasjoner, privatpersoner og offentlige tjenestepersoner til å delta i diskusjonen og bidra med sine perspektiver. Historiene vi fikk høre, ble dokumentert og var til stor nytte for studentene, som fikk et innblikk i de utfordringene de ulike lokalsamfunnene står overfor når de forsøker å gjenvinne det offentlige rom for mat- og samfunnsproduksjon.

Hvis vi tenker på det urbane landbrukets fremtid, må vi fortsette å arbeide for å sikre at det er synlig og merkbart i byene våre. For at det skal være mulig å oppnå alle de kulturelle og økosystemiske fordelene med urbant landbruk, bør alle typer landskaper inkluderes i byens grønne infrastruktur (figur 9.11). Det betyr at man må begynne med offentlige landskaper, men etter hvert utvide til private områder og hustak, som takhagen «Tak for maten», som er opprettet av CPS-prosjektpartneren Nabolagshager. Tradisjonelle bønder har også en rolle å spille ved å redusere sitt økologiske fotavtrykk og supplere lokal produksjon med økologisk og lokalt dyrket mat. «Samfunnsstøttet» landbruk, vertikal landbruk og tak- og andelslandbruk kan enkelt sameksistere og integreres med de mindre felles- og parsellhagene. De bidrar til å sikre en robust, pålitelig, mangfoldig og rimelig matforsyning, særlig for økonomisk vanskeligstilte og sårbare grupper i samfunnet vårt.

9.3.3 Prinsipp 3: Urbant landbruk dyrker frem en felles transformativ opplevelse

Den europeiske landskapskonvensjonen definerer landskap som et område «oppfattet av mennesker, hvis karakter er et resultat av handlinger og samspill mellom naturlige og menneskelige faktorer» (Europarådet, 2000, artikkel 1, redaktørens oversettelse), noe som passer godt med den typen urbant landbruk som prosjektpartnerne og studentene opplevde. I samspillet opplevde

Figur 9.11. Disse skiltene leder besøkende i Oslo sentrum til byens stadig mer produktive bylandskaper, fra spiselige skolegårder til hele havnefronten. Foto: Deni Ruggeri

de hvordan urbant landbruk kan hjelpe oss med å knytte oss til det naturlige landskapet, gjøre oss sunnere, mer engasjert i samfunnet og mer villig til å dele det kollektive ansvaret for landskapet og hverandre.

De erfaringene folk deler, og de følelsene de utvikler overfor bylandskapet, er ideelle innfallsporner til deres kroppslige kunnskap, oppfatninger og visjoner om det urbane landskapet, som til sjuende og sist former deres handlinger og samhandling. Ved å integrere disse erfaringene og løfte dem opp til en felles målsetting og motivasjon kan vi være vitne til den transformative kraften og energien som skal til for å sikre resiliens i alle offentlige rom, spesielt på steder med urbant landbruk. I Losæter i Oslo oppdaget studentene et lukket lokalsamfunn som indirekte ekskluderte innvandrerbefolkningen i nærområdet. Det var fra en liten gruppe flyktningkvinner som deltok på norskkurs i det offentlige bakehuset at studentene fikk høre om oppfatninger av diskriminering. Studentene ba dem om å ta med favorittgrønnsakene sine og dele sine erfaringer som utlendinger og nye deltakere i det urbane landbruket for å overkomme språklige og kulturelle barrierer. Etterpå brukte de ovnen til å tilberede en suppe – en aktivitet som var optimalt hjertevarmende og helbredende. Å snakke om

grønnsaker, krydder og hjemmelagd mat skapte et trygt rom for å uttrykke både individuell identitet og gruppeidentitet. Det kvinnene fortalte, fikk studentene til å foreslå designendringer som ville skape kontakt og lette tilgangen for dem som trengte det mest: sårbare individer, innvandrere, barn og kvinner.

9.3.4 Prinsipp 4: Historiefortelling er nødvendig for å knytte urbant landbruk til folks liv

Bærekraftige endringer, som dem urbant landbruk kan bidra til i nærmiljøene våre, dreier seg ikke om fysiske inngrep. For at en endring skal være bærekraftig, må den omfavnes og eies i og av lokalsamfunnene og enkeltpersonene den påvirker. I landskapsarkitektur brukes tegninger, modeller og prototyper som forteller en historie om et lokalsamfunns fortid, nåtid og fremtid. Ved å avdekke og skape disse historiene i fellesskap utvikler man en tilknytning til landskapet og til hverandre i lokalsamfunnene. I usikre tider kan disse historiene motivere og inspirere til handling, men bare hvis de representerer mangfoldet av erfaringer og omstendigheter i samfunnet vårt.

Historiefortelling, det vil si det å fortelle, dele og lytte til fortellinger, er også en effektiv deltakende aktivitet når det gjelder å bidra til å rette opp urett. Disse fortellingene krever nok tid og rom for å utvikle seg, deles og bli til en sammenhengende og kollektiv historie om oss (Ganz, 2011). En liknende lærdom fant sted i Plantation Park Heights i Baltimore, der LARC748-studentene lyttet til lokalbefolkningens historier mens de plukket grønnsaker og lukte ugress i plantekasser. Studentene ble i prosessen sterkt knyttet til lokalbefolkningen, som på sin side ble hørt og anerkjent. I Temperance Alley i Washington D.C. har en fortellersirkel en fremtredende plass i måten området er utformet og organisert på. Hvert eneste arrangement omfatter deling av historier og sosial kapital, felles identitet og produksjon av kunnskap om økologi. Det finnes imidlertid mange flere muligheter for historiefortelling rundt om i hagen, noe som bidrar til å legge fysisk til rette for at besøkende og beboere skal komme i kontakt med hverandre, dele og lære på daglig basis (figur 9.12).

På samme måte markerer mursteinene som en gang dekket veien inn til en slumby i Washington D.C., nå utkanten av beplantede områder. De minner oss om at samfunnet vårt bare kan heles fra fortidens urettferdighet og rasisme ved at vi avdekker, konfronterer og tar tak i det ved å være med på å utforme en bedre fremtid.

Figur 9.12. Temperance Alley i Washington D.C. har en historiesirkel, en sirkel på området der man kan sette seg ned og fortelle historier. I sentrum av sirkelen har innbyggere i bydelen begravd en «grunnmurstein», en artefakt fra stedets fortid som slumområde og en påminnelse om at nåtidens og fremtidens historier er preget av tidligere tiders urettferdighet. Foto: Deni Ruggeri

9.3.5 Prinsipp 5: Urbant landbruk er best når det integrerer form, funksjon og følelser

Det er en iboende spenning mellom arbeidet til designere og landskapsarkitekter og virkeligheten i det urbane landbruket. Design blir ofte sett på som kunstnerisk, der landskapsarkitekten står som opphavsmann til et konsept eller en idé som søker å løse praktiske problemer med en overordnet visjon og inspirasjon. Urbant landbruk er det motsatte. Estetikken er ofte et resultat av funksjonalitet og effektivitet snarere enn av kreativ inspirasjon. Trekassen, som er et sentralt element i alle prosjekter for urbant landbruk verden over, er en metafor for et forhold som, når det kommer til stykket, setter effektivitet foran følelser.

I virkeligheten trenger vi ikke å velge mellom det effektive og det kreative for urbant landbruk kan gå på tvers av kategorier og være produktivt, forførende, overførbart, gjenkjennelig, praktisk og emosjonelt. Norske og amerikanske studenter kunne teste ut nye former og nye typer estetikk for

urbant landbruk, der visuell kontrast verdsettes høyere enn ensartethet og sammenheng. I etterutdanningskurset ble det klart at estetikken i naturen og landbruket ville komme i konflikt med estetikken i den kompakte byen i Oslo sentrum. Sør for det ikoniske operahuset, forestilte studentene seg et landskap med biologisk mangfold som – når det var oppgradert – kunne understøtte mulighetene for fiske, fermentering og matsanking.

Ikke langt derfra, i den nærliggende bydelen Gamle Oslo, forestilte aktiver seg nye flytende hager for Vaterlandsparken langs Akerselva som et strategisk svar på det stadig mindre offentlige rommet (figur 9.13).

9.3.6 Prinsipp 6: Det urbane landbrukets historier om fiasko og usikkerhet er viktige ressurser for tilpasning

Områder for urbant landbruk dukker raskt opp. De kan være enkle å sette opp, flytte og installere andre steder. Temperance Alley Garden i Washington D.C. ble etablert på bare seks måneder, til tross for at man i nærmiljøet i U Street i Washington D.C. i årevis hadde hatt ambisjoner om å bygge opp igjen området etter at boligene som lå der i 1950- og 1960-årene, ble revet. Det er en spenning i dagens urbane landbruk mellom målet om å sikre permanent åpne offentlige områder i det mangefasetterte bybildet og en virkelighet med stadige endringer, tilpasninger og utvikling av mange områder for urbant landbruk. Det finnes også historier om urbant landbruk som har gått tapt, som South-Central Farm i Los Angeles, som i 2006 ble kastet ut fra dens opprinnelige lokalisering etter tolv år og tvunget til å flytte til andre områder og andre lokalsamfunn, og som, hvis det ikke hadde vært for et bondemarked som fortsatt eksisterer den dag i dag, ikke hadde etterlatt seg noen spor av dets tidligere storhetstid (figur 9.14). Partnerne i CPS-prosjektet fikk høre om urbant landbruk som hadde gått tapt i Nederland, Danmark og andre land. Selv om noen av disse prosjektene ikke lenger er aktive, har de ikke sluttet å bidra til fordeler for lokalsamfunnene. Den felles identiteten og den kollektive kapitalen de har skapt, fortsetter å forme fremtidens byer og gir praktisk lærdom til nye bybønder. De inspirerer forskere, akademikere, studenter og innbyggere til å ta vare på og forvalte landskapene sine. De bør også motivere oss til å jobbe hardere og til å se for oss nye retningslinjer, planer og tiltak for å hjelpe lokalsamfunnene med å gå over til en ny praksis med urbant landbruk.

Figur 9.13. CPS-forskerne fikk komme på besøk og bli inspirert av prototypiske installasjoner for urbant landbruk i Oslo, inkludert geriljalandbruket i den flytende hage på Akerselva i Gamle Oslo. Foto: Deni Ruggeri

Figur 9.14. South-Central Farm i Los Angeles (1994–2006) var en gang et blomstrende urbant landbrukssamfunn, og det nordvestlige hjørnet av East 41st og South Alameda Street er nå okkupert av lagerbygninger. Selv om hagen er flyttet til andre steder i lokalsamfunnet, lever historien videre. Foto: Deni Ruggeri

Selv om det er betryggende å se bilder av blomstrende samfunnsengasjement og felles mål i vellykkede prosjekter for urbant landbruk, kan fiaskoen være rett rundt hjørnet. Men denne erkjennelsen bør ikke holde oss tilbake. Det finnes ikke noe slikt som mislykket urbant landbruk. Historier om nedlagte eller sovende byhager viser at det økologisk sett er nødvendig at økosystemene våre går tilbake og omorganiseres for å kunne tilpasse seg og regenerere seg (Allen & Holling, 2010).

Konklusjoner

Gjennom CPS-prosjektet ønsket man å belyse hvordan urbant landbruk fungerer i moderne byutvikling i Norge og Nord-Europa, og å utvikle en unik verktøykasse med tiltak som kan sette i gang transformasjoner av urbant landbruk i byområder. Vi oppdaget at forskning på historier og erfaringer fra aktivister og entreprenører innen urbant landbruk over hele verden var en forutsetning for lokal suksess. Prosjektpartnerne la forskningsresultatene sine sammen og innså hvor viktig design- og planleggingsstudenter er med tanke på å utfordre det tradisjonelle urbane landbruket. Målet med samarbeidet var å skape et systemisk effektivt urbant landbruk, der dyrking av mat ble en mulighet til å fremme biologisk mangfold, sirkulær økonomi, energieffektivitet og regenerativ forvaltningspraksis.

Det skal utvilsomt mer til enn noen få casestudier for å utlede en teori eller en universell verktøykasse for praksis. I stedet for å rette søkelyset på å forklare og sammenfatte forbedrede standarder, konsentrerte CPS-forskerne og -studentene seg om å lytte, observere og analysere disse stedene gjennom et menneskelig perspektiv og forsøkte å forstå dem som motorer for systemisk, bærekraftig endring på lokalt nivå. I klasserommet ble disse refleksjonene til nye historier og visjoner for et fremtidig urbant landbruk som var tilpasset det unike ved et sted, og som kunne bidra til utvikling av kapabiliteter for alle medlemmene av økosystemene, særlig de mest sårbare. Gjennom de pedagogiske erfaringene som omtales i dette kapittelet, sådde vi et frø hos universitetsstudentene om at det arbeidet de gjorde i klasserommet i tilknytning til aktive lokalsamfunn, virkelig kunne bidra til endringer og ha betydning for alle involverte. Studentene utfordret tradisjonelle forestillinger om urbant landbruk i både Norge og USA og gjorde matdyrking til en av mange systemiske handlinger og praksiser for å skape et bedre samfunn.

Det er behov for flere casestudier; der flere historier dokumenteres, evalueres og formidles til mange aktører. Jeg håper at andre kan finne noe i disse historiene som vinner gjenklang hos dem.

Referanser

- Abelman, J., Chang, C.-Y., Chang, S. E., Hou, J., Hung, S.-H., Lai, P.-H. & Pryor, M. (2022). Reimagining urban agriculture for sustainable urban futures: Education, health, and urban commons. I Y. Yang & A. Taufen (Red.), *The Routledge handbook of sustainable cities and landscapes in the Pacific Rim* (s. 155–163). Routledge.
- Allen, C. R. & Holling, C. S. (2010). Novelty, adaptive capacity, and resilience. *Ecology and Society*, 15(3), 24.
- Alomar, R. (2018). Invisible and visible lines: Landscape democracy and landscape practice. I S. Egoz, K. Jørgensen & D. Ruggeri (Red.), *Defining landscape democracy* (s. 96–105). Edward Elgar Publishing.
- Beatley, T. (2011). *Biophilic cities: Integrating nature into urban design and planning*. Island Press.
- Beatley, T. (2016). The urban nature diet: The many ways that nature enhances urban life. I T. Beatley (Red.), *Handbook of biophilic city planning and design* (s. 33–40). Island Press.
- Cady, S. H., Jacobs, R., Koller, R. & Spalding, J. (2014). The change formula. *OD Practitioner*, 46(3), 32–39.
- Egoz, S., Jørgensen, K. & Ruggeri, D. (Red.). (2018). *Defining landscape democracy: A path to spatial justice*. Edward Elgar Publishing.
- Ganz, M. (2011). Public narrative, collective action, and power. I S. Odugbemi & T. Lee (Red.), *Accountability through public opinion: From inertia to public action* (s. 273–289). World Bank Publications.
- Goldstein, B., Hauschild, M., Fernández, J. & Birkved, M. (2016). Testing the environmental performance of urban agriculture as a food supply in northern climates. *Journal of Cleaner Production*, 135, 984–994. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.07.004>
- Hou, J. (2017). Urban community gardens as multimodal social spaces. I P. Y. Tan & C. Y. Jim (Red.), *Greening cities* (s. 113–130). Springer.
- Lawson, L. J. (2005). *City bountiful: A century of community gardening in America*. University of California Press.
- Lin, B., Meyers, J. & Barnett, G. (2015). Understanding the potential loss and inequities of green space distribution with urban densification. *Urban Forestry & Urban Greening*, 14(4), 952–958. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2015.09.003>
- Louv, R. (2012). *The nature principle: Reconnecting with life in a virtual age*. Algonquin Books.
- Lovell, S. T. (2010). Multifunctional urban agriculture for sustainable land use planning in the United States. *Sustainability*, 2(8), 2499–2522. <https://doi.org/10.3390/su2082499>
- McDougall, R., Kristiansen, P. & Rader, R. (2019). Small-scale urban agriculture results in high yields but requires judicious management of inputs to achieve sustainability. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116(1), 129–134. <https://doi.org/10.1073/pnas.1809707115>
- Murphy, M. A., Parker, P. & Hermus, M. (2023). Cultivating inclusive public space with urban gardens. *Local Environment*, 28(1), 1–18. <https://doi.org/10.1080/13549839.2022.2120461>
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Belknap Press.
- Palmer, L. (2018). Urban agriculture growth in US cities. *Nature Sustainability*, 1(1), 5–7. <https://doi.org/10.1038/s41893-017-0014-8>
- Reynolds, K. (2017). Designing urban agriculture education for social justice: Radical innovation through farm school NYC. *International Journal of Food Design*, 2(1), 45–63. https://doi.org/10.1386/ijfd.2.1.45_1
- Rittel, H. W. & Webber, M. M. (1974). Wicked problems. *Man-made Futures*, 26(1), 272–280.

- Ruggeri, D. (2018). Storytelling as a catalyst for democratic landscape change in a modernist utopia. I S. Egoz, K. Jørgensen & D. Ruggeri (Red.), *Defining landscape democracy* (s. 128–142). Edward Elgar Publishing.
- Tornaghi, C. (2014). Critical geography of urban agriculture. *Progress in Human Geography*, 38(4), 551–567. <https://doi.org/10.1177/0309132513512542>
- FNs generalforsamling. (2015, 21. oktober). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* (A/RES/70/1). <https://www.refworld.org/docid/57b6e3e44.html>
- Dona, C. G. W., Mohan, G. & Fukushi, K. (2021). Promoting urban agriculture and its opportunities and challenges: A global review. *Sustainability*, 13(17), 9609. <https://doi.org/10.3390/su13179609>

Nevnte casestudier om urbant landbruk

- Losæter, Oslo, 59.9030981946685, 10.758825533094264
- Nabolagshager, 59.90974283842508, 10.765620526212082
- Plantation Park Heights, Baltimore, Maryland, 39.33254211507427, -76.66063079613899
- Temperance Alley, Washington D.C., 38.91659621262728, -77.02874788146833
- Vaterlandsparken, Oslo, 59.91317716077654, 10.75708949457558
- Sukkerbiten, Oslo, 59.90503859637613, 10.753559126219534
- Slottsparken, Oslo, 59.91769803404384, 10.730769977624519
- Tullinløkka, Oslo, 59.916923903897775, 10.73754380076
- Vollebekk, Oslo, 59.93645386098382, 10.828277616977035
- South Central Farm, Los Angeles, 34.00811090026115, -118.23949921362394

KAPITTEL 10

Urbant landbruk og retten til byen: et veikart for utøvere

Arild Eriksen Fragment, Oslo

Deni Ruggeri University of Maryland, College Park, USA

Esbjen Slaatrem Titland Oslo

Abstract: This essay approaches urban agriculture from the perspective of an architect and urban farmer/beekeeper practicing bottom-up, participatory design in Oslo. It discusses the motivations for the co-creation of livable, experientially rich, place-making, and inclusive urban agriculture in public space to complement to compact city development. It touches on a few critical dimensions of urban agriculture in public space, which relate to the private and corporate claim on these landscapes, and their potentiality as multifunctional and abundant contributors to sociocultural and ecological diversity, food security, health, and democratic discourse. It also critiques its current aesthetics of impermanence and temporality and questions the notion that the joy and a sense of freedom urban agriculture brings to a community should be built upon and enriched by future development and policy. Rather than a replicable model of urban gardening, what emerges from this essay is a rich collection of stories of regeneration and change and of collective action and cultivation.

Keywords: city planning, urban agriculture, urban gardening, placemaking, community engagement, design code

Sitering: Eriksen, A., Ruggeri, D. & Titland, E. S. (2025). Urbant landbruk og retten til byen: et veikart for utøvere. I B. Sirowy og D. Ruggeri (Red.), *Urbant landbruk i det offentlige rom: Livskvalitet, planlegging og design* (Kap. 10, s. 287–299). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/cdf.228.ch10>

Lisens: CC-BY 4.0

10.1 En stadig mer kommersiell by

Mange byer i dag tar betalt for å la innbyggere benytte byenes offentlige områder. Oslo kommune leier ut både gategrunn og grøntområder, selv om prisene for visse områder er forskjellige for ideelle og kommersielle virksomheter. I 2022, mot slutten av covid-19-epidemien, bestemte man i Oslo kommune seg for å stille offentlige rom gratis til disposisjon for å få tilbake bylivet og få innbyggerne til på nytt å bruke det lokale næringslivet etter restriksjonene ble opphevet. Fra kommunens side ble det også satt også i gang ulike taktiske byromsprosjekter, blant annet midlertidig stenging av gater i bydelene Grønland og Gamle Oslo, der det ble plantet trær og anlagt midlertidige slåtteeenger. I noen sommermånedene fikk Oslos innbyggere se hvordan byens offentlige rom kunne omformes til å inkludere dyrking og bynatur. De observerte også hvordan butikker og restauranter som fikk bruke de tidligere parkeringsplassene i og rundt disse områdene blomstret, forbedret trykghetsfølelse og gater som ble mer levelige av småtrær og planter.

I dag opererer mange kommuner som både kommersielle eiendomsutviklere og -forvaltere. Ulike offentlige virksomheter skal levere overskudd til kommunekassen, og det betyr at innbyggerne må betale for å bruke byens offentlige rom. I Oslo er det Bymiljøetaten som leier ut gater og offentlige rom. Hvis man i en bydel ønsker å drive urbant landbruk eller andre ikke-kommersielle prosjekter på offentlig grunn, må man betale leie. For å sikre rimelig leie er det nødvendig å finne en kommunal saksbehandler som har kunnskap om og støtter lokalsamfunnsorienterte initiativer. Et nylig eksempel på Oslo kommunes støtte til ikke-kommersielle formål er kunstprosjektet Selvbyggeren 2022, som Kunstnerboligforeningen realiserte i bydel Økern. Prosjektet består av en midlertidig paviljong som ble etablert på en gressplen i nærheten av en lokal skole, på en tomt som Kulturetaten i Oslo kommune leide av Bymiljøetaten i samme kommune på gunstige vilkår. Paviljongen har fungert som et uteklasserom for undervisning om selvbygging og biogene bygningsmaterialer som høy og leire. Prosjektideen er forankret i bydelens historiske bakgrunn som en produktiv del av byen med industri og verksteder, som gradvis har blitt transformert til bolig- og kontorområder. Gjennom selvbygging, kunstprosjekter og kunnskapsutvikling om bygningsmaterialer har Selvbyggeren gitt et fysisk uttrykk til det kollektive minnet om Økern som del av den produktive byen. Det har også inspirert til en diskusjon om retten til byen. Når byrom blir en handelsvare, vil de som kan betale mest, ha førsteretten til

å definere programmet og dermed påvirke både folks forestillinger om og bruk av byrom. Ironisk nok fører dette til internfakturering mellom ulike byrådsavdelinger.

I artikkelen «Downtown is for people» fra 1958 kritiserte den nord-amerikanske journalisten Jane Jacobs den modernistiske byutviklingen og advarte mot dens konsekvenser for kvaliteten av det offentlige rom.

Dette er en kritisk tid for byens fremtid. Over hele landet forbereder kommuneledere og planleggere en rekke saneringsprosjekter som vil sette preg på bykjernen i generasjoner fremover. [...] Hvordan vil prosjektene se ut? De vil være romslige, parkliknende og uten trengsel. De vil ha lang, grønn utsikt. De vil være stabile, symmetriske og ryddige. De vil være rene, imponerende og monumentale. De vil ha alle kjennetegnene til en velholdt, verdig kirkegård. [...] Disse prosjektene vil ikke revitalisere sentrum, de vil tvert imot dempe det. For de går på tvers av byens formål. De ødelegger gaten. De ødelegger dens funksjon. De ødelegger dens variasjon. (Jacobs, 1958, s. 126, oversatt av redaktøren)

I dagens nyliberale samfunn er byutvikling som oftest profittdrevet, men Jacobs refleksjoner er fortsatt gyldige. «Den bemerkelsesverdige kompleksiteten og livligheten i sentrum kan skapes av noen få menneskers abstrakte logikk. Sentrum har kunnet tilby noe for alle bare fordi den er skapt av alle» (Jacobs, 1958, s. 130, oversatt av redaktøren).

Jacobs mente at innbyggerne selv er eksperter på lokal byutvikling, og at deres engasjement og evne til å påvirke utformingen av byer var nødvendig for å sikre at byene lykkes med å tiltrekke seg et mangfold av brukere. Hennes arbeid har inspirert dagens visjon om en bærekraftig by der folk kan bruke det offentlige rom på egne premisser, kjøpe lokalproduserte grønnsaker på offentlige torg og delta i bylivet sammen med et stort mangfold av andre mennesker. I den modernistiske byen var naturens prosesser ekskludert fra det urbane landskapet. Også på det området ble funksjonsdeling et ideal. I dag forstår vi at folk trenger tilgang til rikholdige opplevelser av både vill natur og menneskeskapte landskaper. De trenger duftene og fargene, løvetannen som presser seg gjennom asfalten, og lyden av skogsfugler og pollinatorer som finner veien til sentrum ved å fly fra busk til busk. For mange er dette den viktigste motivasjonen for å starte et prosjekt for dyrking i byen. Ved å dyrke sin egen mat lærer de urbane bøndene at det krever svette og tårer å gjøre byen produktiv, og at å ha tilgang til produktive byområder er avgjørende for menneskers velvære og lykke. Etter hvert får de også en dypere forståelse av klimaendringene, og av hvor viktig selvhjelpenhet og lokal økonomi er for å

motvirke de negative konsekvensene av global økonomi og en livsstil som er avhengig av billig import av mat, energi og varer fra utviklingsland.

10.2 Fra ikke-sted til byens matfat

En levende by omfatter en rekke offentlige rom, fra slottsparken til en offentlig hage, byens torg, veikanter, kraftledningsservitutter og grøntområder langs jernbanespor. Mange av disse områdene har lange tradisjoner for jordbruksproduksjon. Under andre verdenskrig ble parken rundt slottet brukt til potetdyrking, og byens innbyggere og pendlere dyrket grønnsaker på jordflekker langs mange jernbanelinjer.

Når man i dag etablerer et dyrkeprosjekt i byen, må man nødvendigvis ta hensyn til et mangfold av brukere, og det bør involvere deltakende prosesser. Mange steder vil hensynet til andre beboere (sekundær- og tertiærbrukere) kreve at utformingen tilpasses omgivelsene, noe som til gjengjeld vil gi den urbane hagen en unik karakter og identitet.

Høsten 1960, etter at andre verdenskrigs rasjoneringspolitikk var over, opphevet Norge de statlige begrensningene på kjøp av personbiler, noe som medførte en rask økning i antall registrerte biler. Fra 1960 til 1964 ble bilparken fordoblet til drøyt 410 000 biler (Tveito, 2020). En annen prioritet var å bygge nye boliger. Mange steder tok det flere tiår før kommunene fikk gjort noe med boligmangelen i etterkrigstiden. På Ammerud i Groruddalen i Oslo begynte forhandlingene med grunneierne mot slutten av 1940-årene, men det var først midt i 1960-årene at Ammerud ble omregulert til boligområde. De nye boligområdene ble utviklet som sovebyer, og de nye bydelene hadde arealer som støttet opp om grunnleggende menneskelige funksjoner, med unntak av arbeidsplassene, som lå i industriområder i dalbunnen eller i sentrum (Hansen & Guttu, 1998). Offentlige rom og friområder ble utformet funksjonelt snarere enn organisk og naturbasert, og områdene med forskjellige funksjoner ble nøye atskilt fra hverandre. Matsystemet var også utformet med tanke på effektivitet og økonomisk levedyktighet.

I dag forstår vi bedre nødvendigheten av en flerfunksjonell by, som også inkluderer steder der folk kan produsere det de spiser, lokalt. Det er to store utfordringer knyttet til å fremme denne byvisjonen. I urbane og bynære områder er matjorden utarmet, og i de modernistiske bydelene er det ikke plass til matforedling eller lett industri (se også kapittel 13). Å omregulere arealer fra bolig til industri eller landbruk er utenkelig i en by hvor ikke

bare private utviklere, men også kommunen opptrer som en kommersiell eiendomsutvikler, som ønsker å selge tomter med høyest mulig profitt.

I flere europeiske byer har man ambisjoner om å gjøre byen selvforsynt i løpet av noen tiår. Flere byer, som Barcelona og Hamburg, har sluttet seg til Fab City Global Initiative, et nettverk av kommuner som samarbeider om å skape og administrere urbane tjenester på skalaen til en bys bioregion, et geografisk område som ikke defineres av politiske grenser, men av økosystemer (Fab City Global Initiative). Å tilrettelegge for matproduksjon og foredling i byen er en del av arbeidet som må gjøres, men det krever også at man gjeninnfører permanente jordbruksområder innenfor byens grenser. Det vil også bli stadig mer nødvendig å regulere sameksistensen mellom innbyggerne og bylandbruk og lettindustri. Transporttilgang, støy og sikkerhet er sentrale utfordringer som må løses i fellesskap, og samliv mellom bolig og produksjon må utforskes. Hvordan skal bylandbruk implementeres? Hvordan bør industri og landbruk se ut i bybildet? Kan folk i byen være med på å skape fremtidens produktive og inkluderende by?

10.3 Hva skjer i byen: deltakelse og form

Midlertidighet er et grunnleggende premiss for urbant landbruk i det offentlige rom og har et visuelt uttrykk i den velkjente plantekassen, et stabelt, replikerbart bygningselement som er enkelt å montere, installere og flytte.

Tanken bak midlertidighet har ofte vært å utfordre vante forestillinger om hvordan byen bør fungere, og å gjøre det mulig å forestille seg andre måter å gjøre ting på. I dag er midlertidighet ofte et krav snarere enn en mulighet. Og mange som bor i byen, begynner å sette spørsmålstegn ved at alt som skaper glede og frihetsfølelse i en by, skal være midlertidig. Da arkitektkontoret Fragment sammen med landskapsarkitektkontoret SLA og Plan- og bygningsetaten i Oslo kommune deltok i utarbeidelsen av en handlingsplan for økt byliv i bydelene Grønland og Tøyen, viste det seg at innbyggerne var lei av medvirkning og midlertidige tiltak og i stedet etterspurte investeringer og varige forbedringer. Beboere i utsatte områder er ofte mål for omfattende medvirkningsprosesser, som sjelden får konsekvenser for den pågående prosessen. Engasjementet deres fører ofte til eksperimentelle prosjekter og midlertidige grønne installasjoner som ikke motiverer til videre engasjement og en følelse av ansvar (se omtalen av casestudiene våre fra dette området i kapittel 6).

10.4 Utvikling av en verktøykasse for urbant landbruk i lokalsamfunnet: ideen og prosessen

Da forfatterne fikk i oppgave å lage en verktøykasse for urbant landbruk i det offentlige rom, konkluderte de med at verktøykasser er verdiløse hvis de bare er en samling gjenstander og løsninger som ikke er koblet til de unike fysiske og sosiokulturelle kontekstene og praksisene i et lokalsamfunn. Gitt den korte tidsrammen for «Cultivating Public Space»-prosjektet virket det ikke som om det å utvikle en verktøykasse for landbruk på torg og i parker basert på begrenset kunnskap og erfaringer fra pilotprosjekter i tilstrekkelig grad tok hensyn til mangfoldet av kontekster og steder der den urbane landbrukskulturen lever og utvikler seg i. En håndbok virket heller ikke nyttig for dem som, alene eller sammen med andre, allerede er engasjert i urbant landbruk og har klare ideer om dets estetikk og utførelse.

I sin undersøkelse av prosjekter for urbant landbruk både i og utenfor Norge fant forfatterne av denne boken rikelig med bevis på hva slags systemiske og personlige endringer urbant landbruk har bidratt til å skape, og på hvilke utfordringer urbane bønder står overfor når de skal igangsette landbruksprosjekter i byen. I løpet av de siste årene har særlig Bymiljøetaten i Oslo kommune blitt mer tjenestevillig overfor urbant landbruk, men det er tilsynelatende sjelden at kommunale etater kommuniserer eller går sammen for å hjelpe urbane dyrkere. Dyrkeprosjekter på offentlig grunn i Oslo er fritidsaktivitet eller sosiale prosjekter, og vi kjenner ennå ikke til kommersielle landbruksprosjekter i byen. I den senere tid har en økende bevissthet om arealpolitikk på grunn av forpliktelser i forbindelse med klimanøytralitet aktualisert behovet for strategiske planer for å gjøre mer offentlig areal tilgjengelig for lokal grønnsaksproduksjon.

Funksjonell segregering bidrar ikke til lokal matproduksjon i den moderne byen. Frem til nå har den fysiske planleggingen i den kompakte byen prioritert boliger, tjenester og infrastrukturinvesteringer for å sikre motstandsdyktighet og beredskap for klimaendringer, fremfor matdyrking i det offentlige rom. I Oslo har ombyggingen av bydelen Trosterud vært et unntak. Flyttingen av en eldre parsellhage til et nytt område tvang kommunen til å tilby erstatningsarealer i utviklingsområdene. At kommunen på den måten anerkjenner viktigheten av landbruk i nye nabolag bør også få betydning for fremtidig kommunal arealplanlegging. I dag er

mange prosjekter for urbant landbruk enten private eller drevet av frivillige i samarbeid med kommunen, ofte på bydelsnivå og prisgitt kunnskapen og ressursene til ildsjelene som har igangsatt prosjektet. Forfatterne ser for seg at det i fremtiden, etter hvert som flere vil dyrke og selge produktene sine lokalt eller utenfor byene, kan bli behov for enhetlige retningslinjer og reguleringer både for forutsigbarhet og for å regulere forholdet mellom behovene til innbyggerne og det enkelte bylandbruksprosjekt.

Mange eksempler på landbruk i det offentlige rom som vi har støtt på i løpet av dette prosjektet, har vært drevet av aktivisme og vært midlertidige, selvbygde og noen ganger dårlig vedlikeholdt. Å lage en verktøykasse for landbruk i byens offentlige rom krever at man tar hensyn til prosesser, motivasjoner, kontekst, form og også drift over tid. Det er avgjørende å forstå et steds sosiokulturelle forhold, ettersom stedsidentitet og folks ønsker om hvordan de fysiske omgivelsene skal se ut, vil skape forventninger til hvordan det urbane landbruket utformes og det ser ut. Ønskene og ambisjonene til beboerne i Ullevål Hageby i Oslo vil være svært forskjellige fra brukerne av Grønland torg, men ikke nødvendigvis på den måten man skulle forvente. Mange ville tro at beboerne i Ullevål, en historisk hagebybydel nær byens største sykehus, ville ønske en konservativ utforming tilpasset bygningene, mens beboerne på Grønland kanskje ville akseptere en selvbygd, fargerik og mindre permanent utforming av det urbane landbruket. Det kan godt være motsatt.

Hvordan kan man balansere eierskapet, engasjementet og visjonene til initiativtakerne til et urbant landbruksprosjekt og samfunnets behov for sammenheng og standardisering i planlegging, utforming og gjennomføring av slike prosjekter? Begge perspektivene er viktige for det urbane landbrukets fremtid – i den norske byen som mange andre steder i verden. Vi har valgt å illustrere og dele disse historiene for å vise mangfoldet av perspektiver, verdier, praksiser og visjoner som ligger til grunn for etableringen av lokale landbruksprosjekter i byene våre.

Vi har gjort verktøykassen vår til en grafisk roman, ikke bare for å gjøre den mer engasjerende og tilgjengelig for ulike brukere, men også for å gi den urbane hagen et fargerikt og lystbetont uttrykk som en urban hage. Det finnes ikke en steg-for-steg bruksanvisning å følge. Det handler om mennesker og relasjoner.

Tegneserieskaperen Esben Slaatrem Titland har samarbeidet med det oslobaserte arkitektkontoret Fragment om å sammenstille kunnskap fra

forskningsprosjektet «Cultivating Public Space» og har lest gjennom og sammenfattet funn fra litteratur og intervjuer med bybønder i Oslo. Selv om utgangspunktet for arbeidet var å utvikle en designmanual eller til og med arkitektoniske løsninger, ble det tidlig klart at dette kanskje ikke var en egnet metode for å legge til rette for varige, robuste prosjekter for urbant landbruk i de mangfoldige bydelene i den norske hovedstaden.

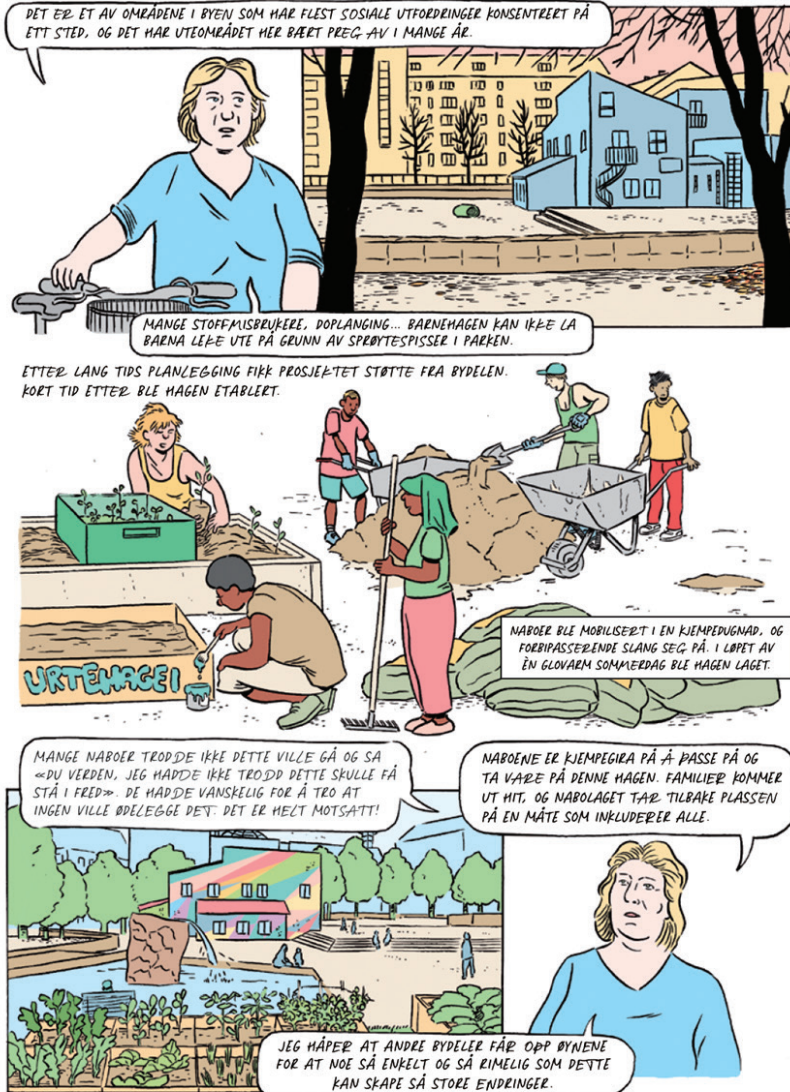
I 2019 ledet Arild Eriksen og Deni Ruggeri et etterutdanningskurs ved NMBU der studentene var med på å tenke ut nye dyrkingsprosjekter i offentlige rom for fire byområder i Oslo (se kapittel 9 i denne boken). Studentene mente at urbant landbruk i det offentlige rom bør være steds-spesifikt, og at de formelle løsningene også bør tilpasses den sosiokulturelle konteksten på hvert sted. For å lykkes med å nå målet om å dyrke det meste av det vi konsumerer, innenfor byens bioregionale kontekst, må det urbane landbruket gis et unik og varig preg, fortelle en rikholdig og overbevisende historie og omfavnes av både kommunale etater og innbyggere, som deler ansvaret for å forvalte dem.

Konflikter mellom et prosjekt for urbant landbruk og et nærmiljø tyder på at det ikke bare er godt eller dårlig design folk reagerer på. For bybønder kan et veletablert prosjekt fremstå som en seier, og som et bevis på at også de kan bruke byens offentlige rom. For andre kan prosjektet fremstå som en privatisering av det offentlige rom (se diskusjonen om offentligheten i det urbane landbruket i kapittel 4).

Verktøykassen (som i utdrag er presentert i figur 10.1, 10.2, 10.3, 10.4 og 10.5) illustrerer både prosess og form, ideer og ambisjoner, unike erfaringer og replikerbare strategier, men den gjør det i form av fortellingsbasert kunnskap (Kreiwirth, 2000) snarere enn i form av abstraksjon. Disse historiene kan bevege og motivere folk til å engasjere seg, noe planleggings- og strategidokumenter ikke gjør.

Verktøykassen har fått tittelen *Byens bønder* og ble publisert med åpen tilgang på Fagbokforlaget i mai 2023. Den er tilgjengelig i norsk versjon her: <https://oa.fagbokforlaget.no/index.php/vboa/catalog/book/38> (figur 10.6).

HELENE GALLIS, PROSJEKTLEDER FOR NETTVERKSORGANISASJONEN MOJOBØ - MAT OG JORD DER DU BOR, FORTELLER OM URTEHAGEN, ET HAGEPROSJEKT I SENTRUM AV OSLO.

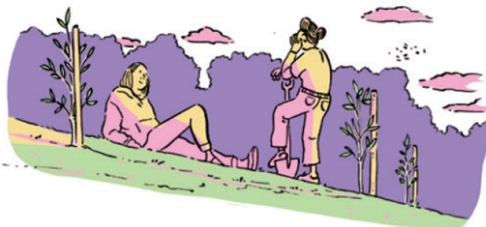
Figur 10.1. Helene Gallis snakker om nabolagsdyrking i det offentlige rom på Grønland i Oslo. Side fra tegneserien *Byens bønder* (s. 43), av Fragment og E. S. Titland, 2023. Fagbokforlaget. CC BY-NC-ND 4.0

TENÅRINGENE FORTELLER OM PRESSET DE OPPLEVER I "PRESTASJONSSAMFUNNET". HER ER DET LOV Å PRØVE OG FEILE.

JEG TROR AT DETTE ER EN FIN MOTVEKT TIL STRESSET I SKOLEN, HVOR ALT HANDLER OM HVA SOM SKJER DENNE MÅNEDEN, ELLER AT EKSAMEN KOMMER PÅ SLUTTEN AV SKOLEÅRET.

FOR TING GÅR LITT LANGSOMMERE HER. VI PLANTER TRÆ SOM BLIK FLOTTE OM 20 ELLER 200 ÅR. DET SETTER I GANG EN SAMTALE, OG VI TILLATER OSS Å VÆRE LITT POMPØSE.

VI HAR MYE Å GÅ PÅ FØR VI KLARER Å TA EIERSKAP TIL DET OFFENTLIGE BYROMMET.

MEN VANLIGE FOLK KAN VÆRE MED PÅ Å FORME BYEN, OG UNGDOMMENE ERFAKER AKKURAT DET.

NÅR DU BOR I EN BY SÅ ER VI SÅ VANT TIL AT ALT ER REGULERT.

Figur 10.2. «Fordi ting går litt saktere her.» Urbant landbruk med unge mennesker i Oslos forsteder. Side fra tegneserien *Byens bønder* (s. 45), av Fragment og E. S. Titland, 2023, Fagbokforlaget. CC BY-NC-ND 4.0

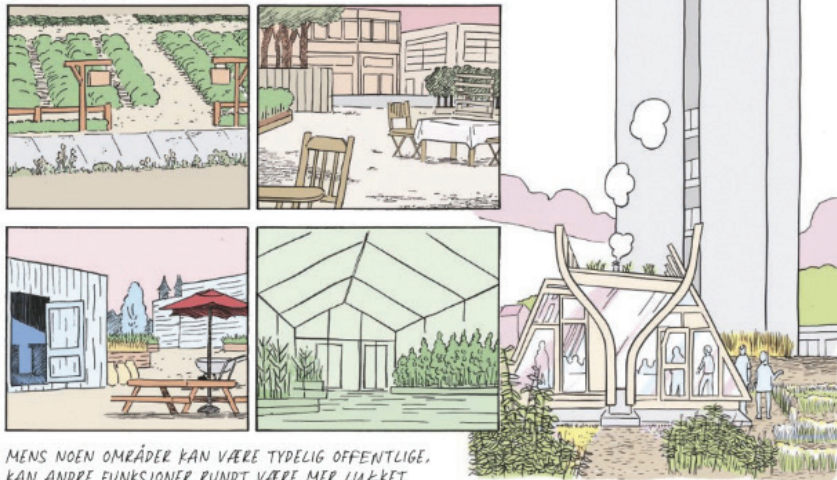
ET OFFENTLIG LANDBRUKSPROSJEKT ANGÅR FLERE ENN DETS AKTIVE DELTAKERE. DET ANGÅR HELE NABOLAGET, HELE BYEN.

LANDBRUK I EN AV BYENS PARKER ELLER PLAGSER MÅ STIMULERE NABOER OG FORBIPASSERENDE TIL DELTAKELSE. MEN PLAGSEN MÅ SAMTIDIG VÆRE TRYGG OG SKAPE FOKUS PÅ ARBEIDET STEDET ER MENT Å FASILITERE.

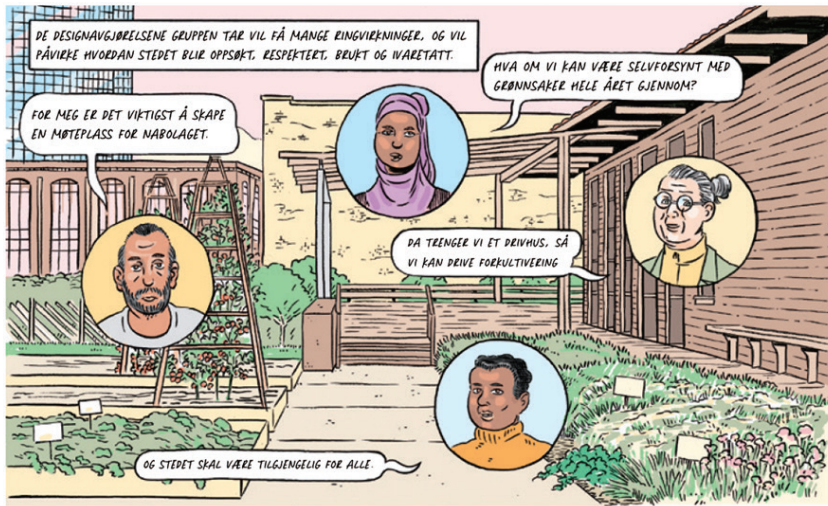

ET DYKKNINGSPROSJEKT KOMMUNISERER MYE OM GRENSER OG TERSKLER GJENNOM SIN UTFORMING.

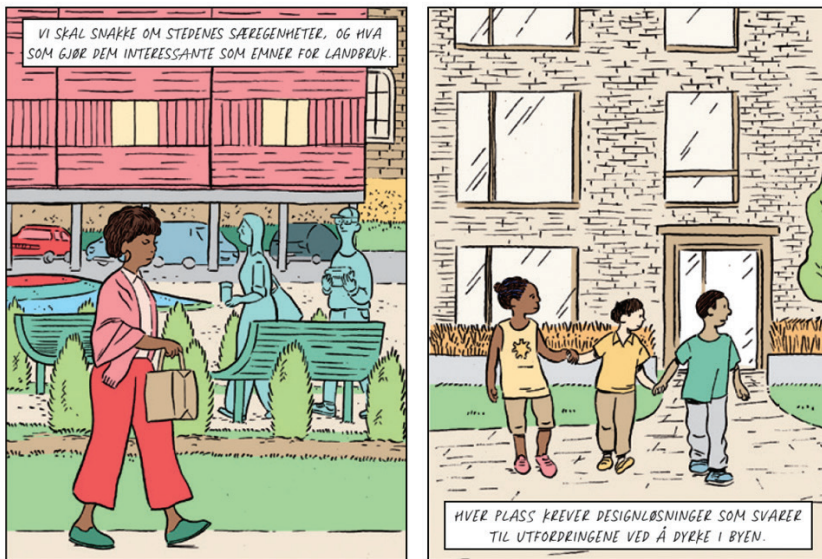

MENS NOEN OMRÅDER KAN VÆRE TYDELIG OFFENTLIGE, KAN ANDRE FUNKSJONER RUNDT VÆRE MER LUKKET.

Figur 10.3. Et offentlig landbruksprosjekt angår flere enn dets aktive deltakere. Det angår hele nabolaget, hele byen. Side fra tegneserien *Byens bønder* (s. 29), av Fragment og E. S. Titland, 2023, Fagbokforlaget. CC BY-NC-ND 4.0

Figur 10.4. Beslutninger har konsekvenser. Side fra tegneserien *Byens bønder* (s. 66), av Fragment og E. S. Titland, 2023, Fagbokforlaget. CC BY-NC-ND 4.0

Figur 10.5. Ulike steder krever ulike løsninger. Side fra tegneserien *Byens Bønder* (s. 35), av Fragment og E. S. Titland, 2023, Fagbokforlaget. CC BY-NC-ND 4.0

Figur. 10.6. Omslaget til *Byens bønder*. Foto: Fragment

Referanser

Fab City Global Initiative. <https://fab.city/>

Hansen, T. & Guttu, J. (1998). *Fra storskalabygging til frislepp: Beretning om Oslo kommunes boligpolitikk 1960–1989* [Prosjektrapport 243 – 1998]. Norges byggforskningsinstitutt. <http://hdl.handle.net/11250/2417038>

Handlingsprogram for økt byliv på Grønland og Tøyen. 2021–2027. (2021). Plan-og bygningsetaten Oslo kommune.

Jacobs, J. (1958). Downtown is for people. I W. H. Whyte (Red.), *The exploding metropolis* (s. 124–131). Doubleday.

Kreiswirth, M. (2000). Merely telling stories? Narrative and knowledge in the human sciences. *Poetics Today*, 21(2), 293–318. <https://doi.org/10.1215/03335372-21-2-293>

Oslo kommune. (2019). *Planprogram med veiledende plan for det offentlige rom for Trosterud og Haugerud*. Eiendoms- og byfornyelsesetaten.

Tveito, O. (2020). 60 år siden bilrasjoneringen ble opphevet. *Ra*, 7.12., <https://www.rablad.no/60-ar-siden-bilrasjoneringen-ble-opphevet/s/5-90-189091>

Planlegging for urbant landbruk i Norge

KAPITTEL 11

Motivene for kommunal politikk for urbant landbruk: erfaringer fra Norges største byområder

Inger-Lise Saglie Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Abstract: Public policies for urban agriculture have lately been developed in several cities. This chapter investigates motivations for such policies in three Norwegian cities: Oslo, Bergen, and Trondheim. The motivations can be synthesized in five categories. They are much the same in the three cities but with different emphasis. First, urban agriculture is set into an urban “green” development discourse, particularly in Oslo and Bergen. “Green” not only means literally to make gray urban areas green by adding vegetation but also refers to an environmentally friendly urban development, increasing biodiversity and the amount of pollinator friendly plants. Second, food production and alternative food systems are important motivations, particularly in Trondheim and this municipality’s aim to couple urban agriculture to peri-urban professional agriculture. This aspect is also prominent in the policies in Bergen. Third, all cities underline the provision of social meeting places and local community building as a motivation for municipal support. Fourth, all cities consider urban agriculture as an important means for providing municipal welfare services, including work training, integration, health promotion, and spreading knowledge about growing. A fifth dimension is coupled to active citizenship and co-creation of city development, particularly in Trondheim.

Keywords: policies, motivations, urban agriculture, Norwegian cities

Sitering: Saglie, I.-L. (2025). Motivene for kommunal politikk for urbant landbruk: erfaringer fra Norges største byområder. I B. Sirowy og D. Ruggeri (Red.), *Urbant landbruk i det offentlige rom: Livskvalitet, planlegging og design* (Kap. 11, s. 303–320). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/cdf.228.ch11>

Lisens: CC-BY 4.0

11.1 Innledning

Urbant landbruk har blitt stadig mer populært blant innbyggerne i mange norske byområder, og en rekke initiativer har blitt tatt av lokale beboere (se kapittel 6 og 7). Også politikere og offentlige myndigheter har fattet interesse for urbant landbruk. Målet med dette kapittelet er å beskrive fremveksten av offentlig politikk og planlegging for urbant landbruk med søkelys på motivene for dette. Hvorfor utvikler norske kommuner en politikk for urbant landbruk? Det empiriske søkelyset er på de tre største byene i Norge, ettersom de er blant de tidligste eksemplene på offentlig politikk for urbant landbruk.

I kapittelet beskrives de involverte aktørene, deres samarbeids- og innflytelsesmønstre og de formelle og uformelle reglene, tiltakene og planene som utarbeides.

11.2 Bakgrunn

Fra starten av har urbant landbruk vært basert på innbyggernes egne initiativer og aktiviteter (Buijs et al., 2019; Certomà & Tornaghi, 2015; McClintock, 2014). I de senere årene har imidlertid urbant landbruk også vokst frem som et område for offentlig politikk. I noen norske byer har man utviklet strategiske planer for urbant landbruk, og regjeringen har vedtatt en strategisk plan for urbant landbruk (Departementene, 2021). Med tanke på hvor dypt forankret det urbane landbruket er i innbyggernes egne, selvdrivne aktiviteter, kan ideen om å utvikle offentlige planer og politikk for urbant landbruk virke som en motsigelse. I dette kapittelet søker jeg å beskrive hvilke begrunnelser offentlige myndigheter har for å støtte urbant landbruk.

Urbant landbruk er et komplekst fenomen med mange ulike motiver. Det samme gjelder for urbant landbruk som et offentlig politikkområde. Urbant landbruk ble tidlig assosiert med en alternativ, transformativ og radikal aktivisme, slik det er beskrevet i internasjonal litteratur (McClintock, 2014; Buijs et al., 2019). Det ble sett på som et middel til å øke tilgangen til sunn og rimelig mat for økonomisk vanskeligstilte. Med urbant landbruk har man også forsøkt å skape et alternativ til de dominerende matsystemene gjennom støtte til småskalalandbruk og alternative matforsynings-systemer (Simon-Rojo et al., 2018).

Urbant landbruk har også vært knyttet til aktivisme og gjenerobring av det offentlige rom for å sikre «retten til byen», som gir alle tilgang til

og faktisk innflytelse over byens offentlige rom (Certomà & Tornaghi, 2015; Rosol, 2010). Det urbane landbruket har derfor vært nært forbundet med aktivisme og frivillig arbeid basert på lokale initiativer. Rosol (2010, s. 557) påpeker at mens lokale grupper i 1980-årene måtte «kjempe for sin rett til å påvirke grønne offentlige rom», blir slike initiativer nå oppmuntret og støttet av politikere og forvaltning, slik vi skal vise i dette og det neste kapittelet.

Det har imidlertid også blitt påpekt at urbant landbruk har blitt kooptert, og at det i realiteten tjener nyliberalistiske interesser når sosiale sikkerhetsnett har blitt svekket (McClintock, 2014). I casestudier fra Berlin kan aksepten for urbant landbruk i det offentlige rom delvis forklares med begrensede offentlige midler til vedlikehold og forvaltning av det urbane landskapet (Rosol, 2010). Fenomenet urbant landbruk har også blitt karakterisert som del innenfor nyliberale trekk i byutviklingen og som et «kontrollert rom» (Bródy & de Wilde, 2020, s. 243) og som både nyliberalt og radikalt (McClintock, 2014; Brody & de Wilde, 2020). Imidlertid har en rekke studier forsøkt å avdekke de generelle fordelene ved urbant landbruk, dets bidrag til integrering (Christensen et al., 2019) og dets mulighet til å tilby fellesskap og bygge lokalsamfunn (Firth et al., 2011) og gi lokalt tilgjengelig mat (Simon-Rojo et al., 2018). Slike fordeler kan danne bakgrunn for utviklingen av offentlig politikk.

Det nye politikkområdet urbant landbruk har blitt mindre studert enn de faktiske dyrkingsinitiativene. De studiene som finnes, understreker hvor viktig det er at lokale myndigheter innlemmer og tilrettelegger for urbant landbruk i offentlig planlegging (Thibert, 2012). Andre har pekt på at ovenfra- og ned-styring av urbane grøntområder må kombineres med innbyggeraktivisme (Buijs et al., 2019). Måten samarbeidet mellom lokale myndigheter og innbyggerinitiativer organiseres på, har stor betydning. Jo mer inkludert de ideelle organisasjonene er, desto bedre fungerer samarbeidsnettverket (Uster et al., 2019).

Dette kapittelet bidrar til denne voksende litteraturen gjennom å analysere politikk og planer for urbant landbruk. Vi har satt søkelys på tre norske eksempler: Oslo, Bergen og Trondheim. Det har blitt påpekt at urbant landbruk – både motivasjonen for og effekten av det – må forstås innenfor en spesifikk sosioøkonomisk kontekst (van der Jagt et al., 2017; Rosol, 2010). Dette gjelder også begrunnelsene for offentlig planlegging og tilretteleggingen for urbant landbruk. Det empiriske søkelyset er på en norsk kontekst med en sterk velferdsstat.

Vi spør: Hva er motivasjonen for å utvikle kommunal politikk for urbant landbruk i Oslo, Bergen og Trondheim?

Oppmerksomheten er i denne teksten på kommunenivået, men den empiriske undersøkelsen vil vise at det i alle de tre byene har vært et sterkt samarbeid og nettverk med landbruksavdelingen hos Statsforvalteren for de respektive fylkene. Nettverksbyggingen mellom engasjerte personer i disse avdelingene har vært svært viktig for utviklingen av offentlig politikk for urbant landbruk i alle de tre byene.

11.3 Teoretiske tilnærminger: politiske programmer og diskurser som motivasjon for offentlig politikk

Offentlig politikk for urbant landbruk kan ha mange ulike begrunnelser forankret i bestemte politiske programmer og diskurser. Dette er ifølge Arts et al. (2006) en av de fire dimensjonene som påvirker politikkområdet. De andre dimensjonene er aktørene og deres koalisjoner, makt og innflytelse over politikkområdet. I dette kapitlet vil vi undersøke den første dimensjonen, nemlig begrunnelsen eller diskursene bak interessen for urbant landbruk som et offentlig politikkområde. De andre dimensjonene diskuteres i neste kapittel. Diskurser og politiske programmer refererer til synspunktene og fortellingene til de aktørene som påvirker et politikkområde. Diskurs kan forstås som en institusjonelt forankret måte å tenke og kommunisere på (Arts et al., 2006).

På generelt nivå er begrunnelsene i kommunene for å støtte urbant landbruk i stor grad de samme som dyrkernes motivasjon. Ofte blir mat og matproduksjon samt det sosiale aspektet ved felles dyrking nevnt. I kommunene kan man også ha andre motiver, som kunnskapsbygging og sosial inkludering. Den offentlige interessen for urbant landbruk kan også variere fra sektor til sektor avhengig av ansvarsområde. For eksempel er man i utdanningsavdelinger først og fremst interessert i utdanning, mens man i sosialavdelinger er opptatt av integrering eller folkehelse.

11.4 Metode

I dette kapitlet er intervjuer og innholdsanalyse av plandokumenter de primære metodene for å undersøke offentlig politikk og planlegging

i Oslo, Bergen og Trondheim. I 2019–2020 intervjuet forskerne 18 personer, inkludert kommunale koordinatorene for urbant landbruk, ansatte hos Statsforvalteren, personer som er engasjert i dyrking og frivillighet, representanter for bondeorganisasjoner, sosiale entreprenører og en utbygger. De kommunale kontaktpersonene for urbant landbruk var de første som ble intervjuet. Disse foreslo hvilke andre personer det var aktuelt å intervju, som igjen kunne foreslå andre aktuelle personer. Siden politikken for urbant landbruk har vært i kontinuerlig utvikling de siste årene, gjennomførte vi oppfølgingsintervjuer med koordinatorene for urbant landbruk i kommunene i 2021. På grunn av covid-19-pandemien ble to av tre intervjuer gjennomført online, resten ble gjennomført ved fysiske møter. Intervjuene ble tatt opp på lydfil og transkribert.

De som ble intervjuet, ga oss også dokumenter som de anså som viktige for å forstå de politiske koblingene til urbant landbruk. I Oslo inkluderte disse kommuneplanens samfunnsdel, kommunens strategi for urbant landbruk og strategien for grønne tak. I Bergen var det den kommunale strategien for urbant landbruk, og i Trondheim var det høringsdokumentet til kommunedelplanen for landbruk. Disse dokumentene er analysert kvalitativt, men de strategiske planene i Oslo og Bergen er også analysert kvantitativt (Bratberg, 2020). De kvantitative analysene viser hyppigheten av omtale av begreper i dokumentene. Disse er valgt ut på grunnlag av en litteraturgjennomgang av de flerdimensjonale fordelene ved urbant landbruk: vektleggingen av mat og matproduksjon, sosiale spørsmål, byutvikling, frivillig aktivitet, sosialt entreprenørskap og forholdet til bynært landbruk. Det ble også brukt en «in vivo»-modell for å trekke ut nøkkelord og fraser fra intervjuene og dokumentene som koder, for eksempel innovasjon og kommersiell urban dyrking (Saldaña, 2015).

11.5 Empiriske studier: motivasjon for offentlig politikk

11.5.1 Statsforvalterne

Ansatte i Statsforvalterens landbruksavdeling i de respektive fylkene fulgte med på de tidlige grasrotinitiativene innen urbant landbruk (Forsberg et al., 2019). I begynnelsen var det ikke eksplisitt uttrykt i Statsforvalterens mandat at den skulle arbeide med urbant landbruk, men i noen fylker var det interesse for mulighetene det ga. I nettverket Statsforvalteren dannet i 2009,

arbeidet de med dette politikfeltet på ulike måter og med ulike utgangspunkter (Forsberg et al., 2019).

Bakgrunnen for denne interessen var produksjonen av økologisk, lokal mat, ofte i skjæringspunktet mellom det bynære, profesjonelle landbruket og den voksende interessen for matdyrking blant bybefolkningen. De ansatte fulgte med på hva som skjedde på grasrotnivå, og observerte fremveksten av flere urbane landbruksprosjekter. Disse tidlige initiativtakerne til offentlig politikk hadde følgende grunner til å støtte urbant landbruk: Det urbane landbruket kunne bidra til å styrke det profesjonelle landbrukets omdømme og dermed indirekte også bidra til jordvern. I tillegg kunne den generelle interessen for matproduksjon muligens øke rekrutteringen av fremtidige bønder, noe som er et problem innenfor landbrukssektoren. På denne måten kunne det urbane landbruket støtte det tradisjonelle landbruket (Forsberg et al., 2019).

Matsikkerhet og samfunnssikkerhet er også viktig. I krisetider, senest under andre verdenskrig, var urbant landbruk en nødvendighet, og alle mulige grønne områder, som hager og parker, og ubrukte arealer ble dyrket. Et av argumentene var derfor at kunnskap om dyrking også ville være viktig i et samfunnssikkerhetsperspektiv (Forsberg et al., 2019).

I tillegg til disse aspektene var et argument for å drive med urbant landbruk knyttet til fordelene for byutviklingen, som å øke attraktiviteten til og det biologiske mangfoldet i grønne byområder og parker og å ha positive innvirkninger på klimatilpasning. Et annet viktig argument var knyttet til de helsemessige og sosiale effektene av urbant landbruk, som tilrettelegging for fysisk aktivitet, etablering av sosiale møteplasser og sosial integrering. Argumenter knyttet til økonomi vektla aspekter som innovasjonspotensialet i urbant landbruk, verdiskaping og sosialt entreprenørskap (Forsberg et al., 2019).

11.6 Casene: urbant landbruk i tre av Norges største byområder

De tre byene varierer med hensyn til størrelse og er plassert i svært ulike regionale kontekster og forhold til landbruk og matproduksjon.

11.6.1 Oslo

Urbant landbruk i kommuneplanens samfunnsdel

Oslo er den eneste av byene der urbant landbruk eksplisitt blir nevnt i kommuneplanens samfunnsdel. Dette er et formelt strategisk plandokument

som angir byens hovedprioriteringer. For perioden 2018–2040 gir omtalen av urbant landbruk et tydelig politisk signal om at det er ønske om å utvikle urbant landbruk i byen. Definisjonen som brukes i planen, er som følger:

Urbant landbruk er husdyrhold og matproduksjon i by – for eksempel i parsellhager, private hager, grønne lunger, bakgårder og vinduskarmer, på besøksgårder og tak. Ofte er sosiale relasjoner og møteplasser, utdanning, helse, integrering, entreprenørskap, matkultur, biologisk mangfold og vern av matjord og grøntområder viktigere enn matproduksjon. (Oslo kommune, 2019a, s. 82)

Dette sitatet viser et bredt spekter av begrunnelser, og det sier også at disse kan være viktigere enn matproduksjon. Urbant landbruk kan være et middel for å oppnå noe annet, som helse, integrering, møteplasser, osv. Dette er også tydelig i samfunnsplanen, der mat og matproduksjon knapt er nevnt. Urbant landbruk og sirkulær ressursforvaltning er imidlertid en del av diskusjonen om «en grønnere by» (Oslo kommune, 2019a, s. 18). I tillegg er urbant landbruk en viktig del av utviklingen av «grønne møteplasser» som er gratis og har god luft og lite støy og er laget på innbyggernes premisser og tilpasset lokalsamfunnets verdier. Det vises i denne sammenhengen til Losæter, et tidlig eksempel på urbant landbruk i byen (Oslo kommune, 2019a, s. 21). Så selv om urbant landbruk i sin egenart dreier seg om dyrking, ser det ikke ut til at matproduksjon er et sentralt argument i denne planen. Derimot er urbant landbruk del av utviklingen av «den grønne byen» sammen med mange andre virkemidler for å nå miljømål og skape grønne møteplasser.

Når dette kapittelet skrives, er ikke arealdelen av kommuneplanen revidert, så det er ennå ikke klart hvordan den uttalte interessen for urbant landbruk påvirker arealbruken. I Oslo har man imidlertid utviklet en egen strategi for urbant landbruk, og en veileder for utbyggere om bruk av grønne tak som tar for seg potensialet for urbant landbruk på hustak.

Strategisk plan for urbant landbruk: motivasjon

Byråden ga Bymiljøetaten i oppdrag å utarbeide en strategi for urbant landbruk. Denne ble politisk vedtatt i 2019 med tittelen *Spirende Oslo: plass til alle i byens grønne rom: strategi for urbant landbruk 2019–2030* (figur 11.2).

Strategien følger opp ideene i kommunens samfunnsplan. Det første målet i strategien er «en grønnere by» (Oslo kommune, 2019b, s. 4). I dokumentet erkjennes det at det er konkurranse om arealene i byen, og

at det kan være en utfordring å få tilgang til arealer for urbant landbruk. Det generelle behovet for grønne områder, inkludert behovet for å finne grønne områder for dyrking, understrekes imidlertid. Det andre hovedmålet er «kortreist mat» (s. 9), der urban matproduksjon kan bidra til nasjonal selvforsyning. Også kommersielt urbant landbruk nevnes, det vil si hydroponisk dyrking og muligheter for storskalaproduksjon i tilknytning til profesjonelt landbruk. Det tredje målet, «spirende møteplasser» (s. 13), understreker de sosiale aspektene og de positive effektene av urbant landbruk for folkehelsen. Det fjerde målet understreker «grønne læringsarenaer» (s. 17) i skoler og barnehager. Det femte målet, «samarbeidende kunnskapsby» (s. 21), understreker potensialet for innovasjoner knyttet til urbant landbruk og ny teknologi for kommersiell dyrking og peker også på målet om å opprettholde og videreutvikle samarbeidet med entreprenører og forskningsinstitusjoner.

Grønne tak

Strategien for grønne tak i Oslo, som nylig ble utarbeidet av Plan- og bygningsetaten i 2022, er ment som en veiledning for utbyggere når de foreslår nye utbyggingsområder. Dokumentet understreker fire funksjoner for grønne tak: natur, vann, energi og helse (Oslo kommune, 2022). Det utdyper videre hvordan grønne tak er viktige for klimatilpasning ved å holde på vann og øke det biologiske mangfoldet i byene. Men det pekes også på at tak er arealer for fornybar energiproduksjon og også tilbyr potensielle områder for rekreasjon, for det meste privat, men også offentlig. De mange ulike målene for grønne tak gjenspeiler konkurransen om plass i byene. Urbant landbruk nevnes som del av strategien, men spiller ingen stor rolle i den.

11.6.2 Bergen

Dyrk Bergen: strategi for urbant landbruk 2019–2023

Landbruksavdelingen i Bergen kommune tok initiativet til utarbeidelsen av denne strategiplanen (figur 11.3). De ansatte administrerte en finansieringsordning for urbant landbruk, og de så behovet for tydeligere politiske signaler for bruken av disse midlene. På bakgrunn av dette foreslo de å utarbeide en strategisk plan, og forslaget ble godkjent politisk. Planen ble utarbeidet i landbruksavdelingen i tett samarbeid med frivillig sektor, landbruksavdelingen hos Statsforvalteren og bondeorganisasjonene.

Spirende Oslo

- Plass til alle i byens grønne rom

Strategi for urbant landbruk 2019–2030

Sak 336/19 – vedtatt av bystyret 13.11.2019

Figur 11.1. Forsiden av Oslos strategiske plan for urbant landbruk. Bildet viser Losæter, et senter for urbant landbruk i Oslo (Oslo kommune, 2019b)

Prosessen involverte to godt besøkte offentlige workshoper for interesserte enkeltpersoner og organisasjoner (Bergen kommune, 2019). Planen ble godt mottatt av politikerne og ble vedtatt uten endringer i teksten ifølge de intervjuede.

Urbant landbruk i Bergen er godt forankret i en byutviklingsdiskurs. I planen heter det at man i byrådet ønsker at Bergen skal være «landets grønneste by» (Bergen kommune, 2019, s. 3). Urbant landbruk er ett av flere virkemidler for å gjøre byen «grønnere» og «skjønnere». Urbant landbruk er også et fremtidsrettet virkemiddel for å nå mål innen klima og miljø (Bergen kommune, 2019, s. 3) og et viktig virkemiddel for å planlegge for den fremtidige smarte byen og for å muliggjøre et klimasmart samfunn. I planen heter det at byrådets visjon er at Bergen skal være en aktiv og attraktiv by som legger til rette for en miljøvennlig livsstil (Bergen kommune, 2019, s. 3). Strategien kobler urbant landbruk til FNs bærekraftsmål (Bergen kommune, 2019, s. 5).

Visjonen er formulert slik:

Bergen kommune er en bærekraftig by som skal bli grønneste storby i landet gjennom å legge til rette for at innbyggerne kan dyrke egen mat og øke sine kunnskaper om matproduksjon fra jord til bord. (Bergen kommune, 2019, s. 7)

Figur 11.2. Forsiden av den strategiske planen for urbant landbruk i Bergen (Dyrk Bergen, 2019)

Når vi går over til mer konkrete mål for det urbane landbruket, er det de matfaglige og sosiale aspektene som er mest fremtredende. Det første hovedmålet er at Bergen skal verne matjord, forbedre matforsynings-systemene og ta vare på det biologiske mangfoldet (Bergen kommune, 2019, s. 7). Delmålene omfatter blant annet urbant landbruk i byrom og parker, parsellhager, skolehager, forbedring av muligheter for kompostering, pollinatorvennlige og spiselige planter i parker og friområder, vern av matjord og etablering av andelslandbruk i samarbeid med det profesjonelle landbruket.

Det andre hovedmålet er å skape sosiale møteplasser på tvers av alder, kjønn, kultur og bosted, med en rekke delmål (s. 8). Kurstilbudet om dyrking skal styrkes, likeledes samarbeid med frivillig sektor og bybonden. Urbant landbruk beskrives også som et virkemiddel i velferdstilbudet, og dermed som et middel for å nå interne mål for andre avdelinger i kommunen. Strategien nevner inkludering og språkopplæring og institusjoner innen omsorgssektoren og sosialsektoren. Urbant landbruk skal også bidra til grønne møteplasser samt innovasjon og næringsutvikling.

En viktig del av strategien er også å beskrive hvordan det videre arbeidet med urbant landbruk kan organiseres.

Arbeidet med urbant landbruk involverer og kan brukes av flere byrådsavdelinger og etater i kommunen. Det er derfor behov for et veikart som kan peke på prioriteringer og ressursbruk internt i kommunen, men også på hvilken måte kommunen kan samarbeide med andre aktører for å gjøre byen grønnere og mer attraktiv. (Bergen kommune, 2019, s. 6)

Det erkjennes også at samarbeid med dyrkere og frivillig sektor er avgjørende for å gjennomføre de prioriterte tiltakene.

11.6.3 Trondheim

Nettverksarbeid og samproduksjon

Trondheim kommune har ikke vedtatt en strategi for urbant landbruk, men har inkludert urbant landbruk i sine planer og retningslinjer for landbruket generelt. Intervjuene vi har gjennomført, gir innsikt i motivasjonen for å gjøre dette. Mangelen på strategiske planer har ikke hindret det urbane landbruket i å bli populært, med en rekke lokale initiativer. I Trondheim har man lagt stor vekt på samarbeid med de som dyrker, og med frivillige

organisasjoner. Den offentlige politikken har blitt utviklet i dette samarbeidet, i det man i Trondheim kaller «den samskapte byen». Hovedpoenget for Trondheim kommune har vært å spørre innbyggerne om hvordan Trondheim kommune kan støtte initiativer for urbant landbruk.

Ikke tenk på hva kommunen trenger, men heller på hva innbyggerne ønsker. Dette er ikke et spørsmål om «deltakelse», som i praksis bare er et møte. Det er innbyggerne som skal gi retning til politikk og praksis. Det viktige er å få frem hva innbyggerne ønsker, ikke hva som er best for kommunen. Denne strategien har fungert veldig bra for oss.

Indirekte er det noen underliggende mål. Urbant landbruk har i starten vært knyttet til sentrumsnær byromsutvikling. Erfaringene er imidlertid at dette ikke har vært den retningen det urbane landbruket har tatt. Det finnes knapt noen initiativer i sentrumsnære områder i Trondheim. Tvert imot er erfaringen at folk ønsker å dyrke der de bor, i mer suburbane eller bynære områder. Dette viser seg også i fordelingen av støtte til finansieringsordningen, der borettslag, sameier eller velforeninger er hovedmottakere av tilskudd.

Planprogram for landbruket

I Trondheim er man i ferd med å utvikle en tematisk kommunedelplan for landbruket for de neste ti årene. Målet er å beskrive mål og strategier for den kommunale landbrukspolitikken, og hvilke grep som skal tas. Det første trinnet som planloven krever, er imidlertid å lage et «planprogram» som angir hovedformålet med planen. Dette «planprogrammet» er ment for offentlig ettersyn for å innhente folks synspunkter på viktige elementer som bør innlemmes i planen, samt synspunkter på planprosessene. Den tematiske kommuneplanen retter seg mot ordinært, profesjonelt landbruk utenfor byområdene. Den inkluderer imidlertid urbant landbruk under temaet utdanning, kommunikasjon og kunnskapsformidling. Det er interessant å merke seg at i dette «plan før planen»-dokumentet er urbant landbruk nært knyttet til innbyggerinvolvering, «samproduksjon» av byen, tradisjonelt landbruk og «den grønne byen».

I dokumentet står følgende mål: «Den samskapte byen: Se videre på mulighetene for hvordan man kan synliggjøre landbruket gjennom urban dyrking, og synliggjøre Trondheim som den grønne byen» (Trondheim kommune, 2020, s. 8).

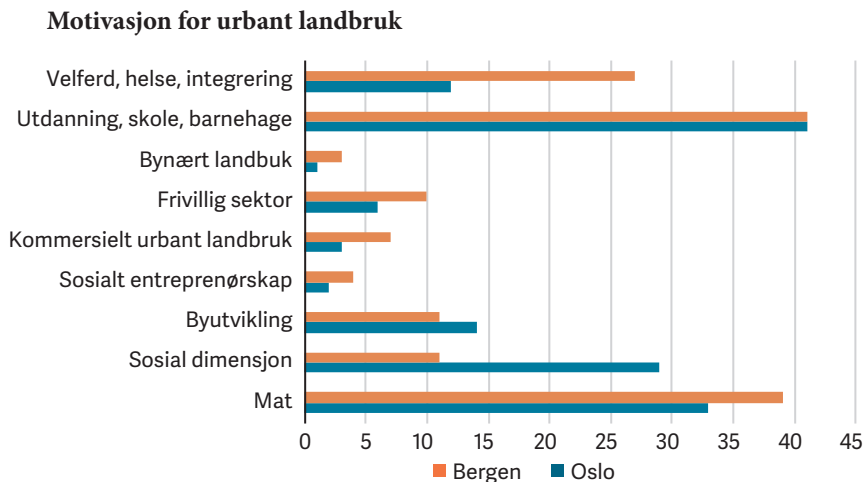
I Trondheim kommune ønsker man å stimulere til samarbeid mellom tradisjonelt og urbant landbruk for å dele kunnskap og fremme og forbedre landbrukets status. Videre anerkjenner de kommunale aktørene at urbant landbruk sikrer sosiale møteplasser og rom for innbyggeraktivitet. I byen er det satt i gang et initiativ kalt Trondheim 3.0 med mål om å øke innbyggerinvolveringen, og det urbane landbruket er satt inn i denne diskursen, som det fremgår av følgende sitat: «Ta med logikken i Kommune 3.0, og ønsket fra bystyret om økt innbyggerinvolvering. Dette krever nye møteplasser hvor parsell-, og felleshager, naturlige møteplasser og lavterskeltilbud er vesentlige for å stimulere aktiviteten i lokalsamfunnet» (Trondheim kommune, 2020 s. 9).

I dokumentet etterlyses også etablering av møteplasser på lavterskelnivå for å styrke samhandling og aktiviteter mellom mennesker i lokalsamfunnet. Det er også en klar intensjon om å utvikle bybefolkningens bånd til det ordinære landbruket. Dette kan skje gjennom å involvere bybefolkningen i dyrkingsinitiativer på gårder (andelslandbruk) eller ved å stimulere til nye former for profesjonell «urbanisert» dyrking (markedshager), som er intensive hager i eller i nærheten av urbaniserte områder med hovedformål å selge produkter til byens befolkning.

I kommunen man ønsker at småskalaproduksjon og distribusjon skal utvikle seg og identifisere tilgjengelige tiltak. Tilgang på areal er også et element i planprogrammet, med mål om å identifisere mulige områder for andelslandbruk og markedshager (Trondheim kommune, 2020, s. 9).

11.7 Kvantitativ analyse av de strategiske planene for landbruket i Oslo og Bergen

Vi gjennomførte en kvantitativ analyse av de strategiske plandokumentene der vi målte hvor ofte utvalgte begreper forekom. Disse ble valgt ut fra den nyeste litteraturen om det urbane landbrukets flerdimensjonale karakter. Analysen viste at det ble lagt vekt på mat og matproduksjon, sosiale spørsmål, byutvikling, frivillighet, sosialt entreprenørskap, innovasjon og kommersiell urban dyrking samt forholdet til bynært landbruk (figur 11.3). Innholdsanalysene og intervjuene viste imidlertid tydelig at urbant landbruk også blir sett på som et middel for å nå mål innenfor andre kommunale sektorer, blant annet utdanning, helse, integrering og arbeidstrening.

Figur 11.3. Kvantitativ analyse av frekvensen av temaer i plandokumentene i Oslo og Bergen

11.7.1 Innholdsanalysen

Innholdsanalysen viser at det er et høyt antall temaer det urbane landbruket er knyttet til (tabell 11.1). Den første tydelige motivasjonen er at urbant landbruk bidrar til byutvikling, nærmere bestemt utvikling av den grønne byen. Dette gjelder for både Oslo og Bergen, der dette målet ligger på topp over alle andre. Den kvantitative analysen viser imidlertid at denne «grønn by»-diskursen ikke nevnes like hyppig som andre. Dette virker rimelig siden dokumentene ikke diskuterer byutvikling i seg selv, men hvilken rolle det urbane landbruket spiller i byutviklingen. «Grønn by» kan ha en dobbel betydning. På den ene siden betyr grønn å være miljøvennlig, med søkelys på å levere økosystemtjenester inkludert å styrke det biologiske mangfoldet, å øke antallet pollinerende planter, å holde tilbake vann mer effektivt og generell tilgang til grøntområder. På den andre siden betyr det også bokstavelig talt «grønn», det vil si å øke vegetasjonen i byen.

Trondheims planprogram omhandler kun landbruk – og særlig ordinært landbruk i en stor landbrukskommune. Det er derfor ikke overraskende at byutvikling ikke er et tema i denne planen.

Den andre motivasjonen er at alle byene også setter urbant landbruk inn i en mat- og matsystemdiskurs, og den kvantitative analysen viser dette tydelig. Det bør imidlertid også legges til at samfunnsplanen for Oslo trekker frem andre motiver som kanskje viktigere. I alle byene vises det til målet om å skape alternative kanaler for distribusjon av mat. Den sterkeste koblingen til ordinært landbruk finner vi imidlertid i Trondheim, der et viktig

Tabell 11.1. Oversikt over hoveddiskurser og motivasjoner i plandokumentene

Hoveddiskurs	Underdiskurser	Oslo Strategi for urbant landbruk	Bergen Strategi for urbant landbruk	Trondheim Planprogram landbruk, avsnitt som nevner urbant landbruk
Byutvikling	grønnere byer / naturmangfold	mål 1	overordnet mål	omtalt
Mat og matsystemer	matproduksjon – bidrag til lokal matforsyning	mål 2	mål 1	omtalt og skal utvikles i etterfølgende plan
	sterkere støtte til tradisjonelt landbruk			en del av motivasjonen
	høyteknologisk produksjon / mikrogrønt	mål 2		
	alternative distribusjonskanaler for mat	mål 2	mål 1	nevnt og skal utvikles videre
Sosiale dimensjoner – utvidet velferd	utdanning	mål 3 / mål 4		
	helse / sosialt arbeid	mål 3		
	integreering			
	arbeidstrening	mål 3		
	sosiale møteplasser / livskvalitet	mål 3 ^a	mål 2	nevnt og skal utvikles videre
Aktivt medborgerskap		nevnt som del av sosiale møteplasser		samproduksjon av byen gjennom lokale møteplasser som urbant landbruk

^a En trykkfeil plasserer dette som mål 2

mål er å synliggjøre og forbedre det tradisjonelle, ikke-urbane landbrukets image gjennom byboeres erfaringer med egen dyrking.

Den tredje viktige dimensjonen er urbant landbruk som sosiale møteplasser, som vist i den kvantitative analysen. Dette rangeres høyt blant målene i både Oslo og Bergen. Urbant landbruk styrker det sosiale livet i det offentlige rom ved å tilby sosiale møteplasser. Det understrekes i begge strategiene at disse skal være møteplasser på tvers av ulike grupper av innbyggere.

Den fjerde dimensjonen er den utvidede velferdsdimensjonen. Urbant landbruk kan også bidra til måloppnåelse for velferdsstaten ved å gi ungdom arbeidsmuligheter, ved å være en arena for språkopplæring og integrering og ved å nå mål for opplæring om dyrking og dyrehold.

En femte dimensjon er innbyggernes rolle som aktører i byutviklingen, med andre ord deres aktive medborgerskap. Ifølge dokumentene for Oslo innebærer urbant landbruk at innbyggerne endrer sin rolle i det offentlige

rom fra å være tilskuere til å bli aktive deltakere. Trondheimsdokumentene er i sine svært korte setninger om urbant landbruk tydelige på at urbant landbruk også kan fremme politikernes ambisjoner om å forbedre innbyggernes engasjement fra deltakelse til «medskapning» av byen. Dermed er det urbane landbruket også motivert av ønsket om å styrke det aktive medborgerskapet.

11.8 Konklusjon: ulike dimensjoner i begrunnelsen for kommunal politikk for urbant landbruk

Hva er motivasjonen for å utvikle en kommunal politikk for urbant landbruk i Oslo, Bergen og Trondheim? Og til hvilke diskurser knyttes motivasjonene som kommer til uttrykk i de ulike kommunene? I denne diskusjonen vil vi rette oppmerksomheten mot Oslo og Bergen, siden man der har uttrykt sine begrunnelser tydelig i strategiske planer for urbant landbruk som er vedtatt av de respektive bystyrene. I Trondheim har man ikke formulert en klar strategi, men «planprogrammet» for en tematisk kommunedelplan gir noen indikasjoner på motivasjonen. Det var også forskjeller mellom dokumentene for Oslo og Bergen. Strategien for Oslo inneholder ikke referanser til konkrete tiltak, men er i stedet orientert mot å sette opp generelt formulerte mål, mens strategien for Bergen inneholder både mål og tiltak.

Analysen av dokumentene viser at støtten til urbant landbruk har flere begrunnelser, noe som følger av det urbane landbrukets flerdimensjonale karakter: i) «grønn» byutvikling, ii) matproduksjon og matsystemer, iii) sosiale møteplasser, iv) et middel til å nå mål innen kommunale velferdstjenester og v) aktivt medborgerskap. Til tross for forskjellene mellom kommunene viser vår studie at begrunnelsene stort sett er de samme, men at de vektlegges noe ulikt.

Urbant landbruk er tydelig forankret i en diskurs om fremtidig byutvikling, og dette er særlig tydelig i Oslo og Bergen. I Oslo nevnes dette som det første målet, og i Bergen er fremtidig byutvikling hele innrammingen for diskusjonen om urbant landbruk, det vil si Bergen som den «grønneste» byen. En «grønn» by kan i denne sammenhengen tolkes på ulike måter: «grønn» som miljøvennlig eller «grønn» som å øke vegetasjonen i bygde omgivelser, enten som grønnstruktur eller som integrert i

bygninger. Diskusjonen i strategiene viser begge tolkninger, men særlig i Bergen understreker man fordelene ved å få mer vegetasjon i byen, særlig i eksisterende grå områder, også av estetiske grunner («grønnere og skjønnere»). Dette temaet er også til stede i strategien for grønne tak i Oslo.

Urbant landbruk handler per definisjon om matproduksjon, og dette utgjør en viktig del av diskursen om urbant landbruk i byene. Dette er mindre tydelig i Oslos samfunnsplan, der det diskuteres om andre grunner kan være viktigere. Oppmerksomheten på mat i det urbane landbruket er sterkest i Trondheim. Her er forholdet til matproduksjon en tydelig begrunnelse for det urbane landbruket. Siden urbant landbruk er del av en plan for landbruksproduksjon mer generelt, er ikke dette så overraskende. Men det gjenspeiler også byens beliggenhet i et av Norges viktigste områder for landbruksproduksjon.

I alle de tre byene er man opptatt av den sosiale siden ved det urbane landbruket, med vekt på dets rolle som møteplass på tvers av grupper, slik som i Oslo, der man har vekt på «grønne møteplasser» i sin strategi. I Oslo, Bergen og Trondheim har man også vært opptatt av å utvide det urbane landbruket til å omfatte kommunale velferdstjenester, omsorgstilbud, integrering eller i form av kunnskap og utdanning. Dette kommer ikke bare til uttrykk i plandokumentene, men også i prosjekter og til en viss grad i finansielle mekanismer (se kapittel 12).

Urbant landbruk inngår også i en pågående diskurs om samskaping av byen, noe som særlig kommer til uttrykk i Trondheim.

De fleste av disse begrunnelsene som er nevnt ovenfor, er kjent fra tidligere internasjonal litteratur, men det er interessant å merke seg vekten som legges på å styrke velferdstjenestene og byutviklingen. Kommunene har ansvaret så vel for å tilby velferdstjenester som for den bredere byutviklingen, og kommunene ser en tydelig rolle for det urbane landbruket i disse oppgavene. Det aktivistiske elementet i det urbane landbruket blir også verdsatt i form av at det muliggjør aktivt medborgerskap og samskaping av byen.

Referanser

- Arts, B., Leroy, P. & van Tatenhove, J. (2006). Political modernisation and policy arrangements: A framework for understanding environmental policy change. *Public Organization Review*, 6, 93–106. <https://doi.org/10.1007/s11115-006-0001-4>
- Bergen kommune. (2019). *Dyrk Bergen: strategi for urbant landbruk 2019–2023*.
- Bratberg, Ø. (2020). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Cappelen Damm Akademisk.

- Bródy, L. S. & de Wilde, M. (2020). Cultivating food or cultivating citizens? On the governance and potential of community gardens in Amsterdam. *Local Environment*, 25(3), 243–257. <https://doi.org/10.1080/13549839.2020.1730776>
- Buijs, A., Hansen, R., van der Jagt, S., Ambrose-Oji, B., Elands, B., Rall, E. L., Mattijssen, T., Pauleit, S., Runhaar, H., Olafsson, A. S. & Steen Møller, M. (2019). Mosaic governance for urban green infrastructure: Upscaling active citizenship from a local government perspective. *Urban Forestry & Urban Greening*, 40, 53–62. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2018.06.011>
- Certomà, C. & Tornaghi, C. (2015). Political gardening: Transforming cities and political agency. *Local Environment*, 20(10), 1123–1131. <https://doi.org/10.1080/13549839.2015.1053724>
- Christensen, S., Dyg, P. M. & Allenberg, K. (2019). Urban community gardening, social capital, and «integration»: A mixed method exploration of urban «integration-gardening» in Copenhagen, Denmark. *Local Environment*, 24(3), 231–248. <https://doi.org/10.1080/13549839.2018.1561655>
- Departementene. (2021) *Dyrk byer og tettsteder: nasjonal strategi for urbant landbruk*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/4be68221de654236b85b76bd77535571/207980-strategi-for-urbant-landbruk-web.cleaned-1.pdf>
- Firth, C., Maye, D. & Pearson, D. (2011). Developing «community» in community gardens. *Local Environment*, 16(6), 555–568. <https://doi.org/10.1080/13549839.2011.586025>
- Forsberg, E. M., Dagsrud, E., Panman, A., Lindén, F., Holm, K. M. & Pflüger, A. (2019). *Hvorfor er urbant landbruk viktig for Fylkesmannen?* Innlegg på Konferanse om urbant landbruk. Arrangert av landbruks- og matdepartementet. Hentet 18. november 2019 fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/a633d684a2d947ca9d8f0011850325d1/0950-oppsummering-hvorfor-er-urbant-landbruk-viktig-for-fylkesmannen%2D%2D-innspillskonferansen-2019.pdf>
- McClintock, N. (2014). Radical, reformist, and garden-variety neoliberal: Coming to terms with urban agriculture's contradictions. *Local Environment*, 19(2), 147–171. <https://doi.org/10.1080/13549839.2012.752797>
- Oslo kommune. (2019a). *Vår by, vår framtid: kommuneplan for Oslo 2018*.
- Oslo kommune. (2019b). *Spirende Oslo: plass til alle i byens grønne rom. En strategi for urbant landbruk 2019–2030*.
- Oslo kommune. (2022). *Strategi for grønne tak og fasader: 2030*.
- Rosol, M. (2010). Public participation in post-fordist urban green space governance: The case of community gardens in Berlin. *International Journal of Urban and Regional Research*, 34(3), 548–563. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2010.00968.x>
- Saldaña, J. (2015). *The coding manual for qualitative researchers* (3. utg.). Sage publications.
- Simon-Rojo, M., Bernardos, I. M. & Landaluze, J. S. (2018). Food movement between autonomy and coproduction of public policies. Lessons from Madrid. *Nature and Culture*, 13(1), 47–68. <https://doi.org/10.3167/nc.2018.130103>
- Thibert, J. (2012). Making local planning work for urban agriculture in the North American context: A view from the ground. *Journal of Planning Education and Research*, 32(3), 349–357. <https://doi.org/10.1177/0739456X11431692>
- Trondheim kommune. (2020). *Forslag til planprogram. Landbruksplan for Trondheim kommune*.
- Uster, A., Beerli, I. & Vashdi, D. (2019). Don't push too hard: Examining the managerial behaviours of local authorities in collaborative networks with nonprofit organisations. *Local Government Studies*, 45(1), 124–145. <https://doi.org/10.1080/03003930.2018.1533820>
- van der Jagt, A. P. N., Szaraz, L. R., Delshammar, T., Cvejić, R., Santos, A., Goodness, J. & Buijs, A. (2017). Cultivating nature-based solutions: The governance of communal urban gardens in the European Union. *Environmental Research*, 159, 264–275. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2017.08.013>

KAPITTEL 12

Utvikling og institusjonalisering av offentlig politikk og planlegging for urbant landbruk

Inger-Lise Saglie Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Abstract: Urban agriculture has been closely associated with citizen activism and voluntary work based on local bottom-up initiatives. However, municipalities have been interested in urban agriculture, and this chapter presents the development of public policies and the main actors in three cities, Oslo, Bergen and Trondheim. They show many common traits in institutionalization of urban agriculture policy. But there are also differences particularly between role of voluntary groups and bottom-up and top-down processes, degree of networking, relationship to ordinary peri-urban agriculture and new forms of urban agriculture, and the implementation of urban agriculture in plans. Oslo shows a politically driven implementation through traditional participatory methods with plans and visions for developing urban agriculture as a social activity in green/urban spaces and as new ways of professional production of food in dense urban areas. In Bergen, the voluntary sector has an active role as co-creators of policy through political activism and participation in strategy development and in running competence center. In Trondheim, the policy is co-produced with the growers each year based on their experiences, and the connection to ordinary, professional agriculture is strong. While Oslo and Bergen have developed strategies for developing urban agriculture, Trondheim has consciously chosen not to do so.

Keywords: public policies, governance, urban agriculture

12.1 Bakgrunn

Urbant landbruk har i stor grad vært basert på innbyggernes initiativer, men parallelt har det også blitt utviklet offentlig politikk for urbant landbruk. Mens mye forskning har vært rettet mot initiativer for urbant landbruk, har det vært mindre oppmerksomhet om den offentlige politikken som har vokst frem over tid, særlig i Norge. Målet med dette kapittelet er å beskrive denne utviklingen gjennom casestudier av Norges tre største byer: Oslo, Bergen og Trondheim. Norge utgjør en interessant kontekst for offentlig politikk for urbant landbruk, ettersom landet er et eksempel på en sterk velferdsstat, ofte omtalt som den nordiske modellen (Knutsen, 2017).

I kapittel 11 er begrunnelsene og motivasjonen for å utvikle en offentlig politikk for urbant landbruk i disse tre byene beskrevet. I dette kapittelet beskrives og analyseres etableringen av kommunale planer og tiltak for urbant landbruk ved hjelp av begrepene institusjoner og institusjonalisering (Olsen, 2007; Arts et al., 2006). Disse kan hjelpe oss å forstå både de formelle og de uformelle måtene politikken utvikles på.

Kommunal politikk for urbant landbruk utvikles innenfor de eksisterende kommunale institusjonelle rammene, herunder forvaltningens organisering og dens normer og verdier (Olsen, 2007). Disse rammene påvirker dermed valg av organisering og virkemidler. Det sentrale er det kommunale nivået, ettersom dette nivået er nærmest innbyggerne. Men som vi skal se, kan også det regionale nivået spille en viktig rolle i utviklingen av politikken for urbant landbruk.

I kapittelet søker jeg å besvare følgende spørsmål: Hvordan har offentlig politikk for urbant landbruk vokst frem og blitt institusjonalisert? Hvilke modeller for organisering av politikkområdet urbant landbruk er i ferd med å vokse frem, og i hvilken grad er produsentene involvert?

12.2 Perspektiver på institusjonalisering av urbant landbruk som politikkkfelt

Utviklingen av offentlig politikk og planlegging for urbant landbruk kan studeres som et hvilket som helst annet offentlig politikkkfelt. Et særtrekk ved dette politikkkfeltet er at det startet som en frivillig nedenfra-og-opp-aktivitet. Men dette samspillet mellom offentlig politikk og frivillighet er et særtrekk som deles med mange andre aktiviteter og politikkkfelter, som idrett, kulturarv, helse, osv.

Olsen (2007, s. 3) definerer en institusjon som «en varig samling av regler og organiserte praksiser, forankret i strukturer av mening og ressurser som er relativt uforanderlige i møte med utskiftning av individer og skiftende ytre omstendigheter». Det beslektede institusjonaliseringsbegrepet viser til prosessen der et individs eller en gruppes løse, flytende handlinger over tid begynner å vise mønstre (Arts et al., 2006).

Disse mønstrene blir deretter til mer solide og etablerte strukturer, som i sin tur strukturerer aktørenes atferd i senere faser. I offentlig politikk betyr dette at det oppstår relativt stabile definisjoner av politikkområdet, enten det er et positivt utviklingstrekk, i dette tilfellet urbant landbruk, eller et problem, for eksempel et miljøproblem. Etter hvert finner aktørene svar på hvordan politikkområdet enten kan støttes og utvikles, eller, dersom det er et problem, hva som er mulige løsninger. Dette fører til at oppgaver organiseres på bestemte måter, og at samspillet mellom aktører skjer gjennom mer eller mindre faste regler og systemer (Arts et al., 2006). Institusjonalisering er dermed godt egnet perspektiv for å beskrive utviklingen av offentlig politikk for urbant landbruk. Dette perspektivet innebærer også at den offentlige politikken kan tilpasse seg endringer, men også stabilisere seg i perioder (Arts et al., 2006).

I dette kapittelet beskrives fem utviklingsfaser som er tilpasset det urbane landbruket.

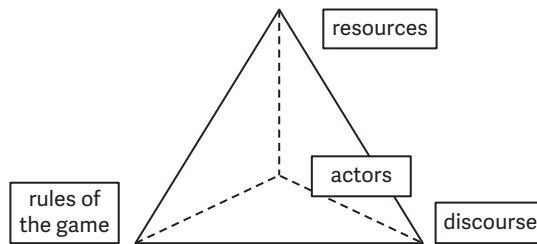
- Den første fasen er den flytende fasen, det vil si fremveksten av urbant landbruk med mange lokale initiativer.
- Den andre fasen er definering av urbant landbruk som et offentlig politikfelt og utviklingen av mulige politiske tiltak.
- Den tredje fasen er strukturering og organisering av politikfeltet og de politiske tiltakene.
- Den fjerde fasen er videreutvikling av tiltakene og utvidelse av feltet for urbant landbruk.
- Den femte er formaliseringen av urbant landbruk i plansystemet.

Disse fasene følger en tidslinje, men de overlapper, sameksisterer og veves inn i hverandre i prosessen, ettersom definisjoner, strukturer, organisasjoner og tiltak kan endres og ulike formelle og uformelle praksiser kan forekomme. Institusjonaliseringen av urbant landbruk fører til bestemte former for organisering av politikkområdet, som kan vise lokale variasjoner av modeller, siden de er utviklet i ulike kontekster. Utviklingen av

kommunal politikk skjer i et samspill mellom lokale aktører, som politikere, administrasjon og frivillig sektor i den enkelte kommune.

Arts et al. (2006) introduserte et rammeverk for politikkområder som kan være nyttig for analyser av urbant landbruk. Dette rammeverket, som kalles «policy arrangement approach», omfatter fire dimensjoner (se figur 12.1). Den første handler om aktører og deres koalisjoner. Dette betyr at bestemte aktører er viktige i utviklingen av en politikk, og at de også kan danne koalisjoner og dermed få innflytelse over politikken.

Den andre er fordelingen av makt og innflytelse mellom disse aktørene, der «makt refererer til mobilisering, fordeling og utnyttelse av ressurser, og innflytelse over hvem som bestemmer utfallet av politikken og hvordan» (Arts et al., 2006, s. 7). Den tredje er de gjeldende spillereglene, både når det gjelder formelle prosedyrer for politikktutforming og beslutningstaking og, ikke minst, uformelle og mer eller mindre strukturerte mønstre for samhandling. Den fjerde er de gjeldende politiske programmene og diskursene, der diskursene refererer til aktørenes synspunkter og fortellinger.

Figur 12.1. Visuell fremstilling av de fire dimensjonene i et politikkområde. Fra «Political modernisation and policy arrangements: A framework for understanding environmental policy change,» av B. Arts, P. Leroy & J. van Tatenhove, 2006, *Public Organization Review*, 6, s. 90. Copyright Springer. Gjengitt med tillatelse. Alle rettigheter forbeholdt

Disse fire dimensjonene er knyttet sammen slik at endringer i én dimensjon vil påvirke de andre. Forskjeller i «spillereglene» kan endre maktforholdene og påvirke hvilke aktører som kan bli involvert. Diskurser er viktige fordi de også definerer hvem de relevante aktørene kan være, og dermed også deres muligheter for makt, innflytelse og resultater i form av politiske programmer og tiltak. I urbant landbruk spiller innbyggerinitiativer en viktig rolle. Det vil derfor være særlig sentralt å undersøke om – eller i hvilken grad – innbyggerne er blant aktørene, og hvordan det påvirker de andre dimensjonene.

Resultatet, den faktiske politikken som føres av hver enkelt kommune, kan også vise forskjeller. Som vist i forrige kapittel er det en rekke ulike

grunner til å støtte urbant landbruk, og det kan derfor forventes at også den faktiske politikken legger vekt på ulike aspekter, inkludert:

- urbant landbruk som et middel til å nå velferds mål
- forholdet mellom urbant landbruk og profesjonelt urbant landbruk i dets nye og tradisjonelle form
- forholdet mellom urbant landbruk og mat og matsystemer
- forholdet mellom urbant landbruk og det offentlige rom, borgerdeltakelse og samskaping av byen

12.3 Metode

I vår studie har vi valgt ut de tre største byene i Norge, som også er blant dem som har kommet lengst i utviklingen av en politikk for urbant landbruk. De representerer ulike lokale kontekster for urbant landbruk når det gjelder størrelse, klima, topografi og tilgang på jordbruksarealer (se beskrivelsen av metoden i kapittel 11). I dette kapittelet har særlig intervjuene med de sentrale aktørene i kommunene vært de viktigste kildene sammen med dokumentene.

12.4 Empiriske studier

12.4.1 Fremveksten av offentlig støtte til urbant landbruk

I likhet med mange andre byer rundt om i verden har det vært økende interesse for dyrking av mat i norske byområder. I private hager og parsellhager har det vært en ubrutt historie med dyrking, men med varierende intensitet over år. Dyrking er altså ikke noe nytt, men stedene der den siste bølgen av dyrking startet, var uvanlige. Disse stedene inkluderte sentrumsnære steder som offentlige rom, parker, takterrasser eller grå områder som urbane torg, med den hensikt å produsere lokalt dyrket og ofte økologisk mat. Disse initiativene var ofte knyttet til ideer om omstilling til en mer miljøvennlig og bærekraftig utvikling, for eksempel nabolagsbevegelsen Bærekraftige liv i Bergen, men også til mer sosialt begrunnede initiativer for å bedre levekår og sysselsettingsmuligheter for ungdom i sentrumsområder. I tillegg til matproduksjon var også sosiale møteplasser og fellesskapsbygging en del av motivasjonen, som beskrevet i kapittel 6, 7 og 8.

Som beskrevet i kapittel 11 om motiver for offentlig politikk for urbant landbruk var Statsforvalteren i de ulike fylkene tidlig ute med å ta initiativ til å utvikle en slik politikk. I 2009 dannet de et nettverk seg imellom, men de var også tett involvert i nettverk med byer i sine respektive regioner. Noen av de tidlige finansielle mekanismene ble initiert på fylkesnivå. Mens aktørene på fylkesnivå tidlig observerte disse trendene, har de nasjonale landbruksmyndighetene senere også etablert urbant landbruk som et politikkområde. I 2019 startet arbeidet med en nasjonal strategi for urbant landbruk som ble publisert i 2021 (Departementene, 2021).

Oslo: politiske initiativer og administrativ implementering

Oslo kjennetegnes av tidlige initiativer for urbant landbruk i sentrum av byen, også i svært synlige byrom (se også kapittel 6 og 7). Et eksempel er Losæter, en urban hage som ble initiert i 2011 som et kunstprosjekt i et tidligere havneområde under transformasjon. Mer enn 2000 innbyggere konkurrerte om å få plass til å dyrke da muligheten bød seg. Landbruk på dette stedet sto i sterk kontrast til de nye høyhusene og den eksklusive bebyggelsen. Initiativet fikk massiv pressdekning og ble nærmest et ikon for urbant landbruk, og det var det klart mest kjente initiativet i Oslo. Det ble også etablert flere sosiale entreprenører som arbeidet med urbant landbruk. I noen bydeler, særlig i indre bydeler, støttet man disse tidlige initiativene.

I Oslo og Akershus¹ begynte Statsforvalteren tidlig å gi økonomisk støtte til prosjekter for urbant landbruk under en budsjettpost for økologisk landbruk. Her begynte man å bruke begrepet «urbant landbruk» fordi man ønsket å understreke det særegne ved landbruket i byen og synliggjøre landbrukets betydning for den urbane befolkningen i hovedstaden (Forsberg et al., 2014, s. 8). I 2013 ble det etablert en «tenketank» for urbant landbruk som skulle komme med innspill og dele erfaringer om urbant landbruk (Forsberg et al., 2014 s. 8). Denne gruppen inkluderte erfarne dyrkere og initiativtakere til urbant landbruk. Med økonomisk støtte fra budsjettposten «bygdeutvikling» initierte Statsforvalteren et prosjekt som resulterte i en rapport med mål om å avklare innholdet i begrepet «urbant landbruk», hva det kan bety for Oslos befolkning, og hvilke temaer og

1 Akershus ble slått sammen med Buskerud og Østfold til Viken fylke 1.januar 2020. Benevnelsen «fylkesmann» ble erstattet med «statsforvalter» fra 2021. Statsforvalter er brukt konsekvent, også for tiden da embetet ble kalt fylkesmann.

tiltak som bør satses på i fremtiden (Forsberg et al., 2014 s. 8) (figur 12.2). Statsforvalteren organiserte en gruppe aktører som skulle bidra til rapporten, med representanter fra Oslo kommune (fra grøntforvaltningen, landbruks- og planavdelingen), dyrkere og initiativtakere.

Rapporten økte forståelsen for urbant landbruk i landbrukssektoren og representerte et viktig skritt i retning av å gjøre urbant landbruk til et politikkområde for Statsforvalteren, med en egen budsjettpost. Dermed kunne Statsforvalteren støtte tidlige initiativer for urbant landbruk i regionen.

Figur 12.2. Statsforvalterens rapport *Urbant landbruk – bærekraftig, synlig og verdsett* (Forsberg et al., 2014)

Politikerne i Oslo har også vært viktige aktører i utviklingen av en politikk for urbant landbruk i kommunen. Byrådet ga administrasjonen i oppdrag å utarbeide et program for urbant landbruk i 2013, og dette ble omarbeidet av et nyalgt byråd og vedtatt i 2015 (Oslo kommune, 2015a).

«Byrådet ønsker at Oslo skal være i front som en internasjonalt ledende miljøvennlig by, også innen urbant landbruk, og ser programmet som en viktig del av en helhetlig politikk for å skape en grønn og moderne by», sier byråd Guri Melby (Venstre) (Oslo kommune, 2015a).

Politikerne tok også initiativ til et senter for byøkologi. Men politikkkfeltet var så nytt at det trengte å modnes i administrasjonen. I kommunen måtte man spørre seg selv hva urbant landbruk er, og hvilken rolle den kunne spille i tilretteleggingen av det. I 2015 etablerte den sentrale byadministrasjonen kontakt med forskere som deltok i et europeisk forskningsprosjekt med tittelen «Sustainable food in urban communities». Som del av dette prosjektet etablerte kommunen et nettverk for bærekraftig mat. Målet var å koble sammen aktører som var engasjert i bærekraftig mat og urbant landbruk. Urbant landbruk, inkludert dyrking i skolehager, private hager og parsellhager, hadde på mange måter en lang tradisjon i osloregionen. Likevel representerte de nylige initiativene, som i stor grad foregikk i det offentlige rom, noe nytt, og i administrasjonen visste man ikke helt hvordan man skulle koble seg på denne nye bølgen av aktiviteter. Disse ble drevet av mange ulike aktører, uten involvering fra kommunens side, i hvert fall ikke på en organisert måte.

I 2017 tok det nye bystyret et nytt politisk initiativ. Byadministrasjonen fikk et nytt oppdrag fra byrådslederen om å jobbe videre med urbant landbruk, og det ble etablert en finansieringsordning. Administrasjonen ble også bedt om å videreutvikle urbant landbruk som politikkkfelt og om å utvikle en strategi for urbant landbruk. Som beskrevet i forrige kapittel diskuteres det i strategien hvorfor urbant landbruk er viktig for byen, og hva byen ønsker å oppnå ved å støtte det. Bystrategien ble vedtatt i 2019, og i administrasjonen arbeider man nå med en oppfølgende handlingsplan.

Den politiske støtten til urbant landbruk har vært sterk i Oslo. Etter valget i 2019 ble det nye byrådet dannet av tre partier som forhandlet frem en politisk plattform for sitt arbeid. I denne plattformen er et eget avsnitt satt av til urbant landbruk, der det fra partienes side erklæres at deres

politikk er å fortsette støtten til urbant landbruk, som vist i sitatene nedenfor.

Dyrking i byen bidrar til flere grønne møteplasser som gjør Oslo triveligere for både mennesker og dyr. Det øker forståelsen for hvor maten kommer fra, og det er bra for både folkehelse og integrering. Byrådet vil ta vare på byens kolonihager, parsellhager og skolehager, omgjøre grå arealer til grønne byrom for urban dyrking og styrke satsingen på urbant landbruk.

(Forts.)

Byrådet vil:

- videreføre støtteordningene for urbant landbruk og tilrettelegge for flere parsellhager
- sørge for bedre adgang til skolehager ved nybygging av skoler og tilrettelegge for urban dyrking i flere skolegårder og barnehager
- legge til rette for flere arenaer med lokalprodusert mat, for eksempel grønne nabolagskjøkken og markeder i forbindelse med dyrkeprosjekter i byen

Kilde: Oslos byråds erklæring 2019–2023 (2019, s. 42)

Å utvikle kunnskap om urbant landbruk har vært viktig for kommunen. I tillegg til å støtte initiativer for urbant landbruk støtter kommunen også forsknings- og utviklingsprosjekter. Det er også satt i gang en evaluering av kommunens ordninger. I tillegg har kommunen ofte blitt kontaktet av forskningsorganisasjoner for å delta i forskning, og den er nå tilknyttet flere prosjekter. I 2017 vedtok politikerne å opprette en tilskuddsordning for urbant landbruk der alle kunne søke, men på grunn av et stort antall søknader ble borettslag og sameier prioritert. Reglene for dette programmet ble formalisert som en vedtekt i henhold til bestemmelsene i kommuneloven I administrasjonen så man at reglene ikke ivaretok mangfoldet av initiativer og foreslo endringer. I 2018 mottok forvaltningen mange gode forslag, inkludert fra små oppstartsbedrifter som blant annet drev med soppdyrking på kaffegrut, og disse ble også finansiert. For administrasjonen er matproduksjon og profesjonelt urbant landbruk viktig. Det samme er kunnskap om matproduksjon og matens opprinnelse samt de sosiale aspektene ved urbant hagebruk. Som en av de intervjuede påpeker: «Vi prøver å finne en balanse der matproduksjon er viktig, samtidig som vi tar med de andre bieffektene».

De tidlige initiativene for urbant landbruk var i stor grad lokalisert i sentrumsnære områder. I administrasjonen ønsket man å oppmuntre til urbant landbruk også på mindre sentrale steder (figur 12.3), ettersom man hadde en ambisjon om å øke produksjonsvolumet, ikke bare antallet enkeltstående pallekasser. Et eksempel er de for lengst nedlagte gårdene i utkanten av byen som nå fungerer som besøksgårder, sosiale møteplasser eller museer. I et av dem drives et inkubatorprogram for folk som ønsker å utvikle markedshager som levevei. Slike initiativer drives

av Statsforvalterens landbruksavdelingen i flere fylker. Markedshager er svært intensive dyrkingsprosjekter på små parseller der det produseres grønnsaker for salg til lokalbefolkningen.

Figur 12.3. Kirkeby andelslandbruk på Kirkeby gård i utkanten av byen, rett utenfor Oslos byggesone. Foto: Inger-Lise Saglie

I tillegg har kommunen også etablert en ordning med pionermidler spesielt rettet mot andre sektorer i kommunen, blant annet skoler og barnehager, helseinstitusjoner og kulturinstitusjoner. Åtte prosjekter fikk støtte, og et eksternt evalueringsteam fulgte aktivitetene. Funnene var at sosiale møteplasser var den viktigste drivkraften i de kommunale sektorene som deltok i ordningen, og at slike møteplasser var viktige for å nå målene i den enkelte sektoren. Rollen prosjektene spilte, varierte sterkt: fra bare å tilby økonomisk støtte til faktisk å drive initiativet gjennom å rekruttere frivillige til å dyrke (Skorupka & Pålsrud, 2019). I sistnevnte tilfelle kunne det være vanskelig å rekruttere frivillige til å dyrke. Dyrkingsstedets egen attraktivitet så ut til å være viktig for interessen for dyrking. En viktig lærdom var at for å lykkes på lang sikt må arrangørene av dyrkingsinitiativet sikre vedlikehold gjennom hele sesongen, inkludert sommerferieukene. I tillegg må det kobles landbrukskunnskap til initiativene.

Ettersom etableringen av en sosial møteplass var en viktig motivasjon, er det viktig at det finnes ekstra kapasitet til å drive området som en møteplass for å oppfylle denne funksjonen. Det lyktes ikke å oppfylle alle målsettingene i alle tiltakene. En slik målsetting kunne for eksempel være å etablere kontakt med Nav for å sette i gang arbeidstiltak for ungdom. Andre opplevde at selve dyrkingen ikke lyktes særlig godt (Skorupka & Pålsrud, 2019). Den generelle erfaringen var at det var nødvendig med en spesielt dedikert og engasjert person i en organisasjon for å få initiativet til å fungere. Disse erfaringene viste også problemene som ligger i at offentlige intensjoner avhengig av frivillig arbeid.

I den administrative enheten i kommunen som står for gjennomføringen av den politikken for urbant landbruk, har man jobbet videre internt i kommunen, for eksempel ved å arrangere en workshop for å få innspill til en videre handlingsplan. I administrasjonen arbeider man med ulike aspekter ved tilrettelegging for urbant landbruk. Dette inkluderer følgende:

- i. Igangsetting av en undersøkelse for å kartlegge initiativene for urbant landbruk. Det var også behov for å kategorisere initiativene, ikke minst fordi den formelle «veien» for å få godkjenning vil være svært forskjellig ettersom initiativene varierer sterkt – fra kommersielle foretak lokalisert innendørs til lokale frivillig drevne prosjekter som bruker det offentlige rom. Initiativtakerne til prosjekter for urbant landbruk kan bli sendt fra den ene kommunale avdelingen til den andre når de skal håndtere formaliteter – inkludert spørsmål knyttet til formell regulering av tomten, vannkvalitet, helse, sikkerhet og miljø. I kommunen håper man å forenkle prosedyrene når det gjelder å få de nødvendige tillatelsene.
- ii. Å sikre tilgang til dyrkingsarealer, blant annet ved å kartlegge mulige områder for dyrking i. for å hjelpe publikum med å finne steder der det kan etablere et nytt prosjekt for urbant landbruk eller slutte seg til et eksisterende. Kartleggingen omfatter også en vurdering av om en bestemt tomt bør tas i bruk som dyrkingsareal, eller om den har andre viktige biologiske funksjoner. De kommunale aktørene er klar over at de må utvikle en mer deltakende tilnærming når tomter skal tas i bruk til dyrking. Dette kan blant annet innebære å involvere bydeler og lokalsamfunnsorganisasjoner. I tillegg jobber de også med å etablere et system for å identifisere hvem som eier eller forvalter en tomt. Initiativtakerne til urbant landbruk på et bestemt sted må kunne vise til

en avtale med eieren eller forvalteren om å bruke tomten til landbruk hvis de skal få økonomisk støtte. Kommunen kan eie tomten, men den kan være forvaltet av en rekke ulike kommunale sektorer, inkludert sentral parkforvaltning, bydeler, skole- og barnehageetaten, helsevesenet, gravplassen, osv.

- iii. Å koble ressurser mellom for eksempel institusjoner som eier jord, og organisasjoner som ønsker å dyrke, eller mellom organisasjoner som søker muligheter for sommerjobber for ungdom, og ordninger for urbant landbruk; å etablere forbindelser mellom det sentrale nivået for forvaltning av grøntområder og bydelelene.
- iv. Å legge til rette for profesjonelt urbant landbruk, for eksempel prosjekter som er integrert i bygninger eller markedshager. Integrering av landbruk i bygninger kan støte på byråkratiske hindringer i plan- og bygningsloven (pbl) når det gjelder reguleringsplaner og byggeforskrifter. Det er ikke mulig for kommunen å endre loven, men administrasjonen har til hensikt å samarbeide med de relevante departementene om dette.

Siden urbant landbruk var en tydelig del av de politiske ambisjonene i byrådet, *ble dette politikkområdet også inkludert i sentrale formelle plan-dokumenter*. Planloven pålegger kommunene å utarbeide en «samfunnsplan» for utviklingen av kommunen, med langsiktige mål og strategier som utgangspunkt for andre planer (pbl. § 11-2). I 2018-planen ble urbant landbruk en del av denne strategien, om enn ikke i særlig detaljert grad, noe som gjenspeiles i følgende sitat:

Vi vil ha en bærekraftig by med grønn dyrking og klimavennlige bygg – og innbyggerne må få mer kunnskap om å leve miljøvennlig i byen. Urbant landbruk, grønne tak og takhager gjør byen grønnere og triveligere for mennesker, dyr og planter. (Oslo kommune, 2019, s. 11)

I tillegg begynte visjoner om urbant landbruk også å dukke opp i arealplaner. Dermed ble ikke bare enheten for urbant landbruk, men også areal- og planavdelingene stadig mer involvert. Ideen om å gjøre Oslo «grønnere» har også resultert i en «veiledende» rapport om bruk av tak, utarbeidet av Plan- og bygningsetaten. Tanken er at takene skal brukes til «grønne formål», blant annet vannretensjon, rekreasjon og urbant landbruk. Disse

retningslinjene fungerer som et uformelt styringsverktøy rettet mot private utbyggere når de planlegger og oppfører nye bygninger.

Samarbeidet mellom enheten for urbant landbruk i Bymiljøetaten og Plan- og bygningsetaten har utviklet seg over tid. I det siste har enheten for urbant landbruk blitt invitert inn i utviklingen av grøntområdene i Hovinbyen, det største transformasjonsområdet i Oslo. Det er et ønske om å inkludere urbant landbruk i den strategiske planen som er utviklet for grønnstrukturen i dette området (figur 12.4), men planen er fortsatt vag med hensyn til hvordan det urbane landbruket skal utvikles.

Figur 12.4. Urbant landbruk som et element i visjonene for «den grønne ringen», et viktig element i utviklingen av Hovinbyen. Hovinbyen er et av de største nye transformasjonsområdene i Oslo (ByplanOslo, 2019)

Bergen: nettverksbygging, grasrotinitiativer og idealister i kommuneadministrasjonen

Det har lenge vært interesse for urban dyrking i Bergen, og det har blitt tatt en rekke lokale initiativer.

Som i andre regioner ble disse nedena-og-opp-prosessen fulgt av både Statsforvalteren og kommunen. Det ble dannet nettverk mellom Statsforvalteren, landbruksetaten i kommunen og frivillige foreninger som har vært viktige for å utvikle urbant landbruk som politikkfelt i Bergen.

I 2015 ble det satt i gang et prosjekt for landbruk (Bergen kommune, 2019). Prosjektet ble støttet økonomisk av Statsforvalteren og med bidrag i form av arbeidsinnsats fra kommunen. Gjennom dette fellesprosjektet ble det arrangert to godt besøkte workshoper som var åpne for alle, og som viste hvor stor den generelle interessen for urbant landbruk var. Styringsgruppen besto av Bondelaget, Norsk bonde- og småbrukarlag, Statsforvalteren, fylkeskommunen, Bærekraftige liv og Slow Food Bergen. Arbeidsgruppen besto av representanter fra Statsforvalterens landbruksavdeling, Bergen kommunes landbruksavdeling og Bærekraftige liv Bergen. Sistnevnte er en nabolagbevegelse som «jobber for å ha det gøyere og grønnere der vi bor» (Bærekraftige liv, 2024).

Som del av prosjektet ble det gjennomført en kartlegging av potensialet for urbant landbruk på kommunale arealer, noe som resulterte i et kart over mulige dyrkingsområder med informasjon om egnethet for dyrking, for eksempel sol- og jordforhold. Det ble holdt kurs i dyrking, og en håndbok for dyrking er publisert på nettet. Politikerne i Bergen har vært svært positive, og siden 2017 har det eksistert en økonomisk ordning for urbant landbruk.

Ordningen er avgrenset til felles dyrking og prioriterer tiltak som kommer barn og unge til gode. Kommunen støtter utgifter til innkjøp av utstyr og også til kurs i dyrking (Bergen kommune, 2019). Ordningen har så langt ikke blitt endret. Denne økonomiske støtteordningen koordineres av en ansatt i landbruksetaten, men koordineringen av det urbane landbruket utgjør bare en liten del av stillingen. Likevel er det god kontakt mellom administrasjonen og dyrkerne, og administrasjonen fungerer i praksis som et kontaktpunkt for initiativer. Et vanlig spørsmål dreier seg om eierskap til jord, og den ansatte har kunnet hjelpe folk med dette.

I håndteringen av finansieringsordningen så man i administrasjonen behovet for strategisk tenkning rundt bruken av de økonomiske ressursene, herunder urbant landbruks plass i en bredere byutvikling og den interne organiseringen rundt urbant landbruk i kommunen. Utviklingen av en strategi ble foreslått i administrasjonen og godkjent av politikerne. Strategien ble utviklet i samarbeid med frivillig sektor, Bærekraftige Liv og Statsforvalteren og integrerte også innspill fra åpne og godt besøkte workshoper. Strategien ble vedtatt i 2019.

Videre har en «bybonde» blitt ansatt gjennom et felles initiativ i nettverket, der kommunen, fylkeskommunen, Statsforvalteren og bondelaget

betaler lønnen. Bondelaget er arbeidsgiver. Dette er et bevisst valg som gjør at bybonden kan stå fritt. Dette skaper også en kobling mellom det urbane og det ordinære landbruket. Dette har påvirket det urbane landbrukets anseelse blant bøndene og har også lagt til rette for matdistribusjonsordninger. Bybonden holder til i Lystgården, «et senter for mat og urbant landbruk» (Lystgården, 2024a).

Et annet prosjekt er inkubatorprogrammet «markedshager», som også er plassert i Lystgården. Lederen av programmet har også som oppgave å finne arealer til etablering av nye markedshager, noe som innebærer nettverksbygging med bønder. Dette initiativet er en del av Statsforvalterens satsing på markedshager, som Oslo og Trondheim også er involvert i. De involverte partnerne i Bergen er kommunen, bybonden i Bergen, Vestland fylkeskommune og Statsforvalteren i Vestland samt partnere som arbeider med det ordinære profesjonelle landbruket, som Norsk landbruksrådgivning, et selskap som er et bindeledd mellom forskning og praksis i landbruket.

Trondheim: samskaping av politikk

I Trondheim ble urbant landbruk – eller den lokale betegnelsen «dyrking i by» – et politisk satsingsområde våren 2015. Det ble tatt initiativ til et strategisk arbeid knyttet til urbant landbruk i trøndelagsregionen. Bakgrunnen var en rekke grasrotinitiativer fra urbane bønder, felleshager og andelslandbruksprosjekter, strategier fra kommunen og interesse fra flere tverrfaglige forskningsorganisasjoner. Statsforvalteren koordinerte arbeidet sammen med kommunen.

Trondheim kommunes finansiering av urbant landbruk startet blant annet gjennom bidrag fra universitetsstudenter. Kommunen har et mangeårig samarbeid med Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). I 2015 ble studentene i kurset «Eksperter i team» bedt om å utforme ideer for tre steder i byen. Forslagene deres illustrerte hvordan urbant landbruk kunne innlemmes i utformingen av urbane rom. I byens miljøavdeling utarbeidet man et notat med råd til lokalpolitikere om å finansiere etableringen av urbant landbruk på disse stedene. Politikerne likte ideen godt, og dyrkingsprosjektene ble satt ut i livet, i tillegg til at det ble etablert en generell finansieringsordning. Finansieringsordningen ble videreført i 2016.

I 2015 holdt agroøkologistudenter fra Norges miljø- og biovitenskapelege universitet (NMBU) også workshoper med dyrkere for å lære hvordan kommunen kunne legge til rette for urbant landbruk som en frivillig aktivitet (Finnegan et al., 2015). Dyrkerne uttrykte behov for å være fysisk og digitalt sammenkoblet og lære av hverandre. De etterspurte også enkel tilgang til kunnskap om dyrking og hjelp til transport av paller, jord og kompost. Et gjennomgående budskap var at de ønsket å bruke mer tid på dyrkingsaktiviteter enn på å organisere initiativet. Et viktig resultat ble en Facebook-gruppe, fysiske besøk mellom de som dyrker i de ulike initiativene og årlige fysiske møter for erfaringsutveksling og samhandling med kommunen.

For kommunen har disse møtene vært viktige for videre politikkutvikling, for eksempel når det gjelder å bestemme hvordan de økonomiske ressursene skal fordeles, eller hvordan de urbane bøndene skal få praktisk hjelp. Et annet resultat var beslutningen om tett samarbeid med det profesjonelle landbruket, ikke utenfor. Dette innebærer for eksempel å benytte seg av de profesjonelles kunnskap om dyrking på kurs og å bruke gården som eies av bondeorganisasjonen, som senter for aktiviteter innen urbant landbruk, Voll gård. Konseptet «den grønne matbyen» ble senere til det som ble kalt «trondheimsmodellen». Grunntanken er at innbyggerne selv vet hvor og hvordan de helst vil dyrke, og at de kan gi kommunen de beste rådene for å skreddersy hjelpen til sine behov.

Det finnes en intern arbeidsgruppe i kommunen som omfatter byplanlegging, infrastruktur, forvaltning av det offentlige rom, eiendomsforvaltning og landbruk. Urbant landbruk er også i ferd med å finne veien inn i formelle planer i henhold til plan- og bygningsloven. I kommunen har man til hensikt å foreslå en tematisk kommunedelplan for landbruk og urbant landbruk. Dette viser den tette forbindelsen som man i kommunen ønsker å etablere mellom urbant landbruk og bynært tradisjonelt landbruk. I bondeorganisasjonen har man fra starten av sett på urbant landbruk som en positiv utvikling som gjør at bybefolkningen blir mer bevisst på kunnskap om matproduksjon og setter pris på lokalmat, og at det utvikler seg direkte matkanaler mellom produsenter og bybefolkningen. Organisasjonene samarbeider tett med kommunen gjennom besøk på urbane gårder og bruk av kunnskapsentre for profesjonelt landbruk, også for kunnskapsdeling til ikke-profesjonelle

dyrkere innen urbant landbruk. I utkanten av Trondheim har Voll gård blitt et senter for urbant landbruk med høy kompetanse på dyrking (figur 12.5). I tillegg har bondeorganisasjonen finansiert ansettelsen av en bybonde, noe som viser interesse for å styrke båndene til det urbane landbruket.

Voll gård (figur 12.5) er både en besøksgård og et senter for urbant landbruk, og sistnevnte presenterer seg som følger på sine nettsider: «Kompetansesenteret for urbant landbruk er en kilde til kunnskap og inspirasjon for dyrking av egen mat i og rundt Trondheim by. Kompetansesenteret er en del av Trondheim kommunes program for å oppmuntre til urbant landbruk i byen.»

Figur 12.5. Voll gård. Skjermdump fra nettsiden (Voll gård, 2024)

I alle de tre byene er det etablert en ordning for økonomisk støtte. Tabellen nedenfor (tabell 12.1) viser hovedmålene med ordningene, hvem som kan søke, og til hvilke formål det er mulig å søke. Begrunnelsene for ordningene er ganske like: å støtte initiativer som involverer urbant landbruk, å øke kunnskapen om matproduksjon og å bidra til samfunnsbygging. Men det finnes forskjeller. I Bergen støttes kun felles dyrking, mens enkeltpersoner kan få støtte i Oslo. I Oslo støttes man kommersiell virksomhet, og i Trondheim støttes tiltak innen tradisjonelt bynært landbruk med hensikt om å utvikle bånd til bybefolkningen.

Tabell 12.1. Oversikt over økonomiske støtteordninger i Oslo, Bergen og Trondheim

	Oslo ^a	Bergen ^b	Trondheim ^c
Mål	Den økonomiske støtten skal bidra til økt kunnskapsutvikling og flere aktiviteter innen urbant landbruk i Oslo gjennom støtte til tiltak som utvikling av fellshager, pallekasser, bikuber og hønsehus.	Målet er å øke innbyggernes kunnskap om matproduksjon og å legge til rette for en grønnere by, gode nabolag og attraktive møteplasser som legger til rette for aktiviteter på tvers av alder, kjønn og opprinnelse.	I Trondheim kommune ønsker man å legge til rette for dyrking av mat i byen. Matproduksjon er ikke bare positivt for klima og miljø, men kan også øke livskvaliteten for den enkelte og øke samholdet i lokalsamfunnet.
Hva kan finansieres	<p>Det er ønskelig at satsingen ikke varer lenger enn to år</p> <p>Det legges vekt på at initiativet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • støtter ett eller flere av følgende punkter: miljø, klima, folkehelse, deltakelse, integrering eller entreprenørskap • støtter økologisk produksjon og/eller bidrar til økt kunnskap om økologisk landbruk • er åpen for bred deltakelse <p>Det støttes ikke tiltak støttet av andre økonomiske ordninger i Oslo kommune med liknende formål</p> <p>Det støttes ikke vedlikehold (løpende kostnader til lønn i organisasjonen, husleie og strøm, vedlikehold, osv.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Utstyr som plantekasser, jord, frø, planter, bærbusser, frukttrær, birøkt • Kurs i dyrking og bruk av matplanter og nyttevekster, birøkt • Etablering av parselhager Dyrking i takhager • Dyrking i felles byhager <p>Prioritering: felles dyrking som parselhager og tiltak for barn og unge</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Oppstarts-kostnader felles infrastruktur for utstyr (ikke drivhus) • åpne kurs gratis for deltakere fra Trondheim • andre aktiviteter kan vurderes <p>Ikke prioritert:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ordinære driftskostnader personlig utstyr kurs-/seminardeltakelse • underskuddsgaranti • kommersielle bedrifter • lukkede medlemsorganisasjoner • aktiviteter i private hager • oppbygging av kapital (balanserte budsjetter)
Hvem kan søke	Alle, så lenge det foregår i Oslo, for eksempel: borettslag, offentlige virksomheter, kommersielle virksomheter, frivillige organisasjoner, grønne og sosiale entreprenører, personer med privat adresse i Oslo	Foreninger, organisasjoner, institusjoner, borettslag og sameier som ønsker å bruke areal til spiselige vekster eller birøkt.	Foreninger og organisasjoner og kommunale enheter i Trondheim

^a <https://www.oslo.kommune.no/tilskudd-legater-og-stipend/tilskudd-til-urbant-landbruk/>^b <https://www.bergen.kommune.no/innbyggerhjelpen/kultur-idrett-og-fritid/fritid/lag-og-foreninger/tilskot-til-urbant-landbruk-i-bergen>^c <https://www.trondheim.kommune.no/tilskudd/dyrking/>

12.5 Analyse av institusjonaliseringen av urbant landbruk som politikkområde i Oslo, Bergen og Trondheim

Utviklingen og institusjonaliseringen av urbant landbruk som politikkområde i de byene vi har studert, kan oppsummeres i flere faser, fra en innledende flytende tilstand av aktiviteter til gradvis mer etablerte uformelle og formelle samhandlingsmønstre på tvers av aktører og til svært formaliserte «spilleregler». Utviklingen i de tre byene kan deles inn i 1) en flytende tilstand av grasrotaktivisme, 2) den innledende fasen med definisjon og nye politiske tiltak, 3) struktur, organisering og politiske tiltak i kommunene, 4) utvidelse og revisjon av politiske tiltak og 5) urbant landbruk i plansystemet. Fasene vi beskriver nedenfor, bygger på hverandre, men de kan også eksistere parallelt, avhengig av kontekstuelle faktorer og motivasjoner som kjennetegner kommunene.

12.5.1 Fase én: grasrotaktivismen

Innbyggeraktivister var de tidlige initiativtakerne, og noen av aktivitetene ble svært synlige da mange av dem dukket opp i det offentlige rom i sentrum av byen, som diskutert i kapittel 6, der prosjekter i Oslo presenteres. I Bergen har grasrotbevegelser fungert som viktige initiativtakere til urbant landbruk. I Trondheim kombinerte tidlige initiativer dyrking med klare intensjoner om byøkologi, som i det kjente byøkologiske pilotområdet Svartlamoen. Blant innbyggerne var det også en uttalt interesse for dyrking i parsellhager. Utbyggere har også vært viktige aktører, særlig i Oslo, der de har vært pådrivere for å etablere Losæter, et ikonisk urbant landbruk i det høyt profilerte havneområdet i tidligere Oslo havn.

12.5.2 Fase to: den innledende fasen – definisjon og første politiske tiltak

I den innledende fasen defineres det urbane landbruket, og de politiske virkemidlene vokser frem. Ansatte i landbruksavdelingen for Statsforvalteren i de ulike fylkene hadde en klar innflytelse på definisjonen av urbant landbruk og etableringen av urbant landbruk som politikkområde. De var også viktige for lokale initiativer i sine regioner. I Oslo førte Statsforvalterens kontakt med kjente dyrkere som drev flaggskipinitiativer for matdyrking, også til en dialog mellom kommunale aktører og representanter for

bondeorganisasjonene. Det var på dette stadiet i prosessen at definisjoner, motivasjoner og økonomiske ordninger for urbant landbruk ble etablert. Dette var viktige første skritt i institusjonaliseringen av en politikk for urbant landbruk. I Oslo gikk bydelsadministrasjonene i spissen for sine egne initiativer for urbant landbruk, med finansiering fra Statsforvalteren.

I Bergen bidro et nettverk mellom Statsforvalteren, kommunen og frivillig sektor til å etablere urbant landbruk som et område for politikk og planlegging. Nettverket satte i gang et felles prosjekt for å identifisere tiltak for å støtte urbant landbruk. Denne nettverksbaserte tilnærmingen til politikktutvikling har fortsatt å prege politikken for urbant landbruk i byen. De frivillige organisasjonene spilte en aktiv politisk rolle gjennom lobbyvirksomhet overfor lokalpolitikere, noe som resulterte i etableringen av den finansielle mekanismen i Bergen.

Også i Trondheim var nettverksbygging mellom lokale aktører viktig. Våren 2015 koordinerte Statsforvalteren og kommunen det strategiske utviklingsarbeidet knyttet til urbant landbruk i Trøndelag. Tidlig involvering av kommuneadministrasjonene som partnere i nasjonale forskningsprosjekter ledet av universiteter og forskningsorganisasjoner har vært spesielt viktig i politikktutviklingen for Oslo og Trondheim og knyttet utviklingen til kunnskap og internasjonale diskurser om urbant landbruk.

12.5.3 Fase tre: initiativtakere, organisering og tiltak i kommunene

Det var i denne fasen «spillereglene» (Arts et al., 2006) ble etablert. Det ble utviklet klare regler for søknader om økonomisk støtte, blant annet for hvem som kunne søke om midler til hvilke aktiviteter. Det ble også stilt formelle krav, som at alle initiativer til urbant landbruk måtte registreres som organisasjoner i det nasjonale landbruksregisteret og bekrefte retten til å bruke arealet til dyrking. Også i Bergen og Trondheim gjelder disse formelle kravene.

Mens de tidlige fasene var svært like i de tre byene, viste de neste fasene klare forskjeller (tabell 12.2). I Oslo ble administrasjonen ganske tidlig involvert i nettverkene som ble organisert av Statsforvalteren, og politiske initiativer var også viktige i denne fasen. Byrådslederen for miljø og samferdsel var en av de viktigste aktørene, særlig da Bymiljøetaten fikk i oppdrag å videreutvikle det urbane landbruket. Det ble opprettet en egen enhet for støtte til urbant landbruk som satte i gang arbeidet med å utvikle en strategi, og en finansieringsordning ble etablert.

I Bergen spilte kommunens enhet for landbruk en viktig rolle i politikktvinklingen, innenfor en økonomisk ordning som ble etablert blant annet gjennom lobbyvirksomhet fra aktivister og foreninger. Som i andre byer ble det utviklet regler for hvem som kunne og ikke kunne søke. Ordningen favoriserte fellesdyrking, noe som også innebar at individuelle søkere ikke fikk støtte.

Administrasjonen trengte politiske signaler for bruk og prioritering av den økonomiske støtteordningen og foreslo å utvikle en strategi for urbant landbruk. Initiativet fra administrasjonen ble svært godt mottatt av politikerne. Strategien ble i stor grad utviklet som en nedenfra-og-opp-prosess, der nettverket som allerede var på plass, spilte en viktig rolle i tillegg til innspill fra de åpne og godt besøkte workshopene. I strategien ble det foreslått en videreutvikling av det tverrsektorielle samarbeidet også innad i Bergen kommune. Det finnes et samarbeidsforum i kommunen, men samarbeidet kunne vært bedre, og situasjonen har blitt beskrevet som «siloe» i administrasjonen. I bergensstrategien ble det foreslått å opprette et koordinerende råd med mål om å styrke det tverrsektorielle samarbeidet i kommunen. På grunn av covid-19-pandemien har samarbeidet blitt forsinket.

I Trondheim var de grønne sektorene i administrasjonen viktige aktører i politikktvinklingen. De rådet politikerne til faktisk å realisere studentenes prosjekter i tre offentlige rom der urbant landbruk skulle vises frem, og politikerne reagerte positivt med å iverksette en økonomisk ordning for å støtte urbant landbruk.

I byen har man en strategisk tilnærming for å basere utviklingen av urbant landbruk på innbyggernes nedenfra-og-opp-initiativer, siden innbyggerne selv vet best hvor de ønsker å dyrke, og fordi de foretrekker steder nær hjemmet. For å lette tilgangen fikk eiendomsavdelingen mandat til å bistå initiativtakere med å sjekke eierskap til jord.

Trondheimsmodellen, som kom ut av denne fasen, er basert på en nedenfra-og-opp-tilnærming som bygger på omfattende nettverksbygging og trinnvise politiske justeringer. I Trondheim valgte man bevisst ikke å utvikle en strategi. Politikken bygger direkte på dyrkernes behov, tilpasset og utviklet gjennom årlige møter med dyrkerne i nettverket for å samle deres erfaringer og tilbakemeldinger. I gjennomsnitt møtes 30–40 personer med noen få representanter fra de største urbane hageprosjektene, borettslag, frivillige organisasjoner, birøktere, skoler og profesjonelle bønder som er interessert i andelslandbruk. Innspillene deres går direkte inn i administrasjonens årlige rapport til politikerne om resultater og bruk av økonomisk støtte. I denne rapporten foreslås

videre endringer i politikken, og det overlates til politikerne å prioritere. Da produsentene påpekte at deres mangel på kunnskap om dyrking var den største flaskehalsen, ikke mangel økonomiske midler, resulterte den politiske responsen i prioritering av kurs som ble gjort tilgjengelig til en lav pris. Imidlertid skjedde det også politiske endringer ovenfra og ned, som beslutningen om ikke å prioritere egne kommunale skoler og barnehager i støtteordningene

12.5.4 Fase fire – videreutvikling av organisering og tiltak

I Oslo arbeidet enheten for urbant landbruk også med å utvide dyrkingsaktivitetene som et virkemiddel for å nå mål i andre kommunale sektorer, og det ble satt i gang en økonomisk prøveordning for å stimulere aktører fra andre kommunale sektorer til å engasjere seg i slike aktiviteter. Byrådet i Oslo bestilte også en handlingsplan for å følge opp strategien, der blant annet arealtilgang ble løftet frem som et hovedpunkt. Det sistnevnte er viktig i Oslo på grunn av det fragmenterte systemet for arealforvaltning mellom forvaltningsnivåer, sektorer og vedlikeholdssystemer; det gjør det vanskelig for lokale initiativer å få tilgang til arealer for dyrking. Prioriteringen i finansieringsordningen endret seg og inkluderte også små oppstartsbedrifter.

I Bergen har nettverksarbeidet på tvers av interessentene i det urbane landbruket også bidratt til å etablere nye initiativer, blant annet ansettelse av en bybonde. På samme måte spilte engasjementet fra frivillig sektor en viktig rolle i etableringen av Lystgården, et senter for urbant landbruk og stedet der bybonden holder til.

I Trondheim har samarbeid og nettverksbygging med Statsforvalteren og Bondelaget ført til kommunal støtte til det ordinære, kommersielle landbruket. Målet er å styrke båndene mellom matprodusenter og forbrukere i byen og å legge til rette for produksjon av kortreist lokal mat.

I alle de tre byene har Statsforvalteren tatt initiativ til et inkubatorprogram for markedshager.

12.5.5 Fase fem: urbant landbruk i plansystemet etter plan- og bygningsloven

I Oslo ble urbant landbruk tidlig viet oppmerksomhet i de viktigste plan-dokumentene i kommunen, noe som viser politikernes viktige rolle.

I Bergen har urbant landbruk i begrenset grad blitt innlemmet i planer etter plan- og bygningsloven.

I Trondheim er det utarbeidet et «planprogram» for kommuneplan for landbruk som urbant landbruk er en del av.

Tabell 12.2. Oversikt over fasene i institusjonaliseringen

Fase 1 Grasrotinitiativer	Økende antall lokale initiativer ved innbyggere og sosiale entreprenører. Utvikling observert av Statsforvalter og kommuner		
Fase 2 Definisjon	Definisjon diskutert i regionale nettverk: Statsforvalter kommuner, dyrkere og bondelag		
Første tiltak	Oslo: rapport og finansiering ved Statsforvalter, forskningsprosjekter Bergen: prosjekt og håndbok for hvordan dyrke, kart over mulige arealer for dyrking Trondheim: forsknings- og studentprosjekter		
Fase 3 Aktører og Initiativer	Oslo	Bergen	Trondheim
	Politisk initiativ	Administrasjon anbefaler politikere Lobbyvirksomhet fra frivillig sektor	Administrasjon anbefaler politikere Uformelt samarbeid innad i kommunen
Organisasjon	Egen administrativ enhet opprettet Politikere gav administrasjonen oppdrag å utvikle strategi	Strategi med handlingsplan utviklet gjennom nettverk videreført fra fase 2	Videreført nettverk Bevisst valg om ikke å utvikle strategi Gradvis utvikling av politikk i samarbeid med dyrkere gjennom årlige rapporter til bystyret
Tiltak	Finansiell ordning	Finansiell mekaniske etablert gjennom lobbyisme	Finansiell ordning
Fase 4 Videreutvikle organisering og tiltak	Forsøksordning for urbant landbruk i andre kommunale sektorer. Handlingsplan for urbant landbruk under utvikling Arbeid med "Veikart" for håndtering av ulike initiativer innen urbant landbruk	Formalisert kommunal tverrsektoriell samordning skal utvikles. Fortsatt eksternt nettverk Tiltak i samarbeid med frivillig sektor og bondeorganisasjon (senter for urbant landbruk, bybonde)	Fortsatt uformelt internt samarbeid og eksternt nettverk. Økende kontakt med bynært landbruk
Fase 5 Planlegging etter pbl	Urbant landbruk som del av kommuneplanens samfunnsdel og i strategi for grønt tak		Urbant landbruk en del av planprogrammet for kommunal plan for landbruk

12.6 Analyse: Hvilke modeller for organisering av politikkområdet urbant landbruk er i ferd med å vokse frem, og i hvilken grad er dyrkerne involvert?

De tre byene viser klare forskjeller. Selv om det er mange likheter i den innledende fasen, fører organiseringen og den videre utviklingen av politikken i de lokale kontekstene til variasjoner. I Oslo ble den offentlige politikken først utviklet gjennom politiske initiativer og deretter iverksatt av administrasjonen. I Bergen og Trondheim er politikktutviklingen mer preget av en nedenfra-og-opp- og nettverkstilnærming, noe som ble svært positivt mottatt av politikerne. En oversikt over kjennetegnene er vist i tabell 12.2.

12.6.1 Effekten av spillereglene: inkludering av dyrkerne

En tydelig forskjell mellom byene i casestudiene våre gjelder hvordan dyrkerne inkluderes i utformingen av offentlig politikk. I Trondheim er de sterkt inkludert, og nedenfra-og-opp-tilnærmingen sikrer at tiltakene er skreddersydd til dyrkernes behov. Inkluderingen kan beskrives som deltakende eller medskapende, ettersom dyrkerne inviteres til å bidra direkte til politikktutformingen. Tilnærmingen i Trondheim virker spesielt godt egnet siden urbant landbruk er tuftet på frivillighet, og den offentlige politikken må legge til rette for slike innbyggerinitiativer.

På samme måte kan også profesjonelle bønder bidra, noe som illustreres av det pågående arbeidet med å sikre finansieringen av en bybonde.

I Bergen har også frivillig sektor vært sterkt involvert, ikke bare i form av deltakelse, men også i form av lobbyvirksomhet overfor politikere og gjennomføring av tiltak som fellesprosjekter. I Oslo er dyrkerne mindre direkte involvert i politikktutformingen, men det finnes informasjonskanaler, for eksempel Facebook-grupper. I utarbeidelsen av strategien for urbant landbruk ble det brukt deltakende praksis som workshoper og felles befaringer.

Tabell 12.3. En oversikt over spilleregler, aktører, innflytelse og diskurser i politikken for urbant landbruk i Oslo, Bergen og Trondheim

Oslo	<p>Spilleregler: sterk politisk ledelse og implementering fra administrasjonens side</p> <p>Aktører: politikere, kommunal administrasjon i forvaltningen av det offentlige rom</p> <p>Sterk diskurs om den grønne byen og om sosiale og miljømessige hensyn, økende vekt på matproduksjon.</p> <p>Innflytelse: politikere, administrasjon i forvaltningen av offentlige grøntområder</p>
Bergen	<p>Spilleregler: sterk vekt på nettverksbygging mellom kommune, frivillig sektor og fylkesmann</p> <p>Politisk lobbyisme fra frivillig sektor, begrenset intern koordinering i kommunen, «outsourcing» av prosjekter til frivillig sektor og bondeorganisasjoner</p> <p>Aktører: sterk tidlig rolle for administrasjonen både på kommune- og fylkesnivå, tidlig sterk rolle for frivillig sektor, bondeorganisasjoner i økende grad involvert, politikere i økende grad involvert</p> <p>Diskurs: sterk diskurs om «grønn by» sentralt i den politiske plattformen – men også transformativ praksis for å nå bærekraftige mål i lokalsamfunn og i landbruks- og matforsyningssystemer</p> <p>Innflytelse: landbruksforvaltningen på kommunalt og regionalt nivå, frivillige organisasjoner og politikere</p>
Trondheim	<p>Spilleregler: nettverksbygging og samskaping som styringsform og tett samarbeid med dyrkere for å justere politikken, bevisst valg av ingen strategi, men trinnsvis årlig justering av politikken, tett internt kommunalt samarbeid og tette bånd til det profesjonelle landbruket</p> <p>Aktører: kommunal administrasjon innen grøntarealforvaltning og landbruk, dyrkere og bondeorganisasjoner, tette bånd til det profesjonelle landbruket uttrykt i det urbane landbrukets støtte til det profesjonelle landbruket og det urbane landbrukets inkludering i den kommunale planen for landbruk</p> <p>Innflytelse: kommuneadministrasjon, politikere, sterk innflytelse fra dyrkere, særlig med tanke på økonomiske mekanismer og bønder</p> <p>Diskurs: Sterk vektlegging av samskaping og på at dyrkerne selv vet best, vektlegging av matproduksjon i «den grønne matbyen».</p>

12.7 Konklusjon

Hvordan har offentlig politikk for urbant landbruk vokst frem og blitt institusjonalisert? I de største byene i Norge har institusjonaliseringen av politikken for urbant landbruk fulgt det samme mønsteret, med statsforvalterne som viktige initiativtakere. Likevel er det klare forskjeller som er knyttet til 1) rollen til frivillige grupper og nedefra-og-opp- og ovenfra-og-ned-prosesser, 2) graden av nettverksarbeid, 3) forholdet til ordinært bynært landbruk og nye former for urbant landbruk og 4) implementeringen av urbant landbruk i planer i henhold til plan- og bygningsloven.

I Oslo var politikktutviklingen politisk styrt og ble gjennomført ved hjelp av tradisjonelle deltakende metoder med begrenset involvering av det tradisjonelle landbruket, men styrt av en visjon om urbant landbruk som en sosial aktivitet i grønne eller urbane områder og som nye former for profesjonell matproduksjon i tettbygde byområder.

I Bergen har frivillig sektor hatt en sterk rolle, og den offentlige politikken har utviklet seg gjennom nettverksarbeid. Frivillig sektor har også spilt en direkte politisk rolle gjennom lobbyvirksomhet overfor politikere for å få støtte, noe som har fått positiv respons fra dem. Forbindelsen til transformativ ideer og nye matproduksjons- og matdistribusjonsnettverk er sterk i frivillig sektor.

I Trondheim er også dyrkerne sterkt involvert, og de var faktisk direkte med på å utforme politikken i samarbeid med administrasjonen. Forbindelsene til det ordinære bynære landbruket, inkludert bondeorganisasjonen, er spesielt sterke i denne byen. Mens man i Oslo og Bergen har lagd planer for å utvikle det urbane landbruket, har man i Trondheim bevisst valgt ikke å gjøre det. Den trinnvise politikken i Trondheim utarbeides hvert år i samarbeid med dyrkerne, basert på deres erfaringer.

Hvilke modeller for organisering av politikkområdet urbant landbruk er i ferd med å vokse frem, og i hvilken grad er dyrkerne involvert? I Trondheims nedenfra og opp-modell har man bevisst valgt ikke å lage en strategi for urbant landbruk, men å utvikle politikken trinnvis i dialog mellom dyrkere og administrasjon for til slutt å få den godkjent av politikerne. En viktig kontekstuell faktor er det faktum at Trondheim ligger i et av de beste områdene for landbruk i Norge, med gårder i drift både innenfor kommunegrensene og i nabokommunene. En viktig del av trondheimsmodellen er det tette samarbeidet med det bynære landbruket, og målet er å forbedre omdømmet og anerkjennelsen til både det urbane og det profesjonelle landbruket. Dette er også en del av merkevarebyggingen av Trondheims image som matby, noe som også krever en styrking av alternative distribusjonskanaler for mat. Nettverksbyggingen mellom kommunen, landbruksavdelingen hos Statsforvalteren, bondeorganisasjonene, produsentene og forskningsinstitusjonene har vært viktig.

I Bergen ser man også et eksempel på sterk innflytelse fra en selvorganisert bevegelse med mange dyrkere som spiller en aktiv rolle som medskapere av politikk gjennom politisk aktivisme og deltakelse i strategiutvikling. Som i Trondheim har nettverkene mellom frivilligheten, landbruksavdelingen hos Statsforvalteren og bondelaget vært viktige. Administrasjonen

foreslo tidlig politikerne til å støtte landbruket, men støtteordningene har etter hvert blitt institusjonalisert, slik at senteret for urbant landbruk, et resultat av frivillighetens arbeid, er blitt en fast post i kommunebudsjettet. Et annet mål var å etablere tverrsektorielle bånd innad i kommunen gjennom et samarbeidsforum.

Oslomodellen er et eksempel på politisk toppstyrt innsats for å støtte urbant landbruk og styrke de initiativene som allerede er på plass. For administrasjonen var oppgaven å knytte bånd til disse initiativene og å utvikle en strategi for politisk beslutningstaking. Oslo modellen er politisk styrt ved hjelp av formell planlegging og vanlige kanaler for deltakelse gjennom workshoper og offentlige høringer i tillegg til en Facebook-kanal for informasjonsdeling. Denne politiske ovenfra-og-ned-modellen innebærer å innlemme bylandbruk i bredere strategier for utviklingen av Oslo, inkludert samfunnsdelen av kommuneplanen som knytter urbant landbruk til byutvikling, med vekt på attraktive, multifunksjonelle grønne byrom og visjonen om «den grønne byen». Dette gjenspeiles også i arbeidet med å planlegge nye byområder.

Referanser

- Arbeiderpartiet, Miljøpartiet De Grønne, Sosialistisk Venstreparti. (2019). *Plattform for byrådsamarbeid mellom Arbeiderpartiet, Miljøpartiet De Grønne og Sosialistisk Venstreparti i Oslo 2019–2023*. <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13346154-1573659611/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Politikk/Byr%C3%A5det/Oslos%20byra%CC%8Adserkl%C3%A6ring%202019-2023.pdf>
- Arts, B., Leroy, P. & van Tatenhove, J. (2006). Political modernisation and policy arrangements: A framework for understanding environmental policy change. *Public Organization Review*, 6, 93–106. <https://doi.org/10.1007/s11115-006-0001-4>
- Bergen kommune. (2019). *Dyrk Bergen: strategi for urbant landbruk 2019–2023*.
- ByplanOslo. (2019). *Den grønne ringen blir tydeligere*. Publisert 19. juli 2019. <https://magasin.oslo.kommune.no/byplan/den-gronne-ringen-blir-tydeligere>
- Bærekraftige liv. (2024). Bærekraftige liv (bærekraftigeliv.no). Hentet 5. september 2024.
- Departementene. (2021). Dyrk byer og tettsteder. Nasjonal strategi for urbant landbruk. <https://www.regjeringen.no/contentassets/4be68221de654236b85b76bd77535571/207980-strategi-for-urbant-landbruk-web.cleaned-1.pdf>
- Finnegan, L., Perreux, A., Underdal, M. & Vouters, M. (2015). *Urbanagriculture in Trondheim: Growing the roots of a community* (Rapport). Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.
- Forsberg, E. M., Tollefsen, K.-R., Leisner, M. & Leivestad, P. (2014). *Urbant landbruk – bærekraftig, synlig og verdsatt* (Rapport nr.1/2014). Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Landbruksavdelingen. https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-oslo-og-viken/landbruk-og-mat/naringsutvikling/dokumenter/rapport--urbant-landbruk-bærekraftig-synlig-og-verdsatt-nr.1_2014.pdf
- Knutsen, O. (Red.). (2017). *The Nordic Models in Political Science: Challenged, but still viable?* Fagbokforlaget.

- Kommuneloven (1983). Lov om kommuner og fylkeskommuner. <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2018-06-22-83>
- Olsen, J. P. (2007). *Understanding institutions and logics of appropriateness: Introductory essay* (Working paper nr. 13/2007). ARENA senter for europaforskning. https://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-working-papers/2001-2010/2007/wp07_13.pdf
- Oslo kommune. (2015a). Pressemelding: Byrådet legger frem urban landbruksmelding for Oslo. Pressemelding 8.9. 2015.
- Oslo kommune. (2015b). *Smart, trygg, grønn: kommuneplan 2015, Oslo mot 2030*. <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/1374702-1599727170/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Politikk/Kommuneplan/Tidligere%20kommuneplandokumenter/Kommuneplan%202015%2C%20del%202%3A%20Juridisk%20arealdel.pdf>
- Oslo kommune. (2019). *Vår by, vår framtid: Kommuneplan for Oslo 2018*. <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13322921-1572596200/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Politikk/Kommuneplan/Vedtatt%20kommuneplan%202018/Kommuneplan%20Oslo%20-%20oppslag.pdf>
- Plan og bygningsloven (2008). Lov om planlegging og byggesaksbehandling. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>
- Skorupka, A. & Pålstrup, M. (2019). *Erfaringsinnhenting: forbildeprosjekter innen urbant landbruk i regi av Oslo kommune, 2019: hovedfunn og anbefalinger*. Rodeo arkitekter; Growlab Oslo; Andreas Capjon. <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13370468-1591077746/Tjenester%20og%20tilbud/Natur%2C%20kultur%20og%20fritid/Urbant%20landbruk/Utforsk%20det%20spirende%20Oslo/Erfaringer%20fra%20kommunale%20forbindeprosjekter.pdf>
- Voll gård (2024). <http://vollgard.no/om-garden/vi-er-voll-gard-hele-byens-bondegard/>

Vedlegg 1

Liste over informanter

Informant	Tidspunkt	Antall informanter	Antall intervjuer
Ansatt Statsfovalter	november 2018	1	1
Kommunale koordinatører for urbant landbruk	november 2018	3	2
Sosial entreprenør	november 2018	1	3
Sosial entreprenør	november 2018	1	4
Utbygger	desember 2018	1	5
Bydel	desember 2018	1	6
Sjef for planavdelingen	november 2019	1	7
Saksbehandler i planavdelingen	mars 2020	1	8
Koordinator for urbant landbruk i kommunen	april 2020	1	9
Koordinator for urbant landbruk i kommune	april 2020	1	10
Bydelskoordinator for urbant landbruk	november 2020	1	11
Oppfølgingsintervju koordinator urbant landbruk i kommune	november 2020	1	12
Styremedlem i lokal nabolagsforening	november 2020	1	13
Oppfølgingsintervju koordinator i kommunen for urbant landbruk	mars 2021	1	14
Oppfølgingsintervju koordinator i kommunen for urbant landbruk	februar 2021	2	15
Oppfølgingsintervju koordinator i kommunen for urbant landbruk	mars 2021	1	16
Frivillig organisasjon	mars 2021	1	17
Bondelaget	mars 2021	1	18
Total		21	18 4 oppfølgingsintervjuer, 2 gruppeintervjuer

En vei videre for urbant landbruk i byer og lokalsamfunn

Å øke ambisjonene for urbant landbruk i det offentlige rom: å fremme urban agroøkologi og planetær helse

Chiara Tornaghi Coventry University, Storbritannia

Abstract: Building on 15 years of research in the field of urban agriculture, this chapter discusses key issues that refrain urban agriculture from achieving its full potential, in terms of human and non-human health, and offers a few pointers for informing policy and practice. First, the author offers a brief overview of how the key challenges of western urbanisation (climate change, people's health and the destruction of nature) intersect with urban agriculture and what promises lay ahead for this rediscovered practice. The second part highlights a number of shortcomings in urban planning policy, including (i) the failure to consider urban agriculture as a food-producing practice, (ii) the invisibility of soil and lack of understanding of the role of living soils and (iii) the failure to consider the role that soil-cares and food-producing specialists (farmers!) can play in advising on healthy public land design and soil management. Part three discusses how agroecological considerations can deepen and expand the ambition of urban agriculture in public space and bring about more-than-human health. The conclusions offer a summary of the challenges, critical issues, and learning points discussed in the previous three sections and highlight their connection to the concept of 'agroecological urbanism'.

Keywords: urban agroecology, agroecological urbanism, planetary health, public space, urban agriculture, biocultural diversity

13.1 Innledning

I løpet av de siste 20–25 årene har det urbane landbruket blitt omfavnet på ulike måter av offentlige myndigheter, frivillige organisasjoner, forskningsinstitusjoner, forskere og sivilsamfunnsaktører i byer globalt i både nord og sør. Med «omfavning» sikter jeg til en rekke ulike tilnærminger: fra enkel toleranse for grasrotaktiviteter som såkalt geriljadyrking og beplantning av veikanter i det offentlige rom til støtte, proaktiv oppmuntring, direkte finansiering eller til og med feiring og regulering, med nasjonale dager² og spesifikke lokale strategier.³ Urbant landbruk er i dag en av de mest flerdimensjonale og allsidige aktivitetene innen byutvikling, og det har alle forutsetninger for å bli det nye århundrets universalmiddel par excellence for å håndtere urbaniseringens mange problemer. Siden mange av disse problemene er knyttet til miljøskader, fotavtrykk fra matproduksjon, klimaendringer og matrelaterte helsesykdommer, er urbant landbruk på mange måter nært knyttet til hver av dem.

Det blir hevdet at urbant landbruk forbedrer den urbane resiliensen mot hetebølger, oversvømmelser og klimaendringer gjennom sine mange økosystemtjenester⁴ (Ebissa & Desta, 2022; Maassen & Galvin, 2021; Dubbeling, 2013; Dubbeling et al., 2019; Piacentini et al., 2016), fremmer miljøopplæring (Scheromm & Javelle, 2022), bidrar til biologisk mangfold, bekjemper underernæring og matsikkerhet i byene (Hammelman, 2017); fremmer matrettferdighet (Alkon & Agyeman, 2011; Gottlieb & Joshi, 2010), matsuverenitet (Heynen et al., 2012) og matkompetanse, fremmer kontakt mellom forbrukere og produsenter (Lyson, 2004), øker sosial inkludering og samhørighet i lokalsamfunnet (Nordahl, 2009; Petit-Boix & Apul, 2018), forbedrer mental helse (Ambrose et al., 2020), urbane dietter og generell velvære (Wakefield et al., 2007; Ribeiro et al., 2015; Ambrose et al., 2018), diversifiserer urban estetikk (Lindemann-Matthies & Brieger, 2016), øker eiendomsverdiene (Vitiello & Wolf-Powers, 2014) og er i forkant av nye urbane grønne økonomier, byfornyelse og bærekraftige matsystemer (Hou et al., 2009; Lovell, 2010). Og jeg har helt sikkert glemt andre. Den gode nyheten er at urbant landbruk til en viss grad og under visse forutsetninger

2 For eksempel den nasjonale dagen for urbant landbruk i Nederland, som ble innført i 2012.

3 Se for eksempel strategiene for urbant landbruk i Rotterdam (Nederland), Gent (Belgia) og Barcelona (Catalonia i Spania).

4 For eksempel absorpsjon av overflødig nedbør, reduksjon og stabilisering av miljøtemperaturer på grunn av vegetasjonens avkjølede effekt på luften og reduksjon av klimagassutslipp når organisk byavfall brukes som naturlig gjødsel i stedet for kunstgjødsel og fremfor deponering av byavfall.

kan bidra til alt det ovennevnte. Den dårlige nyheten er at det i mange tilfeller enten ikke gjør det (Tornaghi, 2017) eller kan forårsake skade (Engel-Di Mauro, 2012, 2018, 2021b; Nabulo et al., 2012).

I løpet av det siste tiåret har litteraturen som illustrerer denne praksisen, vokst eksponentielt med eksempler fra alle verdenshjørner som viser hvordan den fungerer. Mindre produktiv har litteraturen vært om når det urbane landbruket ikke holder det det lover; når det ikke leverer, når det mobiliseres med regressive mål eller resultater, når det instrumentaliseres som et verktøy for å umyndiggjøre urfolkssamfunn eller grasrotgrupper som krever tilgang til land og ressursuverenitet, når det brukes til å rettferdiggjøre kutt i velferdsstatens strukturer og sosiale helseutgifter i forbindelse med innstrammingspolitikken, når det eksplisitt brukes til å fremme gentrifisering og fordrivelse av mennesker, og når det er den eneste eksisterende måten å få tilgang til basismatvarer på, men utføres på forurenset jord, og generelt når problemene er større enn gevinstene.

Selv om den ikke er like omfattende, finnes det heldigvis en solid mengde litteratur også på dette feltet, som gir verktøy for politisk og praktisk orientering, selvrefleksjon og kritisk politikkutvikling (se f.eks. Richardson & Kingsbury, 2005; Pudup, 2008; Rosol, 2010; McKay, 2011; Meenar & Hoover, 2012; Galt et al., 2014; McClintock, 2013, 2018; Tornaghi, 2014; Weissman, 2015; Cadieux & Slocum, 2015; Reynolds, 2015; Walker, 2016; Tornaghi, 2017; Horst et al., 2017; Sbicca, 2019; Lal, 2016; Engel-Di Mauro, 2018, 2021a, 2021b).

I løpet av de siste 15 årene har jeg navigert i gruppene ovenfor og beveget meg fra den første (som vi kan kalle «forkjemperne») til den andre («kritikerne»), og i mellomtiden har jeg blitt valgt til leder for AESOPs «Sustainable Food Planning»-gruppe, et fellesskap av akademikere og praktikere som er tilknyttet europeiske planleggingskoler eller engasjert i forskning på og teoretisering av bærekraftig matplanlegging og territoriale matsystemer.

Gjennom både personlig og akademisk erfaring med disse gruppene har jeg forstått at den entusiastiske holdningen er et direkte uttrykk for i hvilken grad matdyrking har vært fremmedgjort fra folks liv og har vært fraværende i diskurser og forskning innen planlegging. Jo større fremmedgjøringen er, og jo større forståelsen for de flerdimensjonale konsekvensene av den er, desto større er entusiasmen og håpet om å gjenerobre den, om å gjøre noe med den og om å skape en annen verden. Det urbane landbruket er rensende, det knytter oss til våre forfedre, og det bringer underverkene

frem i lyset; magien ved frø som spirer, duften av fruktbar jord, den utrolige og glemte smaken av nyhøstet mat; naturens glade farger og former som tar form foran øynene våre. Fargene og formenes nærende kraft på kropp og sjel er til å ta og føle på.

Det er vanskelig ikke å drømme om urbant landbruk overalt: Om barn som trekker opp gulrøtter og plukker bær med glede, og om å forvandle gater og parker og folks hager til overflødigthorn av herligheter. Matdyrking knytter oss til røttene våre, forfedrene våre og intuisjonen vår og legger til rette for en dypere sanselig kontakt med de naturlige elementene i omgivelsene våre og med deres helbredende egenskaper.

Imidlertid har jeg forstått den graden av kritikk som også finnes i feltet, som en direkte representasjon av folks førstehåndsengasjement med å skape urbant landbruk, og med en praksisbasert forståelse av de strukturelle og systemiske hindringene som må overvinnes for å få det til å fungere på en måte som er sosialt, økologisk og økonomisk rettferdig. Den tapte kunnskapen om matdyrking, de forurensede jord- og vannområdene, de offentlige institusjonenes tvetydige tilnærming til leie av jord og jordprøvetaking (som ikke er til fordel for matdyrking på grasrotnivå), den vedvarende undervurderingen av jordpleie, den allestedsnærværende bruken av lovlig skadelige stoffer som sprøytemidler og ugressmidler som ofte brukes i fellehager og offentlige parker, forventningene til sårbare menneskers evne til å dyrke sin egen mat i møte med utnyttende arbeids- og boforhold, den urettferdige institusjonelle støtten til ikke-bærekraftige matsystemer i tillegg til en velvillig aksept av urbant landbruk som «hobby» (og tilhørende mangel på økonomiske investeringer); listen over motsetninger og hindringer er lang og nedslående og den hemmer effektivt folks evne til å utvikle matsuverenitet.

Fra et samfunnsengasjert forskningsperspektiv er det helt klart nødvendig å bevege seg fra den første gruppen (forkjemperne) til den andre (kritikerne). Selv om positive og oppmuntrende diskusjoner om urbant landbruk kan bidra til å utvikle innovative ideer og tiltak, skaper hverdagens «business as usual», sosial marginalisering og kapitalakkumulering ofte barrierer og forsterker de negative konsekvensene gjennom selve utviklingen av det urbane landbruket (Tornaghi, 2017).

Med tanke på hvor fleksibelt det urbane landbruket blir mobilisert og brukt i samfunnet og politikken i dag, og de ofte svært motstridende resultatene, er det viktig å gå inn i dette feltet med en tydelig posisjonering og en klar bevissthet om både fordeler og ulemper ved visse typer

urbant landbruk, støtteformer og politiske rammeverk. Diskusjonen i dette korte bidraget tar utgangspunkt i en bestemt type urbant landbruk: urban agroøkologi.

Urban agroøkologi er et politisk, sosialt og økologisk posisjonert segment av det urbane landbruket (Deh-Tor, 2017; Tornaghi & Dehaene, 2021; for andre beskrivelser av urban agroøkologi, se også Siegner et al., 2020; se også Nicklay et al., 2020). Det som kjennetegner urban agroøkologi, er prinsippene som styrer de sosiale og økologiske valgene, og som er forankret i agroøkologien. Agroøkologi er både en bevegelse, en vitenskap og en praksis (Wezel et al., 2009) med røtter i urbefolkning og tradisjonelle måter å kjenne og dyrke jorda på som har gått i arv gjennom generasjoner (Méndez et al., 2016; Rosset et al., 2019). Økologisk sett er den basert på bevaring og fornyelse av ressurser, bevaring av biologisk mangfold, omsorg for livet over og under bakken, sirkulære, lukkede kretsløp og planetens helse. Sosialt sett er den basert på å verdsette, hylle og forsvare kulturell diversitet og sosial rettferdighet, på territorielt forankrede måter å vite og gjøre ting på, på matsuverenitet og på å fremme feministiske, antipatriarkalske, antikolonialistiske, antikapitalistiske og antiheteronormative praksiser (Milgroom, 2021).

En «urban» agroøkologi skiller seg derfor fra mer generelt urbant landbruk i den forstand at den er tydelig med tanke på visse valg som må tas når man dyrker jord i urbane områder. For eksempel vil man innenfor urban agroøkologi omfavne jordbasert landbruk på grunn av dets fordeler for jordlivet og det biologiske mangfoldet og anerkjennelsen av forholdet mellom plantenes helse og miljøet, snarere enn å være åpen for – eller til og med fremme – energiintensivt, jordløst og kjemikalieavhengig vertikalt landbruk. Man vil mobilisere ledsagerplanting, naturlige rovdyr og en dypere forståelse av livsveven for å håndtere «ugress» og «skadedyr» (som vil bli anerkjent for å ha sin egen rolle i økosystemet), heller enn å bruke oljebaserte og jordforurensende plantevernmidler og herbicider. Sosialt sett vil urban agroøkologi fremme inkluderende og rettferdige former for produksjon og deling av mat som verdsetter bøndenes innsats og hyller deres mangfoldige kunnskap fremfor markedsbaserte, utbytende og profittorienterte nye «grønne» kapitalistiske økonomier.

Å velge urban agroøkologi fremfor urbant landbruk betyr å hylle den gjensidige avhengigheten mellom menneskers velvære og planters lykke i stedet for å innta et antroposentrisk perspektiv basert på kort-siktige, selektive og eksklusive sosiale gevinster. Selv om mange urbane

landbrukspraksiser tilfeldigvis vil være i tråd med verdiene i urban agroøkologi, er det viktig å utvikle evne til å skjelne mellom dem, slik at man kan ta informerte praktiske og politiske valg som ikke – tilsiktet eller utilsiktet – fører til skadelige resultater for landskapet og menneskene som bor i det.

Ved å se på urbant landbruk fra et urbant agroøkologisk perspektiv tar jeg i dette kapittelet sikte på å bidra til utviklingen av en planleggingspolitikk for å fremme agroøkologisk matdyrking i det offentlige rom. Etter en oversikt over sentrale utfordringer ved dagens urbanisering og deres skjæringspunkt med det offentlige rom og urbant landbruk vil jeg i avsnitt 13.2 presentere et utvalg illustrerende eksempler på urbant landbruk i det offentlige rom som er utviklet av lokale myndigheter, og som gir et visst rom for refleksjon over deres sosiale og økologiske begrensninger. Deretter vil jeg i avsnitt 13.3 komme med noen betraktninger som kan være veiledende for politikktutvikling for urban agroøkologi i det offentlige rom, med særlig vekt på de helsefremmende dimensjonene.

13.2 Matdyrking i det offentlige rom: krysningspunktet med sentrale utfordringer knyttet til urbanisering i samtiden

Det er kjent at (vestlige) urbaniseringsprosesser ikke er bærekraftige, og at de i stor grad bidrar til sosiale og økologiske kriser. Den eksponentielle veksten i verdens befolkning og konsentrasjonen av den i urbane sentre reiser spørsmålet om hvem som skal dyrke maten til store menneskemengder, særlig med tanke på at den økende trenden i forbruket av ikke-lokale ressurser, de lange matkilometerne og det fossilbaserte landbruket bidrar til raske klimaendringer, med tilbakevendende og hyppigere tørke- og flomkatastrofer.

Tap av landområder og jordsmonn på grunn av forurensning, avskoging og overdreven utbygging eller jordforsegling reiser spørsmålet om hvordan vi skal opprettholde en skjør balanse i økosystemene og bevare et sunt jordsmonn samtidig som vi skal dekke bolig- og matbehovene til den voksende bybefolkningen.

Den raske veksten i bysentrene henger også ofte sammen med migrasjonstrender fra landsbygda til byene, som er knyttet til landarbeidere som blir presset bort fra jorden sin – på grunn av uholdbare arbeids- og levevilkår eller tap av jord – og som ender opp i marginale bosettinger preget

av dyp sosial sårbarhet (dvs. økonomisk ulikhet, sosial polarisering og kostholdsrelaterte helseproblemer).

Kort sagt er det komplekse økonomiske, industrielle og landbruksmessige maskineriet som holder bysentrene i gang, basert på ikke-bærekraftige planetære økologiske fotavtrykk og utnyttende sosioøkonomiske modeller (for en mer inngående oversikt over disse spørsmålene, se de mange bidragene i den redigerte antologien av Tornaghi og Dehaene [2021]).

De nevnte spørsmålene står høyt oppe på agendaen i byer, regioner, hos nasjonale myndigheter og internasjonale organer som ser konsekvensene av disse problemene som stadig mer sammenkoblet, og det er utarbeidet en rekke strategiske dokumenter og målsettinger som angivelig skal bidra til å gjøre fremskritt: European Green Deal (Europakommisjonen, u.å.), UN-Habitats *The new urban agenda* (United Nations Human Settlement Programme, 2020), FNs mål for bærekraftig utvikling (United Nations, 2015) og Glasgow-erklæringen om mat og klima (se relaterte lenker i referanselisten) er bare noen få kjente eksempler. Men som vi vet, er fremdriften i retning av hensiktsmessig regulering og nasjonale forpliktelser overfor felles mål for å håndtere disse problemene enten minimal eller ikke-eksisterende, og innsatsen som gjøres i dag, er helt uegnet for de utfordringene som ligger foran oss.

Ikke desto mindre, og kanskje i enda større grad, er det nyttig å belyse hvordan dyrking i det offentlige rom kan føre til noen positive resultater i retning av disse målene, med forbehold om at ingen av disse tiltakene noen sinne vil være tilstrekkelige eller bør erstatte større og mer omfattende forpliktelser på mange andre innsatsområder. På de neste sidene vil jeg begynne med å gi noen illustrerende eksempler for å innlede en kritisk drøfting om hvilken rolle urbant landbruk kan spille for å løse disse problemene.

13.2.1 Urbant landbruk for sosial samholdighet, selvforsyning og helse

Det har blitt hevdet at dyrking av mat i det offentlige rom bidrar til å øke inntaket av sesongferske matvarer, til å styrke det sosiale samholdet gjennom interaksjon mellom mennesker i nabolaget og til bedre helse gjennom kostholdsendringer, fysisk aktivitet og bedre mellommenneskelige relasjoner.

Prosjektet «Back to Front» i Leeds, en mellomstor by i West Yorkshire-regionen i England, ble lansert i 2010 av kommunens folkehelseavdeling

i et sosioøkonomisk vanskeligstilt område i byen – et av områdene i hele landet med høyest grad av omfattende deprivasjon (for andre beskrivelser av dette prosjektet, se også Oldroyd & Clavin, 2012). Programmet, som ble ledet av en offentlig tjenestemann i kommunen, ble gjennomført i samarbeid med lokale frivillige organisasjoner, frivillige og akademikere ved et lokalt universitet, og målet med det var å bidra til å utforme områder for dyrking av mat i folks forhager og i offentlige rom i utkanten av eller mellom offentlige rom. Programmet inkluderte veiledning til folk som engasjerte seg i initiativet, for å hjelpe dem med å tilegne seg ferdigheter i matdyrking og i å lage beholdere for dyrking av mat⁵ ved hjelp av resirkulerte materialer fra husholdningen, inkludert vanlige melkeflasker og annen emballasje.

Programmet kom på et tidspunkt da en statlig reform av det nasjonale helsesystemet overførte en rekke ansvarsområder tilknyttet folkehelse til lokale myndigheter.

Endringen, som kom parallelt med en bølge av innstramminger og omstruktureringer, var en drivkraft for å investere i forebyggingsprogrammer og samfunnsbygging, noe «Back to Front»-prosjektet er et eksempel på. Den sentrale tanken bak dette prosjektet var at det å flytte matdyrking fra baksiden til forsiden av huset, ut i den offentlige sfæren eller noen ganger direkte ut i det offentlige rom, ville være et insentiv til å skape samtalepunkter, redusere sosial isolasjon og styrke samholdet i lokalsamfunnet. I en innstrammingspolitisk kontekst ville lokalsamfunnet bli det første støttepunktet for isolerte enkeltpersoner og ende opp med å erstatte de offentlig finansierte samfunnshusene, sosialsentrene, barnesentrene og familiesentrene (og senere svømmehallen og bibliotekene) som ikke lenger var finansiert, og som skulle fases ut av de offentlige budsjettene.

Liknende initiativer har blitt rapportert andre steder, der lokale myndigheter anerkjenner og verdsetter ikke bare det sosiale samholdselementet i hagebruk og urbant landbruk, men også viktigheten av fysisk trening, økt eksponering for sollys for å øke D-vitaminnivået i kroppen og økt inntak av fersk mat i sosiale grupper hvis kosthold (og særlig inntak av frukt og grønnsaker) har blitt mest påvirket av økonomiske vanskeligheter.

Selv om det å fremme sosial utjevning og inntak av fersk mat virker som gode initiativer, er virkeligheten mer kompleks. Noen av de offentlige

---

5 Beholdere for dyrking av mat var nødvendig fordi de fleste hadde asfalterte forhager, og kvaliteten på jordsmonnet under var ukjent.

tjenestemennene jeg har snakket med i årenes løp, har pekt på den vedvarende mangelen på ressurser til å opprettholde tilstrekkelig støtte til disse initiativene, i tillegg til det brede spekteret av kompetanse de måtte mobilisere. Så selv om begrunnelsen for å opprettholde og fremme urbant landbruk var å øke samholdet i samfunnet i en kontekst med økende ulikhet og sosialt mangfold, er disse initiativene – og særlig felleshager og deres omkringliggende lokalsamfunn – ofte svært konfliktfylte, problematiske eller krevende miljøer som krever sosialarbeidere med ferdigheter i å megle mellom ulike grupperinger med tanke på alder, kjønn, kultur og etnisitet og deres ulike behov, forventninger eller ønsker (se også Veen et al., 2016; Barron, 2018), samt støtte til innsamling av midler for å skaffe nødvendig infrastruktur, opplæring og årlige forbruksartikler.

I en innstrammingspolitisk kontekst forventes det imidlertid at disse initiativene skal bli selvstyrte og kostnadsfrie for lokale myndigheter, mens de i realiteten – uten langsiktige investeringer i sosiale tiltak, læring og kompetanseheving – i beste fall kan opprettholdes ved at offentlige budsjetter flyttes fra en avdeling til en annen i stedet for at de kuttes eller risikerer å bli enda et stridsspørsmål i nabolag som allerede er utfordret og påvirket av fattigdom på flere nivåer.

13.2.2 Urbant landbruk for klimamessig og økonomisk resiliens

Dyrking i det offentlige byrommet har også blitt foreslått i forbindelse med klimatilpasning og økonomisk resiliens. Selv om de to temaene – økonomisk og klimamessig resiliens – er ganske forskjellige, krysser de hverandre på mange måter, og derfor drøfter jeg dem begge i fellesskap her, særlig med henvisning til offentlig politikk.

En av de mest fremtredende effektene av klimaendringene – i tillegg til innvirkningen på produktiviteten i landbruket og bevaring av biologisk mangfold – er innvirkningen på prisvolatiliteten. Plutselige, langvarige tørkeperioder eller uforutsigbare og ekstreme værhendelser som flom og oversvømmelser har hatt en negativ innvirkning på avlingenes kvalitet og kvantitet og dermed også på etterspørselen og prisene, noe som har ført til at man i mange lokalsamfunn, både nordlige og sørlige deler av verden har slitt med å ha råd til mat (Kaufman, 2010). Klimaendringer og økonomiske vanskeligheter er også begge knyttet til migrasjon fra landsbygda til byene, der de mest sårbare gruppene av bønder ofte forlater gårdene for så å havne

i urolige levekår i urbane strøk på jakt etter bedre livs- og arbeidsmuligheter som imidlertid ikke alltid finnes.

Både i nordlige og sørlige deler av verden har lokale myndigheter satset på urbant landbruk for å dempe noen av disse effektene. Ved å tilby tomter i offentlige parker, grøntområder eller mellomliggende byområder – som ofte er uegnet til andre formål, for eksempel boliger – har matdyrking vært et populært valg. Men også her kan resultatene være blandet og motstridende.

Jeg vender tilbake til byen Leeds med et annet viktig eksempel. I 2013 la kommunen ut en liste over offentlige parker og grøntområder der det ville være mulig å dyrke mat hvis en gruppe i lokalsamfunnet meldte seg (for andre beskrivelser av denne hendelsen, se også Tornaghi, 2017). Disse områdene var mindre regulert enn de kommunale parsellhagene når det gjaldt hvem som kunne dyrke der, hvor lenge de kunne dyrke, og til hvilke formål.⁶ Så mens man i byen planla en tredobling av leieprisene for parsellhagene (i et forsøk på å kompensere for nedskjæringer i den offentlige finansieringen som var i ferd med å få en smertelig effekt på andre viktige sosiale tjenester), tilbød man disse grøntområdene i håp om at parkvesenet skulle kunne slippe vedlikeholdet, at de kunne fungere som steder der lokalbefolkningen kunne dyrke mat, potensielt også for økonomiske formål.

I tillegg til at en økning i leieprisene for parsellhagene basert på en antakelse om at parsellholderne var en gjeng middelklasse mennesker som hadde råd til å betale de økte kostnadene, var feil og kom til å gå hardt ut over tusenvis av familier som var avhengig av disse parsellene for å skaffe seg fersk mat, var det andre problemer med denne manøveren. Betingelsene for å forpakte en av disse parkene var at det ikke kunne settes opp gjerder rundt parsellene, at det ikke kunne samles opp vann ved hjelp av konstruksjoner eller kar, at det ikke kunne utføres såkalt mulching eller andre aktiviteter som så «rotete» ut, da dette ville ha «ødelagt» parkens estetikk, at det ikke kunne holdes dyr på stedet (verken til direkte konsum eller til «skadedyrbekjempelse»), og at man ikke kunne se noe «ugress». Kort sagt ville dette ha gjort det svært vanskelig å praktisere agroøkologiske

6 Parsellhagene er et resultat av historiske politiske forhandlinger og reguleres nasjonalt av et lovverk som vanligvis garanterer lange leiekontrakter og rimelige priser, men som også forhindrer at disse områdene blir kommersielle dyrkingsområder ved at det innføres sanksjoner om at all mat som produseres, skal brukes til medlemmenes eget forbruk.

For en oversikt over forskjellen mellom parsellhager og felleshager, se Tornaghi (2019). For en historisk oversikt over parsellhager, se Crouch og Ward (1988).

eller permakulturelle tilnærminger til dyrking av mat, da man i disse i stor grad unngår ekstern tilførsel og tar sikte på å resirkulere og gjenbruke eksisterende ressurser på stedet, og det ville ha gjort det svært vanskelig å sikre pålitelig innhøsting.

Initiativet har åpenbart ikke vært særlig vellykket, ettersom reglene ikke var basert på en solid forståelse av hva som skal til for å dyrke en plante (f.eks. vann), og fordi gartnerne uten vedlikehold av jordfruktbarheten (komposteringsstasjoner, mulching) og naturlig økosystem- og skadedyrhåndtering (f.eks. ender, frosker, dammer, ledsagende beplantning) sannsynligvis ville ha vært avhengig av skadelige, dyre og jordskadelige industrielle landbrukskjemikalier for å kunne oppnå en avling.

Det er interessant å sammenlikne dette tilfellet med hva en annen by har gjort med sine offentlige arealer i en tid med økonomiske vanskeligheter og økende sosial ekskludering. I byen Rosario i Argentina har man tilbudt et ganske annerledes sett av muligheter for urbant landbruk. I løpet av de siste 20 årene har kommunen investert i å gi sårbare lokalsamfunn og migranter med landbruksbakgrunn mulighet til å få tilgang til jord, ikke bare for eget forbruk, men også for å kunne tjene til livets opphold. I årenes løp har bøndene kunnet regne med en kommunestøttet frøbank, gratis tilgang til jord, gratis tilgang til organisk avfall for jordforbedring (figur 13.1), deltakelse i offentlige arrangementer for å fremme lokal agroøkologisk mat og markedsadgang for å kommersialisere produktene sine på flere markeder rundt om i byen.

I erkjennelsen av de mange fordelene for menneskelig velvære, klimatilpasning (særlig reduksjon av hetebølger og flom), vedlikehold av sunn jord, beskyttelse av biokulturelt mangfold og begrensning av spekulativ utvikling har byadministrasjonen kjøpt opp land og regulert gårdsdrift i og rundt byene, faset ut bruken av landbrukskjemikalier og sørget for opplæring og veiledning for å lette overgangen til agroøkologisk landbruk. Programmet for urbant landbruk har blitt støttet av ulike avdelinger i den offentlige forvaltningen og blitt knyttet til ulike mål, for eksempel både økonomisk utvikling, vedlikehold av parker eller offentlige rom og sosiale programmer, og på denne måten maksimerer avdelingene sine respektive ressurser og støtter hverandres mål.

Det har vist seg at eksistensen av tusenvis av dyrkede parseller over hele byen og rundt 600 bakerovner i offentlige parker gir store matressurser i forbindelse med ulike bølger av økonomiske kriser og matvarekriser.

13.2.3 Vanlige mangler ved byplanlegging for urbant landbruk

Som vi kan se av eksemplene i de to avsnittene ovenfor, er det offentlig engasjement for urbant landbruk og gode intensjoner som ligger til grunn for det, men positive resultater er avhengig av kommunalt samarbeid på tvers av sektorer, sosialarbeidernes kompetanse og et dypt engasjement for langsiktig sosial og institusjonell læring snarere enn av kortsiktige, pengebesparende mål.

Figur 13.1. En bonde fra det kommunale programmet for urbant og bynært landbruk i Rosario viser frem kompost av høy kvalitet som er laget av organisk byavfall (løv, gress og kuvom). Foto: Chiara Tornaghi

I løpet av de siste årene har de stadig flere grasrotinitiativene innen urbant landbruk sammen med institusjonelle bekymringer for økende kostholdsrelaterte problemer, en stadig svakere europeisk landbrukssektor og forskningsstyrte debatter om behovet for en tilnærming til matsystemet ført til at det har oppstått en rekke bynettverk som har gitt støtte til både kommunale aktører og samarbeid mellom offentlige og private aktører for å støtte og utvikle tiltak for matsystemet (f.eks. *Milan Urban Food Policy Pact* [MUFPP, 2020], Sustainable Food Places-koalisjonen i Storbritannia,

det spanske nettverket av agroøkologiske byer, Organic Cities-nettverket i Østerrike., mfl.)

Sammen med banebrytende forskningssammenslutninger (f.eks. AESOP) har disse nettverkene bidratt til å forme EUs forskningsagenda ytterligere og gjort flere midler tilgjengelig for forskning og innovasjon i denne sektoren. I skrivende stund er en håndfull finansierte forskningsnettverk i gang med å utforske økonomiske og politiske muligheter knyttet til urbant landbruk.

Til tross for at det er gjort betydelige fremskritt de siste årene, blant annet gjennom utvikling av strategier for urbant landbruk og politiske retningslinjer for inkludering av urbant landbruk i det byggede miljøet,⁷ er disse veiledningene per i dag fortsatt frivillige, uforpliktende retningslinjer som de facto ofte motarbeides av usammenhengende og selvdestruktiv politikk i andre kommunale sektorer med motsatte mål.

Nyere forskning har for eksempel vist at Gent kommune i Belgia, som har utviklet en av de mest anerkjente pakkene med retningslinjer og veiledninger til støtte for bærekraftige matsystemer, samtidig har drevet systematisk med salg av offentlig jordbruksland til byutvikling eller bevaring av biologisk mangfold (Vandermaelen et al., 2023). Dette er et eksempel på en ikke helt uvanlig usammenhengende offentlig politikk, og et bevis på at dagens byplanlegging og arealpolitikk ikke er egnet til å fremme urbant landbruk på en økologisk og sosioøkonomisk rettferdig måte. Nedenfor gir jeg ytterligere eksempler på områder der dette er tydeligst.

13.2.4 Selvmotsigende betraktninger om urbant landbruk som matproduserende praksis

De matproduserende aspektene ved urbant landbruk anerkjennes på svært ulike måter i den offentlige sektoren, særlig når det stilles spørsmål ved institusjonell regulering, offentlige investeringer og tjenestetilbud.

Det legges stor vekt på urbant landbruk som en ny økonomisk aktivitet når dette utføres av nye bedrifter eller virksomheter gjennom «innovative» praksiser som ofte er knyttet til diskurser om sirkulær økonomi, for eksempel innendørs soppdyrking med organisk avfall som substrat (f.eks. kaffegrut fra urbane kafeer og restauranter) eller vertikalt landbruk og

7 Noen eksempler er Brighton and Hove City Councils guide *Food growing and development* (2011, 2020), Sustains guide *Food growing in parks: A guide for councils* og Gent kommunes strategi for urbant landbruk (RUAF, 2013). Alle lenkene er inkludert i referansene.

akvaponi i nedlagte (private) tidligere industribygg. Under påskudd av «grønn økonomisk vekst» eller til og med den moralsk tvilsomme appellen om gentrifiseringseffekter og deres ringvirkninger på flere økologiske aktiviteter blir disse formene for urbant landbruk ønsket velkommen og noen ganger stimulert med støtte til å skaffe ekstern finansiering.⁸

Når aktører innen jordbasert urbant landbruk søker om kommunal støtte for å få tilgang til offentlige arealer, møter de imidlertid sjelden samme entusiasme, og de konkurrerer med annen (mer lønnsom) arealbruk. Den økologiske verdien av lokal produksjon og korte matdistanser er fortsatt sekundær i forhold til inntektene fra jorda, og jordverdiene (og politikken) er fortsatt sterkt knyttet til spekulative krefter og utviklingsmuligheter. Tilgangen på jordbruksareal til full markedspris (enten fra starten av eller innen en kort tidsramme) betyr at nye lokale bønder sliter med å etablere nye virksomheter i konkurransen med mat som er produsert på vanlig måte, og som er tilgjengelig til en brøkdel av kostnadene (Maughan et al., 2021; Tornaghi, 2017).

Det er en tendens til at det gis mer støtte når urbant landbruk praktiseres med eksplisitte sosiale fordeler, for eksempel sysselsetting av unge lovbrytere eller samfunnsbygging. Mindre – og ikke-strategiske – landområder kan være lettere tilgjengelig for innbyggere og grupper i lokalsamfunnet når det legges vekt på kriminalitetsbekjempelse, sosialt samhold og fysisk aktivitet i stedet for på den produktive og kostholdsrendrende kraften.

Antakelsen om at ikke-avlønnet urbant landbruk er en hobbyvirksomhet og ikke fører til betydelig matinntak, kan ligge til grunn for en kommunes manglende engasjement for regulering og informasjon (f.eks. informasjonskampanjer om jordforurensning og krav til jordprøver) som er nødvendig for å drive urbant landbruk på en trygg måte i potensielt svært forurenset jord. Den manglende forståelsen for – eller hensynet til – de produktive aspektene ved urbant landbruk i disse sammenhengene er helt klart også årsaken til manglende hensyn til reproduksjon av jordfruktbarhet og jordpleiepraksiser, vannforsyning og andre faktorer som er nødvendige for at denne praksisen skal være produktiv, noe vi vil diskutere nærmere i punktet nedenfor.

---

8 Et eksempel på dette er ombyggingen av det gamle slakteriet i Anderlecht i Brussel (se lenke i referanselisten) gjennom en blanding av urbant landbruk og andre eksklusive matinitiativer og deres eksplisitte gentrifiserende effekter, der man klarte å få europeiske strukturutviklingsmidler til tross for de negative innvirkningene på innvandrerbefolkningen og sårbare lokalsamfunn som var avhengig av det eksisterende markedet i området for å få tilgang til kulturelt tilpasset og rimelig mat.

13.2.5 Usynliggjøring av jord og manglende forståelse av betydningen av levende jordsmonn og jordpleiere

Til tross for at «jordsmonn» har blitt et av de viktigste temaene innen årets europeiske forskningsagenda, er det usedvanlig liten forståelse i kommunale planleggingsgrupper for hvilken rolle sunt, levende jordsmonn spiller i landbruket. Dette betyr ikke bare at sunn jord ofte blir skadet eller ødelagt av konvensjonelle praksiser i det offentlige rom (f.eks. gjennom regelmessig bruk av ugress- og plantevernmidler i parker), men også at de nødvendige tiltakene for å opprettholde og regenerere slik jord ofte forbyes, selv når det i prinsippet finnes støtte for urbant landbruk.

Felleshager i det offentlige rom er for eksempel ofte begrenset til dyrking i mobile strukturer (f.eks. containere) eller på midlertidige steder, noe som begrenser muligheten for sunn mykorrhiza og næringsutveksling mellom avlinger og planter med lange røtter eller for planting av permanente avlinger som frukttrær og fruktbusker. Konseptualiseringen av urbant landbruk som en mobil praksis som kan flyttes til andre steder når andre, mer lønnsomme bruksområder dukker opp (for eksempel bygging av parkeringsplasser eller nye utbygginger), er også et tegn på den store uvitenheten om den (lange!) tiden det tar å bygge opp sunn jord, og for den rollen stedstilknytning spiller for folks motivasjon til å dyrke.

13.3 Utdyping av det urbane landbrukets økologiske røtter: overveielser for å fremme urban agroøkologi

Som jeg har vist i diskusjonen ovenfor, er det en gryende interesse for urbant landbruk som en multifunksjonell praksis, men de kommunale og planleggingsmessige tilnærmingene som kan støtte opp om det, er ofte motstridende og suboptimale. I denne delen vil jeg gå litt dypere inn i illustrasjonen av agroøkologi, og i hvordan den kan informere kommunale planleggingstilnæringer til dyrking av offentlige rom og offentlig land på måter som bryter med status quo, og som bidrar mer til menneskelig og planetær likhet, rettferdighet og velvære.

13.3.1 Biokulturelt mangfold: Jordbrukspraksiser som ivaretar et utvidet helsebegrep

Agroøkologisk dyrking av byjord (og jord generelt) er basert på en dyp forståelse av sammenhengen mellom sunn jord, sunne planter og sunne

mennesker. Agroøkologisk praksis er basert på reproduksjon av jordas fruktbarhet. Det betyr at matproduksjonen ikke bare er basert på sunn og naturlig tilførsel til jorda (av nitrogen, mineraler og organiske fraksjoner), men at denne tilførselen også hentes lokalt, og at dyrkingspraksisen gjør det mulig å regenerere eller reprodusere disse ressursene eller å gjenvinne dem gjennom sirkulære, «lukkede kretsløp», typisk ved å omdanne organisk «avfall» til fruktbare former for jordtilførsel.

I landlige omgivelser er det enkelt å gjennomføre en rekke jordfornyelsestiltak ved bruk av husdyrgjødsel og/eller organiske fraksjoner fra skogsdrift og grønnsaksproduksjon, mens det er svært vanskelig å få til lukkede kretsløp på gårder i urbane omgivelser, der små tomter ofte er monofunksjonelle (f.eks. hagebruk, og dermed ikke har tilgang til husdyrgjødsel), eller der gartnere og bønder ikke har tid, plass eller kan hende også kunnskap til å kompostere eller lett tilgang til disse naturlige jordfruktbarhetsressursene på grunn av mangel på nabogårder. Det er derfor nødvendig med spesifikke sosiale ordninger for å få tilgang til disse naturlige ressursene fra andre kilder i byen, og bøndene ville hatt stor nytte av kommunal politisk vilje til å muliggjøre innkjøp og distribusjon etter modellen som er utprøvd i Rosario kommune i Argentina.

I planlegging av urban agroøkologi kan man ta hensyn til hvor i byen det finnes ulike typer organisk avfall som egner seg, og man kan legge til rette for transport til gårdene eller tilgang til egnede komposteringssteder. Kommunalt avfall, for eksempel grønne blader, avkuttete trær, avfall fra gressklipping eller matavfall fra kommunale kantiner og kafeteriaer, kan ledes til disse komposteringsanleggene og bli til viktig infrastruktur for en blomstrende urban agroøkologi samtidig som man reduserer mengden kommunalt avfall som ender på deponi. Kommunale (jordbruks)arealer kan også brukes strategisk til å støtte sirkulær jordfornyelse i et landskap der landbruket blir stadig mer fragmentert, utfordret og truet av urbaniseringsprosesser.

Planter som dyrkes i sunn, fruktbar og uforstyrret jord (f.eks. gjennom «no-dig»- og permakulturmetoder i polykulturer), kan dra nytte av nettverket av jordorganismer som mykorrhiza (sopp) som lever i symbiose med røttene og muliggjør utveksling av næringsstoffer mellom plantene (Stamets, 2005) (figur 13.2 og 13.3).

Slike planter er sterkere, sunnere og mindre utsatt for sykdommer. Forskning på effekten av dyrking og miljøfaktorer på planters sekundære metabolitter har vist at ville planter inneholder flere og/eller sterkere medisinske forbindelser enn konvensjonelt dyrkede eller drivhusdyrkede

planter (Clemensen et al., 2020; Ku et al., 2020; Strzemeski et al., 2020; Pant et al., 2021): Bevisene er i tråd med agroøkologiens filosofi (og med mange urfolks filosofi og tradisjonelle kosmovisjoner, fra Pacha Mama til taoisme) om at jordhelse, plantehelse og menneskers helse henger sammen (Tornaghi et al., 2023).

Figur 13.2. Utforskning av røttene til nitrogenfikserende planter og deres samspill med mykorrhiza, i forbindelse med en workshop på den urbane gården Organic Lea i London (september 2019). Foto: Chiara Tornaghi

I tillegg til at jordhelse anses som sentralt, er et annet element ved helsefremmende urban agroøkologi verdsettelsen av kulturell og territoriell forankring og respekt for utøvernes kunnskapspraksis, åndelige verdier og sosioøkonomiske velferd sammen med anerkjennelse av mennesket som ett av de mange 'dyrene' som er avhengig av jorda.

Det er avgjørende for agroøkologien at den praktiseres under sosialt rettferdige forhold basert på likhetsprinsipper. Det betyr at man i agroøkologiske prosjekter – enten de er hobbybasert eller kommersielle – vil strebe etter inkludering, flerkulturelt mangfold og menneskelig blomstring og avvise utnyttende arbeidsforhold og rent profittorienterte bestrebelser. Kort sagt: Hvem som dyrker og hvem som spiser, teller. I erkjennelsen av de varige virkningene av kolonialisme, rasisme og patriarkat streber man innenfor agroøkologisk praksis også etter gjenoppbyggende og helbredende arbeid der åndelig, kroppslig og sosiokulturell reparasjon veves sammen med jordpleie.

Figur 13.3. En permakulturdesignet åpen fellestorg på et offentlig torg i Rotterdam. Foto: Chiara Tornaghi

Planleggingsmyndigheter som viser vilje til å ta det urbane landbruket et skritt lenger enn rent produktivistiske eller hobbybetonte samfunnsbyggende initiativer og til å utnytte dets helbredende potensial, bør – gjennom sin verdiorientering og mangfoldet av kunnskapspraksiser som brukes i forbindelse med jordpleie – lære seg å se og støtte initiativer som fremmer biokulturelt mangfold og planetær helse.

13.3.2 Kunnskapspraksiser som lukker den epistemiske kløften mellom natur og samfunn

I en situasjon med massiv nedprioritering av mat og helse (og sammenhengen mellom dem) har urban dyrking i det offentlige rom gjennom

agroøkologiske praksiser potensial til å lukke den dype kunnskapsmessige og epistemiske kløften mellom samfunn og natur. I sin opplysende artikkel har Schneider og McMichael (2010) på en vakker måte illustrert hvordan mennesket i løpet av de siste århundrene har fjernet seg mer og mer fra naturen – som det er en del av – og skapt livsvilkår som har hindret reproduksjonen av grunnleggende økologisk kunnskap som er nødvendig for å respektere og opprettholde vilkårene for vår egen eksistens. Kort sagt har vi i stor grad glemt at vi har glemt og normalisert usunne levekår, kosthold og miljøødeleggelser i global skala.

Noe av denne kunnskapen finnes imidlertid fortsatt i samfunn der respekten for «Moder Jord» (gjennom begreper som Pacha Mama eller Buen Vivir) fortsatt står sentralt. Det er i disse sammenhengene agroøkologi som bevegelse oppsto, med en intensjon om å slå tilbake mot vestlige, koloniale, kapitalistiske og patriarkalske utraderingspraksiser som mobiliserte modernistiske ideer for å stemple de mest økologisk sunne dyrkings- og medisinspraksisene som urfolk har utviklet gjennom generasjoner, som «utdaterte». Å lukke den epistemiske kløften og gjenoppbygge denne tapte kunnskapen er ofte et sentralt element i nye urbane agroøkologiske initiativer.

Ettersom kunnskap alltid er kroppsliggjort og situert (Geertz, 1983; Haraway, 1991; Schneider & McMichael, 2010), krever den sosiale reproduksjonen av agroøkologisk kunnskap og mat- og helsekunnskap rom der denne kunnskapen kan omsettes i praksis, og der ulike kunnskapsbærere kan dele den på meningsfulle og selvstyrte måter, alltid i dialogiske relasjoner med omgivelsene.

Når vi innser at det å gjenvinne kunnskap og lukke kløfter i en urbanisering i oppløsning (Tornaghi, 2017) er en sentral utfordring for moderne samfunn og noe som krever tid og rom, kan kommunale myndigheter ta i bruk et kraftig verktøy: Det offentlige rom har et enormt potensial til å tilby et erfaringsgrunnlag som er fritt for markedspress. Tilgangen i ulike bydeler på offentlige rom som er lett tilgjengelige for et bredt spekter av grupper, betyr at offentlige myndigheter sitter på en grunnleggende ressurs for denne oppgaven.

Lokale brukere og innbyggere må imidlertid ha tilstrekkelig frihet når det gjelder utforming og aktiviteter i disse omgivelsene, slik at de kan utfolde alle de nødvendige økologiske (f.eks. samplanning, mulching, ledsagerplanning osv.) og sosiale aktivitetene (f.eks. folkemøter i horisontale deltakelsesprosesser, opplæring, sosiale aktiviteter, politisk engasjement

og samfunnsengasjement) som er kjernen i urban agroøkologi. Å sørge for at ulike lokalsamfunn får støtte i form av egnet infrastruktur (f.eks. tilgang til vann, såkorn, organisk avfall, husly eller nærhet til et samfunnshus, regelmessige jordprøver eller – i det minste i begynnelsen av prosjektet – oppbevaring av redskaper osv.) og sosial støtte (f.eks. sosialarbeidere som kan støtte potensielt konfliktfylte lokalsamfunn, støtte til pengeinnsamling, osv.) i tråd med deres spesifikke behov, og at disse tilbudene ikke kommer i stedet for, men i tillegg til eksisterende velferdstjenester, vil være en sosial investering som kan ha potensial til å gi flerdimensjonale helsegevinster.

13.3.3 Reprodutive allmenninger: Land- og matdelingspraksiser som utfordrer kommodifiseringen av alt

I tillegg til å fremme biokulturelt mangfold og restaureringsarbeidet for å lukke den epistemiske kløften mellom mennesker og natur kan dyrking av det offentlige byrommet bidra til å fremme gjenoppbyggingen av reprodutive allmenninger; å bygge og dele sosiale reproduksjonsrom som utfordrer kommodifiseringen av alt.

Urbane miljøer er i stor grad områder som hindrer folk i å forme sine naturlige omgivelser kollektivt og i å bygge gjensidig solidaritet basert på dekommodifisert tilgang til viktige ressurser. Både hus og parselhager har en tendens til å være individualiserte områder som ikke er utformet for grupper av brukere som deler disse ressursene. Offentlige byrom og grøntområder har en tendens til å bli forvaltet på måter som motvirker dyptgående former for engasjement og nytolkninger av bruk og funksjoner, og som favoriserer kortvarig bruk. For å gjøre offentlige rom om til urbane allmenninger som gjør det mulig for folk å engasjere seg, føle tilhørighet og utøve ikke-konsumeristiske praksiser, må man finne den rette balansen mellom folks tilegnelse og opprettholdelsen av en viss grad av åpenhet, slik at en rekke ulike grupper kan dra nytte av dem. Selv om dette kan virke utfordrende, kan selv små landområder som er avsatt til lokalsamfunnets egenorganisering, være viktige øvingsområder der eksperimentelle delingspraksiser kan utfolde seg (figur 13.4).

De mange grasrotinitiativene som spirer frem i marginale, mellomliggende områder i byen, fra geriljaplanting til dyrking i veikanter og fra lommehager til fellelhager, er eksempler på et behov for å engasjere seg i

byrommet, men de er langt fra ideelle når det gjelder jordhelse og sikkerhet mot eksponering for urbane forurensninger.

Eksisterende grønne fritidsområder og nedlagt infrastruktur for hagebruk (f.eks. kommunale drivhus) bør betraktes som nøkkelressurser for samfunnsstyrte prosjekter som tar sikte på å løse den økologiske og sosio-kulturelle utfordringen med å gjenoppbygge grunnlaget for et sosialt reproduktivt samfunn på mat- og medisinområdet (figur 13.4 og 13.5). Når vi ønsker å støtte gjenoppbyggingen av reproduktive allmenninger, bør retten til å dyrke mat (Tornaghi, 2017) og til å engasjere seg i og ta eierskap til vårt kroppslige samspill med naturen på en meningsfull måte være en referanseramme.

13.4 Konklusjoner

I dette kapitlet har jeg gitt noen tips til politikk og planlegging for å utdype det urbane landbrukets økologiske og sosialt rettferdige forankring ved å fremme en urban agroøkologi.

Jeg begynte i avsnitt 13.1 med en oversikt over de mange ulike påstandene som knyttes til urbant landbruk, og med behovet for å forstå de grunnleggende parametrene som muliggjør en klar og utvetydig posisjonering når det gjelder spørsmål om sosial, økonomisk, økologisk og kulturell rettferdighet.

I avsnitt 13.2 belyste jeg hvordan urbant landbruk i det offentlige rom henger sammen med samtidens urbaniseringsutfordringer, og jeg ga noen illustrerende eksempler på hvordan offentlig politikk for dyrking av det offentlige rom kan virke for eller mot sårbare bysamfunns muligheter til å blomstre i en kontekst preget av hemmende urbanisering.

I avsnitt 13.3 diskuterte jeg tre områder der byplanleggingspolitikken kan gjøre det mulig for en urban agroøkologi å blomstre. Disse områdene er knyttet til det å fremme biokulturelt mangfold, til gjenspiring av reproduktive allmenninger og til å lukke den epistemiske kløften mellom mennesker og natur.

For å lykkes med å sette denne politikken ut i praksis er det nødvendig med i) en dypere forståelse av hvilken rolle sunn jord og jordpleie spiller i livsveven ii) et skifte fra produktivistiske til solidariske modeller for bruk av kollektive ressurser og en forståelse av de langsiktige skadene av økonomiske vekstdiskurser og iii) et praktisk engasjement i dekoloniale og feministiske praksiser for reproduksjon av

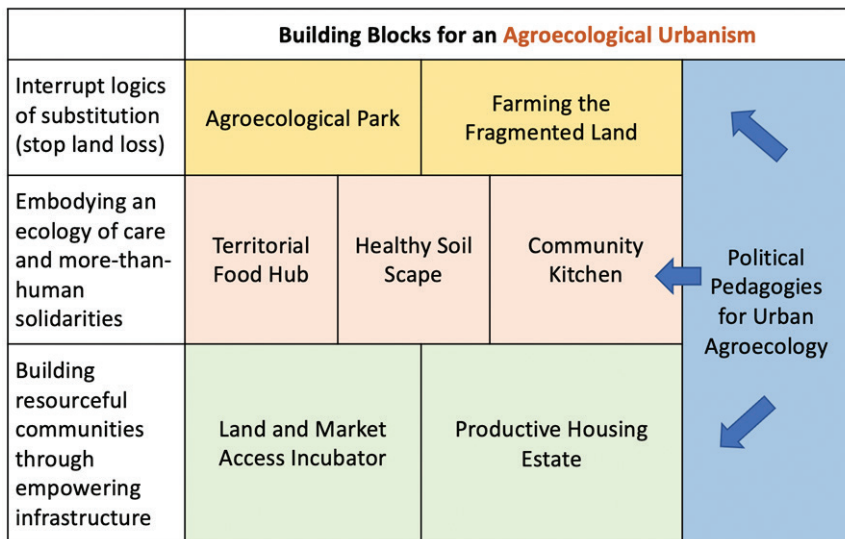
Figur 13.4. En plakat som illustrerer en utforskning av felles matverdier i «Wolves Lane», en rekke fellesskapsstyrte drivhus og utendørs dyrkingsområder i London. Plakaten prydet sittegruppen i kafeen – som var åpen for både lokale innbyggere og dyrkerne i andelsprosjektet – ved et besøk i forbindelse med prosjektet «Urbanising in Place» (i september 2019). Foto: Chiara Tornaghi

kunnskap som bygger på erfaringene til urfolk og kulturelt mangfoldige lokalsamfunn.

Disse tre områdene er noen av nøkkelkomponentene i en konseptuell modell for en alternativ urbaniseringsmodell som bygger på jordpleie og jordforvaltning; en ressurssterk, reproduktiv og agroøkologisk urbanisme, som jeg har utviklet sammen med andre kollegaer gjennom deltakende forskning i praksisfellesskap i både nordlige og sørlige deler av verden (Deh-Tor, 2017, 2021; Tornaghi & Dehaene, 2020, 2021; for mer informasjon om dette konseptet, se også <https://agroecologicalurbanism.org/>). Denne modellen tar sikte på å være paradigmatisk forskjellig fra kapitalistisk urbanisering, som er notorisk sentrert rundt utnyttelse av menneskelige og økologiske ressurser til økonomisk fordel for noen få.

Figur 13.5. En visjon for gjenoppbygging av sosialt reproduserende allmenninger: en programerklæring for felleskjøkken som bindeledd mellom produsenter og forbrukere. I «Urbanising in Place»-prosjektet ble felleskjøkken identifisert som en av de åtte byggesteinene i en agroøkologisk urbanisme. Illustrasjon og kilde: Kiko Romero i samarbeid med Chiara Tornaghi

Figur 13.6. Åtte områder for en agroøkologisk urbanisme. Foto: Chiara Tornaghi

Den agroøkologiske urbanismen vi ser for oss, er bygget opp rundt åtte byggeklosser (for en illustrasjon av én av dem, byggeklossen for felleskjøkkenet, se figur 13.5; for en oversikt over dem alle, se figur 13.6) som krever at man bryter med jordspekulative logikker, skaper en ressurssterk infrastruktur for mennesker og bønder og omfavner et verdiskifte som er sentrert rundt omsorg og solidaritet mellom flere arter.

Den agroøkologiske urbanismen tilbyr en programmatisk agenda (Dehaene & Tornaghi, 2021) som kan veilede planleggingsmiljøer til å engasjere seg i tverrfaglig dialog for å reartikulere urbane sosiale ordninger i det offentlige rom og på offentlig grunn (dyrking av fragmentert jord, sunt jordlandskap), forbindelsen mellom bolig og jordbruk (produktive boligkomplekser), urbane randsoner (agroøkologisk park) og et mangfold av offentlig infrastruktur i nabolag (felleskjøkken, territorielt matknutepunkt), på by- og storbynivå (støtte for tilgang til land og marked).

Selv om mange av disse aspektene i ulike former er til stede i en rekke retningslinjer i byer der man arbeider med bærekraftig matplanlegging, blir de ofte enten behandlet isolert, ledsaget av motstridende retningslinjer eller utført på måter som ikke er sentrert rundt bøndenes behov, og som ikke er spesifikke for agroøkologi. Vi anser den agroøkologiske urbanismen for å være en nødvendig politisk vei for å bygge en bærekraftig urbanisering. Alle de åtte områdene viser til spesifikke måter å forvalte og

beskytte naturressurser (inkludert organisk avfall), organisere tilgangen til grunnleggende infrastruktur for jordbruk og omorganisere det urbane livet på ulike skalaer på, slik at de fremmer selvforvaltning av landressurser, matsystemer og jordpleie.

Grafikken ovenfor (figur 13.6) illustrerer og organiserer disse arbeidsområdene sammen med tre drivende verdiorienteringer: i) behovet for å gi bruksverdi forrang fremfor bytteverdi, noe som muliggjør kommodifisering av alt; ii) innføringen av en omsorgsetikk for mennesker og ikke-mennesker og iii) forpliktelsen til ressursfellesskap av praksis ved å investere i sosial infrastruktur som et kollektivt gode, på samme måte som våre nåværende sosiale ordninger ivaretar mange andre næringer (f.eks. transport, parkering og logistisk infrastruktur for vanlige matvarekjeder, osv.)

Den siste byggeklossen i figur 13.6 (politisk pedagogikk for urban agroøkologi) er med hensikt illustrert slik at den går på tvers av disse tre verdiorienteringene, for dermed å indikere nødvendigheten av å engasjere seg i pedagogiske og transformativ initiativer som er avgjørende for å utløse et verdiskifte.

Utgangspunktet for denne reisen kan ikke være annet enn en ydmyk erkjennelse av at dagens urbaniseringsmodeller er sterkt utvinningsorienterte og sosioøkologisk katastrofale, og at vi likevel fortsatt har den samme helbredende kraften som finnes hos jordas mange småkryp.

Det empiriske materialet som ligger til grunn for dette kapittelet, er samlet inn både gjennom personlig engasjement som forsker og aktivist i urbant landbruk og urban agroøkologi i Storbritannia og gjennom en rekke forskningsfinansierte prosjekter. Disse inkluderer det ESRC-finansierte prosjektet «Urban agriculture, social cohesion and environmental justice» (2011–2013, tilskuddsnr. 224418), «COST-Action»-prosjektet «Urban Agriculture Europe» (2013–2016), prosjektet «Urbanising in Place» (2018–2022, prosjektnummer 11326801, finansiert i Storbritannia av UKRI/ESRC, tilskuddsnr. ES/S002251/1), som er finansiert av JPI Urban Europe og Belmont Forum, og prosjektet «Soil Nexus» (2020–2022), som er finansiert av Future Earth. Illustrasjonen av byggeklossen «Felleskjøkken» i en agroøkologisk urbanisme ble finansiert gjennom «Catalyze 1»-prosjektet (2020–2021), som er finansiert av Coventry University. Tid til å skrive dette kapittelet er finansiert gjennom prosjektet «Cultivating Public Space», som er finansiert av Norges forskningsråd og ledet av Beata Sirowy. Jeg er takknemlig overfor alle bøndene, gartnerne og embetsmennene jeg har møtt i

årenes løp, for deres verdifulle innsikt og muligheten til å lære av dem, og for prosjektkolleagaene som jeg har diskutert eller utviklet mange av disse ideene med.

Referanser

- Abattoir d'Anderlecht, Brussel (u.å.). <https://www.abattoir.be>
- Agroecological Urbanism. (u.å.). <https://www.agroecologicalurbanism.org>
- Alkon, A. H. & Agyeman, J. (2011). *Cultivating food justice: Race, class, and sustainability*. MIT Press.
- Ambrose, G., Das, K., Fan, Y. & Ramaswami, A. (2020). Is gardening associated with greater happiness of urban residents? A multi-activity, dynamic assessment in the twin-cities region, USA. *Landscape and Urban Planning*, 198, 103776. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103776>
- Back to Front project (u.å.). https://www.backtofront.org.uk/?page_id=131
- Barron, J. (2018). *The giving trees: Community orchards as new urban commons* [Doktorgradsavhandling]. Carleton University Ottawa. <https://repository.library.carleton.ca/concern/etds/9880vr84k>
- Siegner, A. B., Acey, C. & Sowerwine, J. (2020). Producing urban agroecology in the East Bay: From soil health to community empowerment. *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 44(5), 566–593. <https://doi.org/10.1080/21683565.2019.1690615>
- Brighton and Hove City Council. (2011). *PAN 06, Food growing and development*.
- Brighton and Hove City Council. (2020). *PAN 06: Food growing and development*. <https://www.brighton-hove.gov.uk/sites/default/files/2020-09/FINAL%20Food%20PAN%202020.pdf>
- Cadieux, K. V. & Slocum, R. (2015). What does it mean to do food justice? *Journal of Political Ecology*, 22(1), 1–26. <https://doi.org/10.2458/v22i1.21076>
- Clemensen, A. K., Provenza, F. D., Hendrickson, J. R. & Grusak, M. A. (2020). Ecological implications of plant secondary metabolites: Phytochemical diversity can enhance agricultural sustainability. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 4, 547826. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.547826>
- Crouch, D. & Ward, C. (1988). *The allotment: Its landscape and culture*. Five Leaves.
- Deh-Tor, C. M. (2017). From agriculture in the city to an agroecological urbanism: The transformative pathway of urban (political) agroecology. *Urban Agriculture Magazine*, 33, 8–10.
- Deh-Tor, C. M. (2021). Food as an urban question, and the foundations of a reproductive, agroecological urbanism. I C. Tornaghi & M. Dehaene (Red.), *Resourcing an agroecological urbanism: Political, transformational and territorial dimensions* (s. 12–33). Routledge.
- Dehaene, M. & Tornaghi, C. (2021). Conclusions. The programmatic dimension of an agroecological urbanism. I C. Tornaghi & M. Dehaene (Red.), *Resourcing an agroecological urbanism: Political, transformational and territorial dimensions* (s. 220–228). Routledge.
- Dubbeling, M. (2013). Urban and peri-urban agriculture as a means to advance disaster risk reduction and adaptation to climate change. *Regional Development Dialogue*, 34(1), 134–149.
- Dubbeling, M., van Veenhuizen, R. & Halliday, J. (2019). Urban agriculture as a climate change and disaster risk reduction strategy. *The Journal of Field Actions: Field Actions Science Reports*, 20, 32–39. <https://journals.openedition.org/factsreports/5650>
- Ebissa, G. & Desta, H. (2022). Review of urban agriculture as a strategy for building a water resilient city. *City and Environment Interactions*, 14, 100081. <https://doi.org/10.1016/j.cacint.2022.100081>
- Engel-Di Mauro, S. (2012). Urban farming: The right to what sort of city? *Capitalism Nature Socialism*, 23(4), 1–9.

- Engel-Di Mauro, S. (2018). Urban community gardens, commons, and social reproduction: Revisiting Silvia Federici's revolution at point zero. *Gender, Place and Culture*, 25(9), 1379–1390. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2018.1450731>
- Engel-Di Mauro, S. (2021a). Atmospheric sources of trace element contamination in cultivated urban areas: A review. *Journal of Environmental Quality*, 50(1), 38–48. <https://doi.org/10.1002/jeq2.20078>
- Engel-Di Mauro, S. (2021b). Soils, industrialised cities, and contaminants: Challenges for an agroecological urbanism. I C. Tornaghi & M. Dehaene (Red.), *Resourcing an agroecological urbanism: Political, transformational and territorial dimensions* (s. 123–142). Routledge.
- Europakommisjonen. (u.å.). *The European Green Deal*. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- Galt, R. E., Gray, L. C. & Hurley, P. (2014). Subversive and interstitial food spaces: Transforming selves, societies, and society–environment relations through urban agriculture and foraging. *Local Environment*, 19(2), 133–146. <https://doi.org/10.1080/13549839.2013.832554>
- Geertz, G. (1983). *Local knowledge: Further essays in interpretive anthropology*. Basic Books.
- RUAF. (2013). *Ghent en garde food policy*. <https://ruaf.org/document/gent-en-garde-food-policy/>
- Glasgow Food and Climate Action Declaration. (u.å.). *Glasgow food and climate action declaration*. <https://www.glasgowdeclaration.org>
- Gottlieb, R., & Joshi, A. (2010). *Food justice*. MIT Press.
- Hammelman, C. (2017). Urban migrant women's everyday food insecurity coping strategies foster alternative urban imaginaries of a more democratic food system. *Urban Geography*, 39(5), 706–725. <https://doi.org/10.1080/02723638.2017.1382309>
- Hammelman, C., Shoffner, E., Cruzat, M. & Lee, S. (2022). Assembling agroecological socio-natures: A political ecology analysis of urban and peri-urban agriculture in Rosario, Argentina. *Agriculture and Human Values*, 39(1), 371–338. <https://doi.org/10.1007/s10460-021-10253-7>
- Haraway, D. J. (1991). *Simians, cyborgs, and women: The reinvention of nature*. Routledge.
- Heynen, N., Kurtz, H. E. & Trauger, A. (2012). Food justice, hunger, and the city. *Geography Compass*, 6(5), 304–311. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2012.00486.x>
- Horst, M., McClintock, N. & Hoey, L. (2017). The intersection of planning, urban agriculture, and food justice: A review of the literature. *Journal of the American Planning Association*, 83(3), 277–295. <https://doi.org/10.1080/01944363.2017.1322914>
- Hou, J., Johnson, J. M. & Lawson, L. J. (2009). *Greening cities, growing communities*. University of Washington Press.
- Kaufman, J. (2010). The food bubble: How Wall Street starved millions and got away with it. I *Harper's Magazine*, juli. <https://frederickkaufman.typepad.com/files/the-food-bubble-pdf.pdf>
- Ku, Y.-S., Contador, C. A., Ng, M.-S., Yu, J., Chung, G. & Lam, H.-M. (2020). The effects of domestication on secondary metabolite composition in legumes. *Frontiers in Genetics*, 11, 581357. <https://doi.org/10.3389/fgene.2020.581357>
- Lal, P. (2016). *Appropriating a People's movement: The relationship between community gardens and gentrification in New York city* [Doktorgradsavhandling]. Stony Brook University. <http://hdl.handle.net/11401/76809>
- Lattuca, A. (2017). Using agroecological and social inclusion principles in the urban agriculture programme in Rosario, Argentina. *Urban Agriculture Magazine* 33, 51–52. <https://edepot.wur.nl/448787>
- Lawson, L. (2005). *City bountiful: A century of community gardening in America*. University of California Press.
- Lindemann-Matthies, P. & Brieger, H. (2016). Does urban gardening increase aesthetic quality of urban areas? A case study from Germany. *Urban Forestry & Urban Greening*, 17, 33–41. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2016.03.010>

- Lovell, S. T. (2010). Multifunctional urban agriculture for sustainable land use planning in the United States. *Sustainability*, 2(8), 2499–2522.
- Lyson, T. A. (2004). *Civic agriculture: Reconnecting farm, food and community*. University Press of New England.
- Maassen, A., & Galvin, M. (2021, 23. juni). *How urban agriculture can hardwire resilience into our cities*. FNs klimakonvensjon. <https://climatechampions.unfccc.int/how-urban-agriculture-can-hardwire-resilience-into-our-cities/>
- Maughan, N., Pipart, N., Van Dyck, B. & Visser, M. (2021). The potential of bio-intensive market gardening models for a transformative urban agriculture: Adapting SPIN farming to Brussels. I C. Tornaghi & M. Dehaene (Red.), *Resourcing an agroecological urbanism: Political, transformational and territorial dimensions* (s. 143–164). Routledge.
- McClintock, N. (2013). Radical, reformist, and garden-variety neoliberal: Coming to terms with urban agriculture's contradictions. *Local Environment*, 19(2), 147–171. <https://doi.org/10.1080/13549839.2012.752797>
- McClintock, N. (2018). Cultivating (a) sustainability capital: Urban agriculture, ecogentrification, and the uneven valorization of social reproduction. *Annals of the American Association of Geographers*, 108(2), 579–590. <https://doi.org/10.1080/24694452.2017.1365582>
- McKay, G. (2011). *Radical Gardening: Politics, idealism and rebellion in the garden*. Frances Lincoln.
- Meenar, M. R. & Hoover, B. M. (2012). Community food security via urban agriculture: Understanding people, place, economy, and accessibility from a food justice perspective. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 3(1), 143–160. <https://doi.org/10.5304/jafscd.2012.031.013>
- Méndez, E., Bacon, C. M., Cohen, R. & Glissman, S. (Red.). (2016). *Agroecology: A transdisciplinary, participatory, and action-oriented approach*. CRC Press.
- Milan Urban Food Policy Pact. (2020). *Milan Urban Food Policy Pact*. <https://www.milanurbanfoodpolicypact.org>
- Milgroom, J. (2021, 7. mars). *Linking food and feminisms: Learning from decolonial movements*, in *AgroecologyNow!*. <https://www.agroecologynow.com/linking-food-and-feminisms/>
- Nabulo, G., Black, C. R., Craigon, J. & Young, S. D. (2012). Does consumption of leafy vegetables grown in peri-urban agriculture pose a risk to human health? *Environmental Pollution*, 162, 389–398. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2011.11.040>
- Nicklay, J. A., Cadieux, K. V., Rogers, M. A., Jelinski, N. A., LaBine, K. & Small, G. E. (2020). Facilitating spaces of urban agroecology: A learning framework for community-university partnerships. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 4, Art. 143. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.00143>
- Nordahl, D. (2009). *Public produce: The new urban agriculture*. Island Press.
- Oldroyd, E. & Clavin, A. A. (2012). Nested scales of design activism: An integrated approach to food growing in inner city Leeds. I A. Viljoen & J. S. C. Wiskerke (Red.), *Sustainable food planning: Evolving theory and practice* (s. 405–418). Wageningen Academic Publishers.
- Organic Cities Network Europe. (u.å.). *The Organic Cities movement*. <https://www.organic-cities.eu>
- Pant, P., Pandey, S. & Dall'Acqua, S. (2021). The influence of environmental conditions on secondary metabolites in medicinal plants: A literature review. *Chemistry & Biodiversity*, 18(11), e2100345. <https://doi.org/10.1002/cbdv.202100345>
- Petit-Boix, A. & Apul, D. (2018). From cascade to bottom-up ecosystem services model: How does social cohesion emerge from urban agriculture? *Sustainability*, 10(4), 998. <https://doi.org/10.3390/su10040998>
- Piacentini, R., Feldman, S., Coronel, A., Feldman, N., Vega, M., Moskat, V., Bracalenti, L., Zimmermann, E., Lattuca, A., Biasatti, N. & Dubbeling, M. (2016). Urban and peri-urban agriculture and forestry as a possibility of mitigation and adaptation to climate change. Case

- study in the city of Rosario and region, Argentina. I S. Nail (Red.), *Climate change: Lessons from and for cities in Latin America*. Universidad Externado de Colombia.
- Pothukuchi, K. & Kaufman, J. L. (2000). The food system: A stranger to the planning field. *Journal of the American Planning Association*, 66(2), 113–124. <https://doi.org/10.1080/01944360008976093>
- Pudup, M. B. (2008). It takes a garden: Cultivating citizen-subjects in organized garden projects. *Geoforum*, 39(3), 1228–1240. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2007.06.012>
- Reynolds, K. (2015). Disparity despite diversity: Social injustice in New York City's urban agriculture system. *Antipode*, 47(1), 240–259. <https://doi.org/10.1111/anti.12098>
- Ribeiro, S. M., Bógus, C. M. & Watanabe, H. A. W. (2015). Agroecological urban agriculture from the perspective of health promotion. *Saúde e Sociedade*, 24(2), 730–743. <https://doi.org/10.1590/S0104-12902015000200026>
- Richardson, T. & Kingsbury, N. (Red.). (2005). *Vista: The culture and politics of gardens*. Frances Lincoln.
- Rosol, M. (2010). Public participation in post-Fordist urban green space governance: The case of community gardens in Berlin. *International Journal of Urban and Regional Research*, 34(3), 548–563. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2010.00968.x>
- Rosset, P., Val, V., Barbosa, L. P. & McCune, N. (2019). Agroecology and La via Campesina II: Peasant agroecology schools and the formation of a sociohistorical and political subject. *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 43(7–8), 895–914. <https://doi.org/10.1080/21683565.2019.1617222>
- Sbicca, J. (2019). Urban agriculture, revalorization and green gentrification in Denver, Colorado. I T. Bartley (Red.), *The politics of land* (s. 149–170). Emerald Publishing Limited.
- Scheromm, P. & Javelle, A. (2022). Gardening in an urban farm: A way to reconnect citizens with the soil. *Urban Forestry and Urban Greening*, 72, 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2022.127590>
- Schneider, M. & McMichael, P. (2010). Deepening and repairing, the metabolic rift. *Journal of Peasant Studies*, 37(3), 461–484. <https://doi.org/10.1080/03066150.2010.494371>
- La Red de Municipios por la Agroecología (u.å.). <https://www.municipiosagroeco.red>
- Stamets, P. (2005). *Mycelium running: How mushrooms can help save the world*. Ten Speed Press.
- Strzemski, M., Dresler, S., Sowa, I., Czubacka, A., Agacka-Moldoch, M., Płachno, B. J., Granica, S., Feldo, M. & Wójciak-Kosior, M. (2020). The impact of different cultivation systems on the content of selected secondary metabolites and antioxidant activity of *Carlina acaulis* plant material. *Molecules*, 25(1), 146. <https://doi.org/10.3390/molecules25010146>
- Sustain. (2018). *Food growing in parks: A guide for councils*. https://www.sustainweb.org/publications/food_growing_in_parks/
- Sustainable Food Places coalition (UK). (u.å.). <https://www.sustainablefoodplaces.org>
- Tornaghi, C. (2014). Critical geography of urban agriculture. *Progress in Human Geography*, 38(4), 551–567. <https://doi.org/10.1177/0309132513512542>
- Tornaghi, C. (2017). Urban agriculture in the food-disabling city: (Re)defining urban food justice, reimagining a politics of empowerment. *Antipode*, 49(3), 781–801. <https://doi.org/10.1111/anti.12291>
- Tornaghi, C. (2019). Community gardening. I A. M. Orun (Red.), *The Wiley-Blackwell encyclopedia of urban and regional studies* (s. 326–332). Wiley Blackwell.
- Tornaghi, C. & Dehaene, M. (2020). The prefigurative power of urban political agroecology: Rethinking the urbanisms of agroecological transitions for food system transformation. *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 44(5), 594–610. <https://doi.org/10.1080/21683565.2019.1680593>
- Tornaghi, C. & Dehaene, M. (Red.). (2021). *Resourcing an agroecological urbanism: Political, transformational and territorial dimensions*. Routledge.
- Tornaghi, C., McAllister, G., Moeller, N. & Pedersen, M. (2023). Building medicinal agroecology: Conceptual grounding for healing of rifts. I I. Fiebrig (Red.), *Medicinal agroecology: Reviews, case studies, and research methodologies* (s. 3–16). Routledge; CRC press.

- United Nations. (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/89/pdf/n1529189.pdf>
- United Nations Human Settlement Programme. (2020). *The new urban agenda*. UN-Habitat. <https://unhabitat.org/the-new-urban-agenda-illustrated>
- Vandermaelen, H., Dehaene, M., Tornaghi, C., Vanempten, E. & Verhoeve, A. (2023). Public land for urban food policy? A critical data-analysis of public land transactions in the Ghent city region (Belgium). *European Planning Studies*, 31(8), 1693–1714. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2022.2097860>
- Veen, E. J., Bock, B. B., Van den Berg, W., Visser, A. J. & Wiskerke, J. S. C. (2016). Community gardening and social cohesion: Different designs, different motivations. *Local Environment*, 21(10), 1271–1287. <https://doi.org/10.1080/13549839.2015.1101433>
- Vitiello, D. & Wolf-Powers, L. (2014). Growing food to grow cities? The potential of agriculture for economic and community development in the urban United States. *Community Development Journal*, 49(4), 508–523. <https://doi.org/10.1093/cdj/bst087>
- Wakefield, S., Yeudall, F., Taron, C., Reynolds, J. & Skinner, A. (2007). Growing urban health: Community gardening in South-East Toronto. *Health Promotion International*, 22(2), 92–101. <https://doi.org/10.1093/heapro/dam001>
- Walker, S. (2016). Urban agriculture and the sustainability fix in Vancouver and Detroit. *Urban Geography*, 37(2), 163–182. <https://doi.org/10.1080/02723638.2015.1056606>
- Weissman, E. (2015). Brooklyn's agrarian questions. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 30(1), 92–102. <https://doi.org/10.1017/S1742170514000222>
- Wezel, A., Bellon, S., Doré, T., Francis, C. A., Vallod, D. & David, C. (2009). Agroecology as a science, a movement and a practice: A review. *Agronomy for Sustainable Development*, 29(4), 503–516. <https://doi.org/10.1051/agro/2009004>

KAPITTEL 14

Refleksjoner: erfaringer, begrensninger og veien videre for urbant landbruk i det offentlige rom

Beata Sirowy CityEthos, Oslo

Deni Ruggeri University of Maryland, College Park, USA

Abstract: This chapter offers a closing reflection on the book. The editors situate urban agriculture practices in the context of contemporary societal challenges and emphasize the unique role of public space in actualizing the plethora of benefits of urban cultivation to individual and communal well-being of city dwellers. They conclude with a short reflection on the future trajectories for urban agriculture practices in the compact city.

Keywords: resilience, sustainability, city development

Forfatterne av denne boken har bidratt med et mangfold av synspunkter på urbant landbruk, dets definisjon, mål, praksis og implementering av politikk. Selv om det er et stort spenn i hvilke typer prosjekter og tilnærminger som presenteres, ser det ut til å være noen fellestrekk i dette mangfoldet.

Først og fremst synes casestudiene våre, enten de er praktiske eller diskursive, å antyde at matproduksjon alene sjelden er det viktigste motivet for å integrere urbant landbruk i dagens byer. Dette krever at det urbane landbruket integreres i et system av multifunksjonelle produksjonsområder, som hver for seg bidrar til byboernes og den ikke-menneskelige naturens velvære – der noen er mer rettet mot individuelle behov, samfunnsbygging, utdanning og helse, andre er orientert mot å redusere konsekvensene av matsystemene og gjøre det mer overkommelig å kjøpe lokalt dyrket mat av god kvalitet, mens atter andre bidrar til å øke mangfoldet i de urbane økosystemene.

I vårt prosjekt rettet vi søkelyset mot rollen urbant landbruk kan spille for å øke byboeres individuelle og felles velvære. På individnivå kan det gi flere muligheter for å opprettholde kapabiliteter – måter å være og gjøre ting på som folk har grunn til å verdsette – og for å skape rammer for utvikling av dyder – fremragende karakter og forståelse. På kollektivt nivå kan det urbane landbruket spille en avgjørende rolle i samfunnsbyggingen ved å forebygge ensomhet, opprettholde vennskap og aktivere den typen gjensidighet, samarbeid og partnerskap som er nødvendig for å fremme retten til en human og levelig by.

Vi startet prosjektet med filosofiske og etiske perspektiver der vi så for oss urbant landbruk som en arena for menneskelig blomstring, og vi videreutviklet diskusjonen vår til hvorvidt det urbane landbruket har potensial til å bli en drivkraft og aktør i overgangen til et mer bærekraftig og resilient bysamfunn gjennom dyrking av levedyktighet, helse, identitet og samhold i alle nabolag. Erfaringene som er oppsummert i denne boken, tyder på at det urbane landbruket ikke bare må være tilgjengelig for primærbrukerne på nabolagsnivå, men at det også må kunne skape kontakt med et publikum av sekundær- og tertiærbrukere med ulik kulturell bakgrunn og alder og ulike evner gjennom en rekke ulike uttrykk og ambisjoner for å kunne bidra til å transformere et samfunn og dets individer. For å illustrere dette har forfatterne i denne boken samlet et rikt utvalg av urbane landbrukspraksiser som er motivert av en rekke ulike mål, ut over avkastning og forbruk av sunn mat.

Det offentlige rom spiller en unik rolle når det gjelder å realisere de mange fordelene som urbant landbruk har for bybeboernes individuelle og kollektive velvære. Gitt den rollen vi ber det urbane landbruket spille, må finansiering og institusjonell støtte være tilgjengelig for å integrere det i byutviklingen på en systematisk måte i stor skala. Som i noen av tilfellene vi har diskutert her, er nøkkelen til langsiktig suksess for urbant landbruk tilstrekkelig og stabil tilgang på jord, kunnskap og materialer.

Sett fra et politisk og strategisk planleggingsperspektiv har urbant landbruk den fordelen at det er relativt billig å så og sette det i gang fra bunnen av, men vanskeligere å opprettholde uten tilførsel av ressurser ovenfra og ned. Dette gjelder i enda større grad i offentlige rom, der det kan være behov for profesjonell ekspertise for å forvalte områdene, sikre produktivitet, opprettholde folks deltakelse og fremme fortsatt forvaltning. Erfaringene fra noen av de urbane landbruksprosjektene som presenteres i boken vår, tyder på at deltakelse fra lokalsamfunnene utgjør en forskjell når det gjelder urbane hagers suksess på lang sikt, noe som gjør dem mer resiliente og motiverer lokale innbyggere til forvaltning. Likevel bør vi ikke se på varigheten av urbane landbruksprosjekter som det viktigste suksesskriteriet. Fiasko kan også gi fordeler og muligheter til å utvikle seg, tilpasse seg endrede forhold eller omstille seg til andre dyrkingspraksiser for både mat og fellesskapsdyrking.

Covid-19-pandemien var den avgjørende testen for urbant landbruk og ambisjonene om å dyrke mat i lokalsamfunnet. Bevisene fra «Cultivating Public Space»-partnerne tyder på at det urbane landbruket har styrket og befestet sin tilstedeværelse i byen i en tid med en helsekrise uten sidestykke. Noen steder har det gitt muligheter for sosialt distanserte, gjenoppbyggende aktiviteter, andre steder har det gitt kasser med lokale råvarer til eldre eller de mest sårbare gruppene og på atter andre steder har det skapt øyeblikk av sosialt distansert samfunnsbygging og engasjement.

Vi startet prosjektet med mål om å finne ut hvordan urbant landbruk kan integreres i den tettbygde, norske byen. Det som kom ut av forskningen til «Cultivating Public Space»-prosjektteamet, var unike historier som representerte en rekke ulike perspektiver og stemmer, inkludert fra forskere, beslutningstakere, pedagoger, aktivister, dyrkere, ledere og ulike brukere av urbane hager, om det urbane landbrukets potensial for å øke trivselen i dagens byer. I stedet for en verktøykasse med overførbare løsninger har vi vist hvor allsidig og fleksibelt det urbane landbruket er, og hvordan det kan bidra til å gjøre byene mer robuste i møte med usikkerheter og utfordringer

som klimaendringer, miljødeleggelse, økende ulikheter, trusler mot mat-sikkerheten, økende sosial isolasjon og psykiske helseproblemer i byene, for å nevne noen.

Funnene fra prosjektet vårt har vist at urbant landbruk har en innvirkning på folks liv, og de forteller en historie om en kollektiv praksis som bygger bro på tvers av brukergrupper, som gir stemme til marginaliserte grupper, og som hjelper dem med å utøve sin rett til landskap gjennom sitt praktiske engasjement i urban dyrking. Dette er et eksempel på det urbane landbrukets potensial til å gjenerobre det offentlige rom og omdefinere hva som kan være en akseptabel og til og med ønskelig fremtid for dette rommet – og for samfunnet vårt.

Det urbane landbruket er i rask utvikling, og det er umulig for forskere å holde tritt med forandringene det står overfor i byene våre, og hvordan det kontinuerlig utvikler seg i nye former. Denne boken representerer en milepæl i denne utviklingen og et sårt tiltrent øyeblikk med refleksjon, historiefortelling og dokumentasjon. Vi håper at flere forskere vil ta opp tråden fra forfatterne og bidra til at det urbane landbruket blir enda mer mangfoldig, integrert, synergistisk og virkningsfullt.

Figur 14.1. Urbant landbruk på Schous plass i Oslo. Foto: Beata Sirowy

---

Denne boken setter søkelys på urbant landbruk i offentlige rom i tettbygde, sentrumsnære bydeler. Dette er et tema som hittil har fått lite faglig oppmerksomhet.

Målet er å identifisere hvilken effekt urbant landbruk kan ha på individets og lokalsamfunnets velvære og å finne frem til de mest effektive planleggings-, design- og forvaltningspraksisene for å integrere urbant landbruk i det offentlige rom.

Bidragenes empiriske søkelys er rettet mot Norge, nærmere bestemt oslore-gionen, men erfaringer og prosjekter fra nordeuropeiske land som Danmark, Nederland og Storbritannia er også inkludert, samt at vi gjør en liten avstikker til USA.

Urbant landbruk i det offentlige rom rommer perspektiver som spenner fra byplanlegging til design, fra folkehelse til agroøkologi og fra samfunnsgeografi til filosofi. Ved å inkludere et mangfold av stemmer ønsker vi å gjøre teksten engasjerende og relevant for et bredt publikum av forskere, planleggere, arkitekter, pedagoger, samfunnsaktivister, innbyggere og brukere av det offentlige rom i dagens og fremtidens bærekraftige, kompakte by.

Boken er redigert av Beata Sirowy, en uavhengig byforsker basert i Oslo og gründer av oppstartsbedriften CityEthos, og Deni Ruggeri, førsteamanuensis i landskapsarkitektur ved University of Maryland i College Park i USA.